

DUBROVNIK

stara gradska jezgra

sociologijska studija

Republika Hrvatska
ZAVOD ZA PROSTORNO UREĐENJE
DUBROVAČKO-NERETVANSKE ŽUPANIJE
2117/1 JAVNA USTANOVA

Primljeno:		
Klasifikacijska oznaka:	Org. jedinica	
Uredžbeni broj:	Prilog	Vrijed.

naručilac

Zavod za obnovu Dubrovnika
Dubrovnik

izvršilac

Urbanistički institut SR Hrvatske
Zavod za prostorno planiranje
Zagreb

Zagreb, ožujak 1986.

URBANISTIČKI INSTITUT SR HRVATSKE - ZAGREB
ZAVOD ZA PROSTORNO PLANIRANJE

D U B R O V N I K - STARA GRADSKA JEZGRA

SOCIOLOGIJSKA STUDIJA

Direktor Instituta,

Mr. Ante Stipančić, prof. geog.

ZAGREB, veljača 1986.g.

Naručilac:

ZAVOD ZA OBNOVU DUBROVNIKA - DUBROVNIK

Izvršilac:

URBANISTIČKI INSTITUT SR HRVATSKE - ZAGREB
Zavod za prostorno planiranje

Autori:

IVAN ROGIĆ, prof.sociolog.
RAFAELA KOVAČEVIĆ, dipl.inž.geogr.

Recenzenti:

dr. OGNJEN ČALDAREVIĆ
mr. MAJA MAROJEVIĆ

Konzultanti:

PETAR BANIČEVIĆ, dipl.ek.
IVICA FIZIR, dipl. polit.
ANA KUDUZ, dipl. ek.
mr.TONKO RADICA, prof.geogr.
DAMIR ŠALAT, dipl.inž.arh.

Suradnik:

NENA DOLENEC, prof.sociolog.

Elektronička obrada:

mr. ZLATKO LUKENDA, dipl.inž.el.
Zavod za kulturu Hrvatske

Anketirali:

PAVE BRAILO

DAVOR ERCEGOVIĆ

ANTON HAUSVIČKA

SONJA IVANOVIĆ

ZORAN KRNETIĆ

DJURO LJUTIĆ

TEO SEKONDO

ANTE SMILOVIĆ

VLADO TERZIĆ

SABAHUDIN ZEKIĆ

S A D R Ź A J :

strana

U V O D

I

1. poglavlje

NEKE SOCIJALNE I RAZVOJNE SPECIFIČNOSTI TERCIJARNOG GRADA I PROMJENA U NJEGOVOJ URBANOJ STRUKTURI

1

- Osnovna obilježja tercijarnog razvoja
- Karakter promjene u naslijeđenoj
urbanoj strukturi
- Uporište kritičkog horizonta

2

12

17

2. poglavlje

DEMOGRAFSKA I SOCIO-EKONOMSKA OBILJEŽJA STANOVNIKA GRADA

19

- Promjene broja stanovnika
- Dobno-spolna struktura
- Stanovništvo po aktivnosti i djelatnostima
- Ostale strukture stanovništva
- Domaćinstva

20

23

25

31

34

3. poglavlje

STAVOVI GRADJANA GRADA PREMA GRADU KAO CJELINI I MODALITETIMA UREDJENJA

37

- Doživljaj Grada kao cjeline
- Stav prema djelatnostima u Gradu
- Ekologijski raport o Gradu kao cjelini
- Dominantni elementi gradske slike
- Osnovni modaliteti promjene i njihova
hijerarhija

38

48

58

67

71

4. poglavlje

KARAKTERISTIKE STANOVANJA I DIFERENCIJACIJA URBANE STRUKTURE S OBZIROM NA STAMBENE ASPIRACIJE STANOVNIKA GRADA

80

- Obilježja stambenog fonda
- Odnos gradjana Grada spram stanovanja
u Gradu
- Ocjena kvalitete stanovanja
- Pripravnost na promjenu stambenog mjesta
- Osnovne stambene aspiracije
- Uklanjanje posljedica potresa

81

95

97

102

106

111

5. poglavlje

SLOBODNO VRIJEME I SUSJEDSKI ODNOSI

113

- Slobodno vrijeme

114

- Susjedski odnosi

120

6. poglavlje

ODNOS PREMA NACRTU PLANA, POŽELJNE PROMJENE OČEKIVANE PROMJENE, PROMJENE KOJE SE ODBIJAJU	127
- Informiranost	128
- Ocjene nacрта Plana i prijedloga promjena	131
- Preporuke planerima	136

7. poglavlje

KAKO GRADJANI DUBROVNIKA OPAŽAJU GRAD	146
- Razlozi i čestota odlazaka u Grad	147
- Mogućnost pristupa Gradu	150
- Aktualna karakterizacija Grada	152
- Najprikladnije funkcije za Grad	154
- Voljena mjesta	157
- Stambeno vrijednovanje Grada i razvojni prioriteti	159
- Poruke planerima	162

8. poglavlje

ISKUSTVO TURISTA	167
- Obilježja anketiranih	168
- Razlozi dolaska u Dubrovnik	170
- Odnos turista prema Gradu	172
- Izbor najpovoljnijeg smještaja u Dubrovniku	177
- Mnijenje anketiranih o jednoj intervenciji u Gradu	179

9. poglavlje

ZAKLJUČCI, PREPORUKE I PRIJEDLOZI	180
DOKUMENTACIJA	203
RECENZIJE	337

U V O D

Sociologijsku studiju stare jezgre Dubrovnika inicirao je i naručio u Urbanističkom institutu SR Hrvatske Zavod za obnovu Dubrovnika. Zbog činjenice da se kolokvijalno stara jezgra Dubrovnika zove Grad, a isti je naziv očuvan i u imenu mjesne zajednice stare jezgre, koje puni naziv glasi: Mjesna zajednica Grad, u istraživanju se konzekventno stara jezgra naziva Grad. Od toga se pravila odstupa samo u onim slučajevima kada korištenje imena Grad nije dovoljno jasno, jer čitatelji mogu dvojiti je li riječ o staroj jezgri ili Dubrovniku u cjelini.

Zavod za obnovu Dubrovnika inicirao je i naručio sociologijsku studiju zbog pitanja i nedoumica što su se pojavile prilikom izrade Nacrta provedbenog urbanističkog plana Grada. U izvještaju na slijedećim stranicama koristimo ponajčešće sintagmu Nacrt plana, (a, ponegdje, zbog konteksta, i Planski prijedlog ili naprosto Plan). Budući da se u Nacrtu plana predviđa formiranje posebnog hotelskog bloka u predjelu Grada zvanom Pustijerna, naručitelj je zatražio da se, u istraživanju, posebna pažnja obrati na činjenice i reakcije ljudi u tom dijelu Grada. To je razlog zašto se u izvještaju o činjenicama i stavovima anketiranih u Gradu spominju, u dodatku, i činjenice povezane sa prilikama u Pustijerni.

Samo istraživanje temelji se na nekoliko skupina podataka.

1. Podaci dobiveni korištenjem informacijskog fonda Popisa stanovništva i stanova, godine 1981. Ova skupina podataka ukazuje na socio-demografska obilježja stanovništva i na osnovne karakteristike stambenog fonda (veličina, gustoće, sobnost, infrastrukturna opremljenost, itd.).
2. Podaci dobiveni anketnim istraživanjem stanovnika Grada i Pustijerne. Uzorak anketiranih u Gradu iznosi 300,

što je, s obzirom na broj stanovnika u Gradu, godine 1981. koji iznosi 4.303, ravno 6,96%. Toliki uzorak osigurava zahtijevanu pouzdanost rezultata. U Pustijerni gdje, po popisu iz 1981., živi 278 ljudi, uzorak je bio 111 anketiranih, ili 39,9%.

Ako se, pak, promotri veličina uzorka kada se uzorku oduzmu anketirani u Pustijerni, dobiva se 189 anketiranih u Gradu; u odnosu na broj stanovnika u Gradu iz godine 1981., to je 4,4%, dakle, dovoljno veliki uzorak za pouzdana zaključivanja.

Sam uzorak biran je slučajno. Medjutim, prije biranja isključene su osobe mlađe od 18 godina. Razlog isključenja je nepodobnost za anketnu komunikaciju kakvu smo u istraživanju predvidjeli. Tu odluku temeljimo i na vlastitim i na iskustvima iz drugih urbanoloških i socioloških istraživanja. Skupine mlađe od 18 godina o njihovom odnosu prema gradu korisno je ispitivati drugim sredstvima i u drukčijem općem okviru. Kada se veličine uzorka usporede sa tako smanjenim osnovnim skupom dobivaju se postotni odnosi koji dodatno jamče zahtijevanu pouzdanost dobivenih rezultata.

O samom obuhvatu (prostornom) Pustijerne postoje odredjene činjenice na koje smo dužni upozoriti.

Pustijerna u Nacrtu plana obuhvaća slijedeće ulice: Kneza Damjana Jude, Ulica od Pustijerne, Ulica Ispod mira, Restićeva ulica, Ulica Djura Baljavi, Ulica Braće Andrijića, Ulica Bandureva, Ulica Stajeva i za Karmenom.

Budući, pak, da smo morali statističke podatke vaditi iz statističkog fonda koji se temelji na popisnim krugovima, morali smo se prilagoditi statističkim granicama Pustijerne. One nisu istovrsne granicama iznesenim u Nacrtu plana; Pustijerna, kao predio, obuhvaća cijeli popisni krug No. 57., i dio kruga No. 56.

Zbog toga što se popisni krug informatički više ne može

cijepati, nismo mogli, statistički, obuhvatiti Pustijernu u onim granicama u kojima se promatra planska analiza. Dakle, u statističkoj analizi (socio-demografski podaci i podaci o stambenom fondu) Pustijernom se drži područje koje pokriva popisni krug No. 57. On obuhvaća sve prije spomenute ulice, osim Ulice Kneza Damjana Jude i Ulice od Pustijerne. Te dvije ulice su u sastavu popisnog kruga No. 55. Prijedlog da se i popisni krug No. 55 uključi u Pustijernu nije provediv, jer on obuhvaća šire područje koje se proteže na zapad do Ulice Dinka Ranjine i Lučarice, a na sjeveroistok i sjever do Ribarnice i Straduna. Ako bi se to područje uključilo u područje promatranja onda više ne bi bilo riječi o Pustijerni. Stoga smo, slijedeći načelo manje pogreške, odlučili u statističkoj analizi, kao Pustijernu promatrati područje popisnog kruga No. 57., dakle, područje Pustijerne, bez Ulice Kneza Damjana Jude i Ulice od Pustijerne.

Anketno istraživanje, međutim, ne slijedi ovu ograničenost statističke analize. Uzorak anketiranih biran je na cijelom području Pustijerne s teritorijalnim obuhvatom iznesenim u Nacrtu Plana. Time se, u odnosu na statističku, mijenja veličina osnovnog skupa. Ali, ona se ne mijenja toliko da bi ozbiljno dovela u pitanje veličinu uzorka i pouzdanost rezultata. Broj od 111 ispitanih, bio bi dovoljno veliki čak da u Pustijerni živi i više od 1.0000 stanovnika. Budući da je broj stanovnika, uključivši Ulicu od Pustijerne i Ulicu Kneza Damjana Jude, u Pustijerni puno manji, uzorak se može držati dovoljno velikim i reprezentativnim, dakako, u odnosu na osnovni skup što ga čine stanovnici stariji od 18 godina.

3. Podaci dobiveni anketnim istraživanjem gradjana Dubrovnika koji stanuju izvan Grada. Broj anketiranih: 121, nije, dakako, dovoljno veliki da bi bio reprezentativan.

Ispuniti taj zahtjev značilo bi nužno provesti paralelno istraživanje, s odgovarajućom organizacijom i konceptualnom podlogom. Budući da cilj istraživanja nije bio analiza Dubrovnika, nego analiza Grada, ograničili smo se na veće pilot istraživanje, u kojemu smo anketirali nekoliko skupina Dubrovčana, odabranih slučajno po svim obilježjima osim po mjestu stanovanja; u tom smo pogledu nastojali osigurati ravnomjernu zastupljenost anektiranih iz svih većih cjelina grada Dubrovnika. Dobiveni podaci, stoga, nemaju onu pouzdanost koja bi im jamčila vrijednost nedvosmislene podloge za izradu zaključaka. Ali se orijentacijske vrijednost dobivenih nalaza ne da osporiti. Takvi nalazi, povezani s osnovnim tendencijama dobivenim u odgovorima anketiranih u Gradu, te s osnovnim nalazima teorijske analize, omogućuju solidno polazište, i onu razinu pouzdanosti zaključaka koji su primjereni planskoj analizi.

4. Podaci dobiveni anketiranjem turista. Broj anketiranih: 118. Ni u ovom slučaju ne može se, dobiveni uzorak, promatrati kao reprezentativan. Najzad, tu iskrsava i dalekosežno pitanje: što je uopće osnovni skup turista u Dubrovniku, koji bi bio temelj reprezentativnom uzroku? Moguće je više odgovora, ali na ovom mjestu mi ih nećemo tematizirati. Upozoriti je, međjutim, da su dobiveni odgovori takodjer rezultat jednog, nešto opsežnijeg, pilot-istraživanja, i da, kada se promatraju povezano s drugim skupovima podataka, imaju nedvosmislenu indikacijsku vrijednost.

Anketiranje gradjana Grada, grada Dubrovnika, i turista, provedeno je u razdoblju 21-31. studenog 1985. godine. U tu svrhu korištena su 3 anketna lista (Grad, grad, turisti) i posebno instruirani, anketari. Veliku pomoć u organizaciji i provedbi anketiranja pružila nam je Mjesna zajednica Grad pa joj na tomu i javno zahvaljujemo.

5. Teorijski podaci. Budući da o procesima u starim jezgrama već postoje određeni fondovi spoznaja, koji dopuštaju čak i stanovito "istraživanje na razini modela" i mi smo pribjegli sličnom postupku. Taj skup podataka posebno je koristan u formiranju horizonta interpretacije, koji je, kao što se zna, kamen kušnje za brojna empirijska istraživanja ne samo u sociologiji, nego i u drugim društvenim znanostima.

Bilo je predviđeno da u analizu uključimo i stavove brojnih javnih radnika, budući da je pitanje o korištenju Pustijerne i obnovi Grada izazvalo brojne javne reakcije pa i nesporazume. Od toga smo, međjutim, odustali. Razlog je u činjenici što je takvo anketiranje već bilo obavljeno, u organizaciji Turističkog saveza općine Dubrovnik, i kroz nekoliko javnih rasprava. Na žalost, zbog brojnih tehničkih poteškoća, podaci nisu kompletirani na vrijeme, pa ih ni mi, zbog ugovornih rokova, nismo mogli uključiti u analizu.

6. Ostali podaci. U istraživanju su korišteni i brojni "sekundarni" podaci. Takvim držimo podatke dobivene iz javne ankete/rasprave vodjene u "Dubrovačkom vjesniku", o prijedlozima u Nacrtu plana, istraživanja različitih "sektorskih" područja, kao što je, primjerice turizam, itd. Ali njihovo je korištenje u istraživanju i izvještaju prvenstveno referencijalno pa ih ne držimo nužnim i posebno, u obliku posebnog izvještaja iznositi.

Na temelju opisanih skupina podataka izradili smo dvije knjige izvještaja. U prvoj su analize i zaključci, a u drugoj relevantna dokumentacija, na koju se analize i rezultati oslanjaju.

U njoj su, priloženi i anketni listovi koje smo koristili.

Na kraju, upozoravamo da je ovo treća cjelovitija sociologijska analiza stare urbane jezgre u Hrvatskoj. Prethodile su joj analiza Gornjeg Grada u Zagrebu, koju je izradio Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagreb, te analiza stare jezgre u Splitu, koju je izradio Urbanistički zavod Dalmacije. Iskustva stečena u tim poslovima bila su nam, dakako, vrlo korisna.

Planski je propust, međjutim, što se ona dalje ne provode kontinuirano, ovisno o pojedinim planskim postupcima i fazama, i prostorno specifično, dakle, sada na razini pojedinih lokacija, kada je (ako je) osiguran globalni uvid. Time, implicitno, upućujemo na potrebu da se planiranje, obnova i revitalizacija starih gradskih jezgara odrede u punoj specifičnosti, kako bi se i "planski pogon" mogao blagovremeno i dalekosežno prilagoditi i primjereno odnositi prema njima.

U Zagrebu, veljača 1986.

1. NEKE SOCIJALNE I RAZVOJNE SPECIFIČNOSTI TERCIJARNOG
GRADA I PROMJENA U NJEGOVOJ URBANOJ STRUKTURI

Neka osnovna obilježja tercijarnog razvoja

Korištenje sintagme "tercijarni grad" u kontekstu ovoga istraživanja određeno je potrebom da se razlikuje jedan tip reprodukcije urbane strukture koji počiva, pretežno, na djelatnostima što su, i po svom karakteru i po izvoru, neindustrijske.

Neindustrijskim se, doduše, mogu smatrati i oni oblici urbane reprodukcije koji se oslanjaju na ulogu grada u prerazdiobi poljoprivredne proizvodnje, gdje se oblikuje specifična "poljoprivredna tercijara". O takvim funkcionalnim tipovima, međutim, u našim prilikama jedva da se i može govoriti; po pravilu, preobrazba i reprodukcija urbane strukture zasnivaju se ili na (i) industrijskim djelatnostima, ili na (ii) industrijsko-uslužnim, ili pak, na (iii) uslužnim (tercijarnim).

Razlikovanje potonjeg, tercijarnog, tipa reprodukcije grada, u našim se prilikama legitimiralo zahvaljujući prvenstveno razvoju turizma, jer je, sticajem okolnosti, turizam bio (jedinom) djelatnošću koja je mogla poslužiti kao uporište različitim neindustrijskim razvojnim alternativama. Diferenciranje posebnih tercijarnih središta, ali zasnovanih na dominaciji poljoprivredne proizvodnje u subregiji, po našem uvjerenju, tek predstoji.

U toj činjenici nalazimo uporište operativnom odredjenju tercijarnog grada kao neindustrijskog; budući da su konkretni razvojni procesi druge mogućnosti ili odložili ili osporili, diferencijacija je provediva na suženoj osnovici: industrijske - neindustrijske (tercijarne) djelatnosti.

Međutim, iz karaktera dominantne funkcionalne osnovice jednog grada nisu se, po pravilu, izvodile i mjerodavne razvojne konzekvencije. U domaćoj planskoj praksi na djelu je bio postupak (a uglavnom je i sada tako) koji nije zahtijevao nužno razlikovanje tipova funkcionalne osnovice kao jedno od polazišta prilikom definiranja potrebnih akcija. Ako se je i kada se je razlikovanje isticalo, onda se to

činilo više zbog uravnoteženja proizvodne strukture, nego li zbog jasne svijesti o socijalnim i urbanim konzekvencijama što ih pojedini tip funkcionalne osnove, samim svojim obilježjima, već izazivlje.

Po našem uvjerenju korisno je upozoriti upravo na njih. Radi se o prijedlogu da se na razini modela (ili, ako se hoće, tipa) promotre specifični učinci pojedinih funkcionalnih opcija, i da već oni utječu na definiranje "horizonta mogućeg", koji treba prihvatiti brojne praktične planske programe i postupke. U slučaju kada je dominantna tercijarna funkcionalna osnovica grada, koja obuhvaća posredovanje brojnih usluga, od obrta i trgovine do turizma, čini nam se korisnim upozoriti na nekoliko specifičnih konzekvencija koje su, već na razini modela, mjerodavne.

(i) Povećana socijalna i gospodarska inicijativa stanovništva. Po pravilu tercijarna struktura zahtijeva veću i socijalnu i gospodarsku inicijativu stanovništva. Budući da predmetom tercijarnog posredovanja može biti načelno uzevši, sve (tek se na bazičnim kulturološkim razinama odredjuju prihvatljivi prioriteti), i u svim oblicima, tercijarna praksa izazivlje brojne socijalne energije koje se u formalnom okviru industrijskog sistema ne mogu artikulirati već i zbog precizno razdijeljenih razina kompetencije. Na toj osnovici omogućeno je uključivanje u praksu tercijarnog posredovanja i onih skupina koje bi, po unutrašnjim zahtjevima industrijskog sistema, već morale biti u profesionalnom i socijalnom rezervatu (primjerice, stariji ljudi); na istoj osnovici omogućuje se i tercijarno prevrednovanje prostornog / vremenskog okvira svijeta rada, koje nadmašuje naslijeđeni industrijski okvir, i, relativno čvrstu podjelu na radno / neradno vrijeme, težeći većem prožimanju i većoj elastičnosti.

(ii) Oblikovanje tercijarnog mješovitog domaćinstva. Oblikovanje tercijarnog mješovitog domaćinstva jedna je od konze-

kvencija povećane socijalne inicijative stanovništva karakteristične za tercijarnu funkcionalnu podlogu. Naoko, sintagma "mješovito domaćinstvo" u ovom je kontekstu paradoksalna. Ona se povezuje s procesima industrijalizacije / paraurbanizacije, i s oblicima uspostave socijalne i ekonomske stabilnosti kojima pribjegavaju, obično, niži slojevi stanovništva osiguravajući radom u industriji socijalno osiguranje, redoviti dohodak, i druge srodne elemente, a radom na zemlji (bilo na poljoprivrednoj okućnici bilo na većem gospodarstvu) potrebnu hranu, i dodatne izvore prihoda koje radom u industriji ni na koji način ne mogu osigurati.

Neovisno o tomu koliko je mješovito domaćinstvo bilo neomiljeno u praktičnim predodžbama mnogih planera, ono je omogućilo ostvarivanje kakve takve ravnoteže u urbanizacijskim procesima, gdje je industrijalizacija, po pravilu, bila nejaka da bi mogla zajamčiti razvojne perspektive svim slojevima zahvaćenim deagrarizacijom.

Stvarajući, dakle, na rubu formalne ekonomije paraekonomijsku praksu, mješovito je domaćinstvo omogućilo da urbanizacija za mnoge skupine, ne bude, ujedno, i radikalna pauperizacija. U urbanoj strukturi na toj se podlozi legitimizirala paraurbanizacija (s brojnim oblicima od tzv. "divljih" naselja do naselja s "divljim" društvenim standardom), opstojeći kao sjena onoga što su planeri zvali urbanizacijom.

Dominantna tercijarna funkcionalna podloga aktivira, takodjer, mješovito domaćinstvo. Medjutim, ono se ne zasniva na participaciji njegovih članova u dvije oprečne proizvodne sfere, industriji i poljoprivredi, nego u dva, različito formalizirana, sistema privredjivanja. Primjernice, prije podne, pojedinac je zaposlen u "društvenom" sektoru, gdje djeluje poput svih drugih članova svijeta "udruženog rada"; popodne, medjutim, on se pojavljuje kao privatni iznajmljivač soba (turistima).

Spomenuta kombinacija trenutno je i najpraktičnija i najčešća; ali, promjene okolnosti utjecat će i na diversifikaciju

različitih kombinacija aktivnosti, ovisno o obilježjima članova domaćinstva i aktualnoj potražnji. Budući da, već po prirodi stvari, tercijarno posredovanje omogućuje aktivaciju i onih skupina koje bi, u industrijskom sistemu, već bile potisnute iz svijeta rada, mješovito domaćinstvo ne ostaje ograničeno samo na članove radnog kontigenta, nego može aktivirati do odredjenih granica, dakako, djecu i starije ljude.

Na taj se način oblikuje specifični gospodarski kontekst gdje su veze izmedju formalnog ekonomskog sistema i zone sive ekonomije duboke i dalekosežno prepletene.

(iii) Zgušnjavanje društvenih veza. Prakticiranje različitih oblika usluga ne može se ni organizirati ni provesti ako nije na djelu socijalna usmjerenost ljudi jednih k drugima, dakle, odredjena socijabilnost koja osigurava širi obzor otvorenosti i prijemčivosti. Upozoriti je da je i tradicionalna funkcija trgovine bila, osim, dakako, zarade, i "pretvaranje neprijatelja u prijatelja", dakle, uspostavljanje čvršćih i širih mreža društvenih odnosa koji prvenstveno uključuju sudionike, i čine ih uzajamno ovisnim.

Dodatna činjenica, da je u tercijarnom poslovanju nužno uzajamno povjerenje sudionika, barem sukladno osnovnim civilizacijskim orijentirima koji nadmašuju lokalne običaje, daje tim odnosima dodatni kolorit. Na toj, općenitoj, podlozi, izgradjuje se stanoviti socijalni pritisak koji ljude usmjeruje da se čvršće, i gotovo "organski" medjusobno povezuju. Taj tip socijalnog pritiska u industrijskom sistemu nije nužan jer je i proces rada posredovan drukčije, oslanjajući se na odnos proizvođač - predmet proizvodnje kao na središnji odnos.

Zahvaljujući toj činjenici, dakle, oblikuje se socijalni kontekst u kojemu je povezanost vjerojatnija od izoliranosti, uzajamna ovisnost češća od samostalnosti, natjecanje kroz (prisilnu) suradnju od bitke do istrebljenja.

Brojna kulturološka i emocionalna nadslojavanja uspostavljenih odnosa oblikuju dodatna obilježja koja ih dublje učvršćuju u njihovoj "organskoj" projekciji. Ako, k tomu, djeluju i tradicijom oblikovani obrasci povezivanja, kakvi su u Dubrovniku nesumnjivi, onda se, prilikom definiranja razvojnih prijedloga i promjena, mora računati s onim razinama socijalne kohezije kakve se ne mogu zateći ni u jednom gradu gdje dominira klasična industrijska funkcionalna podloga.

(iv) Legitimiranje alternativnih iskustava. Svijet industrijskog rada, kakav je oblikovan i naslijeđen iz XIX. stoljeća, nije svijet što uključuje alternative. Opterećen prisutnošću tehničkih sklopova, i velikim "opredmećenim" vrijednostima, njemu je više do efikasnog kontinuiteta nego li do alternativa. Medjutim, svijet posredovanja i usluga, kada bi se oslonio samo na načelo kontinuiteta, ubrzo bi ostao bez razvojnih mogućnosti, naprosto zato što se najvažnije među uslugama mogu uspješno posredovati tek ako se i kada se posreduju svaki put drukčije. Dostatno je podsjetiti na sudbinu mnogih trgovačkih grana, na razvoj ugostiteljstva turizma, i slične djelatnosti. Dakle, proširivanje prostora žudnje preduvjet je razvoja svijeta tercijarnog rada. Ta se zadaća ne može provesti ako se, prethodno, nije legitimirala individualizacija iskustva i pravo da to iskustvo bude različito.

Od toga do sustavnog legitimiziranja alternativnih iskustava tek je korak. Uključivanje mogućih, a različitih, iskustava u kolektivno pamćenje omogućuje da se oblikuju i ponude one usluge koje će tek izazvati i stvoriti svoju potražnju.

Na tom tragu oblikuje se urbana samosvijest koja se više ne može zatvoriti u sheme industrijskih navika. Rascijepljen između svijeta rada i urbanog konteksta, između radnog i neradnog vremena, između industrijskog i prirodnog okružja, i drugim srodnim polarizacijama, koje je, nerijetko, indust-

rijska praksa zaoštravala do antagonizma, industrijski je gradjanim, prvenstveno, bio biće kontinuiteta i ponovljivih socijalnih obrazaca. Osnovni elementi koji pripadaju tom sklopu, najblaže rečeno, ne ohrabruju pokušaje da se iskustvo individualizira, a još manje da se to provede tragajući za alternativnim, drukčijim, različitim, itd. U najboljem slučaju, oblikovanje iskustva se diferencira koliko dopuštaju diferencirane granice grupnog stila života, klasnog, nacionalnog, regionalnog, ili kojeg srodnog. Razina koja, po pravilu nedostaje, jest razina individualne diferencijacije.

Budući da je ta razina presudna u oblikovanju brojnih novih izvora potražnje, tercijarni rad nastoji pronaći razvojne mogućnosti upravo na suprotnoj strani: u nadmašivanju grupnih obrazaca sistematizacije iskustva, i u izazivanju žudnje koja se razvija gotovo u opreci s njima. Sve to utječe da se i urbani pojedinac oblikovan u tercijarnom kontekstu odnosi spram toga konteksta selektivnije, i s urbanom samosviješću koja više ne dopušta da se njegove poteškoće rješavaju na razini skupine, dakle, u sjeni apstraktne općenitosti. Planerska praksa kakva se u nas oblikovala u poratnim godinama, zauzeta industrijskim zadaćama, manje ili više implicitno, računala je s gradjaninom čija se samosvijest oblikovala pretežno u kontekstu industrijskog rada. Suočena sredinom šezdesetih godina, po prvi put, s urbanom samosviješću izgrađenom na procesima oslobođenim početnim razvojem tercijarnog rada ta se planska praksa pokazala "prekratkom" jer nije bila pripremljena na istraživanje motivacija, vrijednosti, aspiracija, itd., a ponajviše ne na partnerstvo u planiranju promjena, koje je nova urbana samosvijest izričito zahtijevala.

(v) Povećana ekologijska osjetljivost. Budući da u brojnim slučajevima tercijarni rad nastupa kao higijenizirana i civilizacijski transformirana forma industrijskog rada, s njim se usko povezuje i povećana ekologijska osjetljivost urbanog stanovništva.

Ona se očituje na dvije osnovne razine:

- a/ Osjetljivost na promjene u neposrednom okolišu. Ta osjetljivost obuhvaća različite dispozicije i spremnost da se reagira na promjene u neposrednom životnom i radnom okolišu, i u referentnim skupinama. Tu pripadaju i reakcije na različite "planske" intervencije gradskih vlasti.
- b/ Osjetljivost na dalekosežna "razvojna" uništavanja osnovnih resursa kao što su voda, zrak, prirodna osnova, itd.

Budući da se tercijarni rad zbiva osloncem na povećanu socijalnu aktivnost skupina i pojedinaca, i na nove motivacijske elemente, ali, takodjer, i na tehnologijsku predodžbu u kojoj se ne računa s daljnjim zaoštavanjem odnosa rad-priroda, jer se u kontekstu toga odnosa ne mogu razvijati ni nove motivacije ni oblikovati alternativna iskustva, skupine što svoj opstanak temelje na tercijarnom radu, po pravilu, pokazuju veću osjetljivost na ekolozijske intervencije, a, takodjer, planskoj i društvenoj praksi postavljaju i neusporedivo više standarde. Primjerice, rodno mjesto velikom broju domaćih ekolozijskih zahtjeva, od onih da more bude čisto, do onih praktičnijih, u kojima se inzistira na "čistom gradu", jest turizam, i iskustva stečena u (prvim) decenijima njegova poratnog razvoja u nas.

Ugošćavanje ("promet strancima") nije moguće na smetlištu, ili u pejzažu opustošenom industrijskim učincima, isto pravilo važi i za trgovinu, i brojne druge usluge, dakako, pod uvjetom da se spomenute djelatnosti žele razvijati legitimno s obzirom na aktualne civilizacijske standarde, i aspiracije. Zbog toga je turizam, kao jedan od ekonomski najviše respektiranih djelatnosti od šezdesetih godina dalje, i mogao biti jednim (ako ne i najčvršćim) uporištem nove ekolozijske osjetljivosti.

Spomenutih pet elemenata, oblikovanih u okružju tercijarnog rada, koji su dalekosežno utjecali na promjenu ponašanja urbanih stanovnika, i na stvaranje nove urbane samosvijesti nisu ostali lišeni i primjerenih prostornih konzekvencija.

Spomenut ćemo, po našem mišljenju, tri najvažnije.

(i) Nadmašivanje prostorne polarizacije (industrijski) rad - urbana struktura. Poznato je da se je industrijski grad oblikovao oslanjajući se na unutrašnju polarizaciju koja je, postupno, o najzaoštrenijim slučajevima, dovela do izrazito antagonističkih struktura; sve središnje silnice industrijski je rad postupno premještao u industrijsku sferu; od urbane strukture očekivalo se da bude reziduum industrijskog procesa, i sam industrijski strukturiran i oblikovan, dakle, mjesto za prihvrat radne snage. Taj redukcionistički, i, u osnovi, kaznionički, karakter, osnovnog koncepta mogao se je, s pravom na punu legitimnost, razviti tamo gdje je zatečena urbana struktura bila previše nejaka da bi bila izvorom otpora. Medjutim, u onim gradovima gdje je već postojala relativno stabilna urbana struktura redukcionizam je ostvaren ovisno o mreži konkretnih odnosa između industrijske i urbane strukture, i njihovih socijalnih i političkih nositelja, dakle, parcijalno. Medjutim, pri tomu su bile osporene promjene u dubini urbanog konteksta, pa je rezultat bio urbani prostor s reduciranim socijalnim značenjima, gdje dominiraju tragovi industrijske mitologije, apstraktni koliko je i redukcionistički trag apstraktan.

Razvijajući se na istom prostoru na kojemu se razvija i urbana struktura, tercijarni rad ne ohrabruje polarizacije i antagonizme rad - grad kakve je grad baštiniio iz industrijske ere. Time, barem načelno uzevši, omogućuje nadmašivanje naslijeđenih antagonizama, i, barem teorijsko, stajalište s kojeg je razvidna predodžba o uravnoteženijoj urbanoj strukturi.

(ii) Redefiniranje urbane strukture kao resursa. Sve do ojačavanja tercijarnih procesa u urbanoj strukturi šezdesetih i prvih sedamdesetih godina u nas, u planskoj praksi nije jasno prisutna spoznaja o vrijednosti urbane strukture kao specifičnog razvojnog resursa.

Ne uočava se ni njezina (već u tradiciji istražena) sposobnost da ubrzava socijalne procese, da izaziva nove civilizacijske i proizvodne aspiracije, i da stvara specifično socijalno vrijeme koje se ne oblikuje ni na jednoj drugoj društvenoj razini. Još se manje uočava da cjeloviti urbani ambijent može biti razvojni resurs o kojemu ovisi sudbina brojnih drugih djelatnosti.

Medjutim, razvoj tercijarnih aktivnosti, napose, razumljivo, turizma, otkrio je ne samo da je urbana struktura specifičan akcelerator i preusmjerivač razvoja, nego da se bez korištenja cjelovitog urbanog ambijenta, kao specifičnog mjesta, ne mogu planirati ni promjene u drugim posebnim aktivnostima. Tercijarne razvojne strategije aspiriraju, dakle, razvojno aktivirati grad kao cjelinu, računajući na one specifičnosti što odredjuju jedinstvenost njegova ambijenta, kao konkretnog doživljajnog i ekologijskog okružja. Na tom tragu razvija se i investicijski stav po kojemu su investicije u grad, kao cjelinu, nužna pretpostavka posebnih investicija u pojedine djelatnosti ili objekte tercijarnog rada. Premda se analogne praksa emancipirala do kraja tek u rijetkim slučajevima, ipak je preživjela spoznaja da se lokacijska praksa tercijarnog rada ne može oslanjati na lokacijsku praksu industrijskog sistema, jer se u ovoj posljednjoj ne računa s urbanom strukturom kao sa specifičnim resursom, nego tek kao s mjestom rada, dakle, reducirano. Iz ove perspektive proizašlo je uvjerenje da je razvoj tercijarnog rada u urbanoj strukturi nužno povezan s razvojem pojedinih skupina urbanog stanovništva, kao konkretnih oblikovatelja i tumača urbane cjelovitosti.

(iii) Razvojna integracija simboličkih razina. Simboličke razine u urbanoj strukturi, i vrijednosti što se na tim razinama stabiliziraju, dok je industrijska funkcionalna osnovica dominantna u gradu, nisu neposrednije integrirane u razvojne procese i tokove.

One su više elementima apstraktne urbane fasade, koja, istina, industrijskom radu osigurava (takodjer apstraktni) legitimitet civilizacijskog posla, ali ga ne oblikuje "iznutra".

Razvoj tercijarnih ekonomskih aktivnosti, oslanjajući se na revalorizaciju urbane strukture kao cjeline, aktualizirao je i pitanje o razvojnem odnosu spram simboličkih elemenata u gradu. Pokazalo se da širenje polja motivacija i aspiracija, dakle proces presudan po razvoj tercijarnih aktivnosti, nije moguće provesti bez uključivanja kulturoloških slojeva u razvojnu praksu i planski pogon, naprosto zbog toga što je oblikovanje aspiracija i motiva nužno posredovano simboličkim elementima, dakle, odgovarajućim jezičnim sistemima, u kontekstu kojih se pojedini predmeti mogu pojaviti kao "izazivači ili preusmjerivači strasti". Na toj podlozi i ukupno urbano naslijeđe zadobiva posebnu vrijednost razvojnog instrumenta. Na istoj točki, međjutim, izbija na vidjelo da i opstanak i važenje simboličkih elemenata u urbanoj strukturi održivo samo koliko opstoji i djeluje konkretna urbana skupina čiji su to simbolički elementi i naslijeđe. Dakle, i ova konzekvencija što je razvoj tercijarnog rada izazivlje u urbanoj strukturi izravno vodi spoznaji središnje uloge urbanih skupina u razvoju urbane strukture. Te skupine su i autori i tumači simboličkog iskustva što se u urbanoj strukturi staložilo, u najgorem slučaju njegovi baštinici, koji omogućuju da se ono konkretno doživi i uvede u komunikacijsku praksu. Time se i konzekvencije tercijarnog rada u urbanoj strukturi pokazuju dalekosežnijim nego što se čini, o kojima tek treba temeljito promisliti.

Karakter promjena u naslijeđenoj urbanoj strukturi

Učinci tercijarne funkcionalne podloge koje smo opisali u prijašnjem odjeljku nisu nužno prisutni u svakom posebnom slučaju razvoja tercijarne prakse. Razlog je, prvenstveno, u djelovanju brojnih razina društvene strukture koje nadodredjuju pravac i smjer tih učinaka. Nije nam na ovom mjestu izložiti sistematski pregled različitih tipova nadodredjivanja; radije ćemo upozoriti na jedan od, po našem uvjerenju, središnjih.

Riječ je o nadodredjivanju prakse tercijernog rada industrijskom ideologijom. To znači da se je prvotni impuls, što ga je proizveo razvoj tercijarne proizvodne osnove, preusmjerio i strukturirao industrijski. Prvi, neposredni, učinak preusmjerenja je reduciranje polja žudnje. Industrijsko nadodredjivanje tercijernog rada izravno je utjecalo da se polje žudnje, dakle, množenje motivacija, aspiracija, i iskustava sudionika tercijernog procesa održi u redukcionističkoj perspektivi, kao svojevrsni asketički, ili pak apstraktni model trebanja, karakterističan za predočavanje motivacija i žudanja klasične industrijske radne snage. Na toj podlozi bilo je moguće, s jedne strane, otvoriti perspektive razvoja tercijernog rada, napose turizma, a, s druge, ponuditi (paleo) industrijska rješenja osnovnih pitanja koja su se na tragu tercijernog razvoja otvorila.

Tercijarna ponuda što se na tom tragu oblikovala ponudila je ništa više (ali i ništa manje) nego zadovoljavanje onih osnovnih potreba koje su već prethodno, u kontekstu industrijskog sistema, bile legitimirane kao potrebe apstraktne radne snage. Tu je rodno mjesto onom turizmu koji nije mogao, a ne može ni danas, ponuditi više ili drukčije od osnovnog: kreveta, mora i apstraktnog jelovnika.

Druga osnovna konzekvencija industrijskog nadodredjivanja tercijarne prakse očituje se u kontinuiranju modela prostor-

ne razdiobe aktivnosti karakterističnih za industrijalizam. Na tom tragu zoniranje, kao jedan od središnjih postupaka industrijske razdiobe aktivnosti, nesumnjivo legitiman s obzirom na osnovne industrijske ciljeve i okolnosti, postaje i središnjim načelom prostorne organizacije tercijarnog rada. Nije nam bliska pomisao koja se nerijetko zastupa u planskim programima da se prostorna razdioba tercijarnih aktivnosti može provesti isključivo stvaranjem tzv. mješovitog konteksta, gdje se prepliću stanovanje i (tercijarni) rad. Praksa već upozorava da nekritička primjena te teze proizvodi brojne i dalekosežne pogreške koje smanjuju i onako krhku razinu kvalitete svakodnevnog života. Medjutim, takodjer nekritičko kontinuiranje zoniranja u razdiobi tercijarnih aktivnosti vodi oblikovanju analogne, bipolarne napetosti rad - grad, gdje je jedina razlika u tome što djelatnosti više nisu industrijske nego tercijarne, ali je model njihove prostorne organizacije, a i obzor ponude, industrijski. Time, ne samo da se nisu nadmašila ili izbjegla pitanja i razvojna ograničenja karakteristična za industrijski grad, nego su se, u isti mah, odložile, ili zatrle mogućnosti što ih razvoj tercijarnog rada strukturalno uzevši implicira; (najvažnije među njima shematično smo opisali u prijašnjem odjeljku).

Uz brojne druge konzekvencije, takva industrijska reinterpretacija razdiobe tercijarnih aktivnosti, dovela je do odsijecanja brojnih socijalnih skupina od tercijarnog razvoja, prisilivši ih da formiraju zonu sive tercijarne ekonomije u urbanoj strukturi; daljnja, ali ne manje važna posljedica bila je koncentracija investicijske aktivnosti izvan urbane strukture, na periferiji.

Tu se stvaraju nove, po svemu industrijske zone tercijarnog rada, koje dalekosežno preusmjeruju infrastrukturalna, stambena i druga ulaganja u urbanu strukturu. Naime, slijedeći klasični model industrijske razdiobe, nove industrijske zone tercijarnog rada postaju, ujedno, i novim lokacijskim usmjerivačima stanovanja, i infrastrukturne mreže.

Istodobno, kao druga strana te prakse, očituje se dalekosežno zapuštanje naslijeđene urbane strukture, u koju stanovništvo, odsječeno od mogućnosti da individualno sudjeluje u praksi tercijarnog rada, smješta zonu sive tercijarne ekonomije. Tako se, shematično uzevši, oblikuje suprotnost: investicijski vitalna periferija s industrijskim tercijarnim zonama - tradicionalna urbana struktura s (dominantnom) zonom sive tercijarne ekonomije.

Obje strane opreke, međutim, ubrzano se suočavaju s unutrašnjim ograničenjima. Periferijske zone industrijski strukturiranog tercijarnog rada ne mogu ponuditi više ili drukčije od osnovnog. To znači da one mogu prihvatiti samo one korisnike / turiste koji i sami imaju tek najoskudnije aspiracije i motivacije. Budući da su takvi, ujedno, i najsiromašniji, proizlazi da je neposredno ograničenje industrijski strukturiranog tercijarnog rada nesposobnost da prihvati ili zadovolji sve one skupine korisnika koje postavljaju više civilizacijske standarde, dakle, one koje mogu, ujedno, bolje i platiti.

S druge strane, ostavši bez investicijske privlačnosti, stara urbana struktura postupno propada. Propadanje se očituje u tri osnovna vida: (i) demografsko propadanje, (ii) infrastrukturno propadanje i (iii) stambeno i ambijentalno propadanje.

Pod prvim se podrazumijeva proces starenja stanovništva, smanjenje broja stanovnika sposobnih za veću socijalnu i ekonomsku inicijativu, te apsolutno smanjenje broja stanovnika.

Pod infrasturkturnim propadanjem podrazumijeva se, ne toliko zaostajanje u osnovnom opremanju (struja, voda, kanalizacija) premda ni ono nije dovršeno, nego, prvenstveno, slabljenje mogućnosti da se oprema upotpuni novim tehničkim elementima koji bi omogućili oblikovanje drugih, viših tipova ponude u naslijeđenoj urbanoj strukturi.

Pod stambenim i ambijentalnim propadanjem podrazumijeva se postupno pogoršavanje kvalitete stanovanja, i postupna mortifikacija cjelovitog ambijenta..

Takva naslijeđena urbana struktura trajnom je brigom tek dvaju investitora. (i) Individualnog stanara, nositelja i autora prakse sive tercijarne ekonomije, koji investira, ovisno o svojim ograničenim mogućnostima, u neposredni stambeni okoliš. Razlog tim investicijama je poboljšavanje, kakvo-takvo, uvjeta života, ali i stvaranje minimalnih uvjeta za razvoj djelatnosti iz zone sive tercijarne ekonomije (iznajmljivanje soba, radionice za različitu robu, male prodavaonice, itd.).

Drugi investitor je, paradoksalno, država. Ona, budući da je naslijeđena urbana struktura, po pravilu, spomeničkog karaktera, brine o njoj kao o spomeniku. Na tom tragu, investicije, po pravilu oskudne, usmjeruju se u pojedine (reprezentativne) objekte. Ostatak, dakle, sve ono što opstoji između spomeničkog objekta i najužeg stambenog prostora, zahvaćeno je procesom postupnog zapuštanje i propadanja.

Opisani, generalni model, primjenjiv je, uz manje korekcije, na procese u svim starijim urbanim strukturama na našoj obali, gdje je tercijarizacija bila izravno podređena naglom otkriću turizma, ali i na urbane strukture u kontinentalnom zaledju, gdje su procesi tercijarizacije bili nešto drukčiji, ali su im osnovne konzekvencije bile iste. (Primjer Gornjeg Grada u Zagrebu).

Zaključni rezultat nastale polarizacije, očituje se, dakle s jedne strane, u nemogućnosti da se tercijarna ponuda oblikuje na višoj civilizacijskoj i vrijednosnoj razini, a, s druge, u nemogućnosti da se osigura kontinuirano i trajno reproduciranje i obnova naslijeđene urbane strukture.

Budući da su pritisci u oba smjera nedvosmisleni, toliko očitiji koliko je razvoj intenzivniji, nastala polarizacija podvrgava se kritičkoj procjeni. Međutim, u prvoj fazi toga postupka, interes industrijskog tercijarnog rada iscrpljuje se tek u istraživanju putova i mogućnosti uključivanja spomeničkog fonda stare urbane strukture u tercijarnu ponudu oblikovanu na višoj civilizacijskoj razini, koja bi imala nadmašiti prvotna industrijska ograničenja.

Dakle, urbano naslijeđe postaje instrumentom širenja polja žudnje: aspiracija i motivacija, kako bi se na tom novom prostoru mogle privući i prihvatiti nove skupine korisnika (turista), s potrebama s onu stranu industrijskog redukcionizma. U toj fazi, međuim industrijski tercijarni rad još ne promatra naslijedjenu ranu strukturu kao novi resurs. Striktno slijedeći industrijsko utemeljenje tercijarne prakse resursima se drže vlastita "osnovna sredstva": hoteli, plaže, oprema, dakle sve ono što je u radnoj zoni, dok se reprodukcija urbanog naslijeđa ostavlja i dalje u okrilju individualnog stanara ili spomeničkih služba države.

Na toj osnovi, industrijski tercijarni rad osigurava prisvajanje vrijednosti novog resursa, ostajući slobodan od obveze da sudjeluje u njegovoj reprodukciji. Drukčije rečeno: industrijski tercijarni rad osigurava prisvajanje vrijednost novog resursa, ali pri tomu ne preusmjeruje investicijsku aktivnost. Za njega investicijski mjerodavno ostaje tek ono što je, kako upozorismo, u radnoj zoni.

U drugoj fazi, industrijski tercijarni rad, formira prijedloge da se, sada u naslijedjenoj urbanoj strukturi, formiraju nove zone industrijskog tercijarnog rada; to, dakako, implicira da se iz tih dijelova grada iseli stanovništvo; to, također, implicira odluku da se prisvajanje vrijednosti novoga resursa, kao cjeline, nastavi, bez povratne investicijske aktivnosti, a da se investicije i dalje usmjeruju isključivo u radne zone, u ovom slučaju u nove radne zone u sklopu naslijedjene strukture, ali tamo gdje je stanovništvo prethodno

iseljeno, jer industrijski tercijarni rad, već po svomu utemeljenju, isključuje urbanog stanovnika iz radne zone, prihvaćajući ga tek kao izvršitelja, radnika.

Na toj točki središnje pitanje može se formulirati na slijedeći način: Je li stvaranje novih, industrijskih, zona tercijarnog rada u naslijeđenoj urbanoj strukturi, s impliciranim isključivanjem urbanih stanovnika, pogodno za reprodukciju cjeline urbanog naslijeđa, ili je i dalje na djelu prisvajanje novog resursa bez obvezatnog sudjelovanja u njegovoj reprodukciji, dakle, njegovo raubanje?

Odgovor se nameće na temelju već iznesenih činjenica. Industrijski tercijarni rad zainteresiran je za reprodukciju novoga resursa samo koliko je on u radnoj zoni. To proizlazi iz samog njegovog utemeljenja. Dakle, on i ne postavlja zadatak da sudjeluje u reprodukciji resursa, nego u investicijskoj aktivnosti u vlastitoj radnoj zoni, gdje su, već po logici oblikovanja same zone, urbani stanovnici isključeni; kraće, industrijski tercijarni rad teži investiciji u "osnovna sredstva" i u one segmente urbane strukture koji se mogu, bez većih poteškoća, transformirati u "osnovna sredstva", dakle, u fizičku opnu lišenu stanovnika. Konzekventno provede na ta linija mišljenja dovela je do razvojnih projekata tipa Sv. Stefana, dakle, do dosljednog oblikovanja industrijskih zona tercijarnog rada u naslijeđenoj urbanoj jezgri.

Za volju rada u urbanoj jezgri ukida se opća osnovica njezine reprodukcije: praktični i svakodnevni život. Time se upravo onaj resurs koji se htio prvotno prisvojiti, trajno narušava i transformira se u tek u novu razvojnu fasadu industrijske tercijare.

Uporište kritičkog horizonta

Horizont u kojemu je moguće oblikovati primjerenu alternativu morao bi se, s obzirom na prijašnje nalaze, zasnovati na

nekoliko slijedećih momenata.

(i) Na rezultatima kritike industrijskog redukcionizma kao temelja tercijarnog rada.

(ii) Na redefiniciji resursa turističkog razvoja. Ako se napuste osnovne industrijske sheme utemeljenja turističke privrede, gdje je predmetom investiranja prvenstveno vlastita "radna zona", i ako se redefinicija resursa potraži u svim onim elementima koji su u odredjenim okolnostima sposobni proširiti polje žudnje (motivacije, aspiracije, ponudu) onda se prispjeva primjerenijem razumijevanju biti tercijarnog rada.

(iii) Na kritičkom preuredjivanju modaliteta investiranja u osnovne resurse. Ako je koji osnovni resurs izvan "radne zone" to još ne znači da on ne može ili ne smije biti mjestom i predmetom investiranja.

(iv) Na spoznaji da naslijedjena urbana struktura djeluje kao resurs ne zbog toga što bi bila, ili bi trebala biti, u "radnoj zoni", nego zbog toga što se u njoj oblikuju, kroz praktični, svakodnevni život, različita mjesta - izvori iskustva, na kojima se može temeljiti izgradjivanje novih aspiracijskih razina tercijarne ponude.

(v) Na spoznaji da u razvoju tercijarne prakse nije moguće odsijecanje individualnog urbanog stanovnika od razvoja, jer se to, izravno, sukobljava s unutrašnjom prirodom samog tercijarnog rada, o čemu je u prijašnjim ulomcima već bilo govora.

Izgradjivanje takvog obzora razumijevanja, vidljivo je iz brojnih primjera, nailazi na brojne poteškoće, kako na polju "igre interesa", tako i na teorijskoj razini, gdje je kritičko istraživanje pretpostavka razvoja tercijarnih poslova, od kulturoloških i socijalnih, do političkih, ekonomskih i prostornih, u osnovi, još uvijek na početku.

Najzad, je li, na temelju opisanog modela, moguće, slijedeći dakle, implikacije samog modela, pripremiti polje za kritičke refleksije osnovnih pretpostavaka na kojima se Nacrt plana

stare dubrovačke jezgre treba temeljiti?

Po našem uvjerenju to je moguće. Slijedeći opisano stajalište postaje očito da cjeloviti plan stare jezgre Dubrovnika treba omogućiti: (i) preusmjeravanje tercijarnih investicija u naslijeđenu urbanu strukturu, tako da i njezina reprodukcija zadobije nužno mjesto u investicijskoj aktivnosti tercijarnih subjekata; (ii) nadmašivanje naslijeđenog redukcionizma u interpretaciji aspiracija, motiva i vrijednosti korisnika, neovisno jesu li ono "domaći" ili strani; to znači da plan treba biti na tragu onih tendencija koje teže aspiracijskoj, motivacijskoj i vrijednosnoj diversifikaciji tercijarne ponude, do sada, uglavnom zarobljene shematizmom (paleo)industrijske projekcije; (iii) kritičku redefiniciju naslijeđene urbane strukture u cjelini kao novog tipa resursa, koji se na tom tragu javlja; (iv) definitivnu razvojnu valorizaciju činjenice da su stanovnici naslijeđene urbane strukture organski dio te strukture, koji, zahvaljujući činjenici što u njoj svakodnevno žive, omogućuju reprodukciju stare strukture kao izvora brojnih (alternativnih) iskustava, bez kojih ni zahtjev za diversifikacijom tercijarne ponude nije provediv; (v) takvo definiranje razvojnih prioriteta gdje se kao prvi i osnovni prioritet pojavljuje ukupno poboljšavanje općih i stambenih uvjeta života u staroj jezgri, kao nužni preduvjet razvoja svake druge tercijarne aktivnosti; (vi) takve strategije tercijarnog razvoja koje se, prvenstveno, oslanjaju na socijalnu i ekonomsku inicijativu stanovništva koje obitava staru urbanu strukturu, bez pribjegavanja instrumentariju što ga nameće industrijsko utemeljivanje tercijarne ponude i prakse.

2. DEMOGRAFSKA I SOCIO-EKONOMSKA
OBILJEŽJA STANOVNIKA GRADA

Promjene broja stanovnika

Po posljednjem popisu stanovništva, domaćinstava i stanova od 31. ožujka 1981. godine u Dubrovniku je živjelo 43.990 stalnih stanovnika.

U Gradu je iste te godine živjelo 4.303* stalnih stanovnika što čini 9,8% stanovništva Dubrovnika, a unutar Grada u Pustijerni je živjelo 278 stalnih stanovnika što čini 6,5% stanovništva Grada (tabela 1.)

Analizirajući kretanje broja stanovnika od poslijeratnog perioda do danas tj. od 1948-1981. godine, vidi se da raste broj stanovnika u Dubrovniku, dok taj porast nije evidentan u Gradu (1971. godine zabilježen je pad broja stanovnika, a isto tako i 1981. godine).

Tako je broj stanovnika u Dubrovniku od 1948-1981. godine porastao za 24.572 osobe ili za 124,3%, odnosno u zadnjih deset godina broj stanovnika je porastao za 9.541 osobu ili za 27,4%, a ujedno je to i najveći porast broja stanovnika u poslijeratnom razdoblju.

U Gradu se broj stanovnika od 1953-1981. godine smanjio za 913 osoba ili za 17,3%, dok se u zadnjih deset godina broj stanovnika smanjio za 1.089 osobe ili za 20,0%.

Iako je porast broja stanovnika evidentan u gradu Dubrovniku to ne znači da je taj porast evidentan i unutar njegovih manjih dijelova grada (to se vidi iz prethodnih podataka), a to je uvjetovano nizom čimbenika od demografskih, prostornih, stambenih itd., odnosno uvjetovano je cjelokupnim društveno-gospodarskim razvojem.

* 4300 stalnih stanovnika je živjelo u Gradu, a 3 stalna stanovnika na Lokrumu koji statistički pripada Gradu.

Kolika su uopće prostorna kretanja stanovništva pored prirodnog utjecala na kretanje broja stanovnika u Dubrovniku, i koliko su ona utjecala na kretanje broja stanovnika u Gradu ili možda u Pustijerni, koji je sastavni dio Grada, vidjeti će se iz slijedećih podataka .

Na području grada Dubrovnika, manje od 50,0% stanovništva je rodjeno u Dubrovniku, dok je više od 50,0% doselilo u Dubrovnik.

U Dubrovnik se s teritorija općine Dubrovnik doselila 1/3 stanovništva, iz druge općine iste republike doselila se 1/4 stanovništva, a više od 40,0% stanovništva doselilo se iz drugih republika (3/4 stanovništva doselilo se iz Bosne i Hercegovine).

Najjači intenzitet doseljivanja bio je u zadnjih deset godina (40,0%), dok je u periodu prije rata doseljivanje stanovništva bilo u pola manje (20,0%). Najveći broj doseljenih doselio se iz seoskog naselja (više od 50,0%).

Analizom podataka o mjestu rođenja stanovništva u Gradu, a i u Pustijerni, dobivenih anketiranjem, vidljivo je slijedeće. U Gradu je od ukupno 300 anketiranih stanovnika, svega 123 ili 41,0% anketiranih rodjeno u Gradu, dok je ostalih 176 ili 59,0% anketiranih doselilo u Grad.

U Grad se s teritorija općine Dubrovnik doselilo 91 ili 51,7% stanovnika, iz drugog područja iste republike se doselilo 43 ili 24,4% stanovništva, s teritorija drugih republika se doselilo 33 ili 18,8% stanovništva, iz inozemstva se doselilo 5 ili 2,8% stanovništva.

Najjači intenzitet doseljivanja je bio prije više od 20 godina (više od 60,0%), dok je u kasnijim vremenskim periodima taj intenzitet bio slabiji (najmanji broj doseljenih je bio u periodu prije 10-tak godina).

Više je doseljenih stanovnika doselilo iz seoskog nego iz gradskog naselja (više od 50,0% stanovništva doselilo se iz

seoskog naselja i to naročito s područja općine Dubrovnik oko 58,0%).

Rezultati anketiranih u Pustijerni pokazuju slične rezultate i procese kao i u Gradu, odnosno ni malo ne odstupaju od Grada.

Tako od 111 anketiranih stanovnika, svega 39 ili 35,1% anketiranih je rođeno u Pustijerni dok ostalih 72 ili 64,9% anketiranih je doselilo u Pustijernu.

Isto tako je najveći broj doseljenih doselilo s teritorija općine Dubrovnik njih 36 ili 50,0%, s drugog područja iste republike doselilo se 15 ili 20,8% stanovništva, s teritorija drugih republika doselilo se 19 ili 26,4% stanovništva.

Takodjer je i u Pustijerni najjači intenzitet doseljavanja bio prije više od 20 godina (oko 70,0%), dok je najmanji intenzitet bio prije 10-tak godina.

Podjednaki je udio doseljenih stanovnika kako iz seoskih tako i iz gradskih naselja. Najveći je broj doseljenih stanovnika iz seoskih naselja s područja općine Dubrovnik (oko 50,0%), a nešto manje iz seoskih naselja s područja drugih republika (više od 30,0%).

Dakle, iz navedenih podataka vidljivo je da je porast broja stanovnika u Dubrovniku rezultat kako prostorne pokretljivosti stanovništva, tako i prirodnog priraštaja stanovništva, koje je s tim u neposrednoj vezi.

Društveno-gospodarski razvoj Dubrovnika koji, naročito nakon drugog svjetskog rata, doživljava snažan uspon intenzivnije razvijajući neke grane kao što su pomorstvo, turizam, promet i uopće centralne funkcije, privlačio je stanovništvo kako s teritorija općine Dubrovnik tako i stanovništvo iz drugih krajeva zemlje; to je, takodjer, razdoblje širenja grada od stare jezgre, Pila i Ploča prema novim predjelima. **

Današnji značaj Dubrovnika i njegove karakteristike nije potrebno posebno isticati. Svima je poznato da je to važno upravno-administrativno (općinsko), kulturno-povijesno, turističko i prometno središte, kao i središte javnih centralnih funkcija, čiji se utjecaji protežu na prostrano obalno područje, otoke i zaledje, pa ima utjecaja na razvoj grada i na razvoj njegovog utjecajnog područja.

Iako su deagrarizacija, urbanizacija, razvoj turizma, itd. zahvatili i okolna područja, privlačna moć Dubrovnika ne slabi, pa su imigracije stanovništva još uvijek prisutne, samo su manjeg intenziteta. Vrlo se malo stanovništva doseljava u Grad (nedostatak stambenog prostora, a ako ga ima uvjetuje nekomforno stanovanje ili iziskuje velika materijalna ulaganja), dok je ono izvan zidina puno izraženije.

Dobno-spolna struktura

Godine 1981. u Dubrovniku je od ukupno 43.990 stalnih stanovnika bilo 20.759 ili 47,2% i 23.231 ili 52,8% ženskog stanovništva. Na 1000 žena je dolazilo 894 muškaraca (tabela 2 i 3.)

Stanovništvo Dubrovnika pripada starom tipu populacije. Dobna skupina od 0-19 godina (mlado stanovništvo) zastupljena je s 12.867 stanovnika ili 29,2%, dobna skupina od 20-59 godina (zrelo stanovništvo) zastupljeno je s 24.694 stanovnika ili 56,1% i dobna skupina od 60 i više godina (staro stanovništvo) zastupljeno je s 6.202 stanovnika ili 14,2%.

U Gradu je 1981. godine od ukupno 4.303 stalnih stanovnika bilo 1.843 ili 42,8% muškog stanovništva i 2.460 ili 57,2% ženskog stanovništva. Na 1000 žena je dolazilo 749 muškaraca.

Stanovništvo Grada ima stariju dobnu strukturu stanovništva nego što je ima Dubrovnik u cjelini.

Stanovništvo Grada pripada starom tipu populacije, odnosno ima karakteristike stanovništva duboke starosti.

Tako je mlado stanovništvo (dobna skupina od 0-19 godina) zastupljeno s 982 ili 22,8% stanovništva, zrelo stanovništvo (dobna skupina od 20-59 godina) zastupljeno je s 2.207 ili 51,3% stanovništva i staro stanovništvo (dobna skupina od 60 i više godina) zastupljeno je s 1.097 ili 25,5% stanovništva.

Ako dobne skupine stanovništva Grada (mlado, zrelo i staro stanovništvo) stavimo u odnos s dobnim skupinama stanovništva Dubrovnika, onda je u Gradu od ukupnog stanovništva živjelo 7,6% mladog stanovništva, 8,9% zrelog stanovništva i 17,7% starog stanovništva.

U Pustijerni nema nikakvih značajnijih promjena dobno-spolne strukture stanovništva nego što je u Gradu.

I U Pustijerni ima više ženskog nego muškog stanovništva (163 ili 58,6% ženskog i 115 ili 41,4% muškog stanovništva). Na 1000 žena dolazi 705 muškaraca.

Stanovništvo Pustijerne, takodjer, pripada starom tipu populacije, odnosno pripada stanovništvu duboke starosti. Mlado stanovništvo (dobna skupina od 0-19 godina) zastupljeno je s 53 ili 19,1% stanovništva, zrelo stanovništvo (dobna skupina od 20-59 godina) zastupljeno je s 148 ili 53,2% stanovništva i staro stanovništvo (dobna skupina od 60 i više godina) zastupljeno je s 76 ili 27,3% stanovništva.

Doseljavanje stanovništva radnog i fertilnog kontigenta zapravo mladog stanovništva zrele dobi, imalo je utjecaja na ovakvu dobnu strukturu i Dubrovnika i Grada, pa je od tuda i najveća zastupljenost ove dobne skupine stanovništva (tabela 4.). Sigurno se najveći udio starog stanovništva Dubrovnika nalazi u Gradu, pa naravno i u Pustijerni, pa se vjerojatno i dalje ne može računati na poboljšanje dobne strukture tog dijela Dubrovnika.

Stanovništvo po aktivnostima i djelatnostima

Struktura ukupnog stanovništva po aktivnostima kao i po broju zaposlenih u pojedinim sektorima djelatnosti, mijenja se u skladu s društveno-gospodarskim razvojem.

U Dubrovniku je 1981. godine od ukupnog broja stanovnika na aktivno stanovništvo otpalo 18737 ili 43,7% stanovništva, na osobe s osobnim prihodom 5.799 ili 13,5% stanovništva i na uzdržavano stanovništvo 18.348 ili 42,8% (tabela 5 i 6.).

Uspoređujući podatke s predhodnim popisom vidi se da je u zadnjem desetgodišnjem razdoblju porastao udio aktivnog stanovništva (razvoj funkcija, imigracije), kao i osoba s osobnim prihodom (privlačnost ovog područja) i u apsolutnim i u relativnim vrijednostima, dok se smanjio udio uzdržavanog stanovništva samo u relativnim vrijednostima.

U Gradu je 1981. godine od ukupnog broja stanovnika na aktivno stanovništvo otpalo 1.671. ili 39,6% stanovništva ili 8,9% aktivnog stanovništva Dubrovnika, na osobe s osobnim prihodom 1.065 ili 25,2% stanovništva ili 18,4% osoba s osobnim prihodom Dubrovnika, i na uzdržavano stanovništvo 1.488 ili 35,2% stanovništva ili 8,1% uzdržavanog stanovništva Dubrovnika. Od ukupnog broja aktivnog stanovništva 97,1% stanovništva je radilo.

Ako unutar Grada izdvojimo Pustijernu, onda je 1981. godine od ukupnog broja stanovnika na aktivno stanovništvo otpalo 105 ili 38,9% stanovništva, na osobe s osobnim prihodom 78 ili 28,9% stanovništva i na uzdržavano stanovništvo 87 ili 32,2% stanovništva.

Detaljnija analiza stalnog stanovništva (u zemlji) po starosti i aktivnosti u Gradu i Pustijerni vidi se iz tabele 7. i 8.

Iz te analize je vidljivo da je najveći broj aktivnih stanovnika u zrelih dobnim skupinama, da je najveći broj osoba s osobnim

prihodom u starijim dobnim skupinama i da je najveći broj uzdržavanog stanovništva u mladim dobnim skupinama.

Ilustracije radi, u Gradu je u zrelim dobnim skupinama bilo 1.573 ili 94,1% aktivnog stanovništva, u starim dobnim skupinama 66 ili 4,0% aktivnog stanovništva i u mladim dobnim skupinama 32 ili 1,9% aktivnog stanovništva.

U starijim dobnim skupinama je bilo 865 ili 81,2% osoba s osobnim prihodom, u zrelim dobnim skupinama je bilo 191 ili 18,0% osoba s osobnim prihodom, a u mladim dobnim skupinama je bilo 9 ili 0,8% osoba s osobnim prihodom.

U mladim dobnim skupinama je bilo 929 ili 62,4% uzdržavanog stanovništva, u zrelim dobnim skupinama je bilo 378 ili 25,4% uzdržavanog stanovništva, a u starijim dobnim skupinama je bilo 181 ili 12,2% uzdržavanog stanovništva.

Potrebno je napomenuti da je jedan dio uzdržavanog stanovništva (misli se na dio mladog i zrelog stanovništva) zapravo rezervni sezonski radni kontigent naročito u ljetnim mjesecima (turizam).

Zaposlenost stanovništva po pojedinim granama djelatnosti kao i mjestu njihovog rada, ukazat će na privredne i neprivredne funkcije grada kao i na njegovu radnu privlačnost.

U Dubrovniku je 1971. godine u primarnom sektoru bilo zaposleno 4,4% aktivnog stanovništva, u sekundarnom sektoru 23,9% aktivnog stanovništva (najviše zastupljena industrija) u tercijarnom sektoru 48,7% aktivnog stanovništva (najviše zastupljena trgovina, ugostiteljstvo, turizam) u kvartarnom sektoru 18,1% aktivnog stanovništva (kultura i socijalne djelatnosti).

Po najnovijim podacima o zaposlenima u pojedinim sektorima djelatnosti dobivenih anketom vidi se da je u Gradu najviše zaposlenih bilo u tercijarnom sektoru 32,3% aktivnog stanov-

ništva (najviše zastupljena trgovina, ugostiteljstvo, turizam), zatim u kvartarnom sektoru 16,0% aktivnog stanovništva (najviše zastupljeno obrazovanje i kultura), u sekundarnom sektoru, 6,0% aktivnog stanovništva (najviše zastupljena industrija), dok je u primarnom sektoru bilo zaposleno svega 0,3% aktivnog stanovništva.

Domaćica i penzionera je bilo 32,3%, djaka i studenata je bilo 1,7%, dok je nezaposlenih bilo 3,0%.

Slična situacija je i u Pustijerni. Najviše zaposlenih je bilo u tercijarnom sektoru 39,6% aktivnog stanovništva (najviše zastupljena trgovina, ugostiteljstvo, turizam), zatim u kvartarnom sektoru 9,0% aktivnog stanovništva, u sekundarnom sektoru 3,6% aktivnog stanovništva, dok u primarnom sektoru nije bilo zaposlenih.

Domaćica i penzionera bilo je 36,9%, djaka i studenata nema, dok je nezaposlenih bilo 0,9%.

Ovakva struktura zaposlenih po sektorima djelatnosti ukazuje, da cjelokupan društveno-gospodarski razvoj Dubrovnika nije ovisio o razvoju industrije (industrijalizacija), nego je uvjetovan razvojem tercijarnih djelatnosti tj. pomorske i lučke gospodarske djelatnosti, trgovine a napose turizma.

U Dubrovniku je 1981. godine bilo 16.799 radnika ili 39,2% u ukupnom stanovništvu ili 89,7% u ukupnom aktivnom stanovništvu (tabela 9.).

U mjestu stanovanja radilo je 16.200 radnika ili 96,5% u drugom mjestu iste općine 307 ili 1,8% radnika, u ostalim općinama SR Hrvatske 164 ili 1,0% radnika, u drugoj SR - SAP 107 ili 0,6% radnika i u našim predstavništvima ili radilištima u inozemstvu 18 ili 0,1% radnika.

Na privremenom radu u inozemstvu boravilo je 1.106 osoba i to 828 radnika i 278 članova njihovih obitelji.

U Gradu je 1981. godine bilo 1.477 radnika ili 35,0% u ukupnom stanovništvu ili 88,4% u ukupnom aktivnom stanovništvu.

U mjestu stanovanja radilo je 1.433 ili 97,0% radnika, u drugom mjestu iste općine 22 ili 1,5% radnika, u ostalim općinama SR Hrvatske 8 ili 0,5% radnika, u drugoj SR-SAP 10 ili 0,7% radnika i u našim predstavništvima i radilištima u inozemstvu 4 ili 0,3% radnika. Na privremenom radu u inozemstvu je boravilo 79 osoba i to 65 radnika i 14 članova njihovih obitelji.

Iz ankete je vidljivo da je od 300 anketiranih, najveći broj zaposlenih radilo u gradu Dubrovniku, u dijelovima kao što u Gruž, Lapad, Babin Kuk i slično (21,0%), nešto manje zaposlenih je radilo u zonama oko Starog Grada. Vrlo mali postotak zaposlenih je radio u drugom naselju u općini Dubrovnik (4,3%) ili u drugoj općini izvan SR Hrvatske (0,3%). Uopće nije bilo zaposlenih u drugoj općini u dalmatinskoj regiji ili u drugoj općini SRH. Na brodu (pomorci) radilo je svega 2,0% zaposlenih.

Unutar Grada u Pustijerni je iste godine bilo 98 radnika ili 36,3% u ukupnom stanovništvu ili 93,3% u ukupnom aktivnom stanovništvu.

U mjestu stanovanja je radilo 92 ili 93,9% radnika, u drugom mjestu iste općine 4 ili 4,1% radnika i u drugoj SR-SAP 2 ili 2,0% radnika. U ostalim općinama SR Hrvatske i u našim predstavništvima ili radilištima u inozemstvu nije bilo ni jednog zaposlenog.

U Pustijerni od 111 anketiranih, najveći broj zaposlenih je radilo u gradu Dubrovniku u dijelovima, kao što su Gruž, Lapad, Babin Kuk i sl. (27,9%), a u drugom naselju u

Dubrovnik je radilo 7,2% zaposlenih. U zonama oko Starog Grada je radilo 4,5% zaposlenih dok je vrlo malo zaposlenih radilo u drugoj općini izvan SR Hrvatske ili na brodu (pomorci).

U drugoj općini SR Hrvatske nije bilo ni jednog zaposlenog.

Dubrovnik je radno središte, koje zapošljava većinu svog stanovništva i to prvenstveno u tercijarnim (vezano za servisiranje turističke infrastrukture), a manje u kvartarnim odnosno još manje u sekundarnim djelatnostima. Naravno, da te karakteristike Dubrovnika ne mimoilaze Grad koji je sastavni dio grada Dubrovnika ili Pustijernu koja je u Gradu.

Vidi se, da stanovništvo Grada a i Pustijerne, takodjer, najviše rade u tercijarnim, a manje u kvartarnim djelatnostima i to u neposrednoj blizini mjesta stanovanja ili u dijelovima grada Dubrovnika, kao što su Gruž, Lapad, Babin Kuk i sl., odnosno bolje reći, da rade u centrima turističkih djelatnosti šireg Dubrovnika.

Iz analize stalnog stanovništva po zaposlenosti i školskoj spremi, 1981. godine u Gradu (tabela 10) vidi se, da je najveći broj stanovnika zaposleno i da većina njih ima srednju stručnu spremu (51,3%), zatim dolaze učenici, studenti i djeca, zatim domaćice od kojih većina ima nezavršeno osnovno obrazovanje 4 - 7 razreda osnovne škole (50,0%), zatim nesposobni za rad, dok su najmanje zastupljeni oni stanovnici koji traže posao i to većinom sa srednjom stručnom spremom (57,2%), a znatno ih ima i s visokom stručnom spremom (15,2%).

U Pustijerni (tabela 11) takodjer su najbrojniji oni stanovnici koji rade (većina njih ima srednju stručnu spremu), zatim su podjednako zastupljene domaćice (ista školska sprema kao u Gradu), i učenici, studenti i djeca, a vrlo je malo stanovnika koji traže zaposlenje ili su nesposobni.

Osim što je Dubrovnik radno središte, on je i regionalni obrazovni centar usmjerenog, višeg i visokog školstva (tabe-
la 12 i 13).

Od ukupno 2.167 učenika srednjih škola u Dubrovniku, 97,8% je pohađalo školu u mjestu stanovanja, 0,1% u drugom mjestu iste općine, 0,9% u ostalim općinama SR Hrvatske, 1,2% u drugoj SR-SAP.

Slične karakteristike ima i Grad. Od ukupno 178 učenika srednjih škola u Gradu, 97,8% je pohađalo školu u mjestu stanovanja, 1,1% u ostalim općinama SR Hrvatske i 1,1% u drugoj SR-SAP.

U Dubrovniku je od ukupno 923 studenta, 64,0% studiralo u mjestu stanovanja, 22,7% u ostalim općinama SR Hrvatske i 13,3% u drugoj SR-SAP.

U Gradu je od ukupno 91 studenta, 64,8% studiralo u mjestu stanovanja, 24,2% u ostalim općinama SR Hrvatske i 11,0% u drugoj SR-SAP.

Pustijerna koja ima svega 7 učenika srednjih škola i 4 studenta ne mijenja prethodne rezultate Grada. Skoro svi se školuju u Dubrovniku, odnosno u mjestu stanovanja.

Ostale strukture stanovništva

Struktura stanovništva po narodnosti 1981. godine (tabela 14) u Dubrovniku ukazuje da se nacionalno izjasnilo 87,5% svih stalnih stanovnika Dubrovnika, a 11,2% svih stalnih stanovnika Dubrovnika se nije nacionalno izjasnilo.

Medju stanovništvom Dubrovnika najveći je udio Hrvata 72,4%, Jugoslavena 10,9%, Srba 8,6%, Muslimana 4,1% i Crnogoraca 1,1%, a skoro podjednako su zastupljeni Slovenci i Albanci.

U Gradu se nacionalno izjasnilo 87,6% svih stalnih stanovnika Grada, dok se nacionalno nije izjasnilo 11,1% svih stalnih stanovnika Grada.

Medju stanovništvom Grada takodjer su najbrojniji Hrvati 77,4%, zatim Jugoslaveni 10,5%, Srbi 4,2%, Muslimani 3,1% i Crnogorci 0,8%.

Unutar Grada, u Pustijerni, nacionalno se izjasnilo 86,3% svih stalnih stanovnika Pustijerne, dok se nacionalno nije izjasnilo 12,2% svih stalnih stanovnika Pustijerne,

Medju stanovništvom Pustijerne najbrojniji su Hrvati 71,9%, Jugoslaveni 12,2%, Muslimani, 5,0% (nešto su brojniji u tom dijelu Grada) i Srbi 4,3%.

Kakva je struktura stanovništva starog 15 i više godina prema školskoj spremi u Dubrovniku, Gradu, a i u Pustijerni (tabela 15) vidi se iz slijedećih podataka.

U Dubrovniku je 1981. godine bez školske spreme bilo 1.436 ili 4,2% stanovnika, a 8.201 ili 24,2% stanovništva je imalo nezavršeno osnovno obrazovanje.

Stupanj obrazovanja ima 71,0% stanovništva starijeg od 15 godina. Medju njima najviše je stanovništva sa priznatim srednjim obrazovanjem 40,5%, zatim s osnovnim obrazovanjem 18,2%, dok ih je s višim i visokim obrazovanjem bilo svega 12,1% stanovništva.

U Gradu je iste godine bilo 173 ili 4,9% stanovništva bez školske spreme, a 1.017 ili 28,7% stanovništva je imalo nezavršeno osnovno obrazovanje.

Stupanj obrazovanja ima 66,0% stanovništva starijeg od 15 godina. Među njima najbrojniji su stanovnici sa priznatim srednjim obrazovanjem 38,7%, zatim s osnovnim obrazovanjem 15,9% i s višim i visokim obrazovanjem 11,1% stanovništva.

Unutar Grada u Pustijerni, jer bez školske spreme bilo 14 ili 6,0% stanovništva, dok je s nezavršenim osnovnim obrazovanjem bilo 69 ili 29,4 stanovništva.

Stupanj obrazovanja ima 64,0% stanovništva. Među njima najviše je stanovništva sa priznatim srednjim obrazovanjem 42,6%, zatim s osnovnim obrazovanjem 12,8% i s višim i visokim obrazovanjem 8,5% stanovništva.

Iz analize je vidljivo, da ne postoje neke velike razlike između Grada-Pustijerne i Dubrovnika. Što se tiče školske spreme i Dubrovnik i Grad imaju istu strukturu stanovništva, jedino je u Gradu (i Pustijerni) izraženiji udio stanovništva bez školske spreme ili s nezavršenim osnovnim obrazovanjem, što je u vezi s dobnom strukturom stanovništva, mogućnošću školovanja, i društveno-gospodarskim razvojem.

U Dubrovniku je među stanovništvom starijim od 10 godina 1981. godine bilo 893 ili 2,4% nepismenih stanovnika od čega je žena bilo 755 ili 84,5% (tabela 16).

Među nepismenima zastupljene su sve dobne skupine i kod muškaraca i kod žena (iznimka je jedino u dobnoj skupini od 15-19 godina), ali je ipak većina nepismenih starija od 45 godina (najviše nepismenih je zastupljeno u dobnoj skupini od 65 i više godina, a najmanje u dobnoj skupini od 15 godina).

U Gradu je medju stanovništvom starijim od 10 godina bilo 117 ili 3,1% nepismenih stanovnika, od čega su žene takodjer bile brojnije 104 ili 88,9%.

Medju nepismenima nisu baš zastupljene sve dobne skupine. Najveći broj nepismenih je u starijim dobnim skupinama, 65 i više godina, dok je broj nepismenih u mladjim dobnim skupinama vrlo malen.

Unutar grada u Pustijerni je medju stanovništvom starijim od 10 godina bilo 7 ili 2,9% nepismenih stanovnika, od čega 6 ili 85,7% žena. Svih 7 nepismenih je u dobnoj skupini od 65 i više godina.

Struktura stalnog stanovništva po školskoj spremi i spolu u Gradu i Pustijerni vidi se iz tabele 17 i 18.

D o m a ć i n s t v a

Godine 1981. u Dubrovniku je bilo ukupno 13.798 domaćinstva. U odnosu na 1971. godinu, broj domaćinstava je u porastu pa je index kretanja broja domaćinstava u odnosu na 1971. godinu iznosio 117,8 (tabela 19).

Od ukupnog broja domaćinstava, porodičnih je bilo 10.929 i neporodičnih 2.869 domaćinstava.

Najviše su bila zastupljena četveročlana domaćinstva (3.692), zatim tročlana domaćinstva (2.762) i dvočlana domaćinstva (2.246). Prosječna veličina domaćinstva je 3,2 člana, pa je u odnosu na 1971. godinu veličina domaćinstva, takodjer, u porastu (1971.godine prosječna veličina domaćinstva je 3,0 člana).

U Gradu je 1981. godine bilo 1.567 domaćinstava što čini 11,4% domaćinstava Dubrovnika. od toga je bilo 1.005 porodičnih i 562 neporodičnih domaćinstva, od čega su samačka **brojnija**. Najviše su bila zastupljena dvočlana domaćinstva (289), zatim tročlana domaćinstva (282) i četveročlana domaćinstva (248). Prosječna veličina domaćinstva je 2,7 članova.

Unutar Grada, u Pustijerni je bilo 110 domaćinstva što čini 7,0% domaćinstava Grada. Od toga je bilo 69 porodičnih i 41 neporodičnih domaćinstava, od čega prevladavaju samačka domaćinstva. Najviše su bila zastupljena dvočlana domaćinstva (26), tročlana (16) i četveročlana domaćinstva (12). Prosječna veličina domaćinstva je 2,5 članova.

Osim analize domaćinstava koju prati statistika, izradila se i detaljnija analiza domaćinstava, odnosno analiza domaćina svakog domaćinstva koja se uspoređivala s još nekim pokazateljima kako za Grad, tako i za Pustijernu.

Analiza školske sprema domaćina svakog domaćinstva u Gradu (tabela 20) ukazuje, da većina domaćina ima srednju stručnu spremu (oni su najbrojniji), zatim slijede domaćini koji imaju nezavršeno osnovno obrazovanje, 4-7 razreda osnovne škole, zatim oni s osnovnim obrazovanjem, pa bez školske sprema, pa s visokom i višom stručnom spremom, a najmanje su zastupljeni domaćini s nezavršenim osnovnim obrazovanjem (1-3 razreda osnovne škole).

Ako se taj podatak stavi u odnos s brojem članova domaćinstava onda se vidi, da, bez obzira na školsku spremu domaćina, prevladavaju tročlana domaćinstva, četveročlana i dvočlana domaćinstva. Neporodična samačka domaćinstva najbrojnija su s domaćinima koji imaju nezavršeno osnovno obrazovanje 4-7 razreda osnovne škole, dok su najmanje zastupljena s domaćinima s visokim obrazovanjem.

Slični rezultati analize su i u Pustijerni što se vidi u tabeli 21.

Kakvi su izvori prihoda domaćinstava u Gradu, a i u Pustijerni vidi se iz tabela 22 i 23.

Tako 47,0% domaćinstava Grada, svoje prihode ostvaruje od mirovina, a 43,6% iz radnog odnosa.

Koliko školska sprema domaćina utječe na izvor prihoda domaćinstava u gradu vidi se iz slijedeće analize.

Domaćinstvima čiji su domaćini bez školske sprema ili imaju nezavršeno osnovno obrazovanje (1-3 razreda osnovne škole) pretežni izvor prihoda je mirovina.

Kod domaćinstava čiji domaćini imaju više i visoko obrazovanje pretežni izvor prihoda je iz radnog odnosa.

Kod domaćinstava čiji domaćini imaju nezavršeno osnovno obrazovanje (4 razreda osnovne škole), osnovno i srednje obrazovanje, osim mirovine i osobnog dohotka postoje i drugi izvori prihoda.

I Pustijerna koja je dio Grada ne pokazuje neke druge rezultate. Iz ankete je vidljivo da je u Gradu, a i u Pustijerni najvažniji izvor prihoda radni odnos i mirovina.

Godine 1981. u Gradu je od ukupnog broja domaćinstava, 45,0% domaćinstava imalo domaćina koji je obavljao zanimanje - radio je, i 55,0% domaćinstava je imalo domaćina koji nije obavljao svoje zanimanje - nije radio.

Većina njih su radnici u industriji i srodni radnici, zatim radnici u uslugama, upravni i administrativni i srodni radnici, radnici u trgovini, stručnjaci i umjetnici. Najveći broj onih koji nisu obavljali posao su umirovljenici.

U Pustijerni je od ukupnog broja domaćinstava, 35,0% domaćinstava imalo domaćina, koji je obavljao zanimanje - radio je, a 65,0% domaćinstava je imalo domaćina koji nije obavljao svoje zanimanje - nije radio.

Takodjer su većina njih radnici u industriji i srodni radnici zatim radnici u uslugama, upravni i administrativni i srodni radnici, radnici u trgovini, stručnjaci i umjetnici. Najveći broj onih koji nisu obavljali svoje zanimanje takodjer su umirovljenici (preko 80,0%).

U Gradu, a i u Pustijerni, prevladavaju staračka domaćinstva s prosječnim brojem članova ne većim od 3 člana. To su domaćinstva koja, uglavnom, svoje prihode ostvaruju od mirovina, malo je onih koji imaju još neke dodatne izvore prihoda.

Nešto manji udio domaćinstava ostvaruje svoje prihode iz radnog odnosa. Većina zaposlenih je u tercijarnim, a manje u kvartarnim djelatnostima, što je i razumljivo. I u tim domaćinstvima broj članova domaćinstva nije veći jer zbog dobne strukture stanovništva i životnog standarda ograničavaju potomstvo na 1 do 2 djeteta.

3. STAVOVI GRADJANA GRADA PREMA GRADU KAO CJELINI
I MODALITETIMA UREDJENJA

Doživljaj Grada kao cjeline

Na doživljaj Grada kao cjeline upućuju odgovori na pitanja No 33., 34., 47., 48., 1, posredno, No 27. Na karakter emocionalnog konotiranja Grada ukazuju odgovori dobiveni na pitanje No 34.

Ako se uzmu samo prosječne vrijednosti dobivene na pojedinoj (predloženoj) ljestvici dobiva se slijedeća slika:

Ljestvica	Grad		Pustijerna	
svijetlo-tamno	svijetlo	1,49	svijetlo	0,78
nesigurno-sigurno	sigurno	0,85	sigurno	1,64
pouzdanost-nepouzdanost	pouzdanost	1,40	pouzdanost	1,65
spokojno-grčevito	spokojno	1,29	spokojno	2,07
nejasno-jasno	jasno	1,33	jasno	1,57
orijentirano-dezorijentirano	orijentirano	1,88	orijentirano	1,91
trajno-privremeno	trajno	1,70	trajno	2,25
strano-blisko	blisko	2,05	blisko	2,41
otvoreno-zatvoreno	otvoreno	1,49	otvoreno	1,85

Iz predloženih podataka vidljive su dvije činjenice.

(i) Anketirani u Gradu ne razlikuju se od anketiranih u Pustijerni po osnovnoj polarizaciji odgovora na ljestvicama. Ni na jednoj se ljestvici nije dogodilo da je prosječna vrijednost izšla na suprotnom polu ljestvice od onoga pola što ga je označila druga skupina.

To znači da je osnovna konotacijska shema u svih anketiranih približno jednaka, neovisno o mjestu konkretnog obitavališta u Gradu.

(ii) Druga činjenica upućuje da su odgovori anketiranih u Pustijerni, osim na prvoj ljestvici: svijetlo-tamno, ekstremniji po intenzitetu od odgovora anketiranih u Gradu.

Ralika u intenzitetu reakcije napose je uočljiva na ljestvici nesigurno-sigurno, spokojno-grčevito, i trajno-privremeno.

Predložiti potpuno zasnovan odgovor na pitanje: zašto je tomu tako, pretpostavlja zamršene analize koje nije moguće na ovom mjestu provesti. Stoga se ograničujemo na upozorenje da su sve tri ljestvice povezane s odredbama stanovite ravnoteže/neravnoteže.

Budući da je anketiranje provedeno u razdoblju kada su još rasprave o "iseljenju Pustijerne" bile žive (studen 1985.) emocionalno konotiranje Grada nesumnjivo je bilo pod njihovim utjecajem. Otpor tom koraku (neovisno o tomu koliko je njegovo uporište u planskim prijedlozima) vjerojatno je utjecao da su stanovnici Pustijerne ekstremnije naglasili da je Grad sigurno, spokojno i trajno prebivalište, i da nije nužno zahtijevati iseljavanje. Ista tendencija probija i u ukupnoj slici. Dakle, na konotativnoj razini uzevši, Grad njegovi stanovnici doživljavaju kao svijetao, siguran, pouzdan, prilično spokojan, jasan, dobro orijentiran, trajan, vrlo blizak i prilično otvoren. Sva spomenuta obilježja upućuju da je Grad voljen, budući da su sva obilježja "pozitivnog naboja".

U odjeljku o stanovanju i pripravnosti na promjenu mjesta stanovanja su reakcije približno 50% anketiranih pod neposrednim utjecajem jakih identifikacijskih mehanizama s Gradom. Odgovori na ovo pitanje potvrđuju taj nalaz. Odsutnost negativnog konotiranja Grada je vrlo uočljiva. (Ono, najzad, nema uporišta čak ni u književnoj tradiciji, unatoč opusima kao što je Držićev ili Šehovićev).

Iz te optike promotren Grad prispijeva na rub mitologijskog mjesta, kakva su u našoj urbanoj tradiciji prilično rijetka (primjernice stara jezgra u Splitu, zagrebački Gornji grad, kula Nehaj pokraj Senja, stara jezgra u Varaždinu i druga). Koliko su time urbane promjene otežane nije potrebno posebno dokazivati. Ali koliko je nužno te promjene oblikovati

pažljivo, s onu stranu tekućeg planskog voluntarizma, takodje nije potrebno posebno dokazivati. Najmanje što se može očekivati je da će se na njih, zbog opisanih identifikacija, nužno reagirati.

I odgovori na pitanje No 33 kreću se na prijašnjem tragu. Prvi ponudjeni odgovor, po kojemu je gradsko središte, dakle Grad u ovom slučaju, "srce grada (...) mjesto koje je puno više od zbroya aktivnosti u njemu; (...)" izabralo je 82,7% upitanih u Gradu. Isti je odgovor izabralo 85,98% anketiranih u Pustijerni. Drugi po rangy je odgovor u kojemu se zastupa stajalište da je gradsko središte (Grad) mjesto sa specifičnim stanovnicima koje karakterizira i specifični način života. Taj stav zastupa 41,7% anketiranih u Gradu i 41,74% anketiranih u Pustijerni.

Odredjenja gradskog središta što se oslanjaju na funkcionalnu ili institucionalnu identifikaciju zastupa 13 i 4% medju anketiranima u Gradu i 10,09 i 6,48% u Pustijerni.

Stajalište da je gradsko središte jednako drugim mjestima u mreži urbanih mjesta zastupa 6,3% anketiranih u Gradu i 6,48% anketiranih u Pustijerni.

Iz predočenih podataka izbija uvjerenje gradjana po kojemu je gradsko središte nešto više ili nešto drugo, nego što su puki zbrojevi aktivnosti i djelatnosti. Ako se slijede tragovi fenomenologijskog mišljenja u urbanoj teoriji onda se taj višak ili ta drugost središta mogu odrediti kao sposobnost mjesta da reproducira (i) urbanu samosvijest stanovnika, (ii) specifičnosti, bilo simboličkog bilo funkcionalnog karaktera, te kao (iii) sposobnost da inhibira one intervencije/promjene koje teže ukidanju ili razbijanju bilo urbane samosvijesti bilo specifičnosti. Kraće, gradsko je središte ono mjesto gdje se, na zamršen i posredan način, ostvaruju dalekosežne veze izmedju grada i njegovih gradjana.

Na tu presudnu prisutnost gradjana u gradskom središtu upozoruje i drugi rang odgovora u kojemu se to ističe. Nasuprot dominantnim tezama u teoriji po kojima se urbanitet iscrpljuje u borbi (polemosu) različitih interesa, u ovim odgovorima probija, takodjer već u teoriji artikulirana teza, o povezanosti grada i gradjana s onu stranu neposrednih interesa, na razini koja je gotovo organskog karaktera.

Na slične zaključke upućuju i analize lokalne svijesti i lokalnih zajednica koje se ne održavaju samo s obzirom na ravnotežu izmedju dominantnih interesa, nego se, štaviše, i ta ravnoteža uredjuje s obzirom na cjelovitiju mrežu povezanosti što proizlazi iz činjenice da svi članovi zajednice obitavaju zajedničko mjesto, i da je ono podlogom u koju je upisano njihovo kolektivno pamćenje. Dakako, preplitanja različitih slojeva su neizbježna pa je u mnogim praktičnim oblicima ponašanja gradjana teško razlučiti koje su ih osnovne pokretačke sile oblikovale; upozoriti je, medjutim, da ni redukcionizam mehanike interesa nije stajalište koje jamči preciznost interpretacije. On je uspješniji koliko je naselje novije, i koliko su veze gradjani/grad fiktivnije, dakle, reducirane na funkcionalne mehanizme. Ali u urbanim strukturama, gdje se s tom olakšicom ne može računati naprosto stoga što su svi odnosi posredovani brojnim konotacijskim slojevima i mrežama kolektivnog pamćenja potrebno je selektivnije čitanje.

Dominacija odredjenja središta kao nečega što je više ili drukčije od ostalih mjesta u urbanoj mreži susreće se i u drugim istraživanjima, ali je toliko rjedja koliko su naselja novija, a medju stanovnicima, manje starosjedilaca. Taj je nalaz razumljiv naprosto zbog toga što su nova naselja, u dubljem konotacijskom smislu, fiktivna, dakle opstoje kao bjeline spram kojih se ne odnose ili usmjeruju konotativna odredjenja. Zato se ona i identificiraju prvenstveno kao mjesta gdje se odigravaju aktivnosti rada / potrošnje, dakle, one aktivnosti, na koje je, već samim činom dolaska, osudjen svaki odrasli stanovnik.

Na toj bjelini uspostavlja se poredak s obzirom na aktivnosti i stupnjeve njihove koncentracije. Ali, time se još nije probio načelni tehnički horizont konstituiranja naselja. Koliko taj horizont ostaje na djelu toliko i naselje ostaje "novo", dakle, bez konotacijskih odredjenja posredstvom kojih postaje nečijim zavičajem.

Dodatne podatke o doživljavanju Grada kao cjeline pružaju nam odgovori na pitanja No 47. i No 48. U odgovorima na pitanje No 47. gdje se pita za one elemente koji anketirane posebno vežu za Grad, dominira stav po kojemu je to prvenstveno ambijent. Taj je (predloženi) odgovor izabralo 69,7% anketiranih u Gradu i 76,59% anketiranih u Pustijerni. Drugi po rangu je odgovor u kojemu se ističe da su "preci tu živjeli". Taj stav zastupa 31% anketiranih u Gradu i 25% anketiranih u Pustijerni.

Na trećem mjestu je stav po kojemu anketirane za Grad veže ponajviše "privatno vlasništvo kuće/stana"; taj stav zastupa 20,3% anketiranih u Gradu i 16,67% anketiranih u Pustijerni. Na četvrtom je mjestu obrazloženje po kojemu upitane s Gradom najviše povezuje "mogućnost zarade na turistima". Taj stav ponudilo je 6,3% anketiranih u Gradu i 5,6% anketiranih u Pustijerni.

Uočiti je, takodjer, da je znatan udio onih koje za Grad ne veže ništa posebno. Postotni udio medju anketiranima u Gradu iznosi 15,7% a medju anketiranima u Pustijerni 24,1%.

Iznesena razdioba upućuje na dvije osnovne činjenice.

(i) U analizi ponašanja gradjana u Gradu, a i u drugim starim jezgrama, prisutna je motivacija koja se ne oblikuje pod izravnim djelovanjem praktičnih interesa nego uporište ima u povezanosti kolektivnog pamćenja skupine kojoj pojedinac pripada s odredjenim mjestom. Te motivacije mogu varirati po intenzitetu i zastupljenosti, ali se ne mogu redukcionistički ukinuti.

(ii) U odnosu spram Grada djeluju i jasne interesne motivacije koje nisu zanemarive. U osnovi, one se ne ostvaruju kao prakse koje se odnose spram specifičnog mjesta nego spram njegove ekonomske uspješnosti u datom trenutku. Budući da je dominantan interes za uspješnost, a ne za mjesto, stanovnici koji zastupaju taj stav čine skupinu koja je spremna Grad napustiti u onom času kada on postane "ekonomski neuspješan".

Činjenica, pak, da u uzorku anketiranih ima i (nezanemarljiva) skupina onih koje za Grad "ne veže ništa posebno" ukazuje da se nehomogenost anketiranih u pogledu na karakter povezanosti s Gradom ne uspostavlja samo po crti razdiobe interesne /organsko povezivanje, nego i po generalnijoj crti razdiobe: povezan/nepovezan.

Gradjanima koje za Grad ne veže ništa posebno u osnovi je mjesto stanovanja zamjenjivo bilo kojim drugim mjestom stanovanja, ako teže kontinuirati očitovanu indiferenciju, ili je pak zamjenjivo onim gdje će moći izgraditi oblike stabilnije povezanosti, ako im je do napuštanja indiferencije. U svakom slučaju, opravdano je pitanje može li ta skupina stanovnika Grada biti valjanim suradnikom i sudionikom procesa planiranja razvoja Grada.

Iz perspektive zamjenjivosti jednoga mjesta drugim, teško da se može zastupati stav, uvjerenje, ili čak strategija koja jednom mjestu osigurava specifičnost, neovisno je li ona zasnovana na interesnoj efikasnosti ili dubljim, organski oblikovanim, mrežama odnosa.

Na pitanje No. 48., kojim se pita za elemente što određuju specifičnost Grada, dobivena razdioba upućuje da se kao dominantni element spominje "posebna urbana i povijesna cjelina". Takav stav zagovara 79,3% upitanih. U Pustijerni isti stav zastupa 81,81%. Na drugom je mjestu isticanje spomenika i baštine izuzetne vrijednosti. Tu specifičnost ističe 67,3% anketiranih u Gradu i 63,63% anketiranih u Pustijerni.

Na trećem se mjestu, kao izvor specifičnosti, ističu stanovnici. Takav se stav javlja u 25% anketiranih u Gradu i 30,9% anketiranih u Pustijerni. Ostali izvori specifičnosti, ili čak nijekanje specifičnosti, javljaju se, kada se usporede s prva tri elementa, u zanemarljivim iznosima.

Dobiveni odgovori upućuju na zaključak koji je na tragu prijašnjih upozorenja o dubljoj povezanosti gradjana i Grada što nadmašuje strukturiranje neposredno oblikovano pod utjecajem interesa.

Da se je odredjivanje izvora specifičnosti odigralo u granica indiferencije, dakle, iz perspektive gdje se ne računa s povezanošću gradjanin - Grad, vjerojatno bi se identifikacija zaustavila na prva dva izvora: na posebnoj urbanoj i povijesnoj cjelini i na spomenicima i baštini izuzetne vrijednosti. Medjutim, budući da se i identifikacija izvora specifičnosti odigrava u kontekstu određenom dubljim identifikacijama gradjana s Gradom, kao izvor specifičnosti moraju se uključiti i oni.

Konzekventno misliti na tragu ovoga nalaza znači ustvrditi da je jedan od najdubljih izvora specifičnosti veza između gradjana i Grada, na kojoj se oblikuju dublje identifikacije, koje se u drugim urbanim strukturama ne mogu naći.

Indiferencija, premda uočena u odgovorima na prethodno pitanje, ipak nije dominantna da bi mogla oblikovati osnovni kontekst odnosa.

Izneseni nalaz napose je koristan prilikom oblikovanja planskih prijedloga. Na paradoksalan i neočekivan način pokazuje se da ni jedan od važnijih prijedloga ili alternativa razvoja, ma koliko se oblikovali tehnički i racionalno, ne funkcioniraju ni tehnički ni racionalno, ne zbog toga što bi, eventualno, potirali pojedine interese, već artikulirane u urbanom kontekstu, nego, naprosto, stoga što svaki prijedlog ili alternativa iznuduju promjene u okružju gdje su izgrađene stabilne identifikacije, pa je evaluacija njihovih učinaka sa strane gradjana i preciznija i zamršenija, podređena brojnim nadslojavanjima kojih u drugim planskim situacijama nema.

Iznudjivati promjene u Gradu znači, u osnovi, dirati u gradjanu; i vice versa. ni jedan zahvat u fizičku strukturu nije pukom fizičkom intervencijom.

Grad, premrežen brojnim identifikacijama, pokazuje se kao više ili manje artikulirani simbolički sklop, gdje, istodobno svaka fizička promjena znači i promjenu osnovnog simboličkog polja.

Da se kuća ili urbana struktura ne može iscrpiti u semiologijskoj interpretaciji, i reducirati na semiologijske elemente notornoje. Ali nije očito da su brojni funkcionalni sklopovi u gradu, za koje se, nerijetko, u planskoj praksi drži da su "neutralni" tehnički elementi u urbanoj strukturi, istodobno i semiologijske činjenice, i da su reakcije gradjana, nerijetko, oblikovane upravo pod njihovim utjecajem. Budući da je Grad mjesto gdje su, zahvaljujući djelovanju kolektivnog pamćenja, značenja zgusnuta i mnogostruka, svaka, makar i prividno neutralna promjena "fizičke opne" može izazvati dalekosežne reakcije posredovane ne samim karakterom neposredne promjene, nego i značenjima koja su tom prilikom izazvana.

Zaključno pitanje odgovori na kojega indiciraju karakter odnosa spram Grada kao cjeline je pitanje No. 27.,; njime se pita za gradove u SR Hrvatskoj gdje bi anketirani najradije živjeli. Prvi po rangi je Dubrovnik i u odgovorima anketiranih u Gradu i u odgovorima anketiranih u Pustijerni. Prednost pred "drugoplasiranim" je uvjerljiva u oba slučaja. U Gradu anketirani su se nakon Dubrovnika opredijelili za Split. Dubrovnik je dobio 110 glasova, a drugoplasirani Split 67. U Pustijerni drugoplasirani je, međutim, Zagreb s 20 glasova dočim je Dubrovnik dobio 48 glasova. Na trećem mjestu među anketiranimi u Gradu Zagreb s 53 glasa, a među anketiranimi u Pustijerni Split s 18 glasova.

Dakle, u Pustijerni, anketirani vjeruju da su Split i Zagreb približno jednako privlačni, ali se ni u kom slučaju ne mogu mjeriti s Dubrovnikom.

Na četvrtom mjestu spominju se, ali sa velikim zaostatkom, Zadar (23), Rijeka (16) i Opatija (16) medju anketiranimi u Gradu, i Zadar (4), Rijeka (3) i Makarska (3) medju anketiranimi u Pustijerni.

Predočeni rezultati upućuju na nekoliko činjenica.

(i) I u odgovorima na ovo pitanje izbija na vidjelo povezanost s Dubrovnikom.

Sudeći po svemu Dubrovnik ne proizvodi "emigrantske sindrome" kakvi su karakteristični napose za gradove zasnovane na paleoindustrijskoj strukturi proizvodnje, gdje je odnos rad - grad izuzetno konfliktan, i gdje, najzad, rad radikalno reducira i transformira grada, tako da ovaj potonji gubi autonomiju, kao posebna struktura, i postaje neposrednim otiskom rada, zgoljnim mjestom rada. Dubrovnik, očito, stoji na drugoj strani te imaginarne razdiobe.

(ii) Kada se oblikuje (makar i experimentalno) migracijska perspektiva prvi je kriterij odabira da grad koji se bira omogućuje realizaciju životnog stila najsličnijeg načinu života u Dubrovniku.

Tu leži razlog dobrom plasmanu Splita, kao, u cjelini uzevši, prvoga grada gdje bi Dubrovčani najradije živjeli, ako se izuzme sam Dubrovnik. U obrazloženjima izbora spominju se kriteriji kao što su "način života", "život uz more", "slična klima", "sličan ambijent", i drugi.

Na toj osnovici, što iznenadjuje, provedeno je precizno razlikovanje Opatije od Rijeke, premda su one, prostorno i funkcionalno uzevši, jedna cjelina.

(iii) Zagreb se bira po oprečnom načelu. U njemu se ne može očekivati mogućnost realizacije bliskog načina života, ali on nudi, na višoj razini, ono što drugi gradovi uz more nemaju: rad brojnih institucija i mogućnost oblikovanja individualne perspektive zahvaljujući ponajprije mogućnosti obrazovanja.

Dakle, on omogućuje usavršavanje životnih prilika "po vertikali", u čemu gradovi uz more očito oskudijevaju.

(iv) Najpoželjniji gradovi za Dubrovčane, po pravilu, su gradovi veći od Dubrovnika (ako se, dakako, ne računa s izborom samoga Dubrovnika kao najpoželjnijeg). To znači da je gradjanima Grada svojstvena urbofilija. Najzad, bez takve motivacije zar bi se na tako oskudnom prostoru kao što je dubrovački i mogao oblikovati urbanitet s dalekosežnom mrežom silnica. Paraurbane motivacije su u anketiranih u Gradu prilično rijetke, sudeći barem po rang rasporedu gradova najpoželjnijih za život.

Stav prema djelatnostima u Gradu

Stavovi i ocjene stupnja razvijenosti pojedinih djelatnosti u Gradu razvidnisu na temelju odgovora dobivenih na pitanja No. 35, No 36 i No 37. Odgovori na pitanje No 36., osiguravaju uvid u razdiobu ocjena stupnja razvijenosti pojedinih djelatnosti.

Ako se zbroj anketiranih u rubrici "vrlo zadovoljan" i "zadovoljan" uzme kao indikator pozitivne ocjene, a broj onih koji su zaokružili "nezadovoljan" kao indikator ukupne negativne ocjene stupnja razvijenosti, dobivamo slijedeću sliku:

DJELATNOST	OCJENA GRAD	OCJENA PUSTIJERNA
dnevna opskrba	plus	plus
specijalizirane trgovine	plus	minus
osobne zanatske usluge	minus	minus
proizvodno zanatstvo	minus	minus
restorani, kavane	plus	plus
picerije	plus	plus
kafići	plus	plus
kulturne ustanove	plus	plus
knjižare	plus	plus
slastičarnice	plus	plus
poslovne agencije	plus	plus
dječje ustanove	minus	minus
zdravstvene ustanove	minus	minus
igrališta za djecu	minus	minus
omladinski klubovi	minus	minus
klubovi za starije	minus	minus
noćni klubovi	minus	plus
javna urbana oprema	minus	minus
PTT usluge i mreža	minus	plus
obrazovne ustanove	minus	plus

DJELATNOST	OCJENA GRAD	OCJENA PUSTIJERNA
opći uvjeti života	minus	plus
hotel	minus	plus
obala u luci	plus	plus

Iz predočene razdiobe ocjena moguće je izvesti nekoliko konstatacija.

(i) Negativne ocjene dobile su neke grupe djelatnosti kao što su: osobne zanatske usluge, proizvodno zanatstvo, zdravstvo, razvoj ustanova za djecu, omladinu i starije ljude, kvaliteta urbane opreme i ukupni uvjeti života, te obrazovne djelatnosti, i ugostiteljstvo povezano s noćnim uslugama.

(ii) Među spomenutim djelatnostima izrazito negativno je ocijenjen razvoj ustanova za djecu, i starije ljude, izgradnja urbane i javne opreme, te razvoj zanata.

(iii) Pozitivno je ocijenjen, uglavnom, razvoj onih djelatnosti koje su povezane s ugostiteljstvom (restorani, picerije, kafići, itd.), te različite trgovačke i uslužne djelatnosti.

Na temelju iznesenih konstatacija zaključiti je da je razvoj pojedinih skupina djelatnosti u Gradu tekao dosta neuravnoteženo. Na djelu je dugotrajnije zapuštanje potreba djece, starijih ljudi i omladine, koje inače karakterizira urbanizacijski proces u našim prilikama. Budući da je utjecaj na urbanizacijske procese povezan s djelovanjem radnog kontigenta a i sama koncepcija promjena temelji se, prvenstveno, na analizama promjena u radnom kontigentu stanovništva, sve neradne skupine, silom prilika, budući da ostaju bez mogućnosti društvene verifikacije svojih potreba, postaju, u urbanizacijskom procesu marginalne skupine, a ustanove i djelatnosti za

zadovoljavanje njihovih potreba razvijaju se i izgradjuju bitno zaostajući za razvojem djelatnosti legitimnih u reprodukciji radnog kontigenta, a još više za minimalnim razinama ravnoteže. Taj proces opažen je i u analizama većih evropskih gradova na zapadu, gdje je osnovni konceptualni okvir razvijen osloncem na razdiobu: komercijalne/nekomercijalne djelatnosti.

Budući da su ustanove i poslovi povezani s potrebom djece, omladine i starijih ljudi mahom nekomercijalni, te djelatnosti nisu mogle privući brojne ulagače zainteresirane za financijsku dobit; s druge, pak, strane, intervencija državnih ili paradržavnih organa, po pravilu, bila je ispod zahtijevane razine, i u kvantitativnom i u kvalitativnom pogledu. Iznesena shema ne može se doslovno primijeniti na analizu naših prilika, zbog brojnih razlika što posreduju urbanizacijski proces u nas, ali je nedvosmisleno potvrđen nalaz da razvoj ustanova, djelatnosti i opreme za zadovoljavanje potreba skupina izvan radnog kontigenta fatalno zaostaje za ukupnim razvojem. Ta se činjenica opaža neovisno o veličini grada i o stupnju ukupne razvijenosti pojedinih republika ili njihovih regija.

Budući da su djeca, omladina (barem do 16 godina) i stariji ljudi, istinske lokalne skupine, jer, zbog navlastitih obilježja, prostor im je raspoloživ prvenstveno lokalno, kao neposredno susjedsko ili naseljsko okružje, zapuštanje njihovih potreba, postupno, dovodi i do zapuštanja ukupne kvalitete lokalnih ambijenata opreme, znakovnih sustava, sustava orijentacije, sigurnosti, itd.

Članovi radnog kontigenta, budući da prostor koriste nad-lokalno, (jer vladaju prometnim sustavima, sklopovima i prometlima), svako narušavanje kvalitete u lokalnom okružju mogu riješiti napuštanjem mjesta (barem privremeno). Zato poremećaje u lokalnom okružju i ne mogu doživjeti tako dramatično i u punoj oštrini, kako ih doživljavaju spomenute skupine "prisiljene" živjeti prvenstveno lokalno. Zacijelo se i zbog toga zapuštanje kvalitete javnih ambijenata javlja povezano sa zapuštanjem potreba marginalnih skupina.

To je vidljivo i iz razdiobe ocjena. Javna rasvjeta, čistoća, i, općenito, uvjeti života u izvanjskom ambijentu, jednako su zapušteni kao i potrebe rubnih skupina.

Druga skupina djelatnosti koja, sudeći po razdiobi ocjena, zaostaje, su zanati, i različite djelatnosti s njima povezane. Uočiti je da je razvoj obrta, zanata, na drugoj razini, povezan s dominacijom produktivne orijentacije, dakle s razumijevanjem grada ne samo kao mjesta tercijarne potrošnje nego i kao mjesta tercijarne proizvodnje. Ta se zamisao i predodžba o gradu, očito, u razvojnoj praksi probijala nešto sporije, pa su se postupno oblikovale prilike u kojima dominira zaborav obrtničke proizvodnje. Nedvojbeno je da je tomu pogodio i razvoj industrije, i s njom povezanog industrijskog "mentaliteta". U Dubrovniku, pak, zapuštanje je, sticajem okolnosti, bilo ohrabreno i zahvaljujući dominaciji razvojnih ideologija centriranih isključivo u turizmu kao uslužnoj djelatnosti. Rezultat zapuštanja očitovao se u činjenici da je pala kvaliteta i samog turizma, a još i više, kvaliteta svakodnevnog života ljudi u Gradu, budući da su morali svoje svakodnevne potrebe zadovoljavati u neprimjerenom obrtničkoj mreži.

Diversifikacija aspiracije, posredovana i civilizacijskim i ekonomskim promjenama, oblikovala je nove pritiske, ali i sve jasniju svijest da se uravnoteženi razvoj grada ne može ostvariti koliko se u njegovoj strukturi ne razvijaju produktivne obrtničke prakse. Na to upućuju i ocjene anketiranih.

Treća skupina djelatnosti, koje, sudeći po ocjenama, zaostaju je skupina povezana s korištenjem noći kao vremena privredjivanja, i vremena grada. Osim, možda, u najvećim središtima, kao što su Zagreb ili Beograd, u našim prilikama ciklus urbanog vremena uglavnom se ne razlikuje od ciklusa ruralnog vremena; to znači da noć nije integrirana u razdiobu vremena, kao doba budnosti. Kolika je ta preobrazba noći indikatorom razvijenosti urbane strukture, i njezinih produktivnih mogućnosti, nije potrebno posebno dokazivati.

Već i neposredna inspekcija "na terenu" ukazuje da je Dubrovnik u tom pogledu, napose u posezonskom vremenu, oskudan. Nemamo podataka koji bi preciznije upućivali na potrebe za pojedinim konkretnim oblicima organizacije noćnog života. Ocjene, naprotiv, općenito, upućuju da se taj dio vremenskog ciklusa nije integrirao u urbano vrijeme, i da Grad u noćnim satima nije ni grad, a ni Grad.

Nasuprot tomu, u ansamblu djelatnosti koje su se razvile dominiraju, uglavnom, dnevne uslužne djelatnosti, što, ujedno, ukazuje da je stupanj diversifikacije i motivacija i programskih orijentacija relativno oskudan.

Uočiti je, takodjer, i jednu činjenicu koja, donekle, iznenađuje. Upitani pozitivno ocjenjuju sadašnje korištenje gradske luke. U oba slučaja, i u Gradu i u Pustijerni, ocjene su isposlovane dosta uvjerljivo, što upućuje ili na činjenicu da stanovnicima Grada poteškoće u svakodnevnom životu u Gradu nadslojavaju odnos prema luci, ili pak da im sadašnji tip uporabe gradske luke dosta i odgovara. U svakom slučaju, odnos spram nje zahtijeva iscrpniju analizu koju u ovom istraživačkom okviru ne možemo provesti.

Upozoriti je da su, ukupno uzevši, anketirani u Gradu pozitivno ocijenili 10 od 23 predložene djelatnosti, a anketirani u Pustijerni 14 od 23 predložene. Premda je nekoliko pozitivnih ocjena isposlovano vrlo tijesno, ne može se govoriti o generalnoj dispoziciji anketiranih pripisivanju negativnih ocjena.

Dobivena razdioba, u osnovu, dosta mjerodavno, upućuje na dosadašnje razvojne prioritete, i na "slijepa mjesta" koja uznemiruju svojoj bjelinom.

Odgovori na pitanje No. 36 indiciraju kako su se uobličili odnosi spram promjene pojedinih djelatnosti u Gradu. Na temelju odnosa frekvencija u svakoj rubrici u pitanju: povećati / poboljšati, ostaviti kako jest, smanjiti, dobila se slijedeća razdioba:

DJELATNOST	GRAD	PUSTIJERNA
dnevna opskrba	poboljšati	poboljšati
specijalizirane trgovine	poboljšati	poboljšati
osobne zanatske usluge	poboljšati	poboljšati
proizvodno zanatstvo	poboljšati	poboljšati
restorani, kavane	ostaviti kako jest	ostaviti kako jest
picerije	ostaviti kako jest	ostaviti kako jest
kafići	smanjiti	smanjiti
kulturne ustanove	poboljšati	poboljšati/ost.
knjižare	ostaviti kako jest	ostaviti kako jest
slatičarnice	ostaviti kako jest	ostaviti kako jest
poslovne agencije, uredi	ostaviti kako jest	ostaviti kako jest
izložbene galerije, saloni	poboljšati	poboljšati
dječje ustanove	poboljšati	poboljšati
zdravstvene ustanove	poboljšati	poboljšati
igrališta za djecu	poboljšati	poboljšati
omladinski klubovi	poboljšati	poboljšati
klubovi za starije ljude	poboljšati	poboljšati
noćni klubovi	ostaviti kako jest	ostaviti kako jest
javna urbana oprema	poboljšati	poboljšati
PTT mreža i usluge	poboljšati	poboljšati
obrazovne ustanove	poboljšati	poboljšati
opći uvjeti života	poboljšati	poboljšati
hotel	ostaviti kako jest	ostaviti kako jest
obala u luci	poboljšati	poboljšati

U predočenoj razdiobi odgovora uočiti je nekoliko činjenica.

(1) Odsutnost restriktivnog pritupa razvoju. Samo se u jednom slučaju, u slučaju kafića, jasno iskazuje zahtjev da tu djelatnost treba smanjiti.

Kada se pogledaju brojčani odnosi skupina koje zahtijevaju njihovo smanjivanje postaje očito da je taj zahtjev i u Gradu i u Pustijerni isposlovan tijesno, ali naspram zahtjeva da se kafići ostave u stanju kojemu su sada, i da se dalje ne razvijaju. Dakle, zahtjev je ambivalentan u razvojnom pogledu: treba li ostaviti kako jest ili smanjiti, ali je nedvosmislen u negativnom aspektu; zanemarljiv je broj onih koji zahtijevaju povećanje broja kafića (6,7% u Gradu i 7,2% u Pustijerni).

U svim drugim slučajevima, dakle u preostale 23 ponudjene djelatnosti takvih restriktivnih zahtjeva nema. Upozoriti je da se protivljenje građana kafićima ne temelji samo na neposrednim smetnjama koje njihov rad izazivlje u uskim kaletama i starim zgradama (buka, žamor, smeće, itd.). U odgovorima na otvorena pitanja (napose No. 76 i 77, o čemu će još biti riječi) građani uvjerljivo upozoravaju na moralnu nelagodu.

Naime, naspram dugoročnog i fatalnog zaostajanja razvoja brojnih institucija za mlade, djecu ili starije ljude, razvoj se kafića, izuzetno brz u posljednjem deceniju, i ne samo u Dubrovniku, pokazuje kao deformirani odraz u ogledalu. Paradoks, neovisno o faktorima utjecaja, nije lišen cinizma. Klub omladine nije moguće izgraditi, ali je moguće, i to vrlo lagodno, osigurati alternativu u kojoj se proizvodne orijentacije neposredno promiseću u голу potrošnju. To ne može ne izazvati (moralnu) nelagodu.

(ii) Razdioba odgovora upućuje da se zahtjev: ostaviti kako jest, iskazuje u pogledu na razvoj većine komercijalnih djelatnosti kao što su: restorani i kavane, picerije, poslovne agencije, slastičarnice, noćni klubovi, pa čak i hotel. Ta reakcija upućuje na više dodatnih činjenica. Ponajprije, očito je, građani vjeruju da je Grad zasićen odgovarajućim komercijalnim djelatnostima, i da su ove koje postoje dovoljne za zadovoljiti potrebe.

K tomu, budući da razvoj tih djelatnosti nije bio u ravnoteži s razvojem brojnih drugih djelatnosti povezanih s podizanjem kvalitete života, nego je, čak, mjestimično, išao na uštrb te kvalitete, anketirani vjeruju da je zasnovano inzistirati na razvojnim ograničenjima. Nismo, dakako, uvjereni da je takvo stajalište potpuno spojivo s činjenicom da se i u Gradu živi pretežno od turizma, ali je, nesumnjivo spojivo sa stajalištem po kojemu se, kao osnovni razvojni prioritet u Gradu treba uzeti poboljšanje općih životnih prilika u Gradu.

(iii) Uočljivo je da su zahtjevu: poboljšati, izloženi, s jedne strane, komercijalni poslovi kao što su osobne i zanatske usluge, opskrba, specijalizirane trgovine, i slične, a s druge djelatnosti koje se ubrajaju u, pretežno, socijalnu skupinu djelatnosti: zdravstvene ustanove, dječje ustanove, klubovi za starije, te, najzad, brojni komunalni poslovi (pošta, urbana oprema itd.).

Zajedničko je svim tim djelatnostima da izravno utječu na kvalitetu života stanovnika u Gradu. To se, doduše, može reći i za prethodnu skupinu aktivnosti, ali njihov utjecaj ipak nije tako fatalan. Čovjek u Gradu može dobro živjeti ako je i koja picerija manje, ali ako mu dnevne opskrba nije dobra, ili ako mreža zanata (bilo kao usluga bilo kao proizvodnih postupaka) nije razvijena to izravno utječe na ocjenu (i samoocjenu) kvalitete.

Stoga se dobivena razdioba razvojnih zahtjeva može promatrati i kao kritika onih koncepcija razvoja koje su se oslanjale na brzi razvoj odredjenih komercijalnih aktivnosti, a koje su ili zapuštale, ili potiskivale u drugi plan, podizanje općih uvjeta života. Takva strategija, dugoročno uzevši, može biti dobrim primjerom "razvoj turizma ukidanjem njegove osnove." Naime, ako se kao turistički resursi promatraju samo mreže komercijalnih djelatnosti onda turizam neće izaći iz reducirane potrošačke perspektive gdje nije moguće oblikovati diversificirane motivacije, a još manje mrežu atrakcijskih točaka.

Ono što se u takvom okviru, u najboljem slučaju, može ponuditi jesu potrošačke zone, ali ne i "proizvodnja iskustva". Da bi se artikulirala takva praksa nužno je raditi i na podizanju kvalitete svakodnevnog života, naprosto zato što se i definicija resursa neočekivano širi: u tom slučaju resursom više nisu (relativno zatvoreni) potrošački/trgovački sklopovi i mehanizmi nego urbane cjeline u kojima se odvija svakodnevni život, i gdje se otvaraju mogućnosti sticanja drukčijih iskustava, što je, najzad, jedan od temeljnih unutrašnjih ciljeva turističke pustolovine. Na tom tragu dobivena razdioba zahtjeva može biti korisnim orijentir.

iv) Upozoriti je da razdioba odgovora nema velikih varijacija. Odgovori anketiranih u Gradu gotovo su potpuno sukladni odgovorima anketiranih dobivenim u Pustijerni. Neslaganje je zabilježeno jedino u odnosu spram kulturnih ustanova. U Gradu se zahtjeva njihovo poboljšanje, a u Pustijerni su anketirani podijeljeni između zahtjeva za poboljšanjem i zahtjeva da se "ostavi kako jest." Ali, u ukupnom ponderiranju zasnovano je inzistirati na tvrdnji da je stav bliži zahtjevu da se razvoj poboljša nego zaustavi. Stoga se i tu, praktično uzevši, može prihvatiti tvrdnja o slaganju.

U odgovorima na pitanje No 37., predložena je razdioba stavova prema korištenju nekoliko markantnih ustanova u Gradu. Premda su se neke, u međuvremenu, već iselile iz Grada, ipak je korisno razmotriti dobivenu razdiobu.

USTANOVA	GRAD	PUSTIJERNA
pekara	iseliti iz grada	iseliti iz Grada
tiskara	iseliti iz Grada	iseliti iz Grada
veterinarska stanica	iseliti iz Grada	iseliti iz Grada
hotel "Dubravka"	ostaviti kako je	ostaviti kako je
skladišta	iseliti iz grada	iseliti iz grada
dom penzionera	ostaviti kako je	ostaviti kako je
zatvor	iseliti iz grada	iseliti iz grada

I u ovoj razdiobi dominira tendencija opažena u odgovorima na pitanje No. 36. U Gradu, po uvjerenju gradjana, treba zadržati one ustanove koje poboljšavaju kvalitetu života pojedinim skupinama, ili pak one koje omogućuju nesmetano odvijanje osnovnih djelatnosti u Gradu. Treba iseliti, po njihovu uvjerenju, omanje industrijske pogone, koji se ionako ne nalaze na pogodnim lokacijama u Gradu, i različite aktivnosti za koje nema posebnih lokacijskih razloga da se u Gradu razvijaju, te skladišta.

Dobiveni aktualiziraju šira planerska pitanja o ulozi Grada u kontekstu šireg gradskog središta, te o odnosu Grada i kontaktnih područja, prvenstveno Ploča i Pila, Implicitni zahtjev da se provede lociranje aktivnosti u Gradu, ali pod uvjetom da podizanje kvalitete života u Gradu bude ishodišnom referencijom u tom poslu, po svoj prilici, najpreciznije sažimlje one aspiracije koje leže u temelju dobivenih odgovora. Unatoč općenitosti, takva orijentacija i nije bez snage.

Ekologijski raport o Gradu kao cjelini

Odgovori na pitanje No. 41. ukazuju na raspored osnovnih obilježja koja opisuju "prednosti života". U Gradu postotak anketiranih koji "blizinu svih usluga" drži važnom prednošću života u Gradu iznosi 76,3%, a u Pustijerni 82,0%. Na drugom je mjestu "boravak u povijesnom ambijentu"; "boravak ..." važnom prednošću života u Gradu drži 47% anketiranih u Gradu i 44,1% anketiranih u Pustijerni. Na trećem je mjestu "mogućnost susreta mnoštva ljudi"; to važnom prednošću drži 34% anketiranih u Gradu i 36% anketiranih u Pustijerni.

Na četvrtom mjestu je u anketiranih u Gradu "blizina kulturnih ustanova" (28,7% anketiranih), a u Pustijerni "poznato i prisno susjedstvo" (29,7% anketiranih).

Na petom mjestu je u Gradu "poznato i prisno susjedstvo" (24,3%), a u Pustijerni "blizina kulturnih ustanova" (26,1%).

Na šestom je mjestu u Gradu blizina radnog mjesta (19,7%,) te "blizina gradskih ustanova i službi" i u Gradu i u Pustijerni. U Gradu tu činjenicu osnovnom prednošću života drži 18,0% anketiranih, a u Pustijerni 17,1%. Uočiti je da je "izdavanje soba turistima" plasirano na rang ljestvici vrlo nisko: tek na sedmo mjesto, samo ispred ponudjenih odgovora "nema prednosti" i "drugo".

Predočena razdioba upućuje na nekoliko činjenica.

(i) Vrlo je nisko rangirano odredjenje "nema prednosti". To znači da Grad nije indiferentnim prostorom, nego da je s obitavanjem njegova prostora usko povezano nekoliko prednosti od kojih prve tri: "blizina svih usluga", "boravak u povijesnom ambijentu" i "mogućnost susreta mnoštva ljudi" proizlaze, uglavnom, iz njegove središnjosti. U tom kontekstu, dakle, prednosti života u Gradu pojavljuju se koliko je on gradskim

središtem (dominantno) i koliko je specifičnim ambijentom (rezidualno).

(ii) Medjutim, prednosti i ocjena prednosti ne povezuju se samo s njima. Odgovori plasirani na četvrto mjesto u Pustijerni i peto u Gradu, u kojima se ističe "poznato i priso susjedstvo" ukazuju da se procjena prednosti oblikuje i s obzirom na stabilan i pouzdan socijalni kontekst, napose na razini susjedstva.

Koristeći odredjenje "susjedstvo" ne zagovaramo one redukcionističke teorijske optike, po kojima se urbanost, urbanitet, itd., bezuvjetno reducira na rad mreže lokalnih zajednica, susjedstva. Implicitno, u toj su pretpostavci očuvane i teorijske aspiracije koje bi urbanitet i urbanost razumijevale oslanjajući se na zaborav razlike urbano/ruralno. Time teorijskoj pažnji izmiče onaj središnji element iz kojega je tek moguć odrediti specifičnosti "urbanog fenomena", da se poslužimo Lefebvrevom, i ne tako sretnom, sintagmom. Oslonjeno na indiferenciju urbano/ruralno držimo i ono stajalište koje razliku omogućuje tek kao kvantitativnu činjenicu, dakle, kao veću koncentraciju ljudi, dobara, aktivnosti i informacija. Nema sumnje da je ta koncentracija jedno od obilježja specifične urbane situacije, (promatrane kao ekološke situacije), ali osnovno je pitanje usmjereno "s onu stranu", tragajući za onim (pretpostavkama, elementima) što uopće omogućuje koncentraciju.

Izbjegavajući, dakle, naznačenu redukcionističku uporabu pojma "susjedstvo", u kontekstu istraživanja koristimo ga za označiti relativno stabilne razine socijalnog konteksta, karakteristične za stanovanje, opseg i granice kojih su određene prvenstveno lokalnim vladanjem (ponašanjem) marginalnih skupina, kao što su djeca i stariji ljudi, kojima urbana struktura više nije, ili još nije, raspoloživa kao cjelina, pa je koriste, prvenstveno ili dominantno, lokalno, koncentrirajući najveći broj aktivnosti i odnosa na jedno mjesto.

Budući da je mogućnost kontrole socijalnog i fizičkog okoliša, a, nesumnjivo, i semiologijskog, jedan od važnih indikatora kvalitete stanovanja, a tim i kvalitete urbanog života, mjesta gdje je ta kontrola ostvarena, ili ostvarljiva, ocjenjuju se povoljnije nego druga gdje to nije moguće. U odgovorima dobivenim na pitanje No. 41., potvrđuje se da i u Gradu i u Pustijerni, u Pustijerni, razumljivo, očitije, susjedstvo djeluje, i da ima pozitivan učinak.

(iii) Uočiti je, takodjer, da se procjena prednosti života u Gradu, oslonjena na njegovu središnjost, ne proteže i na ekonomske aspekte. Prednost što bi se imala sastojati u "blizini radnog mjesta" probila se doduše na šesti rang u Gradu, ali je u Pustijerni ostala nisko rangirana (na sedmom mjestu s 13,5% odgovora). Nisko je rangirana, i kako smo upozorili, "mogućnost izdavanja soba turistima".

Zašto je blizina radnog mjesta ocijenjena tako kako je ocijenjena razumljivo je na temelju rezultata dobivenih na pitanje No. 12., gdje se pita za lokaciju radnog mjesta anketiranih i u Gradu i u Pustijerni. Tek je 19% anketiranih u Gradu, a 12,6% anketiranih u Pustijerni izjavilo da im se radno mjesto nalazi u granicama Grada, dakle, relativno blizu. Zbog toga blizina radnog mjesta i nije mogla biti jednom od glavnih prednosti.

Činjenica da je i "mogućnost izdavanja soba turistima" prošla u ocjenjivanju slično ima drukčiji uzrok. Unatoč brojevima noćenja većim od 8.000 po sezoni, u Gradu, anketirani ne misle da je to posebna prednost. Razlog je, očito, u tomu što se sobe turistima iznajmljuju i u drugim naseljima. Ne raspoložemo preciznijim podacima o broju noćenja turista u naseljima izvan Grada, ali je na temelju veličine stanova, opreme, i sličnih obilježja stanova, moguće predložiti hipotezu da druga naselja u Dubrovniku, napose ona gdje su stanovi kvalitetniji, a lokacija uz more, imaju i veći broj noćenja turista po sezoni.

Stoga ta mogućnost nije specifičnošću Grada nego specifičnošću grada.

U odgovorima na pitanje No.40. predložena je razdioba osnovnih nedostataka života u Gradu. Slika je slijedeća:

RANG	%	NEDOSTATAK
1	53,7	prljavština i neuredjenost javnih prostora na ulicama, trgovima, izvan zgrada
2	45,0	nedostatak ustanova i prostora za djecu i starije ljude
3	36,0	stara i nezadovoljavajuća komunalna oprema
4	33,0	nerazvijeno zdravstvo
5	28,3	skupo održavanje kuća i stanova
	28,3	prljavština i neuredjenost javnih prostora u zgradama
6	22,3	velika buka, brojni izvori buke
7	20,7	slabe trgovačke usluge
	20,7	nedostatak zraka i sunca
8	15,3	nedostatak mira i intimnosti zbog uskih ulica i blizine susjeda
9	13,7	nedostatak kulturnih i srodnih ustanova
10	9,7	nedostatak prostora
11	7,3	nema posebnih nedostataka
12	6,0	svakodnevna prenapučenost ulica ljudima
13	3,3	drugo

Razdioba rangova u odgovorima anketiranih u Pustijerni, premda je, u osnovi, sukladna dobivenoj slici, u nekoliko se pojedinosti ipak razlikuje. Dobivena slika izgleda ovako:

RANG	%	NEDOSTATAKA
1	69,4	prljavština i neuredjenost javnih prostora izvan zgrada, na ulicama, trgovima
2	43,2	nedostatak ustanova i prostora za djecu i starije ljude
3	35,1	prljavština i neuredjenost javnih prostora u zgradama
4	36,9	nerazvijeno zdravstvo
5	33,3	stara i nezadovoljavajuća komunalna oprema
6	23,4	skupo održavanje kuća i stanova
7	19,8	slabe trgovačke usluge
8	18,9	nedostatak zraka i sunca
9	18,0	velika buka i brojni izvori buke
10	9,9	nedostatak mira i intimnosti zbog uskih ulica i blizine susjeda
11	8,1	nedostatak kulturnih i srodnih ustanova
12	7,2	nedostatak prostora
13	6,3	nema posebnih nedostataka
14	4,5	svakodnevna prenapučenost ulica ljudima
15	2,7	drugo

(i) I u odgovorima anketiranih u Gradu i u odgovorima anketiranih u Pustijerni na prva dva mjesta zabilježena je potpuna sukladnost. Dominiraju prljavština i neuredjenost javnih prostora izvan zgrada, te nedostatak ustanova i prostora za djecu i starije ljude.

(ii) U Gradu je na trećem mjestu stara i nezadovoljavajuća komunalna oprema, dok je u Pustijerni na trećem mjestu prljavština i neuredjenost, ali sada javnih prostora u zgradama; pak stara i nezadovoljavajuća komunalna oprema zauzima peto mjesto (dakle, dva mjesta niže), dočim se, u razdiobi rangova i u Gradu i u Pustijerni na četvrtom mjestu nalazi nerazvijeno zdravstvo.

(iii) Potpuno slaganje u poretku bilježi se u slučaju posljednjih 6 nedostataka; u razdiobi rangova u Gradu to su rangovi 8-13, a u razdiobi rangova u Pustijerni to su rangovi 10-15.

Nepodudarnost rangova proizlazi iz činjenice što su u razdiobi rangova u Gradu zabilježena dva slučaja istog ranga. Kada bi se oni uzimali u normalnom redoslijedu rangova (5. i 6., te 7. i 8.) dobili bismo podudarnost i u oznaci ranga.

(iii) Nepodudarnost se bilježi u rasponu od 3. ranga do 8. u razdiobi rangova u Gradu i od 3 - 10 razdiobi rangova u Pustijerni. Medjutim, kada se u račun uključe i postotne razlike što karakteriziraju odnose medju pojedinim rangovima, onda postaje očito da su i te nepodudarnosti u rangovima, u osnovi, male.

(iv) Generalno uzveši, u razdiobi odgovora na pitanje No. 40. potvrđuju se prijašnji nalazi u kojima dominira zapuštenost stambenog fonda, zapuštenost i narušavanje kvalitete uvjeta stanovanja, te, u cjelini uzevši, narušavanje kvalitete života u Gradu. Prljavština i neuredjenost javnih prostora, nedostatak ustanova i prostora za djecu i starije ljude, nerazvijene zdravstvene ustanove u Gradu, nezadovoljavajuća komunalna oprema te skupo održavanje kuća i stanova, dakle, nedostaci koji zauzimlju najviše rangove, jasno upućuju čemu anketirani, pretresajući negativnu sliku Grada, daju prednost. Uočiti je da su spomenuti nedostaci takvi da se mogu ukloniti

čak i kratkoročnijim planskim i razvojnim intervencijama, osim, dakako, skupog održavanja kuća i stanova, jer su više povezani s nekompetencijom odgovarajućih (komunalnih i općinskih) služba nego sa strukturalnim neravnotežama koje za uklanjanje zahtijevaju intervencije druge vrsti.

U odgovorima na pitanje No. 38. slika dobivena u odgovorima na pitanje No 40. se dodatno konkretizira. Odgovarajući, naime, na pitanje No. 38., anketirani u Gradu, kao najvažniji negativni ekologijski moment spominju vlagu (50,3% upitanih). Vлага dominira i u odgovorima anketiranih u Pustijerni (58,6% anketiranih).

Na drugom je mjestu buka od kafića, kavana, usluga. Nju spominje 25% upitanih u Gradu, a 26% upitanih u Pustijerni. Prometna buka, buka od prevelikog broja ljudi, prenapučenost i slične nepogode uglavnom se javljaju u zanemarljivim postocima. Dakle, kada bi se pokušao odrediti ekologijski sindrom u Gradu, onda bi se njegova struktura mogla svesti na dva osnovna elementa: vlagu i buku izazvanu radom kafića, i obavljanjem različitih usluga.

Na istom tragu je i razdioba odgovora na pitanje No. 46., kojim se traga za odnosom gradjana spram turista. Najveći broj anketiranih i u Gradu (58,0%) i u Pustijerni (64%) odgovara da im prisutnost turista u svakodnevnom životu uopće ne smeta. Na drugom su mjestu po broju oni koji izjavljuju da im turisti smetaju, ali su korisni pa ih gradjani trpe. Takvih, u kojih je prisutna tolerancija iz računa medju anketiranimima u Gradu ima 26,7% a medju anketiranimima u Pustijerni 27,0%, u oba slučaja, dakle, nešto više od jedne četvrtine broja anketiranih. Još je uočljiv i udio onih koji tvrde da im turisti za pravo smetaju uveće i noću. Takvih je medju anketiranimima u Gradu 7,7%, a medju anketiranimima u Pustijerni 6,3%

U cjelini uzevši, zaključiti je, da prisutnost turista nije izvorom posebnih negativnih (ekologijskih) reakcija gradjana.

Dominira ili tolerancija ili tolerancija iz računa, koja se oslanja na (razumno) mišljenje da je nužno, radi ekonomskih dobiti, žrtvovati dio svoje udobnosti.

Doduše, uvečer i noću prisutnost turista izazivlje spomenutu buku, jer su oni glavni korisnici kafića, betula, kavana, restorana. Očekivati je, dakle, da će zahtjevi za ograničavanjem broja turista u Gradu biti prije argumentirani podacima o buki, i njoj srodnim pojavama, nego li podacima o nedostatku prostora i prenapučenosti Grada.

I, sada se prispijeva, barem kada se očekivanja temelje na do sada iznesenim činjenicama, svojevrsnom paradoksu. Njegovo je uporište razdioba odgovora na pitenje No. 44. kojim se pita za stupanj zadovoljstva što anketirani žive u Gradu.

U Gradu, najveći broj upitanih izjavljuje da je zadovoljan činjenicom što u Gradu živi. Takvih je 44,7%. U Pustijerni takvih je 40,5%, tek neznatno manje. Na drugom su mjestu oni koji izjavljuju da su vrlo zadovoljni što u Gradu žive.

Takvih je među anketiranimima u Gradu 41,0%, ali takvi dominiraju i u Pustijerni, gdje je njihov postotni udio 43,2%. Ukratko, nešto više od 80% anketiranih izjavljuje da je ili zadovoljno ili vrlo zadovoljno što živi u Gradu. Unatoč slabim stanovima, padu kvalitete stanovanja i pogoršavanju stambenih uvjeta, unatoč postupnom slabljenju općih životnih uvjeta u Gradu. Već smo, analizirajući karakter konotacija kojima gradjani posreduju značenje riječi Grad, upozorili na odsutnost negativnih konotacija. Grad je voljen, to je nesumnjivo. Samo je na toj općoj podlozi moguće, unatoč brojnim činjenicama što upućuju na, uglavnom jedva prihvatljivu ili, u najboljem slučaju, prihvatljivu, kvalitetu života u Gradu, zasnovati odnos prema Gradu koji se temelji na (svojevrsnom) zadovoljstvu.

Već smo upozorili da 40% anketiranih ni pod kojim uvjetima ne bi napustio Grad.

Ostali, privrženi očitovanom zadovoljstvu, dopuštaju mogućnost da se presele u okolna naselja, da, u osnovi ne prekinu vezu s Gradom kao s mjestom gdje dnevno borave, i gdje, najzad, žive. Na toj se točki još jednom potvrđuje prijašnja tvrdnja po kojoj odnos gradjani - Grad nije iscrpljiv u interesnoj transparentiji. Dublje identifikacije, nastale na tragu činjenice da Grad isijava brojna i, nerijetko, dalekosežna značenja, nadsvodjuju posebne interesne strategije. One (strategije) zato nisu manje važne, ali su - suptilnije. Dubrovačke.

U ozračju rezultata dobivenih tim pitanjem zacijelo su i rezultati dobiveni pitanjem No. 45., gdje se traga za odnosom gradjana prema obnovi i naporima da se poboljšaju okolnosti života u Gradu.

Dominiraju dvije skupine odgovora. I u Gradu i u Pustijerni najbrojniji su oni koji "primjećuju pozitivne promjene, jer se obnavljaju kuće, crkve, dvor, itd.". Takvih je među anketiranim u Gradu 75%, a među anketiranim u Pustijerni 74,8%. Dakle, a to je već svojevrsno priznanje službama koje organiziraju obnovu Grada, približno 75% anketiranih primjećuje pozitivne promjene u Gradu, zahvaljujući procesu obnove.

Brojni su, međjutim i oni koji primjećuju negativne promjene. Među upitanima u Gradu takvih je 43,3%, a među upitanima u Pustijerni takvih je 50,5%. Nešto veći broj onih koji vide i negativne promjene u Pustijerni objašnjiv je, kako smo već i upozorili, za nijansu slabijim uvjetima života u Pustijerni, u odnosu spram Grada kao cjeline.

Na trećem su mjestu oni koji tvrde da postoje promjene učinjene u dobroj namjeri, ali koje su u osnovi negativne.

Takvih je nezanemarljivih 18,3% medju anketiranim u Gradu, i 14,4% medju anketiranim u Pustijerni. Skupina onih koji tvrde da nema promjena brojčano je najmanja medju anketiranim u Gradu (12% upitanih), ali je, zato, uočljiva (nalazi se na trećem mjestu) medju anketiranim u Pustijerni (15,3%).

Iz dobivene slike proizlazi zaključak o ambivalentnom odnosu gradjana spram rezultata obnove Grada. Oni proces obnove, nesumnjivo podržavaju, koliko on obuhvaća obnovu najvažnijih kuća, crkava ili palača. Ali, istodobno, gradjani su spram njega negativno raspoloženi koliko ne obuhvaća program rješavanja brojnih tekućih poteškoća koje se sve više gomilaju u praktičnom svakodnevnom životu.

U osnovi, udio negativnih ocjena izrazom je odnosa prema procesu obnove Grada koliko je ta obnova zanemarila aktualne potrebe gradjana kao zakonitog dijela Grada.

Dominantni elementi gradske slike

Podaci dobiveni odgovorima na pitanje No. 49, osiguravaju uvid u mnijenje gradjana o dominantnim simbolima Grada, dakle, o dominantnim elementima u gradskoj slici.

Najveći broj anketiranih i u Gradu i u Pustijerni opredijelio se za staru jezgru u cjelini kao za jedinstveni simbol. Udio anketiranih u Gradu koji zastupaju to stajalište iznosi 80,3%, a u Pustijerni 82,9%. Izvor toga nalaza može biti dvojak. Na jednoj razini to je bogato ikonografsko naslijeđe u kojemu je već stara jezgra kao jedinstveni simbol legitimna. Na drugoj razini to je karakter povezanosti gradjana s Gradom, koji je, u mnogim aspektima, na što smo upozorili, gotovo organskog karaktera. U tom okviru prirodno je što se i simbolička artikulacija toga odnosa oslanja na staru jezgru kao na jedinstveni simbol.

Na drugom je mjestu, ali znatno zaostajući, ona skupina koja proglašava dominantnim simbolom gradske slike jednu od crkava, ponajčešće sv. Vlaha, potom katedralu, a onda i crkvu Male braće. Udio takvih u skupini anketiranih u Gradu iznosi 34%. U Pustijerni je udio približno isti, 34,2%, ali je s tim postotkom skupina što zagovara crkvu kao dominantni simbol u gradskoj slici tek treća.

Na drugom mjestu je gradska luka s 35,1% zagovarača.

Na trećem je mjestu medju anketiranim u Gradu tvrdjava: postotak "zagovarača": 30,3%. Najviše je onih koji tvrde da je to Minčeta, ali se spominju još i tvrdjave Sv. Ivan, Lovrijenac, Revelin, Bokar, gradske zidine u cjelini.

Medjutim ni jedna se po broju "zagovarača" ne može mjeriti s Minčetom.

Kako smo već upozorili na trećem je mjestu medju anketiranim u Pustijerni crkva: ponajčešće se spominje katedrala, a potom sv. Vlaho.

Na četvrtom mjestu su, medju anketiranim u Gradu gradska luka i ulica, najčešće Stradun, ali se spominju još i Prijeko, Široka, te Gundulićeva poljana; postotni udio onih koji zagovaraju te simboličke elemente iznosi 29% (i za ulicu i za gradsku luku).

Medju anketiranim u Pustijerni na četvrtom je mjestu takodjer "tandem": ulica, ponajčešće Stradun, ali se spominju još i Bandureva, Široka, te tvrđjava, gdje se najčešće spominje Minčeta, potom Sv. Ivan, Lovrijenac, Revelin i Bokar. Udio anketiranih u oba slučaja iznosi 28,8%.

Na petom mjestu i u Gradu i u Pustijerni spominje se palača. Udio anketiranih u Gradu koji palaču drži dominantnim simbolom Grada iznosi 23,7%, a u Pustijerni 18,0 %. Najčešće spominjana palača u odgovorima anketiranih u Gradu je Knežev dvor, ali se spominju još i Spozna i palača Bizzaro; ista je razdioba prisutna i u odgovorima anketiranih u Pustijerni.

Na šestom mjestu (u Gradu 10% anketiranih, a u Pustijerni 17,1%) kao dominantni simbol Grada spominje se lik stanovnika stare jezgre.

Premda je udio onih koji tako hoće puno manji od skupina koje simbole nalaze u graditeljskim osobitostima Grada, ipak je dobiveni postotak relativno visok, napose u Pustijerni, gdje se i kroz te odgovore ističe dublja povezanost gradjana i Grada, i pripadnost gradjana Gradu analogna onoj spomeničkoj. I tu se, dakle, ističe zahtjev da se gradjani u Gradu prihvate kao organski dio Grada, koji, skupa s drugim obilježjima oblikuje njegovu specifičnosti.

U skupini odgovora u rubrici "drugo", spominju se Lokrum, Orlandov stup i Onofrijeva česma.

Zaključno rečeno, čvrste simboličke elemente gradske slike čine slijedeći elementi: Grad u cjelini, kao organsko jedinstvo, crkva Sv. Vlaha i katedrala, tvrđjava Minčeta, ulica Stradun, te Knežev dvor.

U drugom krugu, u njih se još mogu ubrojiti palača Sponza, tvrđjave sv. Ivan i Lovrijenac, ulica Prijeko, te crkva Male braće.

Na temelju predloženih rezultata očito je da u gradskoj slici dominira Grad kao nerazlučena, organska cjeline. Na paradoksalan način Grad označuje isti sadržaj kojega on i ispunjava, kraće, označuje samoga sebe. Tek se na posebnim razinama diferenciraju pojedini dominantni elementi, ali oni nemaju snagu nametnuti se cjelovitoj slici, nego se dodatno u nju uklapaju, konkretizirajući pojedine aspekte. Kao posebni elementi spominju se, uglavnom, javni objekti: crkve, tvrđjave, ili palače (gdje su smještene brojne institucije), te glavna ulica u Gradu.

Za sve spomenute objekte moguće je reći da su, u granicama Grada, reprezentativni. Ista se tvrdnja, može prenijeti i na Stradun. Naspram mreže sporednih uličica, kaleta, prolaza Stradun kao da je privukao svu pažnju i osjeća je oprezne administracije Dubrovačke Republike. I širinom i dužinom je u nesrazmjeru s okolnom uličnom mrežom, zacijelo u tolikom u kolikom je bila dubrovačka administracija naspram dubrovačkog puka.

Odabir Straduna uklapa se, dakle, u isti reprezentativni izbor.

Inzistiranje na reprezentativnosti odabranih središnjih elemenata u gradskoj slici tek se rubno pokušava uravnotežiti izborom ulica, palača i ostalih elemenata sekundarnog karaktera (Prijeko je, primjerice, ulica paralelna Stradunu ali očito i sekundarna po važnosti, tvrđjava sv. Ivan manje je monumentalna od Minčete, itd.) te tvrdnjom da u skupinu simboličkih elemenata treba ubrojiti i (anonimni) lik stanovnika Grada.

Medjutim, domašaj pokušaja ne probija rub, pa središnja reprezentativnost ostaje neokrnjena. Ukratko: koliko je graditeljski element reprezentativniji toliko je vjerojatnije da će, u gradskoj slici, biti reproduciran kao jedan od središnjih elemenata.

Osnovni modaliteti promjene i njihova hijerarhija

Podaci povezani s pitanjem u podnaslovu dobiveni su u odgovorima na pitanja No. 42, 39 i 43. Odgovori na pitanje No. 42 sugeriraju generalnu orijentaciju, ili generalni horizont razumijevanja koji bi morao biti u temelju svakog posebnog programa promjena i intervencija u Gradu.

Najveći broj upitanih u Gradu, 82,3% i u Pustijerni, 89,2% preporučuju da je najbolje "zadržati stalno stanovništvo u Gradu i poboljšati uvjete za svakodnevni život".

Na drugom je mjestu stav "razvijati u Gradu turističke, kulturne i druge srodne sadržaje samo pod uvjetom da ne narušavaju uvjete života stalnog stanovništva". Taj stav zastupa 77,7% anketiranih u Gradu i 77,5% anketiranih u Pustijerni.

Na trećem je mjestu, po broju "zagovarača" stav da treba "Grad pretvoriti u jedinstveni kulturni centar, a stalno stanovništvo iseliti." Udio anketiranih u Gradu koji bi tako postupili iznosi 6,7%, a u Pustijerni 6,0 %.

Na četvrtom je mjestu stav po kojemu bi Grad trebalo "pretvoriti u jedinstvenu cjelinu tipa Sveti Stefan, a stanovništvo iseliti". Medjutim postotni udio onih koji takav stav zastupaju je izuzetno mali: 6,0 % u Gradu i 4,5% u Pustijerni.

Dakle, na temelju dobivenih rezultata moguće je predložiti slijedeću (generalnu) tvrdnju:

(i) gradjani Grada kao glavni razvojni prioritet smatraju poboljšanje uvjeta svakodnevnog života, i

(ii) u Gradu treba razvijati brojne sadržaje i aktivnosti, ali pod uvjetom da ne narušavaju znatno uvjete života stalnog stanovništva.

U oba stava implicitna je pretpostavka da su gradjani organski dio Grada, i da nije moguće promatrati odvojeno sudbinu Grada od sudbine gradjana.

Pitanje koje na ovom mjestu izbiya može se formulirati po prilici ovako: koja su osnovna obilježja skupine anketiranih sklone "radikalnim" razvojnim potezima koji se oslanjaju na iseljavanje stanovništva iz Grada?

Križanje razdioba odgovora dobivenih na pitanje No. 4. i No 42 otkriva slijedeći raspored: od 18 anketiranih u Gradu koji su predložili da se Grad pretvori u centar tipa Sv. Stefan 6 ih je rodjeno u seoskom naselju u općini Dubrovnik, 5 ih je rodjeno u Gradu, 2 su rodjena u gradskom naselju u Dalmaciji, 2 u gradskom naselju iz drugog područja SR Hrvatske i 1 u seoskom naselju u drugom području SR Hrvatske. Kraće, tako radikalno rješenje skloniji su predlagati doseljeni stanovnici nego oni koji su rodjeni u Gradu (odnos 11:5).

Takodjer, od 18 anketiranih 5 ima oca poljoprivrednika, 4 službenika, 1 obrtnika. Dakle, moguće je predložiti stav po kojemu su radikalnijim rješenjima skloniji oni kojima je otac bio poljoprivrednik ili radnik.

Anketirani čiji je otac bio ili službenik ili obrtnik manje su skloni takvom razvojnom radikalizmu.

razdioba,
U pogledu stupnja naobrazbe ^{razdioba,} spomenutih 18 je slijedeća: 1 bez škole, 3 s osnovnom školom, 11 sa srednjom, i 3 s višom. U toj skupini nema anketiranih s visokom školom ili fakultetom, ili sa znanstvenim naslovima. Ukratko, koliko je anketiranih srednjeg i nižeg obrazovanja toliko je vjerojatnije da će se pojaviti opisani razvojni radikalizam, predočen u mišljenju da bi razvojna optimizacija Grada trebala biti provedena na podlozi iseljavanja i odvajanja od njegovih stanovnika.

Slična slika opaža se i prilikom analize "zagovarača" druge radikalne teze, po kojoj bi Grad trebalo iseliti i pretvoriti u jedinstveni kulturni centar.

Zanimljivo je još upozoriti da se u spomenutoj skupini osamnaestorice koji zagovaraju optimizaciju Grada tipa Sv. Stefan nalazi 9 anketiranih (dakle polovica) koji "ne izdaju sobe turistima, premda bi to željeli".

Spomenutih nekoliko naznaka, međutim, tek su ilustrativnog karaktera. Nismo skloni tvrdnji da je razvojna optimizacija Grada po modelu Sv. Stefan neposredno povezana s pojedinim socijalnim obilježjima.

Već i sama činjenica da je takvoj optimizaciji sklono svega 18 od 296 anketiranih upućuje koliko su generalizacije otežane. Međutim, kada se teza o takvom tipu optimizacije promotri u kontekstu dominantnih modela razvojnog mišljenja, onda se nedvosmisleno pokazuje da ona pripada prvenstveno skupini ideja i prijedloga, metoda i postupaka, koja se, uobičajeno, zove paradržavnim voluntarizmom. Za njega je karakteristično:

- (i) tehničko promatranje i razumijevanje odnosa među razvojnim elementima i skupinama,
- (ii) nekritički optimizam u pogledu na rezultate razvojnih opcija,
- (iii) vulgarno ekonomističko razumijevanje karaktera osnovnih razvojnih resursa, napose onih socijalnih, te
- (iv) ekologijska indiferencija, koja, u krajnjoj crti, proizvodi razvojne prakse što se konstituiraju "ukidanjem vlastite osnove". Paradržavni voluntarizam, i kao teorijsko stajalište i kao konkretna razvojna praksa bio je šezdesetih i sedamdesetih godina gotovo dominantnom razvojnom strategijom, osloncem na koju su se oblikovale brojne razvojne intervencije s paradoksalnim učincima. Za temeljiti opis socijalnih obilježja skupina i pojedinaca, koji, zagovaraju optimizaciju Grada na podlozi modela Sv. Stefana bilo bi,

potrebno, dakle, analizirati socijalne autore strategije paradržavnog razvojnog voluntarizma, jer je on rodno mjesto ideje o iseljavanju Grada i pretvaranju Grada u drugi Sv. Stefan. Tu ideju anketirani mogu preuzeti ne razumijevajući ni njezine posljedice, a još manje uvjete i mjesto postanka.

Dakle, u krajnjoj crti, ponudu razvojnih opcija kakve se oblikuju u kontekstu paradržavnog voluntarizma mogu prihvatiti skupine i pojedinci različitih obilježja, pod uvjetom da dijele epistemologijske pretpostavke na kojima se on temelji ili, pak, pod uvjetom da im, u datim okolnostima, ta ponuda interesno odgovara.

Da je tomu tako dostatno je podsjetiti se na brojne slučajeve razvojnih intervencija oblikovanih u kontekstu paradržavnog voluntarizma u kojima su sudjelovale skupine različitih obilježja, i različita podrijetla.

K tomu, povezan s (konzervativnim) razvojnim mitom o industrijalizaciji kao središnjem razvojnom procesu, i o dalekosežnoj vitalnosti osnovnih paradigma industrijalizma, paradržavni je voluntarizam uspio dalekosežno preusmjeriti investicijske tokove u društvenoj strukturi pa je već oslonac na epistemologijske pretpostavke koje je on nudio osiguravao svakom pojedinom razvojnom projektu samorazumljivu prednost.

Ideja o optimizaciji Grada na modelu Sv. Stefana, slijedeći isti obzor, dopijeva do tretmana urbane strukture kao tercijarne radne zone. Budući da se u sklopu industrijskih modela organizacije gradova, postupno, industrijska i urbana struktura odvajaju, zbog niza konfliktnih točaka na kojima se te dvije strukture isključuju, isto načelo, primijenjeno u tercijskom kontekstu, dovodi do odvajanja fizičke strukture u Gradu, kao mjesta rada, radne zone, od grada kao socijalne zbilje i sustava.

Radikalno provedeno to načelo vodi strategijama usmrćivanja starih gradova kao konkretnih socijalnih i ekoloških zajednica.

Manje radikalno interpretirano isto načelo služi kao konceptijska podloga oblikovanju potrošačkih tercijarnih zona, koje, međutim, unatoč napetosti što je izazivaju u urbanoj strukturi, ne probijaju okvire što ih samorazumljivi primat urbane strukture oblikuje i kontinuirano reproducira.

Dodatnu konkretizaciju odgovora dobivenih na pitanje No. 42. osiguravaju odgovori na pitanja No. 39. i No. 43. Odgovori na pitanje No. 39., kojim se pita za sadržaje ili objekte koji u Gradu posebno nedostaju, a koji bi bili važni po život građana raspoređuju se, uglavnom, sukladno prijašnjim nalazima.

U Gradu slika je slijedeća:

1. ustanove za djecu predškolskog i (osnovnog) školskog uzrasta (jaslice, vrtić, dom pionira, igrališta, itd.)
2. zdravstvene ustanove (ponajviše ambulanta, ili srodna stanica primarne zdravstvene zaštite, te apoteke)
3. prostori i ustanove za omladinu (klubovi, dom)
4. kulturne ustanove (u tom okviru spominju se: galerije, kino, restauratorske radionice, multimedijски centar, knjižnice, čitaonice, kazalište, klub umjetnika, dvorana za koncerte, obnova starih gradjevina i spomenika)
5. komunalna poboljšanja (spominju se: javni WC, rješenja odvoza smeća, izgradnja natkrivene tržnice, uređenje kanalizacije, uređenje ulica, izgradnja ribarnice, oblikovanje urbanog zelenila, poboljšanje režima čistoće, te podizanje kvalitete urbane opreme, posebno rasvjete)

6. trgovina (spominju se: robna kuća, dragstor, komisijon, i općenito poboljšavanje trgovačke mreže)
7. ptt oprema (spominju se: nova pošta, mreža telefonskih govornica)
8. zanati i servisi (spominju se, općenito, zahtjevi za razvijanjem brojnih zanata kako proizvodnog tako i uslužnog zanatstva)
9. dom/klub penzionera (u odgovorima nije posebno jasno inzistiraju li anketirani na klubovima za starije osobe ili na izgradnji doma penzionera, u svakom slučaju zahtijeva se respektiranje njihovih društvenih potreba)
10. rekreacija (spominju se: sportska dvorana, općenito prostor za rekreaciju)
11. ugostiteljstvo (spominju se: noćni bar, specijalizirani restorani, gradska kavana, i općeniti zahtjevi u stilu: urediti ugostiteljske objekte)
12. obrazovanje (spominju se obrazovne ustanove u Gradu, općenito obnova i uređenje osnovne škole, klub tehničkog obrazovanja)
13. financije (misli se prvenstveno na otvorenje banke u Gradu)
14. promet (spominje se uređenje parkirališta)
15. neklasifikirano (spominju se kockarnice).

Odgovori dobiveni među anketiranimima u Pustijerni ne probijaju dakako, osnovni okvir predložen u iznesenom popisu grupa odgovora dobivenih u Gradu.

1. ustanove za djecu dominiraju i u Pustijerni, a po broju prijedloga zauzimlju, također, prvi rang. 2. Na drugom su mjestu, kao i u Gradu zdravstvene ustanove, na 3. mjestu su

prostori i ustanove za omladinu, na 4. mjestu kulturne ustanove, a na 5. mjestu komunalne poboljšanja, (gdje se spominju javni WC, nova ribarnica, natkrivena tržnica, komunalije općenito, javna rasvjeta, oblikovanje urbanog zelenila, ali i uređenje plaža); na 6. mjestu je zahtjev za razvojem zanata (više zanatskih radnja), na 7. obrazovanje (uređenje osnovne škole "Miše Simon"), na 8. ugostiteljstvo (izgraditi hotel i noćni klub te, posebno, mliječni restoran), slijede, na 9. mjestu objekti za sport i rekreaciju, 10. izgradnja poslovnog prostora, te na 11. zahtjevi za razvojem male privrede, općenito, i otvaranjem novih radnih mjesta za mlade.

Nedvosmisleni akcent u odgovorima anketiranih i u Gradu i u Pustijerni leži na izgradjivanju objekata i prostora iz prvih pet skupina. S obzirom na prijašnje analize ta činjenica ne iznenadjuje nego indicira neke od osnovnih pravaca cjelovite obnove Grada.

Približno ista slika probija i iz množine odgovora dobivenih na pitanje No. 43., gdje se anketirani mole neka navedu tri prijedloga kojima treba dati prednost u svim planovima razvoja Grada.

1. komunalije (spominju se: poboljšanje kanalizacije, veća čistoća, popravak ulica, održavanje javnog reda, izolacija od buke, uređenje komunalija općenito, izolacija od vlage, javna rasvjeta, izgradnja javnog WC, uređenje parkova, uređenje Gundulićeve poljane, čišćenje gradske luke);
2. stanovanje (spominju se: briga o starim objektima, popravak krovova i oluka koji propuštaju vodu, poboljšanje stambenih uvjeta općenito, adaptacija vrijednih starih kuća i spomenika, popravak kuća, spašavanje Grada od propadanja, protupotresno osigu-

ravanje zgrada, saniranje povijesno vrijednih zgrada, poštivanje ambijenta).

3. stanovnici (spominju se: iseliti stanovništvo, zadržati stalno stanovništvo, Grad gušće naseliti, manji dio stanovnika iseliti, iseliti stanovnike uz Stradun, Prijeko i ulicu od Puča umjesto iz Pustijerne).
4. trgovina (spominju se: robna kuća, poboljšanje opskrbe, diversifikacija ponude, specijalizirane trgovine, izgradjivanje skladišta za opskrbu izvan zidina).
5. kulturne djelatnosti (spominju se: jačati rad i mrežu kulturnih ustanova).
6. turizam (spominju se: zadržati izgled Grada, poboljšati noćne usluge, bolje koristiti prizemlja i podrume, razviti turističke ustanove, iskoristiti Grad za turizam).
7. ugostiteljstvo (spominje se: smanjiti broj kafića, razviti ugostiteljstvo).
8. ustanove za djecu, omladinu (spominju se: što više prostora za djecu i omladinu, sastajališta za mlade, izgraditi vrtić).
9. Grad u cjelini (spominju se: preurediti Grad u cijelosti, razvijati djelatnosti bez štete po život gradjana, bolje urediti Stradun, bolje iskoristiti lokaciju Karmen, iskoristiti prizemlja i podrume, prekinuti arheologijska iskopavanja),
10. obrazovanje (spominju se: urediti osnovne škole, urediti osnovnu školu "Centar").
11. zanati (spominje se: obnoviti zanate).

12. zdravstvo (spominje se: izgraditi bolnicu, poboljšati zdravstvo).
13. ptt promet (izgraditi poštu).
14. promet (zabraniti automobilima pristup u Grad).

U predloženom osnovnom okviru rasporeduju se i odgovori anketiranih u Pustijerni, pa ih nije nužno posebno ponavljati. Uočiti je i ovom prilikom da apsolutnu prednost imaju pitanja i poteškoće povezane s općim i stambenim uvjetima života (komunalije, stanovanje, kulturne djelatnosti, obrti, trgovina, ustanove za djecu, itd.).

Dakako, dobiveni odgovori, budući da su pitanja bila otvorena, službe kao podloga uočavanju osnovnih tendencija: nismo uvjereni da mogu poslužiti i za najkonkretnije opcije na onoj razini odlučivanja gdje se definiraju neposredni investicijski prioriteti. Na toj, programskoj razini, svaki je posebni prijedlog nužno iznova provjeravati u javnim raspravama. Ali, dobiveni odgovori nesumnjivo ukazuju na one osnovne razvojne okvire i pretpostavke na kojima je nužno konkretne opcije temeljiti.

Slijedeći naputke što proizlaze iz njih planiranje prispijeva konkretnijem razumijevanju potreba anketiranih. Na paradoksalan način se otkriva da je socijalna skupina, i njoj primjerena socijalna zbilja, jednim od najvažnijim resursa u razvoju urbanih struktura kao što je dubrovački Grad. Time, čak i s ekonomskog stajališta, investicije u poboljšanje općenitih uvjeta života u Gradu zadobivaju legitimnost. U našim okolnostima, međutim, takva promjena perspektive još uvijek ostaje i teorijskom i praktičnom zadaćom.

4. KARAKTERISTIKE STANOVANJA I DIFERENCIJACIJA URBANE
STRUKTURE S OBZIROM NA STAMBENE ASPIRACIJE
STANOVNIKA GRADA

Obilježja stambenog fonda

Veličina stanova

Veličina stanova indicirana je, dakako, površinom. Iz podataka u tablici No. 31. vidljivo je da je prosječna površina stana u Gradu jednaka $58,41 \text{ m}^2$.

U Pustijerni, gdje je, po statističkom popisu, 101 stan, što je jednako udjelu 6,96% u ukupnom broju stanova u Gradu, prosječna površina stana je nešto manja, $57,01 \text{ m}^2$. Prosječan broj osoba po stanu je, međutim, jednak i u Gradu, kao cjelini, i u Pustijerni. Iz naznačenog podatka moguće je izvesti pretpostavku da su stambeni uvjeti u Pustijerni, barem sudeći po veličini stana, nešto slabiji nego u Gradu. Podaci u tablicama No. 40 i No. 54., bacaju precizniju svjetlost na taj odnos.

Iz tablice No. 40. vidljivo je da u Gradu dominiraju stanovi prosječne veličine $46-55 \text{ m}^2$ (19,03%), $36-45 \text{ m}^2$ (17,72%), te $56-65 \text{ m}^2$ (13,65%).

Prosječnu veličinu stana "prema gore" povlače veličine stana iznad 96 m^2 kojih u ukupnom fondu stanova u Gradu ima 13,51%. U Pustijerni je u promatranim kategorijama stanje približno slično. Dominiraju takodjer, stanovi $46-55 \text{ m}^2$ (23%), $36-45 \text{ m}^2$ (14%), te $56-65 \text{ m}^2$ (9%). Međutim, uočljivo je da u Pustijerni udio stanova $16-25 \text{ m}^2$ iznosi više nego u Gradu: u Pustijerni je veličina udjela 10%, a u Gradu 6,28%.

I dio stanova do 15 m^2 je uočljivo manji u Gradu nego li u Pustijerni. Udio pak stanova većih od 96 m^2 u Pustijerni je, takodjer, 13%. Dakle, činjenica je da je prosječna površina stana u Putijerni nešto manja ($1,40 \text{ m}^2$) dade se, ponajprije, obrazložiti činjenicom da je udio manjih stanova u Pustijerni nešto veći, unatoč činjenici da je rang poredak osnovnih katgorija stanova jednak i u Gradu i u Pustijerni.

Odnos privatni/društveni stanovi i u Gradu i u Pustijerni nisu sukladni.

U Gradu udio društvenih stanova je 46,27% naspram 53,73% privatnih. U Pustijerni, pak, udio je društvenih stanova veći 66,33 naspram 33,67% privatnih. To znači da je veći udio društvenih stanova u Pustijerni ostvaren tako što se je stvorio veći skup manjih stanova. Na to upućuju i prosjeci. U Gradu prosječni privatni stan iznosi 59,19 m², a prosječni društveni 57,51 m², u Pustijerni prosječni privatni stan iznosi 62,58 m², ali prosječni društveni 54,19 m².

Dakle, veći udio društvenih stanova, i njihova prosječna manja površina, tendencija koncentracije u nižim veličinskim kategorijama, preciznije osvjetljuje činjenicu da su ukupni stambeni presjeci u Pustijerni manji. Uočiti je, takodjer, da je u Gradu raspon prosječnih površina privatni/društveni stan relativno mali:, u Pustijerni, međutim, raspon je približno 8 m², dakle veličina jedne pomoćne prostorije, ili manje sobe. U cjelini uzevši, odnosi privatni/društveni stan ne iznenadjuju. U brojnim istraživanjima već je potvrđena činjenica da su privatni stanovi uglavnom veći od društvenih.

S druge, pak strane, društveni stanovi su, po pravilu, bolje opremljeni od privatnih. Ali, budući da je posrijedi stambeni fond u (starom) Gradu, ne očekujemo da je održiva potonja razlika.

Donekle iznenadjuje i činjenica što su privatni stanovi po prosječnim površinama veći. Budući da su, po podrijetlu, stanovi uglavnom homogeni, razlike u prosječnim površinama mogu se objasniti, ponajprije, činjenicom da se u društvenim stanovima lakše probijala tendencija da se od prijašnjih većih stanova stvara veći broj manjih, radi bržeg zadovoljavanja stambenih zahtjeva i nedostatka stanova. Tom pritisku privatni stanovi nisu bili izloženi neposredno pa se u njima zadržala i nešto veća prosječna površina.

Sobnost stanova

Spomenute prosječne veličine stanova (površine) sukladne su podacima o sobnosti. Iz podataka u tablici No. 32. vidljivo je da u Gradu dominiraju dvosobni stanovi (udio 43,48% u ukupnom fondu), a slijede trosobni (23,56%) i jednosobni/garsonjere (18,12%). U Pustijerni dominiraju, takodjer, dvosobni stanovi (udio 40,59%), ali su na drugom mjestu jednosobni/garsonjere (24,75%), a tek na trećem trosobni (udio 14,8%).

Razdioba u Gradu i u Pustijerni u spomenute tri kategorije je, upravo, inverzna. Odmah iza dominantne kategorije dvosobnih stanova, u Gradu je kategorija trosobnih, dakle, kategorija iznad, a u Pustijerni kategorija jednosobni/garsonjere, dakle, kategorija ispod dominantne skupine stanova. Premda je udio četverosobnih i višesobnih stanova u Pustijerni uočljivo veći nego u gradu, zbog malog apsolutnog iznosa stanova u Pustijerni (101) njihov utjecaj nije tako izrazit da bi mogao mijenjati glavne odnose. Kada se razdioba po sobnosti reducira na prosjek, koji, premda učininak redukcije ipak olakšava orijentaciju, dobivaju se slijedeće veličine: prosječni stan u gradu ima 2,37 soba, a u Pustijerni 2,31 sobu, dakle, i u srednjim veličinama izbija na vidjelo odnos opisan u prijašnjem ulomku.

Podaci u tablicama No. 49. i No. 53. pokazuju prosječne površine stanova za pojedini tip "sobnog" stana. Uočiti je da je prosječna veličina stana u Gradu veća za posebne sobe (+1), garsonjere/jednosobne (+3), trosobne (+1), peterosobne (+8), manja je za dvosobne (-1) i četverosobne (-1), u kategoriji sedam i višesobnih stanova usporedba i nije moguća jer takvih stanova u Pustijerni nema. U osnovi, moguć je stav da su u kategorijama dvosobnih, trosobnih, i četverosobnih stanova prosječne veličine stanova približno jednake i u Gradu i u Pustijerni.

Uočljivo su, međjutim, veći prosjeci površina u garsonjerama /jednosobnjacima i peterosobnjacima u Gradu, dakle, u onim

kategorijama što su na ljestvici sobnosti rubno.

Kada se promatra odnos društveno/privatno, slika se upotpunjuje. U Gradu predlažemo slijedeću generalnu tvrdnju: koliko je stan višesobni toliko je vjerojatnije da je privatni. Na to upućuju podaci iz tablice No. 39. U kategorijama stanova: trosobni, četverosobni, itd. raste udio privatnih stanova. U kategorijama dvosobni i niži udio društvenih stanova je veći, a opada udio privatnih stanova.

Sličan je odnos i u Pustijerni. (Tablica 53.).

U kategorijama trosobni i veći stanovi udio privatnih stanova raste; u kategorijama dvosobni i manji raste udio društvenih stanova. U Pustijerni, je, međjutim, razlika društveni/privatni već u kategorijama trosobnih stanova izrazita; u Gradu taj je odnos puno izjednačeniji.

U tablicama No. 50 i No. 64., iznose se podaci u odnosu obrazovnog stupnja nositelja stanarskog prava i sobnosti stana. Uočiti je da su nositelji stanarskog prava višesobnog stana rjedji koliko su manjeg obrazovnog stupnja: i obratno: nositelji stanarskog prava **dvosobnih** i manjih stanova češće su s nižim obrazovnim stupnjem.

Najdiskriminativniji (u statističkom pogledu) su obrazovni stupnjevi: gimnazija i visoko obrazovanje. Po podacima u tablici No. 50 udio stanara sa završenom gimnazijom ili fakultetom najsporije pada koliko se povećava sobnost stana, a i najpravičnije. Udio stanara s drugim obrazovnim stupnjevima uočljivo brže opada koliko raste sobnost stana. Takva općenita tendencija koliko je mjerodavna za Grad toliko je i za Pustijernu.

Posredovanje razdiobe stambenog fonda pojedinim socijalnim obilježjima (u ovom slučaju vlasništvom i obrazovanjem stanara), ima, uglavnom, očekivane efekte.

Manje razlike u nijansama između Grada i Pustijerne, gdje je, očito, mreža odnosa nešto izrazitije polarizirana, ne mijenjaju, u bitnom pogledu, globalnu sliku.

Gustoća nastanjenosti (površina po osobi)

S obzirom na gustoću nastanjenosti stanova, razlike između Grada i Pustijerne nisu izrazite. Podaci u tablici No. 36. ukazuju na odnose u svakoj posebnoj kategoriji gustoće. Ekstremno nepovoljna gustoća, do 6 m² po osobi, karakteristična je za 2,67% stanova u Gradu i za 4% stanova u Pustijerni. Ali već u slijedećoj kategoriji odnos se mijenja. Gustoća 6,1-10 m² po osobi, karakteristična je za 10,54% stanova u Gradu i 9% stanova u Pustijerni. U kategoriji 10,1 - 12 m² odnose je 6-5%, u kategoriji 12,1-15 m² po osobi, odnos je gotovo izjednačen.

U tri najviše kategorije opaža se (nepravilna) tendencija po kojoj su udjeli stanova s povoljnim gustoćama u Pustijerni veći. Ali ta tendencija nije, kako rekosmo, pravilna, pa i ne omogućuje zasnutak nedvosmislenog generalnog stava.

Neovisno o spomenutim odnosima, upozoriti je, međjutim, da su, polazeći od parametra gustoće nastanjenosti, uvjeti stanovanja u Gradu, a i u Pustijerni, nepovoljni. Iz podataka iznesenih u tablici No. 36. proizlazi da u 30,83% stanova gustoća nastanjenosti ne premašuje 15 m² po osobi, dakle, granične vrijednosti.

U Pustijerni taj je postotak ravno 30%. Dakle, grubo uzevši, u trećini od ukupnog broja stanova, gustoća nastanjenosti je ili na kritičnoj granici, ili daleko ispod, u kategorijama koje su ispod minimalnih higijenskih ili psihijatrijskih kriterija. U takvim uvjetima, u Gradu, živi 1784 osobe, a u Pustijerni 117 osoba. Izraženo u postotnom udjelu, to znači da 45,07% stanovnika Grada živi u prenaseljenim stanovima, u uvjetima koji su ili granični ili ispod osnovnih kriterija higijenskog ili psihijatrijskog minimuma. U Pustijerni je taj postotak 43,01%, dakle, ne razlikuje se znatno od postotka karakterističnog za Grad u cjelini.

Kada se gustoća nastanjenosti promatra s obzirom na razdiobu društveni/privatni stanovi ne probija se, takodjer, do zasnivanja globalne tendencije (Tabele 12. i 26.). Postotak društvenih stanova u Gradu s gustoćom naseljenosti 15 m² po osobi, ili manjom, iznosi 34,73% (pri čemu je 100% = 665, broj društvenih stanova). Postotak privatnih (s obzirom na bazu 735, broj privatnih stanova) gdje dominira ta kritična nastanjenost iznosi 29,11%.

To znači da je u privatnim stanovima u Gradu kritična gustoća nešto slabije izražena. Za vrijednosti 15,1 - 20 m² po osobi i 20,1 - 25 m² po osobi, postotne razlike između društvenih i privatnih stanova nisu izrazite: kreću se oko 2% (u korist društvenih stanova).

Ali, za stanove gdje je gustoća nastanjenosti veća od 25 m² po osobi postoji izrazita razlika, 10,21%, u korist privatnih stanova. To znači, da se u privatnim stanovima, u cjelini uzevši, ostvaruju povoljnije gustoće naseljenosti, nego li u društvenim. Taj je nalaz sukladan nalazima i u drugim istraživanjima, u kojima se ustvrdilo da je u privatnim stanovima odnos osoba / raspoloživi stambeni prostor povoljniji nego li u društvenim. Budući da su u Gradu i privatni i društveni stanovi homogeni po podrijetlu, ne može se podržati tvrdnja o različitim stanograditeljima: društvenim organizacijama (subjektima) i individualnim graditeljima, ali je, očito, moguće podržati tvrdnju o два tipa gospodarenja naslijedjenim fondom; društveni tip gospodarenja omogućavao je brže cijepanje naslijedjenih stambenih jedinica u manje, od privatnog tipa gospodarenja. Vjerojatno se na toj podlozi mogu primjereno protumačiti dobiveni postotni odnosi.

U Pustijerni udio društvenih stanova s kritičnom gustoćom naseljenosti iznosi 38,80%, a privatnih 15,15%, što dodatno potvrđuje predložene nalaze. Medjutim, zbog malog broja stanova iznesene podatke koristimo orijentacijski, i povezano s tendencijama u Gradu, gdje je analizom obuhvaćen dostatno veliki broj stanova.

Domaćinstva u stanu

Poseban oblik gustoće nastanjenosti očituje se u broju domaćinstava po stambenoj jedinici. Po podacima iznesenim u tablici No. 37. u Gradu ima 8,08% stanova u kojima stanuju 2 domaćinstva, a 1,73% stanova u kojima stanuju tri domaćinstva.

U Pustijerni odnosi su približno isti; tamo je 8% stanova s dva domaćinstva i 1% nastanjenih s tri.

Dakle, unatoč nedvosmislenoj generalnoj tendenciji po kojoj u najvećem broju stanova stanuje po jedno domaćinstvo, može se ustvrditi da je još uvijek i veliki broj onih stanova gdje stanuju dva domaćinstva u jednoj stambenoj jedinici. Razlog toj ocjeni leži u prijašnjim nalazima. U Gradu dominiraju dvosobni/jednosobni stanovi, s površinama 35-45 m² i 46-55 m². U takvim okolnostima svaki stan nastanjen s više od jednim domaćinstvom izvorom je stambene prenaseljeno koja se očitovala u analizi provedenoj u prijašnjem ulomku. Stoga bi u Gradu jedan od ciljeva stambene politike morao biti ostvarivanje odnosa: jedan stan/jedno domaćinstvo, kako bi se održali minimalni higijenski i mentalnohigijenski standardi u stanovanju.

Razdioba privatno/društveno ne mijenja bitno naznačenu sliku (Tablice No. 43, i 57.). U Gradu, 7,96% društvenih stanova nastanjeno je s 2 domaćinstva, a postotak privatnih iznosi neznatno više, 8,17%. Međutim, budući da su se privatni stanovi teže razbijali na manje stambene jedinice stambene gustoće, unatoč obitavanju više domaćinstava, nisu padale na kritične razine tako često kao u društvenim stanovima.

U Pustijerni, postotak društvenih stanova s dva domaćinstva iznosi 4,48%, a privatnih 15,515%. Ali, zbog malog broja stanova izneseni su podaci prvenstveno ilustracijskog karaktera.

Starost stanova

Podaci o starosti stanova izneseni su u tablici No. 33. Vidljivo je da je najveći broj stanova izgradjen prije 1918. godine, što je, dakako, razumljivo. U potonjim razdobljima izgradjena su 34 stana, oblikovana vjerojatno kao popunjenja praznih parcela, brisanja cezura, itd. Na žalost, ograničenost statističkog popisa, iz kojeg crpimo podatke, ne može se nadmašiti. Ubilježena starost u osnovi, odnosi se na starost zgrade u kojoj se stan nalazi. Medjutim statistički popis nije bilježio stvarnu starost stana kao organizacijske jedinice u zgradi koje je starost poznata (i velika). Da sam ja kojim slučajem bilježio taj podatak mogla bi se provesti analiza procesa cijepanje/povezivanja prijašnjih stambenih jedinica i zasnovanije argumentirati tvrdnja o dva tipa gospodarenja stambenim fondom: privatnim i društvenim, gdje prvi teži sporijem cijepanju zatečenih stambenih jedinica i povoljnijoj gustoći naseljenosti od drugoga koji teži bržem cijepanju zatečenih stambenih jedinica i kritičnim gustoćama naseljenosti. Lišena te argumentacijske podloge iznesena tvrdnja funkcionira kao vjerojatna hipoteza primjena koje olakšava razumijevanje statističkim popisom indiciranih odnosa.

Razdioba privatno/društveno (Tablice No. 46. i 60.) u opisanom statističkom modelu ne može otkriti dodatne, a mjerodavne, elemente. Upozoriti je tek da je od ona 34 stana, nastala nakon 1918. godine, 30 privatnih i 4 društvena i da ni jedan nije izgradjen u Pustijerni. Svako, medjutim, dalekosežnije zaključivanje na temelju spomenutih podataka nije moguće. Stoga se u pogledu na starost stanova mora prihvatiti stajalište da je riječ o homogenom skupu stanova, gdje su prijašnje polarizacije izmedju gradograditeljskih subjekata nadslojene i transformirane do te mjere da ne mogu poslužiti u ovom tipu analize.

Opremljenost stanova

a) Instalacijama

Podaci izneseni u tablici No. 34. pokazuju da je opremljenost stanova osnovnim (komunalnim) instalacijama vrlo dobra. U Gradu 98% stanova ima vodovod/kanalizaciju/električnu struju; 0,55% stanova ima vodovod/električnu struju, 1,03% samo električnu struju, a bez instalacija je 0,13% ili 2 stana (nastala u zidinama). Podaci o opremljenosti stanova u Pustijerni nisu bitno drukčiji. Vodovod/kanalizaciju/električnu struju ima 97,02% stanova, vodovod/električnu struju 0,99%, samo električnu struju 0,98%, a bez instalacija je jedan stan.

Razdioba na privatno/društveno (tablice No. 45. i 59.) ne otkriva nove podatke. Bez tri osnovne instalacije toliko je malo stanova da njihova diferencijacija po kriteriju privatno, društveno ne omogućuje čvršću podlogu analizi, naprosto zbog toga što se u tako malom broju ne može eliminirati utjecaj slučaja. Vjerojatno bi precizniju sliku o opremljenosti komunalnim instalacijama osigurala kvalitativna analiza instalacija, ali ona u okviru statističkog popisa nije bila predviđena.

b) Pomoćnim prostorijama

Podaci o opremljenosti pomoćnim prostorijama izneseni su u tablicama No. 35, 52, i 66. Tri osnovne pomoćne prostorije: kuhinju, kupaticu, zahod ima u Gradu tek 67,67% stanova. U Putijerni taj postotak iznosi 61%. Tako mali postotak stanova opremljenih s tri osnovne pomoćne prostorije određen je udjelom stanova s/bez kupatice. Podaci u spomenutim tablicama ukazuje da u Gradu svega 67,81% stanova ima kupaticu, a zahod 96,21%; kombinacija zahod/kuhinja prisutna je u 96,14% stanova.

U Pustijerni udio stanova s kupaoionicom je 61%, sa zahodom 98%, a kombinacija zahod/kuhinja prisutna je u 98% stanova. Dakle, i u ovom slučaju nastavlja se prije uočena tendencija. Između Grada i Pustijerne nema temeljne razlike u osnovnim obilježjima stambenog fonda, osim što su u Pustijerni, po pravilu, prilike za nijansu slabije nego li one u Gradu kao cjelini.

Razdioba privatni/društveni stanovi u Gradu ne otkriva nove podatke. Razlike u stupnju opremljenosti pojedinim pomoćnim prostorijama uglavnom su male i zanemarive, pa se globalni parametri, što se odnose na Grad, mogu primijeniti bez opasnosti od pogreške i na svaku skupinu u razdiobi.

Ista razdioba u Pustijerni, otkriva, međutim, dodatnu nijansu. Udio društvenih stanova sa/bez kupaoionice u ukupnom broju društvenih stanova u Pustijerni uočljivo se razlikuje od udjela stanova istog tipa u skupini privatnih stanova. Razlika je 6,5% i govori o boljoj opremljenosti kupaoionicom privatnih stanova. Međutim, ako se ima na umu stvarni broj stanova (67 društvenih naspram 34 privatna) onda je teško inzistirati natom podatku kao elementu pouzdanog zaključivanja naprosto zbog toga što nije jasno koliko su na djelu sistematski faktori, a koliko slučaj. Stoga nam izneseni podatak služi u potporu prijašnjih tvrdnja, po kojima se Pustijerna kao cjelina tek za nijansu razlikuje od Grada u glavnim obilježjima stambenog fonda, i po kojima su u njoj stambeni uvjeti za nijansu slabiji nego li oni u Gradu kao cjelini. O dalekosežnijem utjecaju vlasništva na stupanj opremljenosti u ovom slučaju teško da je moguće govoriti. Taj je nalaz suprotan nalazima u drugim brojnim istraživanjima, u kojima je, po pravilu, privatni stan, prosječno uzevši veći, ali slabije opremljen. S obzirom na elemente opreme zasnovanije je govoriti o relativnoj homogenosti stambenog fonda u Gradu, na što smo već upozorili.

Katnost

Zbog nepouzdatih (nepotpunih) podataka nije moguće precizirati do kraja obilježja katnosti; na temelju raspoloživih podataka (tablice No. 47. i 61.) zaključiti je da je najveći broj stanova u Gradu smješten na 1. katu, nešto ih je manje na drugom, potom slijedi prizemlje, a četvrti po rangju je treći kat. Na četvrtom i petom katu uglavnom je zanemarljivi broj stanova.

U Pustijerni najviše je stanova na 1. katu, kao i u Gradu. Slijedi prizemlje, a tek potom drugi, treći i četvrti kat: na četvrtom i petom katu zanemarljiv je broj stanova.

S obzirom na obilježja dubrovačkih ulica, a i brojne tercijarne aktivnosti u Gradu, moguće je ustvrditi da su stanovi u prizemlju, uglavnom, neprikladni za stanovanje, barem u onim dijelovima Grada koji su bliže središnjim potezima, i u onim ulicama gdje ulični gabariti definiraju prije kaletu nego li ulicu (izrazito uske ulice s malo sunca). Na temelju raspoloživih podataka nije moguće odčitati stabilnu povezanost između vlasništva stana i kata na kojemu se stan nalazi. Medjutim, podaci o školskoj spremi nositelja stanarskog prava i katnosti stana ukazuju da se i vertikalna razdioba stanova zbiva pod utjecajem socijalnih obilježja stanara. Na temelju podataka iznesenih u tablicama No. 48. i No. 62. vidljivo je da su veći postotni udjeli stanara u prizemnim stanovima koliko su stanari na nižem obrazovnom stupnju. Primjerice, u Gradu, u prizemnim stanovima stanuje 33% svih stanara bez škole, 19,28% svih stanara s nezavršenom osnovnom školom, 21,83% svih stanara s osnovnim obrazovanjem 21,28% svih stanara sa srednjim obrazovanjem (VKV 25%, gimnazija 16,67% i stručne škole, 16,32%). Medjutim, u prizemnim stanovima stanuje tek 9,37% od svih stanara s višom i 10,63% od svih stanara s visokom naobrazbom.

U Pustijerni u prizemlju stanuje 16,67% svih stanara bez škole, 15,79% svih stanara s nezavršenom osnovnom školom, 57,14% sviju stanara s osnovnim obrazovanjem, 21,05% sviju stanara sa srednjim obrazovanjem, 33,33% sviju stanara s višim obrazovanjem, ali nema ni jednog stanara (nositelja stanarskog prava s visokim obrazovanjem).

Izneseni nalazi, premda su zasnovani na nepouzdanim (i nepotpunim podacima) sukladni su nalazima u drugim sociologijskim istraživanjima stanovanja i utjecaja socijalnih obilježja stanara na prostornu razdiobu stambenog fonda. Premda potpunije analize nisu moguće zasnovano je prihvatiti stav po kojemu je i vertikalna razdioba stanova u Gradu i u Pustijerni pod utjecajem socijalnih obilježja stanara. On (utjecaj) nije, zacijelo, toliko izražen koliko u novim naseljima zbog djelovanja različitih mehanizama karakterističnih za lokalnu zajednicu s brojnim tradicionalnim elementima koji posreduju društvene odnose, ali se ne može ni zanemariti; najzad, koliko je stambeno mjesto kritičnije, dakle, otvorenije izloženo negativnim utjecajima toliko je vjerojatnije da su kandidati za njegovo (potencijalno) korištenje ljudi s manjim društvenim utjecajem i s nižim mjestom u društvenoj hijerarhiji.

Budući da su stanovi u prizemlju upravo takvi, razumljivo je što u njima stanuje najmanji udio stanara s višim i visokim obrazovanjem. Ta se tvrdnja može osporiti protutvrdnjom po kojoj obrazovani stupanj više i nije pouzdanim indikatorom položaja na društvenoj ljestvici; ali, unatoč njenoj zasnovanosti, napose kada je riječ o specifičnim profesionalnim skupinama (književnici, primjerice, ili srodne profesionalne skupine), još se ne može tvrditi da obrazovanje uopće ne indicira mjesto u razdiobi društvene moći.

Na to upućuju i podaci o stanarima suterena; u Gradu oni imaju obrazovne stupnjeve u rasponu: bez škole do VKV, a u Pustijerni od stupnja: nezavršeno osnovno obrazovanje do 4-7 razreda osnovne škole.

Korištenje stana

Podaci o korištenju stana i po priznanjima samih statističara nisu osobito pouzdani, naprosto zbog toga što pitanja o korištenju stana zadiru u ona (osjetljiva) područja čovjekova praktičnog opstanka kao što su bogatstvo, prihodi, itd. Zbog toga podatke dobivene na taj način treba koristiti ne samo s dužnim oprezom nego i s - humorom. Primjerice, po podacima skupljenim u agencijama u Gradu je godine 1985., bilo "ostvareno" približno 8.000 **noćenja**, većih oscilacija nije bilo ni godine 1984. Dobiveni podaci upućuju da je korištenje stanova za izdavanje ležajeva/soba turistima ne samo izrazito nego da se može promatrati kao druga djelatnost u mješovitom domaćinstvu gdje mješovitost nije zasnovana na shemi: industrijska djelatnost (muž) - poljoprivredna na okućnici (žena), nego na shemi: redovito radno mjesto (prije podne) - izdavanje soba turistima (popodne). U podacima dobivenim statističkim popisom spomenutih podataka, dakako, nema. Najzad, i izdavanje soba turistima je - stanovanje, pa se bez poteškoća može uklopiti u rubriku 5 (tablice No. 51. i 65.) gdje se vode podaci o stanovima koji služe "samo stanovanju".

Nešto je veća upotrebljivost podataka iznesenih u rubrici 6., koji indiciraju broj stanova u kojima se stanovanje neposrednije povezuje s prakticiranjem različitih zanata. U Gradu, po tim podacima, svega je 67 stanova gdje se stanuje i obavlja zanatska djelatnost. Od toga 24 su stana društvena a 43 privatna. Veći broj privatnih stanova gdje se obavlja djelatnost (skupa sa stanovanjem) evidentiran je i u drugim srodnim istraživanjima.

Prvenstveni je razlog u tomu što privatnih korisnika, osim što ima, prosječno uzevši veći stan od društvenog, izraziti je teži što neposrednijem povezivanju radnog i stambenog mjesta, zbog dodatnih dobiti što mu ih to povezivanje osigurava.

Ta tendencija probija i u nalazima dobivenim statističkim popisom, ali zbog nepotpunosti podaci se mogu koristiti

prvenstveno ilustrativno, i u vezi s nalazima drugih istraživanja, koja toj ilustrativnosti osiguravaju potrebni epistemologijski kontekst.

U Pustijerni svega je 5 stanova gdje se neposredno povezuje stanovanje s prakticiranjem obrta. Kao i u Gradu, većina je takvih stanova privatno vlasništvo (4 od spomenutih 5). Medjutim, uzevši u cjelini, stambeni fond u Gradu, u kojemu dominiraju mali dvosobni i jednosobni stanovi, s malim prosječnim površinama po osobi i nije odveć prikladan za takvu dalekosežnu teritorijalnu preraspodu radnih mjesta, napose onih u obrtničkoj proizvodnji i tercijarnim djelatnostima, gdje je potreba za prostornim koncentracijama radnih mjesta (jedinstvo mjesta, vremena i učinka), ako se zanemare razlozi kontrole, reprodukcije vlasti i slični momenti, u osnovi, prilično rijetka.

U mnogim se istraživanjima pokazalo da **su i obilježja stambenog fonda novih naselja**, gdje, takodjer, dominiraju mali stanovi s velikim stambenim gustoćama, jednako za to neprikladni. Ta (paradoksalna) sličnost stambenog fonda Grada sa stambenim fondovima novih naselja, napose onih izgrađenih šezdesetih i prvih sedamdesetih godina, u sjeni birokratskog posredovanja oskudice, omogućuje tvrdnju po kojoj stambeni fond Grada je relativno nefleksibilan, dakle, smještanje drugih djelatnosti u stanove kao što su zanati, administrativne djelatnosti, usluge, itd., prilično je otežano. S tim se obilježjima stambenog fonda mora, nužno, računati prilikom programiranja razvoja različitih tercijarnih djelatnosti u Gradu. Atraktivna snaga Grada je nesumnjiva; ali je nesumnjivo i ograničavajuće djelovanje opisanih obilježja stambenog fonda. Zbog toga je nužna pažljiva selekcija djelatnosti, ali i mogućnosti što ih oblikuje stambeni fond s tako rigidnim karakteristikama.

Odnos gradjana Grada spram stanovanja u Gradu

Osnovni načini dobivanja stana

Odgovori na pitanja No. 19. anketnog lista za gradjane Grada otkrivaju karakteristične načine rješavanja "stambenog pitanja" stanovnika u Gradu. Točno 24% onih koji su odgovorili izjavljuje da "stanuje u stanu/kući svojih roditelja"; na drugom je mjestu skupina onih koji su stan u Grad dobili od općinske skupštine (zastupljeni su sa 18%); na trećem je mjestu skupina onih koji su stan naslijedili od roditelja, rodbine ili prijatelja (16,7%). Spomenute tri skupine dominiraju, a njihov udio u ukupnoj varijanti iznosi 59,7%. To znači da su dominantni putovi rješavanja "stambenog pitanja" u Gradu povezani s djelovanjem dviju bazičnih institucija: obitelji i države. U prvom slučaju dominantni način dobivanja stana je nasljedjivanje, a u drugom stan se dobiva dodjelom kojom rukovodi posebna, za to odgovorna komisija. Dosadašnja praksa ukazuje da spomenuta komisija može dodijeliti stan zbog više razloga među kojima su dominantni: (i) društvene zasluge molitelja i (ii) socijalna ugroženost molitelja.

Ne raspolazemo podacima koji bi pouzdano mogli ukazati koliko su se respektirale spomenute skupine razloga, ali je zasnovano upozoriti da se, na temelju mehanizma općinske dodjele, u Grad useljavalo stanovništvo s gotovo oprečnim socijalnim obilježjima.

U Pustijerni su, takodjer, spomenute tri skupine najbrojnije. Rang poredak, je, nešto drukčiji. Najbrojnija je skupina onih koji su do stana došli na temelju općinske odluke o dodjeli; njih je 27%.

Na drugom je mjestu skupina onih koji stanuju u roditeljskom stanu/kući (19,8%), a na trećem je mjestu skupina onih što su stan naslijedili (13,5%).

Dakle, unatoč manjoj promjeni u rangi raspored osnovnih skupina dopušta zaključak da se dominacija obitelji i države (općine) u "rješavanju stambenog pitanja" u Gradu odnosi i na Pustijernu.

Svi drugi modusi rješavanja stambenih poteškoća su rezidualni. U Gradu skupina onih što je stan dobila od radne organizacije iznosi svega 4,7% upitanih, skupina onih što su stan sami izgradili iznosi, razumljivo, 0,7%, stan je nasljedstvo bračnog druga u 6,7% slučajeva, a 8,3% upitanih je stan iznajmilo. U Pustijerni, udio onih što su stan dobili od radne organizacije iznosi minimalnih 2,7%, u 4,5% slučajeva stan je nasljedstvo bračnog druga, nema ni jednog stanara koji je stan izgradio sam, a čak 11,7% je stan iznajmilo. Izneseni podaci upućuju da su i u razdiobi postotnih udjela između rezidualnih putova "rješavanja stambenog pitanja" odnosi između Grada i Pustijerne uglavnom sukladni. Time je omogućen stav da je, pokraj dva dominantna načina dobivanja stana u Gradu, kao cjelini (uključivši i Pustijernu), prisutan i dodatni: iznajmljivanje. On, dakako, ne omogućuje trajno rješavanje stambenih poteškoća, ali se nesumnjivo prakticira, i može se uzeti kao polazni oblik naseljavanja Grada onim skupinama koje ne mogu računati ni s nasljedjivanjem ni s potrebnim elementima mjerodavnim u općinskoj dodjeli.

Činjenica da su nasljedjivanje, općinska dodjela, i, dodatno iznajmljivanje, osnovni načini sticanja stana ili prava na stan, određuje i dužinu čekanja useljenja u njega. Odgovori na pitanje No. 50. ukazuju da je udio onih koji su stan čekali 1-3 godine, ili ga uopće nisu čekali, u Gradu 48%, a u Pustijerni, 49,5%.

Udio onih koji su na useljenje čekali 10 i više godina u Gradu je 9%, a u Pustijerni 11,7%. Ukratko, ekstremne dužine čekanja na useljenje pojavljuju se u rubnim, premda ne i zanemarljivim postotcima. Dominiraju međjutim one skupine koje ili uopće ne čekaju na stan, ili je vrijeme čekanja reducirano na razdoblje najviše do 3 godine.

Ocjena kvalitete stanovanja

Podaci o ocjeni kvalitete stanovanja dobiveni su s pomoću pitanja No. 22., i 23. Prosječne ocjene pojedinih obilježja stana u Gradu i Pustijerni mijenjaju se kako slijedi:

OBILJEŽJE STANA	PROSJEČNA OCJENA	
	Grad	Pustijerna
komunalna opremljenost	2,8	2,5
mogućnost dobivanja telefona	3,8	4,2
veličina stana	2,8	2,7
komfornost	2,5	2,4
osunčanost	2,4	2,1
izoliranost od buke	2,2	2,2
izoliranost od pogleda	2,3	2,1
zaštićenost od vjetra	2,6	2,3
kvaliteta gradnje	2,5	2,4
lokacija	3,4	3,3
fleksibilnost stana	2,1	1,0
mogućnost grijanja	2,2	2,0
Ukupna prosječna ocjena	2,65	2,40

Prosječnu ocjenu dobar (3), vidljivo je iz podataka, nadmašuju samo dva obilježja i u Gradu i u Pustijerni: (i) mogućnost dobivanja telefona i (ii) lokacija.

Mogućnost dobivanja telefona ocijenjena je, uglavnom, vrlo dobrom, a lokacija nešto bolje nego dobra (3). Sva druga obilježja ocijenjena su u Gradu prosječnom ocjenom 2,8 ili nižom, a u Pustijerni 2,7 ili nižom. To znači da su, u cjelini uzevši, stanovi u kojima stanuju građani Grada i Pustijerne, s obzirom na većinu važnijih obilježja, jedva prihvatljivi ili prihvatljivi. Jedino se lokacija i opremljenost telefonom izdvajaju, i ubiru dobre ili vrlo dobre ocjene.

Najniže ocjene pripisane su (i) izoliranosti od buke, (ii) izoliranost od pogleda, (iii) fleksibilnost stana (mogućnost preuredjenja), i (iv) mogućnost grijanja. Uočiti je da su tri od četiri spomenuta obilježja ekologijskog karaktera i opisuju odnos stambene jedinice spram okoliša.

Fleksibilnost pak ukazuje na stupanj prilagodljivosti stana promijenjenim aspiracijama stanara. Na obje razine, međjutim stanovi u Gradu ne zadovoljavaju. I odnosi s izvanjskim prostorom i unutrašnja strukturacija stambene jedinice takvi su da su izravno suprostavljeni aktualnim aspiracijama stanara. Ni druga se spomenuta obilježja ne razlikuju bitno od ovih već opisanih. Razlike u ocjenama uglavnom su svedene na nijanse.

Ako se, međjutim, računa prosječna ocjena stambenih uvjeta kako je iskazana u odgovorima na pitanje No. 23, onda je slika nešto drukčija. Prosječna ocjena stanovnika Grada iznosi 3,26, a stanovnika Pustijerne 3,44. Razlike su, usporede li se novi prosjeci s prosječnom ocjenom 12 stambenih obilježja u cjelini, uočljive: 2,65 - 3,26 za Grad i 2,40 - 3,44 za Pustijernu. Ta promjena ukazuje da su prilikom vrijednovanja stambenih uvjeta u cjelini, anketirani u račun uključili i dodatne elemente, vrijednost kojih se ne iskazuje neposredno kroz kvalitetu pojedinih stambenih obilježja. To su, primjerice: stabilan društveni kontekst stanovanja u Gradu, mogućnost dodatne zarade, blizina sviju usluga, blizina mora, susjedska solidarnost, te činjenica što obitavaju jednu od urbanih cjelina koja je, među rijetkima, upisana u registar svjetske baštine, itd. Očito, u podizanju općenite ocjene više sudjeluju socijalni i vrijednosni elementi, nego li zbiljska kakvoća stana ili pojedinih stambenih obilježja. Ta činjenica izbija i u odgovorima i na neka druga pitanja (primjerice pitanje No.25, o čemu će još biti govora).

U odgovorima na (otvoreno) pitanje No 24., definirani su oni elementi u stanovanju koji izazivlju posebno nezadovoljstvo.

Klasifikacija dobivenih odgovora upućuje na slijedeći rang poredak u odgovorima anketiranih u Gradu:

1. mali stan
2. buka
3. starost i dotrajalost objekata
4. vlažnost stana
5. nedostatak kupaoalice
6. nedostatak svjetlosti
7. slab raspored prostorija i nemogućnost prilagodbe
8. skupina obilježja kao što su: slaba kanalizacija, izloženost vjetru, zagušljivost i slično
9. skupina obilježja kao što su: opasnost od potresa, skupo održavanje, napukle fasade, nedostatak sanitarija, visina i drugo.

Shematično uzevši, najveće nezadovoljstvo izazivlju mali stanovi, u starim i dotrajalim kućama, gdje je vlažno, gdje nema svjetlosti, gdje je raspored prostorija neprimjeren, i gdje nema kupaoalice.

Najvažniji izvanjski element je izloženost buci, pod kojom se podrazumijevaju dvije vrste buke:

- (i) buka od kafića i drugih ugostiteljskih radnja, i
- (ii) buka izazvana specifičnom prostornom i ambijentalnom organizacijom kaletе, koja se vlada kao čarobna zvučna kutija u kojoj se svi zvukovi pojačavaju. Prvi "tip" stana poznat je još iz Dickensovih romana a Engelsovi, a i tekstovi drugih moralista XIX stoljeća, natopljeni su moralnom indignacijom nad činjenicom što u takvim stanovima ljudi uopće stanuju. Buka je pak proizvodom "tercijarizacije" urbane strukture što se napose bila u našim prilikama razmahala zaključnih šezdesetih i sedamdesetih godina. Medjutim, posredovana ponajčešće različitim oblicima birokratske nekompetencije tercijarizacija je (nerijetko) proizvodila brojne efekte koji su izravno narušavali kakve takve stambene uvjete, promećući se i nehotice u praksu što osporava gradjanima "pravo na grad".

U Pustijerni rang poredak odgovora dobivenih na pitanje No. 24. izgleda ovako:

1. vlažan stan
2. mali stan
3. nedostatak kupaoalice
4. nedostatak sunca
5. buka, neprimjeren raspored prostorija, blizina smeća
6. trošna zgrada
7. oštećena zgrada, zapuštenost stubišta, nedostatak WC-a, bez komunalne opreme, dotrajala kanalizacijska mreža, i slično.

Uočiti je da je osnovni izvor nezadovoljstva, "stan iz Dickensovih romana", isti u Pustijerni kao i u Gradu. Razlika se, međjutim, opaža u odnosu spram buke. Budući da je Pustijerna u odnosu na glavne prometnice Grada smještena ipak rubno, a nije ni izložena intenzivnoj tercijarizaciji kao, primjerice, Stradun ili Prijeko, razumljivo je što u odgovorima anketiranih buka nije tako istaknuta kao u odgovorima stanovnika drugih dijelova Grada. Središnja tema odgovora gradjana iz Pustijerne uglavnom je stan s njegovim nepovoljnim obilježjima. Odnos spram izvanjskog konteksta indicira se koliko bukom, ali kako upozorismo manje intenzivno, toliko i blizinom smetlišta, i općenito, nečistih javnih prostora. Dominacija teme o malom stanu kao osnovnom izvoru nezadovoljstva u odgovorima stanovnika Pustijerne uvjerljivijom čine i podaci izneseni u odjeljku o veličini stanova, gdje je očito da u Pustijerni dominiraju dvosobni stanovi te jednosobni/garsonijere. Nedostatak stambenog prostora povezan s drugim nepovoljnim obilježjima postupno oblikuje stambene prilike izravno suprostavljene i osnovnim (civilizacijskim) aspiracijama.

U tom kontekstu općenito poboljšavanje stambenih uvjeta u Gradu nameće se kao jedna od najvažnijih strategijskih zadaća u procesu obnove.

Ocjene nezadovoljstva mogu se precizirati i još jednim podatkom zabilježenim u odgovorima na pitanje No. 21. Riječ je o postotku onih koji su pojedinim stambenim obilježjima dali ocjenu nezadovoljan (1), dakle, o postotku stanara kojima su pojedina obilježja stana neprihvatljiva. U Gradu spomenuti postotci se mijenjaju na slijedeći način: komunalna opremljenost stana - ocjenu nezadovoljan dalo je 13,3% anketiranih, mogućnost dobivanja telefona - 13,0%, veličina stana - 17,3%, komfornost - 24,3%, osunčanost - 25,0%, izoliranost od buke - 33,7%, izoliranost od pogleda - 29,3%, zaštićenost od vjetrova - 22,0%, kvaliteta gradnje - 24,0%, lokacija - 9,0%, mogućnost unutrašnjeg preuredjivanja (fleksibilnost) - 33,0% i mogućnost grijanja stana - 30%. Ako se izuzmu obilježja:

(i) lokacija stana i

(ii) mogućnost dobivanja telefona, gdje je postotak anketiranih koji izriču ocjenu nezadovoljan najmanji (9% i 13%), veličina udjela nezadovoljnih, ovisno o pojedinom obilježju stana, varira u rasponu 13,3% - 33% anketiranih. Prosječno uzevši, svako spomenuto obilježje stana ocijenilo je ocjenom nezadovoljan (1) 23% anketiranih. Dakle, približno četvrtina od ukupnog broja stanara drži barem jedno obilježje stana u kojemu stanuje neprihvatljivim. Unatoč činjenici da su stambeni uvjeti u našim gradovima, blago rečeno, šaroliki, i da po kvaliteti variraju u nerijetko, bizarnim, omjerima, toliki udio broja nezadovoljnih stambenim uvjetima ipak je visok i nameće planerima potrebu stvaranja dugoročnijih i efikasnijih načina reprodukcije stambenog fonda u Gradu, budući da, očito, sadašnji model ne osigurava onu potrebnu kvalitetu koja bi zajamčila osnovno zadovoljstvo.

Pripravnost na promjenu stambenog mjesta

Pripravnost na promjenu stambenog mjesta (zamjena stana, iseljenje iz Staroga Grada), indiciraju odgovori na pitanja No. 25., i No. 50. U odgovorima na pitanje No. 25, gdje se pita za spremnost na zamjenu stana, najveći je udio onih koji odbijaju zamjenu. U Gradu njihov postotni udio iznosi 46,3%, a u Pustijerni 45,3%. Doda li se toj skupini još i postotak onih koji bi mijenjali, ali samo u granicama Grada, dobiva se podatak da, u Gradu, kao cjelini, 54,3% anketiranih ne bi mijenjalo stan, a kada bi ga mijenjalo ne bi željelo mijenjati izvan zidina. U Pustijerni veličina te skupine iznosi 54,7%. Pripravnost na promjenu stambenog mjesta, ali samo za stan u zonama oko Grada, dakle, u dijelovima Dubrovnika kao što su Ploče, Pile, predio oko sv. Jakova, izražava 23,7% anketiranih u Gradu, i 30,2% u Pustijerni. Ta razlika u postotku objašnjiva je (minimalnom) razlikom u kvaliteti stambenih uvjeta, između Grada i Pustijerne. Koliko je stambena kvaliteta slabija u Pustijerni toliko raste broj anektiranih u Pustijerni koji su pripravnici mijenjati stan za gradske predjele u neposrednom susjedstvu Grada.

U odgovorima na pitanje No. 50., indicirana je pripravnost na preseljenje. Skupina od 39% upitanih u Gradu ne bi se iz Grada iselila ni pod kojim uvjetima; skupina od 42,3% iselila bi se, ali pod uvjetom da joj se zajamči selidba u odgovarajući stan u blizini Grada. Ostali su postotni udjeli minimalni.

U Pustijerni ne bi se iselilo ni pod kojima uvjetima 40,6% anketiranih; u odgovarajući stan u blizini Grada iselilo bi se 46,2%; Ostali su postotni udjeli, također, minimalni.

Kada se usporede podaci dobiveni u odgovorima na spomenuta dva pitanja dobiva se slijedeća shema:

	odbija zamjenu	odbija iseljenje
Grad	46,3%	39 %
Pustijerna	45,3%	40,6 %

Ako se onima koji odbijaju zamjenu doda broj onih koji bi mijenjali, ali samo u Gradu dobiva se slijedeći odnos:

	odbija zamjenu	odbija iseljenje
Grad	54,3%	39 %
Pustijerna	54,7%	40,6 %

Pripravnost na zamjenu stana i na iseljenje iz Grada, ali pod uvjetom da je novi stan smješten u područjima neposredno oko Grada izražava slijedeći udio anketiranih:

	zamjena	iseljenje
Grad	23,7%	42,3 %
Pustijerna	30,3%	64,2 %

Iz predloženih podataka proizlazi nekoliko sugestija. Ponajprije, anketirani ne izjednačavaju zamjenu stana, (po slobodnoj odluci), i iseljavanje (po "višoj" odluci). Koliko je do njihove (slobodne) odluke treba računati da nešto više od polovice anketiranih nije uopće pripravno mijenjati stan, ili pak, kada bi se na to odlučilo, središnji uvjet zamjene je da je i drugi stan u Gradu. Koliko je pak do odluke koja nije njihova (iseljavanje) treba računati da će približno 40% anketiranih, (dakle, stanovnika Grada) odbiti prihvatiti takvu odluku u svim okolnostima; oni su bezuovjetno identificirani s Gradom.

Na tragu našeg razlikovanja stanovanja i obitavanja, provedenog u prijašnjim radovima, upozoriti je da se pripadnici te

skupine ne mogu odrediti tek kao stanovnici, nego kao oni koji obitavaju Grad, podrazumijevajući da obitavanje obuhvaća dublje i bogatije sadržaje kroz koje se izgradjuju čvrsti odnosi s obilježjima mjesta, te relativno stabilne identifikacije između obitavatelja i obitavališta. Stanovanje, pak, pokazuje se kao reducirano obitavanje, gdje veza između mjesta i stanara nesumnjivo postoji, ali ona ne uključuje brojne simboličke slojeve koje uključuje obitavanje a k tomu, ni identifikacije s mjestom nisu tako čvrste. U procesima urbanizacije zasnovanim na (paleo)industrijalizaciji kakvi su dominirali i u našim prilikama ta se razlika obitavanje/stanovanje izgubila, jer se, samorazumljivo, radna snaga držala najpokretljivijom elementom proizvodnog sistema (pokretljivijim i od kretanja dobara i od kretanja tehnologije). Takvo, u temelju, tehničko promatranje i korištenje "subjektivnog faktora" (čovjeka) dovelo je do brojnih ekoloških poremećaja i u prirodnoj sferi, ali i u ukupnoj kvaliteti uvjeta urbanog života. U sklopu općenite strategije redukcionizma, kojoj su podlijegale, po pravilu, interpretacije položaja čovjeka u urbanizacijskom procesu, zagubila se i spomenuta razlika. Međutim, ona djeluje u svakoj urbanoj strukturi koja se transformirala kontinuirano ne brišući iz pamćenja prijašnje urbane slojeve, nego ih koristeći kao "resurs" za nova nadslojavanja i nove preobrazbe. Pri tomu su jednako važni kontinuiteti promjena i na morfolozijskoj i na simboličkoj razini, koliko i na funkcionalnoj. Zbog već poznatih obilježja Dubrovnik je upravo takva urbana struktura, pa je i razumljivo što se u Gradu mogu susresti ne samo stanovnici, nego oni koji Grad za zbilja obitavaju. I podaci dobiveni u odgovorima na pitanje No. 4. mogu korisno poslužiti u tekućoj interpretaciji. U Gradu je rodjeno 41% anketiranih.

Ustvrdili smo da približno 40% anketiranih ne bi ni pod kojim uvjetima napustilo Grad. Sukladnost oba podatka je očita.

U Pustijerni postotni udio onih koji su tamo rođeni iznosi 39,79%, dakle, grubo uzevši, 40%. I tu je podudarnost podataka takodjer, očita. Na temelju iznesenih podataka moguć je stav po kojemu udio od 40% stanovnika Grada (uključivši Pustijernu) nije spremno mijenjati obitavalište, ni u formi "zamjene stana" ni u formi "iseljenja". Od onih koji su pripravnici na zamjenu stana/iseljenje, najveći broj teži ostati u dijelovima Dubrovnika u neposrednom susjedstvu Grada, dakle, spremni su na promjenu stambenog mjesta, ali u vrlo ograničenom krugu, neposredno oko Grada.

Odgovori na pitanje No. 51., dodatno ukazuju na stanovite elemente ponderiranja vrijednosti stana u Gradu i stana izvan Grada. Stan u drugom dijelu Dubrovnika, "odgovarajuće vrijedan" stanu u Gradu je ponajprije (1) bolje opremljen od stana u Gradu, (2) veći od stana u Gradu, (3) stan na boljoj lokaciji nego li stan u Gradu, tek su na 4. i 5. mjestu po rangu odredbe "stan sličan stanu u Gradu" i "stan u privatnom vlasništvu".

U Pustijerni raspored je takodjer isti. Dominiraju obilježja (1) stan bolje opremljen nego stan u Gradu, (2) stan na boljoj lokaciji nego li stan u Gradu i (3) stan veći nego li stan u Gradu i stan u novogradnji, na četvrtom i petom mjestu po rangu su "stan sličan stanu u Gradu" i "ostalo". Izneseni podaci ukazuju da je spremnost na zamjenu/iseljenje određena prvenstveno predodžbom o stanu koji je a) veći od stana s kojim stanar raspolaže, b) koji je bolje opremljen od stana s kojim stanar raspolaže i c) koji se nalazi na povoljnijoj mikrolokaciji, te koji je, po mogućnosti, u novogradnji. Sličnost sa sadašnjim stanom, privatno vlasništvo stana ili koje drugo obilježje ne utječe bitno na predodžbu o poželjnom stanu. Sama priroda dominantnih obilježja te predodžbe posredno ukazuje da je razaranje kvalitete stambenih uvjeta u stanovima u Gradu uznapredovalo dotle da je zadobilo mjesto dominantnog procesa. Stoga ni jedna dugoročnija razvojna opcija ne može biti mjerodavna koliko ne ukazuje na moduse njegova zaustavljanja i slabljenja.

Osnovne stambene aspiracije

Podaci o osnovnim stambenim aspiracijama dobiveni su u odgovorima na pitanje No. 28. i No. 26. (otvoreno pitanje). U odgovorima na pitanje No. 28. dominiraju dvije skupine odgovora. U skupini anketiranih u Gradu, 49,7% je onih koji bi najradije stanovali "u individualnoj kući s okućnicom"; na drugom je mjestu skupina onih koji izjavljuju da bi najradije stanovali "ovako kako stanuju u Starom Gradu"; postotni udio te skupine iznosi 32,7%. Ostale su skupine rezidualnog karaktera: u individualnoj kući u nizu najradije bi stanovalo 6,0% upitanih, u višekratnoj kolektivnoj kući 3,3%, a u neboderu svega 1,3%. Fantazam o individualnoj kući s okućnicom dominantan je stambeni fantazam u velikom broju istraživanja gdje su se istraživale stambene aspiracije. Premda se on oblikuje oko jednog konkretnog morfologijskog tipa (posebna kuća s okućnicom) skloni smo interpretaciji po kojoj nije zasnovano doslovno korištenje toga tipa u interpretaciji. Zanimljivo je, naime, da fantazam o individualnoj kući s okućnicom u epistemologijskom smislu funkcionira na dva osnovna načina.

- (i) Prvi je određen aspiracijom koja, doista, teži tom tipu stanovanja, sa svim njegovim funkcionalnim razinama,
- (ii) drugi je, međutim, određen korištenjem individualne kuće s okućnicom kao metafore individualiziranog stanovanja.

Budući da je u većini drugih tipova stanovanja individualizacija stanovanja uglavnom **ograničena**, individualizacijske se aspiracije vežu za individualnu kuću s okućnicom kao za središnju metaforu, koja, ponajprije, indicira da je individualizacija stanovanja osporena, a manje da je individualna kuća s okućnicom, doslovno uzeta, i najpoželjnijim oblikom stanovanja.

U Pustijerni odnosi su slijedeći: 36,5% želi stanovati onako kako već stanuje u Gradu, 42,05% želi stanovati u individualnoj kući s okućnicom, 10,28% u individualnoj kući u nizu 6,54%, a u neboderu svega 0,83%.

Dakle, premda su postotni udjeli u nekim skupinama u Pustijerni različiti od postotnih udjela dobivenih u Gradu, osnovna je razdioba sukladna. Upozoriti je da onih koji bi najradije stanovali tako kako već stanuju u Gradu, ima, među anketiranimima u Gradu 32,7%, a među anketiranimima u Pustijerni 36,5%. Usporedi li se i taj podatak s postotnim udjelom anketiranih koji su u Gradu rođeni, dakle, koji su njegovim starosjediteljima (40% približno) uočava se da je postotak starosjeditelja veći od postotka onih koji žele stanovati upravo onako kako stanuju. Međutim, ako se taj odnos odmjeri u kontekstu prije opisane kvalitete stambenih uvjeta, onda je udio onih koji žele stanovati upravo onako kako već u Gradu stanuju iznenadjujuće visok. Očito, anketirani su stambene aspiracije povezali sa širim "životnim stilom" što ga je moguće ostvariti i prakticirati u Gradu; zahvaljujući tim mogućnostima oskudnu kvalitetu stanovanja uspijevaju "prevrednovati" i probiti se do stajališta da najviše žele stanovati onako kako stanuju.

Udio onih koji žele stanovati u individualnoj kući s okućnicom (Grad 49,7%, Pustijerna 42,05%) u usporedbi sa udjelima dobivenim u većini drugih istraživanja uočljivo je manji. U njima se udio onih koji žele tako stanovati nerijetko penje i do 75-80%.

Već i ta činjenica ukazuje da životni stil koji se realizira i prakticira u Gradu omogućuje individualizaciju brojnih aspekata stanovanja, napose u sferi socijalnih odnosa i korištenja brojnih usluga. S obzirom na krakter urbanizacijskih procesa, i narušavanje osnovnih odredjenja kvalitete života, uobičajeno u našim razvojnim strategijama, spomenute vrijednosti nisu zanemarive. Ta činjenica (dodatno) govori u korist interpretacije po kojoj se individualna kuća s okućnicom kao najpoželjniji oblik stanovanja mora, djelomično, razumijevati na metaforičkoj razini.

U odgovorima na pitanje No. 26., dobiveni su podaci o poželjnosti konkretnih lokacija u gradu Dubrovniku. Rang poredak u odgovorima anketiranih u Gradu je slijedeći:

1. Stari grad (Grad)
2. Ploče
3. Pile-Kono
4. Lapad
5. Sv. Jakov
6. Kono
7. Zlatni potok
8. Gorica
9. Šipčine
10. skupina različitih lokacija kao što su: Boninovo, Rijeka Dubrovačka, Župa Dubrovačka, Mokošica, Gruž, Peline, Kono Srednji.

Dvije, pak, lokacije što se po poželjnosti odvajaju su Grad i Ploče, za njima slijede, ali već na znatnoj udaljenosti Pile i Lapad, na petom mjestu je Sv. Jakob; ostale lokacije rangove kojih smo iznijeli znatno zaostaju za spomenutih pet.

U odgovorima stanovnika Pustijerne rang poredak je slijedeći

1. Ploče
2. Grad
3. Pile, Lapad
4. Sv. Jakov
5. Gruž
6. Šipčine
7. Gorica
8. Zlatni potok
9. skupina lokacija kao što su Mokošica, Babin Kuk, Kono, Montovjerna.

U odgovorima u Pustijerni jasno se razlikuje nekoliko skupina lokacija. U prvu skupinu ulaze, kao najpoželjnije, s približno istim brojem glasova Ploče i Grad; u drugu skupinu spadaju Pile i Lapad, u treću Sv. Jakov; ostale

lokacije, kao i u razdiobi odgovora u Gradu znatno zaostaju za spomenutih pet i ne mogu se držati pouzdanim orijentirima u interpretaciji stambenih aspiracija građana Grada.

Dakle, i u odgovorima anketiranih u Gradu i u odgovorima anketiranih u Pustijerni dominira isti rang raspored: najpoželjnije su lokacije za stanovanje Ploče i Grad, potom Pile i Lapad, a potom Sv. Jakob.

Ostale lokacije nisu privukle veći broj glasova da bi se mogle mjeriti sa spomenutih pet. Dobivena razdioba sukladna je razdiobi odgovora na prijašnja pitanja o stanovanju. Spremnost na promjenu stambenog mjesta indicirana je polarizacijom odgovora onih koji ostaju u Gradu i onih koji bi selili, ali ne dalje od naselja u neposrednom susjedstvu Grada: dakle, ponajprije Ploča, Pila, Sv. Jakova.

U nekim istraživanjima gdje su se istraživale i stambene aspiracije pokazalo se da su osnovni kriteriji njihova izbora lokacija uglavnom slijedeći:

- (i) blizina usluga
- (ii) blizina objekata društvene infrastrukture
- (iii) prometna povezanost,
- (iv) povoljna ekološka obilježja područja; u obalnim gradovima tim dominantnim kriterijima treba pridružiti
- (v) mogućnost kontakta s morem, bilo vizualnog, bilo neposrednog, taktilnog.

Ako se biranje Grada, kao najpovoljnije lokacije, podredi djelovanju drugih kriterija, koji, vidjelo se, proizlaze iz jakih indentifikacijskih struktura, dakle, iz prakse obitavanja, onda je moguće ustvrditi da je izbor ostalih rangiranih lokacija podređen djelovanju spomenutih kriterija. Područja kao što su Ploče, Pile, ili Lapad zadovoljavaju barem većinu ako ne i sve kriterije. Premda blizina usluga mjestično varira, kao, uostalom i blizina objekata društvene

infrastrukture, ipak je u tim područjima Dubrovnika opremljenost, a i prometna povezanost, bolja nego li u drugim naseljima u gradu; mogućnost ostvarivanja kontakta (vizuelnog ili taktilnog) s morem također. To znači, dakle, da je poželjnost pojedinih lokacija za stanovanje istodobno i indikatorom, premda posrednim, kvalitete života koju je na njima moguće ostvariti. Ako se izuzme poželjnost Grada, najpoželjnije su one lokacije koje su, ujedno, i najviše urbanizirane.

Podaci ukazuju da je zanemarljiv broj onih koji su kao najpoželjnije lokacije istakli vanjska periferijska naselja: Rijeku Dubrovačku, Župu, Mokošicu i druga. U izboru dakle, dominira urbana orijentacija koja teži urbanoj kontekstualizaciji stambene kvalitete, a ne, što je nerijetko na djelu, paraurbana, koja se povezuje s predodžbom o stambenoj kvaliteti isključivo kao činjenici urbane periferije. I u tom kontekstu izbor individualne kuće s okućnicom kao najpoželjnijeg tipa stanovanja djeluje prvenstveno kao izbor prikladne metafore koja ne napušta mrežu urbanih referencija.

Uklanjanje posljedica potresa

Odgovori na pitanje No. 30., upućuju kako anketirani procjenjuju štete u stanovima izazvane potresom u Dubrovniku godine 1980. Najveća je skupina onih koji izjavljuju da su imali samo manje štete (44,7%). Udio onih koji tvrde da nisu imali nikakvih šteta iznosi 17,7%. Medjutim, udio onih koji tvrde da su imali "znatnih šteta" iznosi 24,7%, a udio onih koji govore o velikim štetama iznosi 10%. Ukratko, 34,7%, dakle, približno 35% anketiranih imalo je u stanovima znatnih ili velikih šteta izazvanih potresom. Te štete, povezane s ionako slabom kvalitetom mnogih elemenata u stanovima, izazvale su daljnje pogoršavanje stambenih uvjeta u Gradu.

U Pustijerni je udio onih koji su imali znatnih ili velikih šteta 32,71%, dakle, približno koliko i u Gradu.

Odgovori na pitanje No. 31., ukazuje koliko su anketirani do sada uspjeli nastale štete ukloniti stanove popraviti. Skupina od 33% upitanih u Gradu izjavljuje da nije uspjela "jer ne raspolaže potrebnim sredstvima"; skupina od 24% anketiranih izjavljuje da je doduše uspjela ukloniti posljedice nastalih šteta, "ali uz velika odricanja". Ostali izjavljuju da su uspjeli ukloniti posljedice šteta bez većih poteškoća, ili da šteta nisu ni imali. Podudarnost udjela onih koji su imali znatnih i velikih šteta (pitanje No 30.) i onih koji nisu uspjeli popraviti stanove jer nemaju novaca (pitanje No. 31) dosta je uočljiva. Budući da su oni s malim štetama te štete uspjeli i popraviti, nameće se zaključak da je riječ o istoj skupini stanara, koje je potres pogodio, ali koji su odveć siromašni da bi nastale štete mogli valjano ukloniti.

U Pustijerni njihov udio iznosi 34,25% anketiranih.

Odgovori na pitanje No. 32., upućuju na ocjene pomoći društvenih subjekata gradjanima prilikom uklanjanja šteta

od potresa. Približno 26% (25,7%) anketiranih u Gradu ocjenjuje da pojedincima nije bila pružena nikakva pomoć; skupina od 36,3% anketiranih u Gradu tvrde da pružena pomoć nije bila dovoljna, a svega 4% anketiranih procjenjuje da je građanima bila pružena dovoljno velika pomoć.

U Pustijerni udio onih koji vjeruju da nije bilo nikakve pomoći iznosi 28%, udio onih koji tvrde da je pomoći bilo, ali da nije bila dovoljna iznosi 34,6%, a tek 0,96% anketiranih tvrdi kako je pružena pomoć bila dovoljna.

Neovisno o stvarnim oblicima i količini pomoći građanima Grada prilikom uklanjanja posljedica potresa, ocjene, dakle, subjektivna perspektiva kroz koju se pomoć, a kroz nju i odnos društvenih institucija spram građana, opaža, nije posebno laskav za te institucije. Iz dubljeg sloja probija uvjerenje građana da su u tim izvanrednim prilikama bili i ostali sami. Ako se taj osjećaj poveže s (dugoročnim) zapuštanjem stambenog fonda u Gradu, i sa odsutnošću racionalnih strategija njegove obnove, koja dodatno svjedoči o neefikasnosti mjerodavnih društvenih institucija, dolazi se do zaključka da je jedno od osnovnih obilježja odnosa građana Grada spram komunalnih i njima srodnih razvojnih institucija nepovjerenje u njihovu efikasnost; zbog toga ne iznenadjuje ni činjenica, a ona probija i kroz reakcije na (otvorena) pitanja No. 76., i No 77., da je planski institucionalni mehanizam napose onaj gdje se odlučuje o brojnim pitanjima iz svakodnevnog života, ostao bez dublje povezanosti s građanima, ogradjen dubokim nepovjerenjem.

5. SLOBODNO VRLJEME I SUSJEDSKI ODNOSI

Slobodno vrijeme

Odgovori na pitanje No. 55., indiciraju kako, pretežno, anketirani provode dnevno slobodno vrijeme. U kontekstu istraživanja sintagma "slobodno vrijeme" koristi se za označiti onaj dio raspoloživog dnevnog vremena koji anketiranima stoji na raspolaganju nakon što ispune dnevne radne obveze. Među anketiranim u Gradu najveći je broj onih (51,3%) koji slobodno vrijeme provode "u kućnim poslovima", dakle, pretvarajući, silom prilika, slobodno vrijeme u poluslobodno, budući da najveći broj kućnih poslova ima, takodjer, obilježja "radnih" obveza, ali na drukčijoj organizacijskoj i motivacijskoj podlozi. Na drugom je mjestu skupina anketiranih koji slobodno vrijeme provode u šetnjama (33%). Treće mjesto dijele skupine koje slobodno vrijeme provode "odmarajući se", ili pak "u posjetima prijateljima, znancima, rodbini".

Udio anketiranih u oba slučaja iznosi 29,7%. Na četvrtom je mjestu skupina anketiranih koji slobodno vrijeme pretežno provodi po "društvenim kulturnim i srodnim ustanovama", postotni udio te skupine iznosi 17,0%. Na petom je mjestu skupina anketiranih koja "nema slobodnog vremena (13,3%) i skupina koja vrijeme provodi u različitim hobyima (15,0%). Posljednju skupinu čine anketirani koji slobodno vrijeme provode "u učenju i usavršavanju". (10,7%), u sportu i rekreaciji (9,7%), u dopunskom radu (7,0%), te na koji drugi način koji nije predložen u ponudjenim odgovorima (5,7%).

Iz dobivene razdiobe proizlazi da dominiraju tri tipa "trošenja" slobodnog vremena: kućni poslovi, šetnje, posjeti prijateljima i znancima. Upozoriti je da ni jedan nije dublje povezan s radom odgovarajućih društvenih institucija.

Nije to nalaz koji iznenadjuje; i u drugim sličnim istraživanjima slobodnog vremena u našim prilikama potvrđena je inferiornost / odsutnost društvenih institucija

u toj sferi. Time se slobodno vrijeme, u osnovi, transformira u vrijeme koje pojedinac provodi u obitelji. Spominjući društvene institucije ne zagovaramo onu paradoksalnu sintagmu "organizirano slobodno vrijeme" kojom se označuje potpuno razvlašćivanje pojedinca, i transformiranje njegova slobodnog vremena u vrijeme služenja drugim (radnim) institucijama. Pomišljamo, međjutim, na rad onih institucija koje bi morale, barem u urbanoj strukturi, izazvati slobodne motivacije pojedinaca ili skupina, i usmjeravati ih prema individualizacijskim praksama sukladno obilježjima, naslijeđu, aspiracijama i sposobnostima pojedinaca. Brojni primjeri u različitim programima tzv. "kulturne akcije" u svijetu, a, ponekad, i u nas, ukazuju na one tragove koje držimo mjerodavnim. Time, dakako, ne zahtijevamo da slobodno vrijeme bude vrijeme kulturnih aktivnosti, jer se i one mogu prakticirati represivno, kao, uostalom i svi drugi društveni poslovi. Pomišlja se, kako je već naznačeno, na individualizacijske prakse, dakle, one prakse gdje je služenje pojedinca društvenim institucijama različitog reda sekundarno, a odlučno je koliko te prakse pripadaju individualizacijskim/emancipatorskim iskustvima.

Odgovori na pitanje No. 56. ukazuju s kim se provodi slobodno vrijeme. Najveći broj anketiranih, 69,3%, slobodno vrijeme provodi s obitelji. Na drugom su mjestu anketirani koji slobodno vrijeme provode najviše s prijateljima, znancima, 53,3%, na trećem su mjestu oni koji slobodno vrijeme provode s rodbinom (31,3%), a na četvrtom oni koji to čine s ljudima sličnih interesa (17,7%), sa susjedima (17,3%), te oni koji su u slobodno vrijeme sami (16,7%).

Slobodno vrijeme s kolegama iz radne organizacije provodi tek manji dio, 10,3%, nema vremena 8,7%, a 2,7% slobodno vrijeme provodi sa slučajnim namjernicima, ili pak drugačije nego što je predloženo u ponudjenim odgovorima.

Kao društvo, u slobodno vrijeme, dominiraju, dakle, obitelj, rodbina, susjedi, s jedne strane, a, s druge, prijatelji, znanci, te zaostajući, ljudi sličnih interesa. Premda je, dominacija društva na osnovi: obitelj/ rodbina /susjedi očita, ipak je uočljiva i prisutnost prijatelja, znanaca ili ljudi sličnih interesa. S obzirom na postotne odnose zasnovanije je govoriti o bipolarnosti u odabiru društva za slobodno vrijeme nego li o potpunoj dominaciji društva isposlovanog na srodničkoj ili susjedskoj osnovici.

Odgovori na pitanje No. 57. indiciraju gdje se najčešće provodi slobodno vrijeme, s obzirom na razdiobu stan(kuća)/ izvan stana(kuće).

Najveći dio, 65%, provodi slobodno vrijeme u kući (stan). Izborom pretežnog mjesta već je, dakako, osigurana i pretežnost odabira društva za slobodno vrijeme u krugu obitelji/rodbine; ali se znak jednakosti ne može predložiti, naprosto zbog toga što je stan/kuća mjestom oblikovanja i prijateljskih odnosa, te odnosa ljudi sličnih interesa. Najviše što je moguće izvesti iz gornjeg nalaza je tvrdnja, a ona se već i neposrednom inspekcijom urbanog konteksta u Gradu daje provjeriti, da stan omogućuje lakši razvoj individualizacijskih praksa nego različite društvene institucije, koje bi, inače, to, po definiciji, morale raditi. K tomu, nerijetko, stan je i jedini prostor koji takvim praksama stoji na raspolaganju.

Gdje se, međjutim, slobodno vrijeme provodi na pitanje No. 58. Najveći broj anketiranih, 53,7% slobodno vrijeme provodi u Gradu. Na drugom je mjestu skupina koja to čini "uz more ili na moru", 36,0%, slijedi skupina koja najradije ide u prirodu (22,3%), a potom skupina onih koji slobodno vrijeme provode najčešće u susjedstvu (10,0%), po betulama (6,7%), po različitim ustanovama (7,7%), te po drugim raznim mjestima (9,3%). Očitovana bipolarnost u izboru društva za slobodno vrijeme opaža se i u izboru mjesta.

S jedne su strane mjesta prirodnog reda (more, priroda općenito), a s druge je Grad. Kada se zbroje postotni udjeli oni koji odlaze na more i onih koji odlaze u prirodu dobiva se odnos: Grad: 53,7% / prirodna mjesta 58,3%. Dakle, kada se slobodno vrijeme provodi izvan stana / kuće vjerojatnoća da će se vrijeme provesti u Gradu, ili u prirodnom ambijentu, izvan Grada, uglavnom je podjednaka. Nema sumnje, privlačnost prirodnih mjesta određena je, ponajviše, prisutnošću mora kao izvora atrakcija i izazivača motivacija. Druga prirodna mjesta uočljivo su slabije atrakcijske snage. Stoga se može ustvrditi da su najvažnija mjesta za provesti slobodno vrijeme izvan stana/kuće građanina Grada: more i Grad sam.

Usporedba odgovora anketiranih u Pustijerni ukazuje da se njihova razdioba odigrava, uglavnom, u okvirima karakterističnim za razdiobu odgovora anketiranih u Gradu. U odgovorima na pitanje No. 55., takodjer, dominiraju "kućni poslovi" (50,5%). Na drugom mjestu, međutim, su "odmor" i "posjeti prijateljima i znancima" (32,4%), a na trećem oni koji se vole šetati (30,6%). Premda su, u razdiobi odgovora u Pustijerni druga i treća skupina zamijenile rangove, postotne razlike su vrlo male i ne mogu biti podlogom dalekosežnijim zaključcima o značajnim razlikama u razdiobi. Na četvrtom je mjestu u Pustijerni skupina koja najradije slobodno vrijeme provodi u različitim hobyima (17,1%), koja nema vremena (15,3%), te ona koja slobodno vrijeme provodi u društvenim, kulturnim i srodnim ustanovama (12,6%). Uočiti je da je postotni udio posljednjih manji u Pustijerni, ali osnovna struktura razdiobe nije poremećena.

Slična se razdioba, s neznatnim varijacijama, opaža i u razdiobi odgovora na druga pitanja u Pustijerni, pa nije nužno, budući da je osnovni okvir identificiran u razdiobi odgovora anketiranih u Gradu, analizu ponavljati.

Slobodno vrijeme o kraju tjedna jedna trećina, približno, provodi kao i dnevno, dočim preostale dvije trećine anketiranih, i u Gradu i u Pustijerni, izjavljuju da ga provode različito od dnevnog. U obrazloženjima obično ili izostaje opis te različitosti, ili pak anketirani izjavljuju da to vrijeme provode više s djecom, i, općenito, rodbinom.

Odgovori na pitanje No. 60, ukazuju da je najveći broj anketiranih i u Gradu i u Pustijerni zadovoljan ili uglavnom zadovoljan načinom na koji provodi slobodno vrijeme. Nezadovoljnih je među anketiranim u Gradu 12,7%, a u Pustijerni 9,9%.

Razdioba odgovora na pitanje No. 61., ukazuje na odnos prema Gradu kao središtu slobodnog vremena. Uočiti je da je među anketiranim u Gradu jednak postotni udio onih koji tvrde da u Gradu ima obilje mogućnosti za provesti slobodno vrijeme i onih koji tvrde kako sve mogućnosti još nisu iskorištene. Te dvije tvrdnje međusobno ne protivuriječe; jedna upućuje na sadašnje mogućnosti, a druga, premda kritična, ukazuje na mogućnosti razvoja Grada u tom pogledu. Kritički odnos očitiji je u onih koji su izabrali (predložene) tvrdnje 2 i 3. Takvih je, ukupno, 32,4%. Dakle, približno svaki treći anketirani drži da se mogućnosti za provedbu slobodnog vremena u Gradu ne razlikuje, ili čak da su manje, nego u drugim dijelovima Dubrovnika.

Ako toj, kritički raspoloženoj skupini, pribrojimo i one koji upozoravaju kako sve nije u tom pogledu iskorišteno, dobivamo podatak po kojemu 61,7% anketiranih nije zadovoljno onim što Grad sada nudi za prakticiranje slobodnog vremena.

Ta činjenica, posredno, ukazuje da gradsko središte, Grad, ne ispunjava jednu od svojih ključnih funkcija, na koju, implicitno upozoravaju i anketirani određujući gradsko središte definicijom "srce grada", naime da bude mjestom

reprodukcije urbane samosvijesti, kraće mjestom reprodukcije iskustva slobode. Razumijevanje socijalne funkcije gradskog središta kao mjesta reprodukcije iskustva slobode, ujedno, i odvaja naše stajalište od onih koja u gradskom središtu, prvenstveno, vide mjesto koncentracije funkcija, ljudi, dobara, i aktivnosti. Ako se gradsko središte odredjuje isključivo posredstvom spomenutih elemenata, onda se ne prispjeva dalje od odredjenja gradskog središta kao glavne zone tercijarnog rada. Medjutim, i teorijsko i praktično iskustvo ukazuje na činjenicu da se procesi karakteristični za središte ne mogu odrediti isključivo radom, naprosto zato jer se definitivno gubi emancipacijski karakter urbaniteta. Dakle, nužno je, već i u procesima što odredjuju gradsko središte, prepoznati procese koji reproduciraju urbanu samosvijest, ili, jasnije, svijest o pojedincu kao posebnoj vrijednosti. S toga stajališta odmjereno prakticiranje slobodnog vremena, koliko god bilo, lokacijski uzevši, raspršeno po različitim razinama urbane strukture, nužno se sabire u dinamici i procesima gradskog središta, nadodredjujući ih iskustvima i spoznajama koje se ne mogu reducirati ni izvesti iz neposredne prakse tercijarnog rada. Tumačena na tom tragu, činjenica da je najveći broj anketiranih nezadovoljno mogućnostima prakticiranja slobodnog vremena u Gradu, znači, u osnovi, da gradsko središte Dubrovnika, Grad, nije razvilo, ili još ne dovoljno, one procese koji su po grad bitni, proces reprodukcije urbane samosvijesti.

U brojnim odgovorima na postavljena pitanja djelovanje te samosvijesti je nedvosmisleno, ali malo je procesa u Gradu koji je oplodjuju i reproduciraju, oblikujući tako dugoročnu osnovicu primjerenim i razumnim planskim opcijama.

Susjedski odnosi

Odgovori na pitanje No. 62., otkrivaju što anketiranim znači susjedstvo. Već smo u prijašnjim ulomcima upozorili da ne zastupamo stajalište po kojemu je urbanitet rastvoriv u mreži lokalnih jedinica nazvanih "susjedstvo". Medjutim, prostorna praksa marginalnih skupina (starijih ljudi, djece, itd.) ukazuje da je nužno, upravo zbog činjenica što je njihova prostorna praksa u gradu lokalno posredovana, računati s razinama susjedstva u urbanoj strukturi. Granice susjedstva vrlo su fluidne, nejasne, i ovise o prostornim praksama karakterističnim za pojedine skupine. Ali ono na što kategorija "susjedstvo" nedvosmisleno upućuje je stabilniji socijalni kontekst u neposrednom stambenom okolišu. Koliko on postoji toliko postoji i susjedstvo. Ako je takav kontekst odsutan onda se tek može govoriti o fizičkom susjedstvu, i o odnosima koji se proizvode na tom temelju, dakle, koji su nadodredjeni, prvenstveno, kontingencijom.

U dobivenim odgovorima dominira ona skupina anketiranih u Gradu, po kojima je susjedstvo "pretežno zgrada u kojoj se stanuje i njoj okolne zgrade i stanovnici". Postotni udio takvih je 33%. U odgovorima anketiranih u Pustijerni takodje dominira to odredjenje susjedstva, i za njega se opredijelilo 35,1% anketiranih.

Na drugom je mjestu skupina anketiranih koja tvrdi da je susjedstvo uglavnom "zgrada i stanovnici zgrade u kojoj se stanuje". Udio takvih medju anketiranim u Gradu je 21%, a u Pustijerni 23,4%. Skupina anketiranih koja tvrdi da je susjedstvo "ulica ili trg gdje stanuju i njihovi stanovnici" nalazi se na trećem mjestu: medju anketiranim u Gradu u toj je skupini 17,3% anketiranih, a u Pustijerni 13,5%. Ostala dva odredjenja, po kojima je susjedstvo sastavljeno od ljudi koji se služe istim trgovinama, uslugama, itd., dakle, funkcionalno susjedstvo, i po kojima je susjedstvo jednako MZ Grad, imaju manje pristalica: u Gradu 8% i 11%, a u Pustijerni 9% i 10,8%.

Na temelju izložene razdiobe zaključiti je da najveći broj anketiranih i u Gradu i u Pustijerni zastupa stajalište po kojemu je susjedstvo ograničeno na zgradu u kojoj se stanuje i na njoj nekoliko okolnih zgrada i stanovnika. Susjedstvo nije određeno ni zajedničkom ulicom (ili trgom) ni korištenjem zajedničkih radnja, usluga ili servisa, a ni globalnim zajedništvom u okviru MZ Grad. Dakle, granice, (relativno) stabilnog socijalnog konteksta povezanog s mjestom stanovanja u **iskustvu** stanovnika Grada, uglavnom su određene neposrednom blizinom stambenih objekata.

Na toj podlozi susjedi razmjenjuju različite usluge, zahvaljujući činjenici što ih je "zbližio" zajednički stambeni okvir. Odgovori na pitanje No. 63., pokazuju koje su to usluge najčešće na djelu. Najviše anketiranih u Gradu, 54,0% spominje pomoć u bolesti; u Pustijerni, tu uslugu spominje 53,2%.

Na drugom su mjestu "zajednički sastanci uz kavu, vino, večeru"- U Gradu udio onih koji govore o tom tipu susjedskih kontakata iznosi 38%, a u Pustijerni 43,2%. Na trećem je mjestu "posudjivanje raznih stvari"; u Gradu udio anketiranih koji ukazuju na tu uslugu među susjedima je 26,3%. a u Pustijerni 24,3%. Na četvrtom je mjestu u Gradu pomoć u radu (22,7% anketiranih) i korištenje telefona (22% anketiranih): u Pustijerni, pak, korištenje telefona (22,5% anketiranih) i pomoć u radu (20,7%). Zajedničke proslave u Gradu su na petom mjestu (15,7% anketiranih), također i u Pustijerni (17,1% anketiranih).

Na šestom su mjestu u Gradu zajedničko gledanje televizije (13,3% anketiranih). čuvanje djece (12,3%), u Pustijerni također (16,2% i 10,8%).

Uočiti je da usluga "čuvanje stana" u Gradu, po broju anketiranih, 19,0 % spada na četvrto mjesto, a u Pustijerni (13,5%) spada na šesto.

Posudjivanje novca, automobila, kao i pomoć pri zapošljavanju zbivaju se uočljivo rijetko, napose, što je i razumljivo, posudjivanje automobila i pomoć pri stvaranju društvenih veza.

Uočiti je da dobiveni raspored odgovora ukazuje da odnosi među susjedima u nekim važnim aspektima, zamjenjuju rodbinske odnose. Pomoć u bolesti, posudjivanje raznih stvari, pomoć u radu, zajednički sastanci uz kavu, vino, večeru, itd. vrlo su često karakteristika rodbinskih odnosa. U Gradu, međutim, spomenute se usluge razmjenjuju i na podlozi susjedskih. Ne bismo (od prve) bili skloni tu kvalitetu susjedskih odnosa pripisati samo Gradu. Ona je, poznato je, uvjetovana prvenstveno kulturološki. Tijesne susjedske veze, koje su često zamjena za rodbinske ili alternativne rodbinskim, karakteristične su za cijeli mediteranski kulturni krug, barem za njegov evropski dio. One su poremećene u gradovima koji su naglo promijenili veći broj stanovnika (Rijeka, primjerice). Ali su se očuvale i razvijale u svim urbanim strukturama gdje su urbane promjene imale kontinuitet i gdje se nisu dogodili dalekosežni rezovi u urbanoj strukturi. Grad je očito, bliži toj skupini gradova. Premda su granice susjedstva reducirane na, praktično uzevši, kuću i kuće što su neposredno uz nju, opisana kakvoća odnosa nije se bitnije poremetila.

I razdioba odgovora na pitanje No. 65., sukladna je prijašnjim nalazima. Premda većina anketiranih i u Gradu i u Pustijerni izajvljuje da su njihovi odnosi sa susjedima, uglavnom "pristojni", uočljivo pretežu, u ukupnoj sumi oni anketirani koji svoje odnose sa susjedima opisuju pozitivno ("srdačni", "prisni"). Neovisno o tomu što za anketirane znače te odredbe, moguće je predložiti tvrdnju da susjedska stabilizacija socijalnog konteksta u Gradu igra važnu ulogu u oblikovanju međjuljudskih odnosa u Gradu i da se s tom činjenicom mora računati.

Na tu činjenicu upućuju i odgovori dobiveni na pitanje No. 66. Najveći broj anketiranih, 53,7%, izjavljuje kako "osobno pozna najveći broj ljudi iz susjedstva". To, dakako, ne mora ukazivati neposredno na karakter susjedskih odnosa, ali, već sama činjenica da dominira skupina anketiranih koja tako tvrdi ukazuje da susjedstvo u Gradu nije fiktivnom kategorijom, kao, nerijetko, u novim naseljima. U Pustijerni udio anketiranih koji tvrde isto iznosi čak nešto više, 55,9%. Na drugom je mjestu, ali znatno zaostajući, ona skupina koja osobno pozna "uglavnom ljude iz svoje generacije". Njihov udio među anketiranim u Gradu iznosi 16,7%, a u Pustijerni 19,8%. Neznatno zaostajući je skupina koja izjavljuje da ne pozna osobno većinu susjeda (Grad 16,3% i Pustijerna 15,3%).

S obzirom na predložene nalaze, nije iznenadjujuće što većina 72,7% u Gradu i 72,1% u Pustijerni, anketiranih izjavljuje kako je zadovoljno susjedskim odnosima. Budući da su manje formalizirani i manje obvezatni od rodbinskih, s jedne strane, a omogućuju uspostavljanje razumnih i, nerijetko, lukrativnih oblika razmjene brojnih usluga, susjedski odnosi su oni koji uz više "stupnjeva slobode" osiguravaju solidarnost, koja premda se ne može mjeriti sa solidarnošću utemeljenoj na rodbinskim odnosima, ipak omogućuje takvu stabilizaciju socijalnog konteksta u stanovanju u Gradu da se s tom činjenicom može računati kao s (dodatnom) kvalitetom. Zacijelo je i to jedna od okolnosti na kojoj se temelji već ranije uočeni paradoks po kojemu je kvaliteta stambenih uvjeta u očitom nesrazmjeru sa stupnjem zadovoljstva životom u Gradu. Medjutim, ako se sadržaj odredbe "stambeni uvjeti" proširi, između ostalog i na stabilni susjedski kontekst, onda se osnovna procjena kvalitete mijenja.

Odgovori na pitanje No. 67., upućuju na razdiobu mišljenja o najvažnijim izvorima narušavanja dobrih susjedskih odnosa.

Najbrojnija je skupina anketiranih u Gradu koji tvrde da je glavni izvor narušavanja susjedskih odnosa bezobzirno nametanje vlastitih interesa drugima u susjedstvu. Postotni udio anketiranih koji zastupaju takav stav iznosi 24,7%. U Pustijerni je, takodjer, ta skupina najbrojnija, a njezin postotni udio iznosi 30,6%. Na drugom je mjestu i u Gradu i u Pustijerni skupina anketiranih koja tvrdi da su odnosi uglavnom dobri, i da ih ništa posebno ne narušava (Grad: 23,0% i Pustijerna: 20,7%). Na trećem je mjestu u Gradu skupina anketiranih koji tvrde da susjedske odnose često narušavaju vlasnici privatnih radnja ili ugostiteljskih objekata koji ne vode računa o interesima susjeda.

Postotni udio te skupine iznosi 17,0%. Postotni udio iste skupine u Pustijerni je manji, 13,5%, i nalazi se, u rang poretku tek na četvrtom mjestu. Na četvrtom mjestu u Gradu (a na trećem u Pustijerni) nalazi se skupina anketiranih koji tvrde da susjedske odnose najviše narušavaju došljaci s drukčijim navikama. Postotni udio te skupine u Gradu iznosi 13,3%, a u Pustijerni 15,3%.

Dobiveni nalazi upućuju (i) na činjenicu da približno 30% anketiranih (i u Gradu i u Pustijerni) zastupa stajalište da postoje stalni konkretni izvori narušavanja dobrih susjedskih odnosa; (ii) da opažanje izvora narušavanja nije homogeno ni po tipovima izvora narušavanja ni po razini izvora; u jednom slučaju ~~to je~~ apstraktno obilježje ljudskog vladanja, a u drugom konkretni izvori povezani s konkretnim skupinama; (iii) da se konkretni izvori narušavanja povezuju sa specifičnim skupinama (vlasnika ili novodošljaka), ali ne i s konkretnim postupcima drugih gradjana Grada.

Iznesene tvrdnje, posredno, upozoruju na osjetljivost razvojnih intervencija u Gradu. Već se u analizi stanovanja pokazalo da se, na podlozi tih intervencija, oblikuju i specifični ekološki učinci kao što je buka.

Tomu treba dodati narušavanje stabilnosti susjedskih odnosa koje nastaje ili zbog toga što pojedinci ili skupine razvijaju inicijativu i aktivnosti koje negativno djeluju na stabilnost, ili zbog toga što novodošli stanovnici različitošću svojih navika i dnevnih postupaka ugrožavaju zatečene odnošajne sheme. Vjerojatno je, barem jednim dijelom, ta osjetljivost izazvana dubljom nepovjerljivošću spram inicijativa koje probijaju postojeće odnošajne okvire (spram novoga) ili pak stanovitom ksenofobijom, koja, uostalom, i nije rijetkom u manjim urbanim strukturama, gdje se nije ni stabiliziralo iskustvo različitosti kao odredjujući element urbane samosvijesti. Ali, ako se, na račun spomenutih momenata, osjetljivost na razvojne intervencije i drži manje opravdanom, ipak se ne može izbjeći stav da ona obvezuje planersku praksu. Predloženi je stav naprosto zasnovan na uvjerenju da se osjetljivost na razvojne intervencije u Gradu ne temelji samo na predrasudama (privatnici, stranci), nego i na zbiljskim iskustvima, stečenim svakodnevnim životom u ambijentu Grada. Zbog toga je, metodologijski uzevši, ne samo korisno nego i nužno, analizirati odnos između svako posebne razvojne intervencije u Gradu i ekologijskih i socijalnih posljedica njihove prisutnosti. Te se posljedice možda i mogu zanemarivati u novim naseljima bez posebnog rizika, budući da ta naselja, po pravilu, nisu konstituirana ni kao ekologijske ni kao socijalne zajednice. Medjutim, u Gradu, gdje je takva konsolidacija očita, izazvane posljedice utječu izravno na oblikovanje stajališta s kojega se smisao razvojnih intervencija procjenjuje. Narušavanje, dakle, ekologijske i socijalne kvalitete života ostaje onaj središnji parametar procjene.

Odgovori na pitanje No. 52, ukazuju na čestoću odlazaka gradjana Grada u druge dijelove Dubrovnika. Najveći broj anketiranih u Gradu, 30,7% i 32,4% anketiranih u Pustijerni, u druge dijelove Dubrovnika odlaze "ponekad"; udio, medjutim

onih koji odlaze "svakodnevno" ili "često" dominira i u razdiobi odgovora anketiranih u Gradu i u razdiobi odgovora anketiranih u Pustijerni (53% i 57,7%).

"Rijetko" u druge dijelove Dubrovnika odlazi 11,7% anketiranih u Gradu i 14,4% anketiranih u Pustijerni. U toj su skupini, ponajviše, stariji ljudi, kojima je ionako kretanje zbog zdravstvenih i drugih razloga, otežano.

Najvažniji razlozi odlaska anketiranih u druge dijelove Dubrovnika su (i) zdravstvene usluge, (53,3%), (ii) šetnje, rekreacije (53,0%), i (iii) posjeti prijateljima (52,7%). Slijedi skupina manje važnih, ali još uvjerljivih razloga kao što su (iv) odlasci na radno mjesto (33%) i (v) nabava potrepština (28,0%). Odlasci zbog kulturnih, obrazovnih, i sličnih usluga uočljivo su rjedji (10%), a skupina "drugih" razloga je gotovo zanemarljiva.

Dobivenim rezultatima sukladni su i nalazi dobiveni u odgovorima na pitanje No. 54. Najveći broj anketiranih i u Gradu i u Pustijerni ima prijatelje svuda po Dubrovniku (54,3% i 50,5%). Manji broj (15% i 16%) anketiranih najviše prijatelja ima u naseljima oko Grada, a 25,7% anketiranih u Gradu i 32,4% anketiranih u Pustijerni najviše prijatelja ima u samom Gradu. Dakle, mreža prijateljstva, razapeta, pretežno po Dubrovniku, kao cjelini, oblikuje postojanu motivaciju čestih odlazaka iz Grada. Ali, brojna skupina onih koji najveći broj prijatelja imaju u samom Gradu ukazuje na činjenicu da se međjuljudski odnosi u Gradu stabiliziraju ne samo na susjedskoj osnovici, nego i na dubljim odabirima koji im osiguravaju dodatnu čvrstoću, bez potpore neposrednih zajedničkih lokalnih okvira u kojima reproduciraju svakodnevni opstanak.

6. ODNOS PREMA NACRTU PLANA, POŽELJNE PROMJENE,
OČEKIVANE PROMJENE, PROMJENE KOJE SE ODBIJAJU

Informiranost

Odnos prema pojedinim razvojnim prijedlozima oblikuje se pod uticajem brojnih činitelja, medju kojima su neposredni interesi pojedinca ili skupine, društvena moć kojom raspolaže (u), te stilovi život oni najviše spominjani. Nije nam, dakako, cilj osporiti tako notorne činjenice, a, najzad, to nije ni moguće. Upozoriti je medjutim, da je odnos spram planskih prijedloga posredovan, neovisno o interesima i drugim dinamičkim elementima, stupnjem razumijevanja onoga što se nudi ili predlaže. Dakle, čitljivost i razumljivost planskih dokumenata su nužna njihova obilježja, jer samo koliko su čitljivi i razumljivi moгу postati predmetom komunikacijske prakse, pa, dakle, i predmetom javne (treba li reći: demokratske) rasprave, kao najvažnijeg procesa društvene verifikacije. Tek kada je nedvosmisleno ustvrdjeno da su svi sudionici javne rasprave jednako temeljito informirani, zasnovano je različite ocjene i odnose spram prijedloga, što ih pojedini sudionici zastupaju, povezivati s djelovanjem dubinskih činiteljima. Ako to nije pouzdano ustvrdjeno, različite ocjene, stavovi i kontroverzije mogu biti proizvođima (artefaktima) nepotpunog, okrnjenog, preusmjerenog, itd. informacijskog protoka; u tom slučaju oni i nisu indikatorom odnosa spram različitim razvojnih strategija i prijedloga, nego neposredno upozoruju na nadodredjujuće efekte informacijskog sustava. Zbog toga smo, prije pitanja o Planu, pokušali rasvijetliti nekoliko činjenica povezanih s djelovanjem informacijskog protoka povezanog s javnom prezentacijom Plana.

Odgovori dobiveni na pitanje No. 7o. ukazuju na stupanj informiranosti, kako ga ocjenjuju sami anketirani građani. Najveći broj anketiranih i u Gradu i u Pustijerni (Grad 53,7%, Pustijerna 54,1%) izjavljuje kako je doduše upoznata s nacrtom Plana, ali ne potpuno.

Samo manji dio: 8,3% anketiranih u Gradu i 8,1% anketiranih u Pustijerni izjavljuju da su "vrlo dobro upoznati" s Nacrtom Skupina od 29% anketiranih u Gradu i 29,7% anketiranih u Pustijerni nije upoznata s nacrtom Plana. To znači da trećina Grada o nacrtu Plana ne zna uglavom ništa, da je, približno, polovica poluinformirana/poludezinformirana, a da tek svaki deseti gradjanin Grada zna što se nacrtom Plana predlaže i što se u Nacrtu nudi. Upozoravamo, takodjer, da je udio onih koji nisu odgovorili, a on je približno 10%, može ubrojiti u one koji nisu informirani. Dakle, prvi nalaz koji je mjerodavan u istraživanju odnosa prema nacrtu Plana upućuje na potpunu neefikasnost odabranog informacijskog sustava i prakse, barem sudeći po broju gradjana koji su ostali izvan informacijskog kruga. Da to nije tek brzopleto "skakanje u zaključak" ukazuju i brojne preporuke planerima, dobivene u odgovorima na posljednja pitanja, gdje dominira zahtjev gradjana da budu informirani.

Odgovori na pitanje No. 71. ukazuju kako su se pojedine skupine s nacrtom Plana upoznavaale. Najveći broj, 40,7% anketiranih u Gradu i 44,1% anketiranih u Pustijerni, o nacrtu Plana su informirani zahvaljujući člancima u "Dubrovačkom vjesniku". Na drugom su mjestu izvori: skupovi u organizaciji Mjesne zajednice Grad, i javna rasprava što ju je organizirao Turistički savez općine Dubrovnik. Među anketiranim u Gradu prvim putom informiralo se 6,7% gradjana, a drugim, takodjer, 6,7%; u Pustijerni, u Mjesnoj zajednici informiralo se 9,0%, a zahvaljujući raspravi Turističkog saveza neznatno manje anketiranih, 8,1%. Kroz društveno-političke organizacije ili kroz delegatski sustav o nacrtu Plana se informirao vrlo mali broj gradjana, u Gradu ukupno 5,7%, a u Pustijerni 3,6%. Drukčije nego što je spomenuto informiralo se u Gradu 2,3%, a u Pustijerni 1,8%; riječ je, uglavnom o informiranju "iz druge ruke".

Odgovori na pitanje no 72. ukazuju na stupanj zadovoljstva gradjana što su o nacrtu Plana bili informirani na način na

koji su bili. Najveći broj anketiranih u Gradu i u Pustijerni, 37,3%, i 40,5% nije zadovoljno načinima informiranja, idućih 26% u Gradu, a 28,8% u Pustijerni "ne zna" što bi reklo, a tek 24,3% anketiranih u Gradu i 18,0% anketiranih u Pustijerni izjavljuje kako su zadovoljni načinima informiranja. Grubo uzevši, dakle, tek je svaki peti gradjanin Grada zadovoljan načinom informiranja o nacrtu Plana; ostali ili su nezadovoljni ili "ne znadu", uglavnom, nisu ni oni zadovoljni. Takva situacija u kojoj je većina gradjana Grada poluinformirana i nezadovoljna načinom informiranja, proizvodi, izmedju ostalih, i tri konzekvencije neposredno poveza s temom.

(i) Raste nepovjerenje izmedju gradjana i planera; ono može napredovati sve do potpunog isključivanja formalnih oblika informiranja, i do apriornog odbijanja svih, pa i korisnih, razvojnih prijedloga;

(ii) raste utjecaj nemjerodavnih izvora informiranja, dakle, različitih mjesta gdje se odpočimlju proizvoditi glasine, ili pak, više ili manje uspješne, mješavine činjenica i glasina;

(iii) razvojni se prijedlozi u procesu "komuniciranja" sve više pojednostavljaju i reduciraju, dok cijelo polje ne prekriju konfliktni elementi, ili elementi koje druge vrsti, ali funkcija kojih je trajno oštećivanje "kanala" izmedju gradjana i planera, i definitivna polarizacija na "mi" i "oni".

Uočiti je, takodjer, da je postotni udio anketiranih, koji su zadovoljni informiranjem, u Pustijerni uočljivo manji nego li u Gradu. Vjerojatno je razlog toj razlici u činjenici da je Pustijerna postala predmetom rasprave, i, postupno, prerasla u jedno od najspornijih mjesta nacрта Plana. Povezano s tim rasle su i aspiracije gradjana nastanjenih u Pustijerni da stvarno saznaju o čemu je, zapravo, riječ. Budući da većina "kanala" nije za to bila sposobna, nezadovoljstvo informiranjem točnije broj nezadovoljnih, se povećao.

Ocjene nacрта Plana i prijedloga promjena

Prosječne ocjene za pojedine skupine prijedloga su slijedeće:

PRIJEDLOZI O RAZVOJU	OCJENA GRAD	OCJENA PUSTIJERNA
ugostiteljstvo	3,15	3,13
objekti za smještaj turista	2,83	2,67
trgovina	3,46	3,29
zdravstvo	3,40	3,04
školstvo	3,33	3,06
zanatstvo	3,30	3,00
rekreacija	2,99	2,71
kultura	3,72	3,44
predškolski odgoj	3,28	2,84
poboljšanje uvjeta stanovanja	2,83	2,80

Dobivena razdioba mogla bi poslužiti kao mjerodavni orijentir u daljnjim postupcima javne rasprave i prihvatanja prijedloga kada ne bi bilo nekoliko činjenica koje pouzdanost dobivene razdiobe ozbiljno osporavaju. To je, prvenstveno, veliki broj onih koji nisu odgovorili. Prosječno uzevši, u Gradu nije odgovorilo na postavljenu seriju pitanja (u pitanju) 46,67% anketiranih, a u Pustijerni 57,02%. Kada se taj podatak odmjeri u svjetlosti prijašnjeg nalaza koji govori o broju i stupnju informiranosti građana, onda proizlazi zaključak da približno jedna polovica anketiranih ne pozna nacrt Plana, toliko dobro da bi mogla ocjenjivati pojedine tematske dijelove (i skupine prijedloga). Pak, najveći dio onih koji su odlučivali ocjenjivati, (osim skupine dobro informiranih koja nije veća od 10% anketiranih) također je poluinformiran pa ni njihove ocjene nisu pouzdane.

Upozoriti je takodjer i na postotne udjele onih koji ocjenjuju negativno svaku posebnu skupinu prijedloga. Razdioba je slijedeća:

PRIJEDLOZI O RAZVOJU	UDIO NEGATIVNIH GRAD	UDIO NEGATIVNIH PUSTIJERNA
ugostiteljstvo	9 %	7,2 %
smještaj turista	15,7 %	16,2 %
trgovina	4,3 %	6,3 %
zdravstvo	5,7 %	8,1 %
škولstvo	6,7 %	8,1 %
zanatstvo	6,7 %	6,3 %
rekreacija	10,0 %	11,7 %
kultura	4,0 %	4,5 %
predškolski odgoj	8,3 %	12,6 %
uvjeti stanovanja	13,0 %	17,1 %

Prosječno uzevši, pojedinu skupinu prijedloga negativno ocjenjuje 8,34% anketiranih u Gradu i 9,79% anketiranih u Pustijerni. Najveći udio anketiranih negativno ocjenjuje prijedloge za smještaj turista, potom prijedloge o poboljšanju uvjeta stanovanja, te prijedloge razvoja rekreacije. Ako se, međutim, ovi postotni udjeli anketiranih koji negativno ocjenjuju pojedine skupine prijedloga, promatraju povezano s činjenicom da, grubo uzevši, 50% anketiranih nije uopće odgovorilo na postavljeno pitanje (a) prvenstveno jer nije imalo nikakvu pouzdanu informaciju o nacrtu plana, dolazi se do tvrdnje da se dobivene razdiobe ocjena ne mogu upotrijebiti kao potvrda stava da građani prihvaćaju prijedlog Plana, jer je većina ocjena dobra.

Zaključak koji se nedvosmisleno nameće ukazuje da je nužno, prije definitivnog usvajanja planske prijedloge predložiti građanima Grada, ali oslanjajući se na sustav informiranja koji će osigurati čitljivost plana i zajamčiti informiranost svih građana Grada.

U razdiobi odgovora na pitanje No. 74., broj apstinenata nije, u usporedbi s prijašnjim pitanjima, tako veliki (24% u Gradu i 15,3% u Pustijerni), ali time pouzdanost dobivene razdiobe, zbog već spomenutih propusta u procesu informiranja, nije poboljšana. Najveći broj anketiranih, 28,7% nema mišljenje o nacrtu Plana. Ako se ta skupina pribroji skupini apstinenata, dolazi se do podatka po kojemu je 52,7% anketiranih na ovo pitanje uskratilo odgovor. Slično je i u Pustijerni: tamo 54% anketiranih nije odgovorilo.

U skupini onih koji su odgovorili, dominiraju oni koji drže da je nacrt Plana upotrebljiv ako se uklone neka problematična rješenja (kao, primjerice, po mišljenju rijetkih koji su odgovor obrazložili, rješenje predloženo za Pustijernu). U toj je skupini 19,3% anektiranih. U Pustijerni ta skupina obuhvaća 18% anketiranih.

Na drugom je mjestu po veličini skupina onih koji drže da je nacrt Plana "vrlo koristan dokumenat". Među anketiranim u Gradu takvih ima 10,3%, a u Pustijerni 8%.

Skupine anketiranih koji tvrde kako Nacrt Plana nije prihvatljiv i kako ga je nužno doraditi te onih koji se uopće ne slažu s Nacrtom ukupno, u Gradu obuhvaćaju 17,7% anketiranih; u Pustijerni 20,7%.

Čak i kada bi se, dakle, (privremeno) zanemarila činjenica da veliki broj apstinenata na postavljena pitanja fatalno

utječe na pouzdanost nalaza, ne može se zanemariti činjenica da su u skupini onih koji su odgovorili u uočljivoj manjini građani koji pozitivno ocjenjuju nacrt Plana. Budući da je odnos spram Nacrta bitno nadodredjen informacijskom bjelinom, ta činjenica, u osnovi još ne govori ništa protiv nacrt Plana (ili za njega), nego otkriva kako u kontekstu poluinformiranosti anketirani opažaju planske prijedloge.

Da ta poluinformiranost nije samo proizvodom anketne analize upućuju i odgovori dobiveni na pitanje No. 75. Ocjenjujući vlastiti angažman na poboljšanju uvjeta života u Gradu najveći broj anketiranih, 71,3% izjavljuje da "nije osobito angažiran", 10% anketiranih ne zna procijeniti, a tek 7,3%, ukupno, izjavljuje da se smatra angažiranim ili vrlo angažiranim. U Pustijerni razdioba je, uglavnom sukladna iznesenoj, tek je broj angažiranih nešto manji, 6,3%.

I odgovori na pitanje No. 68., su ilustrativni. Najveći broj anketiranih i u Gradu (51,7%) i u Pustijerni (47,7%) izjavljuje da nije uopće "aktivno" u mjesnoj zajednici. Dodatnih 25,3% anketiranih u Gradu i 27,9% anketiranih u Pustijerni aktivno je u radnoj organizaciji; tek 6,7% anketiranih u Gradu izjavljuje da se smatra aktivnim u mjesnoj zajednici, u Pustijerni 6,3%.

Medjutim, suprotno unutrašnjoj logici tih nalaza, najveći broj anketiranih i u Gradu i u Pustijerni izjavljuje kako je zadovoljno ili vrlo zadovoljno radom mjesne zajednice: udio takvih u Gradu je 59,6%, a u Pustijerni 64,9%. To znači da građani Grada ili od mjesne zajednice očekuju malo, što ona vrlo lako ispunjava, ili, pak, da su dosadašnji programi uredjivanja i održavanja Grada, koje je podržavala mjesna zajednica, bili sastavljeni demokratski,

s obzirom na potrebe najširih slojeva stanovništva. Ali, sudeći po broju onih što su se o nacrtu Plana informirali u mjesnoj zajednici, ona se nije uspjela nametnuti kao središnje mjesto definitivnog oblikovanja planskih prijedloga. U osnovi, ta činjenica i ne iznenadjuje. Jedan od planskih prijedloga: djelomično iseljavanje Pustijerne, aktualizirao je brojna strategijska pitanja o karakteru razvoja u Gradu, koja su nadmašila dotadašnju referencijalnu mrežu na kojoj se temeljio rad mjesne zajednice i odnos prema Gradu.

Zato je ona i odigrala tek sporednu ulogu u informiranju gradjana o nacrtu Plana.

Poruke planerima

Poruke planerima prisutne su u skupini odgovora dobivenih na pitanja No. 76. i 77. anketnog lista za Grad. Budući da su pitanja ostavljena otvorena, odgovore smo razvrstali u nekoliko osnovnih skupina. Razdioba je, kao što će se vidjeti, pragmatična, a ne slijedi ni jedno klasifikacijsko načelo konzekventno do kraja.

Razlog takvog pristupa je u karakteru same gradje. Dobiveni odgovori, po našem uvjerenju, takvog su karaktera da ih je ponajbolje razdijeliti u nekoliko praktičnih skupina koje imaju i neposredniju praktičnu vrijednost.

(i) Informacijske preporuke. Vrlo su česte. Iznosimo nekoliko primjera. "Organizirati javne zborove i čuti mišljenja gradjana". "Bolja informacija - prioritete odrediti u okviru raspoloživih mogućnosti". "Za stvaranje plana stare urbane jezgre potreban je odgovarajući obrazovni kadar, koji ima određeno kulturno-historijsko obrazovanje i koji će znati cijeniti bogato naslijeđe kojeg smo do danas uspjeli dobro oštetiti". "Bolja informiranost gradjana. Tješnja suradnja između planera i gradjana. Povjerenje". "Da planiraju i projektiraju u skladu sa stvarnim potrebama i željama stanovništva i u suradnji sa stanovništvom ovoga grada. Jer društvo i potrebe nisu neki apstraktni pojmovi - to smo mi sami, to su naše potrebe. Grad može živjeti od turista, ali ne može živjeti samo za turiste". "Da nekako upoznaju stanovništvo o nacrtu i da nekim početnim realizacijama nacрта plana uvjere stanovništvo u opravdanost daljnjih provedbenih nacрта, jer kao što sam već naveo, socijalne i dobne razlike stanovništva ne mogu ili neće shvatiti što bi donijelo novo urbanističko planiranje grada." "Stupite u kontakt i uključite ljude koji drugačije misle nego vi. Ako mislite činiti na svoju ruku onda ni ne pitajte." "Gledajte više život, a manje novac".

"Dokazati da se želi čuti i mišljenje građana". "Neka razviju sluh što umiju slušati mišljenja građana". "Više kontakta sa stanovništvom". "Smatram da je do ankete trebalo doći mnogo ranije." "O svemu što više i detaljnije putem sredstava javnog informiranja, i omogućiti ljudima da vam se izravno obraćaju. Premda je moje mišljenje da je od svega toga malo koristi jer se naš čovjek "češe" tek onda kada njega "zasvrbi".

Iz citiranih odgovora vidljivo je da se pojam informiranosti širi od neposredne informacije o nacrtu plana do zahtjeva da planeri budu obrazovani sukladno predmetu planiranja i da planiraju suradjujući s građanima. Dakle, informiranost, stručna kompetencija, i tijesna suradnja s građanima, bila bi tri osnovna elementa što ih odredba "informiranost" u ovom kontekstu obuhvaća.

(ii) Preporuke planerima da prošire kompetencije. Ovaj tip preporuka relativno je rijedak. Njega ponajbolje određuje slijedeći odgovor. "Da na sebe preuzmu sva prava i obveze za stanove u kojima se nalaze (odnosno zgrade), jer SIZ stanovanja i upravljanja stambenim prostorom ne može voditi nikakvu brigu oko održavanja stanova i zgrada koje su u njegovoj nadležnosti." U ovom slučaju riječ je o preporukama koje se ne tiču izravno predmeta (plana i planiranja), ali koje bacaju, posredno, svjetlo na odnos drugih urbanih institucija spram grada i građana.

U prvom dijelu izvještaja opisano zapuštanje i pad kvalitete stanovanja, u navedenoj preporuci pretače se i u svijest o slabljenju institucija koje bi, barem načelno uzevši, morale brinuti o kvaliteti stanovanja. Zbog toga se preporučuje planerima da brigu o stanovanju preuzmu oni budući da su se oni nametnuli, izradom plana obnove, kao novi izvor razvojne inicijative u gradu.

(iii) Ironične preporuke. I one su relativno rijetke, ali su nezaobilazne. Citiramo, po našem uvjerenju, najuspjeliju. "Na području Staroga Grada izgraditi jedan neboder od najmanje 150 - 200 katova. Tako ćete imati veliku mogućnost za razvoj turizma i veliki priliv deviza. Od Straduna napravite bazen, ali najprije uredite gradsku kanalizaciju kako kupaći ne bi iz mora izašli obojeni."

Ironijski elementi pojavljuju se i u drugim odgovorima, ali ovaj citirani je u cijelosti ironično oblikovan. Prisutnost ironije u planerskom diskursu otvara, u osnovi, pitanje o temeljima toga diskursa, i o tome koliko on, već svojom unutrašnjom strukturom, onemogućuje dijalog planeri - građani, i oblikovanje one prakse koja se u teoriji zove "pluralističkom strategijom razvoja", dakle, prakse u koju je uključeno više razvojnih subjekata, a da se pri tomu ni jedan ne promatra kao derivacija drugoga. Koliko nam je poznato, temeljitija analiza planskog diskursa, osim u fragmentima, nije provedena, pa ni rezultati nisu obvezujući. Medjutim, koliko se teži izgradjivanju samoupravnih razina odnosa planeri-građani, onda je tematiziranje pitanja o karakteru planskog diskursa naprosto nezaobilazan zadatak, i, dopustivo je ustvrditi, da je prava bizarnost što se on toliko odložio. Naša vlastita iskustva upućuju na zaključak da uvlačenje građana u referencijalno polje planskog jezika kakav se uobičajio dovodi građane u inferioran položaj, jer mu nedostaje kompetencija potrebna za formuliranje prijedloga i stavova u planskom jeziku. Medjutim, kada bi se osiguralo polje jezičnih referencija gdje bi građani mogli "slobodno" (čitaj: bez obvezujuće jezične kompetencije) uobličavati svoje stavove i prijedloge, vjerojatno bi se osigurao i životniji i uvjerljiviji komunikacijski proces planeri - građani, a, najzad, i potrebna imaginativnost bez koje urbanističko planiranje postaje, uglavnom, redukcionističkim dikatom. Ironija ? Dapače !

(iv) Preporuke o postupku. To je najveća skupina preporuka. U njih samo svrstali preporuke tipološke predstavnike kojih citiramo u slijedećim ulomcima. "Nepreinačavati ništa u staroj jezgri grada. Sve postojeće restaurirati i dodjerati u prvobitno stanje. Specijalno ne vrijede prijedlozi za područje "Karmen".

"Čuvajte nam Dubrovnik onakav kakav je stoljećima i dajte nam mira po danu i po noći, brinite se za djecu i kažnjavajte teror primitivca u bilo kom obliku i to dosljedno. Trogloditi su nas preplivali i daju ton ovom Gradu."

"Kompletno promijeniti odnos - vlast - građani".

"Da paze što rade jer naše društvo nije azijsko."

"Stari Grad je od stare Raguse do današnjeg Dubrovnika bio za stanovanje i zato iseljenje ne dolazi u obzir. Grad stari bez ljudi, to je mrtav grad. A plan "Pustijerna" i drugo rade oni koji tu ne žive, kao recimo stare "Dubrovačke" familije, a koje se najmanje pita. Zato planeri zaboravite sulude ideje jer ovaj grad i jest dragulj zato što se nije mijenjao stoljećima. Inače ovi sadašnji ferali su bolji od onih koje predlažete, dakle, stare ferale ne dirajte, ali im održavajte žarulje i stakla. Dakle starine ne dirajte jer niste dostojni da je dirate i radite pametnija posla. A ovoliki broj kafića i betula na manjem prostoru nema nigdje na kugli Zemaljskoj. A omladinski prostori poput "zelene naranče" nemaju onu namjenu za koju su namijenjeni. Zbog takve situacije i politike cijena u kafiću gdje se možete besplatno nadisati dima od cigareta te plaćate skuplje čašu soka od čaše alkohola. Pogledajte samo koliko ima mladih alkoholičara i pušača. Pogledajte kako omladina ovoga divnog grada nema izbora za zabavu, pogotovo zimi, a ljeti se svak nekako snadje. Traži se od omladine nešto, a omladini se ne daje ništa i ne posvećuje nikakva pažnja, da bi kraj priče bio nezaposlenost omladine.

A ako pogledate koliko ima bolesnih medju omladinom koji kad se zatrče do autobusa "umiru" - prvenstveno zbog toga što je ljepše pušiti i pit nego se baviti sportom. A ako i hoće da se bave nemaju gdje na području 3 mjesne zajednice postoji 1 igralište za košarku, a za mali nogomet je prepušteno samo sebi - dakle, nedostaje igrališta i okupljališta za omladinu gdje se mogu gledati TV video spotovi, ili igrati razne društvene igre, sjesti i pročitati omladinske novine, i po omladinskom džeparcu nešto popiti - za primjer pogledajte druge gradove u našoj republici. Dakle, planeri igrališta i okupljališta za mlade ako ne baš u centru grada onda na Pločama, na Pilama i tako. Mislim da ćete ovo uzeti na znanje jer je ovo kritična točka starog grada i njegove omladine. Mislim da će se naći mjesta i za stomatološku i zdravstvenu ambulantu da bude na dohvat starijim ljudima. A trebalo bi da imamo širok izbor odjeće i obuće kao Zagreb, Split, Beograd, pa se ne bi trebalo putovati u Italiju po kvalitetnu robu koje ima kod nas. Adio i stojte mi dobro".

"Treba da ustraju u zacrtanom planu uz neke korekcije te da se iskorjene lični interesi i strukture koje ih podržavaju, Grad treba društveno komercijalizirati isključiti privatništvo koje je samo sebi svrha i koje ne osigurava nikakav prosperitet Grada. Obavezno iseliti predio izmedju Prijekog i ul. od Puča, a ne Pustijerne kako bi se ovaj predio mogao u potpunosti komercijalizirati, a ne da Stradun zauzimaju prodavaonice cipela što je stvarno nekorisno."

"Ljudi su voljni stanovati i u lošijim uvjetima u Starom Gradu nego na vangradskim područjima kao npr. Mokošica ili Župa Dubrovačka."

"Dubrovnik je sam po sebi unikat. Ne sramite se uzimati najbolje ideje (ako treba i kopirati) iz života sličnih gradova Mediterana. Sa tim se Dubrovnik kao turistički grad i mjesto življenja može oplemeniti."

"Trebalo bi da se slušaju svi stanovnici svih kuća u Gradu, a ne pojedinci kojima ovakav plan odgovara jer nemaju ljubav za ovaj Grad nego samo gledaju svoj interes".

"Sve što bi rekao bilo bi malo, jer sve se gleda kroz svoj interes, novac, i kao lično poboljšavanje ugleda u Gradu. Kroz plan ne vidim da Gradu bude bolje. Da živi!".

"Planirajte za očuvanje Dubrovnika kao spomenika ali ne kao hotela, jer grad bez stanovnika je mrtav, a stanovnici ga najbolje i jedino mogu sačuvati."

"Treba izvršiti uvid u sve stambene zgrade te preko "vlasti" riješiti način stanovanja u gradskoj jezgri. Iseliti sve zaostale stanare koji su dobili stanove, a stare iznajmljuju."

"Vodite računa da stara gradska jezgra ne izgubi smisao života koji je kao takav jedinstveni i atraktivan poznat cijelom svijetu. A što se tiče II. faze realizacije plana novčana sredstva ne smiju biti uopće problem jer ih je Dubrovnik baš zaradio zahvaljujući svom imenu i postojanju."

"1. Potpuno iseljenje stanovništva ne bi valjalo jer bi Stari grad izgubio mnogo od svoje privlačnosti.

2. Stanove (zgrade) potpuno renovirati, a kroz to vrijeme koristiti zamjenski stan sa tim da se svak vraća u stan gdje je bio.

3. Stanove raditi tako da po kvadraturi odgovaraju članovima porodice."

"Nećemo hotele u Starom Gradu - spasite duh i autentično stanovništvu Dubrovnika."

"Neka dodju u Stari grad da vidu što je stara gradska jezgra, kako ljudi koji tu žive doprinose životu ovoga grada."

"Nikakva brzopletost, studiozni - precizni rad duboko poštovanje prethodnika - zapravo njihova "duha u neimarstvu", čemu mi možemo zahvaliti da danas imamo ovakvo bogato naslijeđe; moramo čuvati da ne upropastimo kao one maskarone i odgovorni smo pred pokoljenjima, zato polako i sigurno. To je prvo. Drugo, ne smijemo zaboraviti da se ovaj "kameni grad" ne sastoji samo od kamena, koji istini za volju ima svoju dušu, ali pravi pečat gradu daje njegovo stanovništvo koje oživljava tu dušu kamena i tek sve to zajedno je ono što se podrazumijeva pod riječju "Dubrovnik". Prema tome moramo voditi računa o željama sviiju stanovnika "Grada", poštovati njihove potrebe, mišljenja i njihovo pravo na odlučivanje o sudbini Grada, nikada ne skidajući sa uma da je ovaj grad prvenstveno gradjen za stanovanje gradjana i njihove najvitalnije potrebe, zbog čega je gradjen tako štedljivo da se svi njegovi žitelji baš tu na ovom malom prostoru mogu skloniti. Izgledi su da naši stari neimari ovom anketom nastoje voditi računa o stavu gradjana i zato je pozdravljam."

"Ostavite naš grad kakav je bio do sada, on je nama svetinja".

"Grad bez stanovnika je kao tijelo bez duše. Nemojte dopustiti da Vas puke statističke brojke navedu da previdi ono što je najvažnije - ljude".

"Anketa sigurno pomaže (ovo mi je jedina anketa dosad o poboljšanju i planiranju uvjeta života u starom gradu).

Hoteli se mogu graditi izvan starog grada. Jeftinije je i može se izabrati boljih položaja nego u Starom Gradu. Ljudima treba kreditirati da se vrše popravke ili još bolje da se privremeno iseale, recimo za 2 godine da Zavod za izgradjivanje vrši radove na kućama. Sasvim je sigurno da ljudi ne mogu platiti ni kreditom takve popravke, ali sigurno mogu odplatiti dio te popravke što je u interesu svima da se popravi."

"(...) Stara jezgra je jedinstvena, svaka kuća je neprocjenjiva, a ne samo Knežev dvor i sl. a kamo li Banka nasuprot kneževa dvora gdje su se vršila renoviranja krova 3 puta u 10 godina. Novaca za pomoć od potresa iz inostranstva nije korišteno gdje je trebalo. Nadam se da će se napraviti plan gdje će se kreditirati vlasnicima da renoviraju vlastite kuće - a ne graditi skupe apartmane što se mogu graditi i izvan St. grada."

Na što upućuju iznesene preporuke? Ponajprije , najveći je broj međusobno sukladan. Osim manjeg broja preporuka gdje se zagovara radikalna komercijalizacija jezgre, i gdje se predlaže "usavršeni" scenarij djelomičnog iseljavanja stanovnika iz Grada, sve ostale preporuke pripadaju u drugu skupinu, koja se, kada se negativno definira, može odrediti kao skupina preporuka kojima se preporučuje odbijanje planerske indifferencije; kada se, pak, ta skupina preporuka odredi pozitivno, može se odrediti, u najširem smislu, kao skupina preporuka kojom se preporučuje planiranje promjena u Gradu s obzirom na (i) specifičnost Grada, (ii) njegov povijesni kontinuitet, i (iii) organsku povezanost stanovnika s Gradom.

Naglašavanje tih elemenata u kontekstu rasprave o nacrtu Plana, već, samo po sebi, ukazuje da je, neovisno o onomu što je u samom nacrtu Plana predloženo, u procesu informiranja došlo do takvog komunikacijskog odnosa u kojemu je nacrt Plana prvenstveno predložen kao dokument koji o tomu ne vodi računa, ili barem ne dovoljno. Zbog toga se može predložiti tvrdnja da su dobivene reakcije tek djelomično posljedicom same strukture nacrtu Plana, a da su, prvenstveno, izazvane karakterom komunikacijskih procesa u informacijskim kanalima, i, na što smo već upozorili, prirodom planskog diskursa kakav se uobičajio u domaćoj planskoj praksi. Konzekvencija koja je neposredno izvediva iz te tvrdnje upućuje da je nužno napose u planiranju starih gradskih jezgara, gdje je, kako smo

već upozorili, gotovo neokrnjen, očuvan kontinuitet kolektivnog pamćenja, organski uključiti građane u proces planiranja. Uzet sam o sebi, postojeći formalni i politički okvir postavlja nesumnjivo takve mogućnosti. Ali, njegovo "punjenje" oblikovalo se pretežno na podlozi paradržavnog voluntarizma i procesa stvaranja novih naselja, gdje je još bilo moguće reducirati stavove i mišljenja građana na statističke elemente i očuvati kompetenciju planskog diskursa.

Medjutim, u slučajevima kada se planskom diskursu i energijama paradržavnog voluntarizma suprostavlja kontinuitet kolektivnog pamćenja na jednom mjestu, očito je da se mora prihvatiti prisutnost i alternativnog planskog subjekta - samih građana. U tom je slučaju nužna dublja preobrazba i osnovne planske strategije, i odnosa s građanima, kako bi se uopće uspostavile mogućnosti dijaloga. Iz te perspektive odmjerene mogućnosti što ih pruža formalni i politički okvir zahtijevaju brojne, dodatne, instrumentalne nadopune, naprosto zbog toga što su pojedini instrumentalni oblici kao što su "zbor građana", i slični, najčešće "pregrubi" da bi mogli biti pogodnim oblikom uobličavanja i formuliranja prijedloga. U tom kontekstu razvijanje različitih instrumenata iz naslijeđa pokreta za demokratizaciju planiranja, od, primjerice, "ombudsmana" do otvorenih novinskih rubrika i emisija kablirane televizije, postaje, nesumnjivo, mjerodavno. Dakako, mnoštvo je instrumenata razvijeno u drugim društvenim kontekstima, pa je nužna i odgovarajuća "recenzija", ali bogati instrumentarij dopušta da se mogućnosti zajamčene formalnim i političkim okvirom društvenog samoupravljanja, iskoriste i razviju imaginativnije i bogatije. Aktualna reduciranost, medjutim, uspostavila je takve odnose u informacijskom sistemu da je antagonizam bio predvidljiv.

Drugo osnovno obilježje iznesenih preporuka je da upućuju i na komplementarne strategije obnove, u koje su građani uključeni organski.

Riječ je o onim prijedlozima kojima se predlaže postupna obnova stambenih jedinica, zajedničkim ulaganjima (i naporima) i gradjana i društvene zajednice. Od toga prijedloga do zamisli da se stambeni fond Grada, ujedno, koristi i kao specifični turistički "kapacitet" samo je jedan korak. Međutim, on je toliko neobičan koliko je određeno nužnom prisutnošću gradjana kao sudionika u turističkom posredovanju. Navika do sada isključivo na industrijsko načelo oblikovanja i strukturiranja turističke prakse, u posebnim zonama ili pogonima, turistička privreda teško da može zamisliti one specifične slučajeve u kojima je prisutnost gradjana nužna, jer je upravo ta prisutnost neodvojivi dio ukupne "ponude". Ni u prijedlogu plana ta mogućnost nije iskorištena. Gradjanima se ne vjeruje. Umjesto toga, a potpuno na tragu naslijeđenih modela oblikovanja i strukturiranja turističkih pogona, u Gradu se predlaže posebna zona (Pustijerna). Time se, očito, zapušta jedan od najvažnijih raspoloživih resursa - sami gradjani, i njihov stambeni fond, a oni, htjelo se to ili ne, postaju - smetnjom.

Treće osnovno obilježje iznesenih preporuka očituje se u zagovaranju interesa marginalnih skupina, ili, silom prilika, marginaliziranih potreba (zdravstvo, primjernice). Ako se te preporuke promisle dovoljno radikalno i temeljito onda se, nužno, prispijeva drukčijim razvojnim prijedlozima i dilemama, gdje je središnje pitanje: kako podići kvalitetu svakodnevnog života u Gradu, ne samo u općim aspektima nego diferencirano: s obzirom na(nužnu) prisutnost različitih društvenih skupina u Gradu i različitost njihovih (osnovnih) aspiracija. Komplementarna strategija obnove, koja mjestimično izbija iz spomenutih preporuka izravno je povezana s uvidom u položaj marginalnih skupina i, u osnovi, čini s njim veću cjelinu, koja obvezuje.

7. KAKO GRADJANI DUBROVNIKA OPAŽAJU GRAD

Razlozi i čestoća odlazaka u Grad

Podaci o razlozima i čestoći odlazaka u Gradu dobiveni su odgovorima na pitanja No 9. - 14., posebnog anketnog lista, pripremljenog za anketiranje gradjana što stanuju u dijelovima Dubrovnika izvan Grada. Odgovori na pitanje No. 9 ukazuju da najveći broj anketiranih, 36,7%, posjećuje Grad nekoliko puta tjedno, a tek neznatno manje, 35% anketiranih, Grad posjećuje svakodnevno. Ostatak anketiranih, 27,5%, posjećuje Grad jednom tjedno ili rjeđe. Iz ovih nalaza proizlazi da nešto više od 70% anketiranih koristi Grad izuzetno često, i živi u prisnom, gotovo svakodnevnom odnosu, s njim. Tako česti posjeti i korištenje indiciraju i dublju povezanost s njim, te odgovarajući emocionalni angažman.

Oni koji Grad posjećuju rijetko najviše kao razlog navode nedostatak vremena (18,3%), otežan pristup automobilima i poteškoće s parkiranjem (13,3%). Upozoriti je, međjutim, da su dobiveni odgovori, zbog velikog broja apstinenata, tek orijentacijske vrijednosti.

Podaci dobiveni u odgovorima na pitanje No. 10, otkrivaju skupine najvažnijih razloga odlaska u Grad. Najveći broj anketiranih, 62,5%, izjavljuje da u Grad odlazi zbog kupovine. Na drugom je mjestu skupina onih koji u Grad odlaze zbog šetnja, a na trećem je skupina anketiranih što u Grad najviše odlazi zbog posjeta i druženja s prijateljima. Slijedi skupina razloga koju sačinjavaju: odlazak u kazalište ili na koncerte (30%), odlazak u kino (27,5%) i zabava, kavane, restorani (26,7%). Tek je na petom mjestu odlazak u Grad zbog radnog mjesta (20% anketiranih), a iza njega su posjeti muzejima i izložbama (15,8%).

Izneseni podaci ukazuju da su dominantni razlozi dolaska gradjana u Grad povezani s radom tercijarnih djelatnosti (kupovina) ili da su povezani s prakticiranjem i korištenjem

slobodnog vremena (posjeti prijateljima, posjeti kulturnim priredbama i ustanovama, itd.). To znači da je u kolektivnom pamćenju građana Dubrovnika riječ i oznaka "Grad" povezana s konotativnim spletovima karakterističnim za riječi "sloboda", "odmor", itd. Već smo u prijašnjim ulomcima upozorili da je jedna od najdubljih "funkcija" gradskog središta proizvoditi iskustvo slobode, i reproducirati urbanu samosvijest. Sudeći po razlozima dolaska građana u Grad on (djelomično) tu ulogu uspješno igra.

Grad je za građane iz drugih dijelova Dubrovnika mjestom gdje se oblikuju odnosi i praksa s onu stranu neposrednih pritisaka izazvanih brojnim funkcionalnim obvezama.

Koliko je, pak, i trgovina, kao razlog dolaska u centar podređena unutrašnjoj spontanosti komunikacijske prakse, da se poslužimo Habermasovom sintagmom, ukazuju i odgovori na pitanje No. 13. Sukladno dobivenoj razdiobi čak bi 30,7% anketiranih i dalje kupovalo u Gradu čak kada bi artikle što ih sada kupuju u Gradu mogli kupiti blizu stana. To znači da među razlozima dolaska u Grad, neovisno jesu li oni svakodnevni ili tjedni, dominiraju razlozi povezani s prakticiranjem slobodnog vremena, i, općenito, komunikacijskih aktivnosti, u Habermasovu smislu riječi, u kojima se, ponajprije, reproducira i potvrđuje stanovito iskustvo slobode i spontanosti. Razumljivo je da se dominacija tih razloga oslanja na činjenicu što je u samom Gradu očuvan praktični, svakodnevni urbani kontekst, na kojega se i spomenuti razlozi i odnosi mogu osloniti.

Odgovori na pitanja No. 12, ili No. 14. dodatno osvjetljavaju prijašnje nalaze. Primjerice, u odgovorima na pitanje No. 12., Grad kao mjesto kupovanja dominira u slučaju kupovanja tekstila i cipela (1. rang), knjiga i pisaćeg pribora (1. rang), toaletnog pribora i kozmetike (1. rang): u slučaju kupnje posudja i sličnog Grad je na drugom mjestu, iza robnih kuća, a tek u slučaju kupovine bijele tehnike ili namještaja njegova važnost pada, a dominiraju, kao mjesta

kupovanja, razumljivo, robne kuće. Dobiveni podaci ukazuju da je Grad, kao mjesto kupovanja, povezan s opskrbom onih predmeta koji su, s jedne strane, predmetima svakodnevne uporabe, ali su, s druge, uključeni u praksu osobnog samo-označavanja (odjeća, kozmetika, pa, donekle, i pisaći pribor i knjige). To znači da i ovaj nalaz, posredno, upućuje da je Grad mjestom gdje se oblikuju socijalne energije i strategije nadodredjene spontanošću i iskustvom slobode, gdje se traga za vlastitom "idealnom" slikom, gdje se, ukratko, igra. Neovisno o dnevnim oblicima, te socijalne prakse, ostaje činjenica da je konotiranje Grada u predodžbi gradjana Dubrovnika povezano s iskustvom slobode; koliko je ta činjenica mjerodavna po oblikovanje mogućih planskih intervencija nije potrebno posebno dokazivati. Središnja mjesta, gdje su zabilježeni tragovi takvog iskustva, obično se, s mnogo razloga, drže uspješnim središnjim mjestima. Svaka daljnja planska intervencija, koliko joj je do grada, u osnovi, mora se osloniti na kontinuiranje takvog iskustva.

Mogućnosti pristupa Gradu

Djelomično na mogućnosti pristupa Gradu upućuju odgovori na pitanja No. 24-27. Dva su dominantna načina dolaska u Grad: autobus (37,5% anketiranih) i pješice (33,3% anketiranih); dolazak osobnim automobilom prakticira znatno manje anketiranih, tek 15,8%.

Razlozi što tako malo anketiranih koristi osobni automobil već se otkrivaju u odgovorima na pitanje No. 25. Uvjerljivo najveći broj anketiranih, 52,5%, odgovara da je pristup Gradu osobnim automobilom nezadovoljavajući, pa je i razumljivo zašto ga prilikom odlaska u Grad ne koriste. Slično je i s mogućnošću parkiranja; najveći broj, 60% anketiranih upozorava da su mogućnosti parkiranja osobnog automobila, takodjer, nezadovoljavajuće. (odgovori na pitanje No. 26). Nasuprot tomu, međutim, odgovori na pitanje No. 27., ukazuju da najveći broj anketiranih, (ponovo) 60%, misli da je mogućnost pristupa Gradu sredstvima javnog gradskog prometa zadovoljavajuća ili pak sasvim zadovoljavajuća (18,3%). To znači, da, ukupno uzevši, gotovo 80% anketiranih drži da su usluge javnog gradskog prijevoza prilikom dolaska u Grad prihvatljive. Vjerojatno bi na tom tragu bilo korisno razvijati dalekosežniju zamisao o prometnoj shemi što bi Grad imala povezati s ostalim dijelovima Dubrovnika. Na tom mjestu izbija u prvi plan pitanje o (urbanističkom) karakteru Pila i Ploča, kao ključnih sabirnih točaka vanjskog prometa. Nesumnjivo bi bilo korisno, kao planske prijedloge povezane s planskim prijedlozima uređivanja Grada, izraditi i planske nacрте za ta dva naselja. Razlozi, dakako, nisu samo prometni. Već i nalazi u analizi stanovanja, i defencijaciji urbane strukture s obzirom na stambene aspiracije, upućuju da je vrijednosni položaj tih naselja specifičan. Povezan s očitim, strategijskim, položajem u prometnoj shemi, on nalaže temeljitije istraživanje, i takve polazne planske stavove u kojima je vidljiva strukturalna povezanost tih naselja s ulogom i procesima u Gradu.

Zaključno rečeno, koliko su razlozi dolaska u Grad odredjeni razlozima slobodnog vremena toliko su (prometni) načini dolaska odredjeni javnim gradskim prometom. Obje činjenice, imajući na umu nalaze u drugim istraživanjima, iznenadjuju.

Aktualna karakterizacija Grada

Podaci o aktualnoj karakterizaciji Grada dobiveni su odgovorima na pitanja No 15-16, te No. 23. U razdiobi odgovora na pitanje No. 15., razvidno je koji emocionalni odnos dominira u ponašanju spram Grada kao cjeline. Najveći broj anketiranih 93,3%, drži Grad, kakav je sada, privlačnim. Zanimljiv postotak anketiranih, 1,7%, drži ga odbojnim, a 4,2% neutralnim. Dobiveni nalaz u potpunoj je sukladnosti s prijašnjim nalazima, po kojima je Grad, prvenstveno, povezan s prakticiranjem slobodnog vremena gradjana Dubrovnika. Mjesto gdje se provodi slobodno vrijeme obično je voljeno mjesto. Na tom tragu, očito, nastale su i dobivene reakcije.

Odgovori na pitanje No. 16., ukazuju na dominantna obilježja Grada. Najveći broj anketiranih izjavljuje da je to "dio grada u kojemu su koncentrirani spomenici i kulturne ustanove" (78,3%), zatim, da ga karakterizira "vreva i život" (65,8%), "koncentracija raznolikih sadržaja" (49,2%), i "mnogo prostora samo za pješake" (31,7%). Potom slijede negativne odredbe: "dio grada gdje je nemoguće parkirati vozilo" (17,5%), "buka i neuredjenost" (11,7%), "dio grada sa starim i zapuštenim zgradama" (7,5%). Već je na prvi pogled uočljiva dominacija pozitivnih karakterizacija. Ona se i očekuje s obzirom na prijašnje nalaze. Dakle, Grad nije voljen samo u konotacijskim mrežama gradjana Grada, nego izazivlje analogne pozitivne stavove i u gradjana iz drugih dijelova Dubrovnika. U ovom potonjem, slučaju, dominacija pozitivnog obilježavanja toliko je izrazitija koliko gradjani iz drugih naselja Dubrovnika nisu prisiljeni snositi brojne nedaće svakodnevnog života u Gradu; zato je i udio negativnih reakcija, u cjelini uzevši, manji.

Središnje elemente gradske slike otkrivaju odgovori na pitanje No. 23. Već na prvi pogled oni su sukladni elementima gradske slike dobivenim u odgovorima anketiranih u Gradu.

Dominiraju Knežev dvor (1. rang), palača Sponza (2. rang), crkva Sv. Vlaha (3. rang), crkve, općenito, (4. rang), katedrala (5. rang), te spomenici i zvonici, općenito (6. rang). Spominju se još Sv. Spas, vijećnica, grad u cjelini, gradska kavana, dominikanci, jezuiti, tvrđava sv. Ivana, brojne palače (općenito), samostani Male braće, Sv. Klare, Sv. Marije, samostan Karmen, Onofrijeva česma, akvarij, itd.

Medjutim, prvih 6 elemenata se, po broju odgovora, izrazitije odvajaju; napose dominiraju Knežev dvor i palača Sponza, te crkva Sv. Vlaha. Te tri kuće, povezane u cjelinu, sačinjavaju središnju jezgru gradske slike, na koju se, potom, mogu dodavati brojni elementi koje smo u nastavku spomenuli.

Kriteriji selekcije osnovnih elemenata gradske slike, očito, su dvojaki. S jedne strane, oni se formiraju osloncem na već oblikovano ikonografsko naslijeđe povezano s Dubrovnikom, u kojemu su odabrani objekti vrlo često prisutni. S druge strane, odabir se temelji i na stvarnom doživljaju gradskog prostora, gdje spomenute kuće znatno utječu na oblikovanje osnovno geštalta.

Uočiti je da je dobivena gradska slika, u osnovi, relativno malo individualizirana. Nema grupnih simbola. Dominiraju elementi koji su nedvosmisleno reprezentativni, i koji zauzimlju neke od ključnih točaka u razdiobi prostora u Gradu. S toga stajališta, dakle, moguće je predložiti stav po kojemu u gradskoj slici dominiraju elementi kolektivne svijesti, a manje elementi što bi karakterizirali pojedine tipove grupnih ili čak individualnih percepcija Grada. Vjerojatno bi se potpunija slika dobila kada bi se iscrpnije istražila konotacijska mreža odnosa prema pojedinim mjestima u Gradu, koliko su ona "svijetla" ili "tamna". Ali, za provesti takvo istraživanje u ovom slučaju nije bilo potrebnih olakšica. Stoga smo se zadržali na osnovnoj razini, gdje su, ipak, jasne prve indikacije.

Najprikladnije funkcije za Grad

Odgovori na pitanje No. 17., ukazuju koje su funkcije, po mnijenju anketiranih najpogodnije za Grad. Najviše anketiranih, 65,8%, tvrdi da je Grad, prvenstveno "kulturni centar". Na drugom je mjestu skupina anketiranih, 55,0%, za koju je Grad mjesto gdje se "miješaju rad, stanovanje, trgovina, zabava i kultura". Treći po broju anketiranih (39,2%) je stav po kojemu je Grad "prostor u kojemu se koncentrira najviše gradskih simbola, tradicije i kontinuiteta grada"; slijede Grad je "centar okupljanja gradjana" (31,7%) i "zabavni centar" (30%), potom "dio grada kojemu treba dati muzejski tretman" (16,7%), "trgovački centar" (15%) i "ugostiteljski centar" (15%) te "poslovni centar" (10,8%). Ostali odgovori su rezidualnog karaktera. Dobiveni podaci upućuju da uočljivo dominira uvjerenje po kojemu Grad i funkcije u njemu treba razvijati (i) na podlozi sinkretičke povezanosti stanovanja i drugih djelatnosti, (ii) na dominantnoj prisutnosti kulturnih poslova, i (iii) na nužnosti da Grad, kao gradsko središte, bude sposoban reproducirati potrebnu urbanu samosvijest i socijalnu praksu usmjerenu drugima (centar okupljanja). Ukratko, dominiraju zahtjevi koji upućuju da se centralnost Grada ne iscrpljuje na neposrednoj funkcionalnoj razini, nego da se ostvaruje u dalekosežnom povezivanju životnih procesa u Gradu s nekoliko skupina aktivnosti, među kojima su kultura i komunikacija najvažnije.

Odgovori na Pitanje No. 20., upućuju na objekte ili institucije koje bi, po mnijenju anketiranih, bile najpogodnije za Grad. Najviše anketiranih misli da su to "muzeji", galerije, izložbeni saloni" (89,2%). Na drugom je mjestu skupina anketiranih koja drži da su to "kazališta, kina, koncertna dvorana"(76,7%).

Odmah do te skupine je skupina anketiranih koji tvrdi da su za Grad najpogodnije "male specijalizirane trgovine" (75,0%)

a na nešto većoj udaljenosti je skupina koja zagovara "restorane, kavane, slastičarnice" (65,0%). Zatim slijedi skupina koja zagovara "banke" (45,8%), te skupina koja predlaže "objekte za zabavu, kabare, disco i drugo" (37,5%). Pažnju još zaslužuje i skupina što predlaže izgradjivanje poslovnih i upravnih zgrada (10,8% anketiranih). Ostale skupine su rezidualnog karaktera.

Dobiveni nalazi ukazuju (i) da je predlaganje potrebnih objekata u Gradu sukladno, prije toga, predloženim osnovnim funkcijama, (ii) da dominiraju prijedlozi objekata kulturnog zabavnog i uslužnog karaktera, koji će moći poslužiti za nesmetani razvoj onih aktivnosti i poslova gdje se najprimjerenije ostvaruje sinkretička povezanost životnih procesa i funkcija.

U pogledu na ulogu luke u Gradu, najviše anketiranih, 47,5%, predlaže da se obalni prostor uredi kao "šetalište i mjesto gdje se okuplja omladina, bez nekih jačih gradskih sadržaja" Ali, nije zanemarljiva ni skupina anketiranih koja zahtijeva da na tom prostoru funkcije Grada (trgovina, ugostiteljstvo, kulturne ustanove, stanovanje, itd.) izbijaju na more. Očita bipolarna razdioba odgovora ukazuje da je odnos prema obali u luci ambivalentan. Za predložiti pouzdanije polazne premise potrebna su dodatna istraživanja u kojima bi se preciznije opisali modaliteti korištenja obale. U svakom slučaju, zahtjev i tvrdnja da bi to trebao biti prostor prvenstveno posvećen mladima nalaže duži respekt, jer se u prijašnjim analizama pokazalo da se u procesim i preobrazbama u Gradu, uglavnom, nije vodilo računa o potrebama marginalnih skupina, napose ne omladine, djece i starijih ljudi.

Sam akvatorij gradske luke, takodjer, izazivlje polarizacije Najveći broj anketiranih, 37,5%, predlaže da bude iskorišten za marinu. Ali, nezanemarljivi broj anketiranih, premda

manji, 30,8%, predlaže da to bude "slobodna površina čistog mora, bez posebnih sadržaja". Skupina anketiranih od 20,8% predlaže da se tu formira specifično ugostiteljstvo na brodovima, koje, nedvojbeno, u Dubrovniku nedostaje.

Iznesene polarizacije ukazuju da je korištenje morske površine, kao strukturalnog dijela Grada takodjer, jednim od bijelih mjesta razvojnih projekcija. Uloga mora u prakticiranju slobodnog vremena gradjana Grada, njegova sposobnost da utječe na oblikovanje brojnih (dodatnih) atrakcija i motivacija, najzad, činjenica da more nadodredjuje ukupni kulturološki i povijesni kontekst Dubrovnika, upućuju da pitanje o korištenju mora implicira dodatna istraživanja, i da je nužno more tretirati i promatrati kao jedan od konstruktivnih elemenata života u Gradu.

Voljena mjesta

Odgovori na pitanje No. 21., otkrivaju na kojim se mjestima u Gradu anketirani najradije ili najčešće zadržavaju, neovisno o neposrednim, utilitarnim razlozima. Dobiveni rang poredak je slijedeći: 1. Stradun, 2. Luka, obala u luci, 3. Gundulićeva poljana, 4. Gradska kavana; na petom rang su, ravnopravno, Ulica od Puča, prostor ispred Dvora, prostor oko Onofrijeve česme, Prijeko, knjižare, peskarija, kavna "Manon" i akvarij. Dobiveni odgovori, uglavnom, ukazuju da se mreža mjesta gdje se ljudi ne-utilitarno zadržavaju formirala osloncem na Stradun. Ta mreža na istoku izbija na obalu, obuhvaća paralelne poteze (Prijeko, Gundulićeva poljana), i prodire u pojedine "institucije" (kavane, knjižare, itd.).

Odgovori na pitanje No. 22., potvrđuju našu tezu predloženu već u naslovu da su to "voljena mjesta". Najviše anketiranih, obrazlažući razloge zadržavanja na tim mjestima, upozorava na "ugodjaj" (15,8%), zatim na "društvo" (11,7%), "pogodnost za šetnju" (8,3%), a tek je manji broj onih koji odgovore obrazlažu navikom (5,8%) ili privlačnošću izloga (2,5%). Dakle, u prvom su planu razlozi ugone: ambijentalne, društvene ili rekreacijske.

To je, zacijslo, i dostatno da bi se ta mjesta mogla nazvati "voljenim mjestima". Ona, s druge strane, prodiru i u strukturu gradske slike. Prijašnji nalazi, medju anketiranimi u Gradu, takodjer, upućuju na Stradun kao na središnju uličnu okosnicu oko koje se plete mreža mjesta i poteza što izazivlju pozitivne emocionalne reakcije i potiču motivacije. Na tom tragu zasnovano je predložiti stav po kojemu Stradun nije na istoj razini odnošenja kao druge ulice "u sjeni". Medjutim, izvesti iz toga nedvosmisleni zaključak da na Stradunu treba koncentrirati većinu ekskluzivnih sadržaja nije validno. Stradun je, vidjelo se, prvenstveno socijalnim prostorom (mjesto okupljanja, druženja, komuniciranja i

itd.) i svaka intervencija koja implicira isključivanje (bilo po kriteriju ekskluzivnosti bilo po drugim kriterijima kao što su sigurnost, funkcionalnost, itd.) izravno narušava taj njegov primarni karakter gradskog okupljališta. Stoga ne držimo zasnovanim one prijedloge koji teže podizanju razina ekskluzivnosti Straduna. Ako se doslovno prati logika ekonomske valorizacije Straduna onda je takva tendencija zasnovana. Medjutim, ona je "urbanotvorna" koliko ne potire taj primarni, demokratski karakter Straduna, i njegove atrakcijske silnice. Na tom tragu nužna je pažljiva selekcija sadržaja, ali i suptilnija lokacijska politika.

Stambeno vrednovanje Grada i razvojni prioriteti

Na stambeno vrijednovanje Grada i na razvojne prioritete upućuju odgovori dobiveni na pitanja No. 28., i No.29. Razdioba odgovora na pitanje No. 29. pokazuje da Grad, kao mjesto stanovanja, nije omiljen među anketiranim izvan Grada. U obrazloženjima odgovora, anketirani odbijanje povezuju sa "zatvorenošću", "vlagom", "nedostatkom zelenila i sunca", "prevelikim brojem ljudi", "bukom" i sličnim elementima iz, već opisanog, arsenala negativnih obilježja stanovanja u Gradu. Poželjnost Grada za stanovanje, pak, obrazlaže se nostalgijom tipa: to je prostor moga djetinjstva, ili blizinom usluga i jedinstvenim ambijentom. Ipak činjenica da 77,5% odbija Grad kao mjesto stanovanja, naspram 21,7% anketiranih koji ga prihvataju, indicira da u odnosu spram Grada u anketiranih dominira zdrav razum, s minimalnom nad-slojenošću nostalgijom ili drugim, "raskošnijim", emocijama. Analognu nepovjerljivost, ako ne i odbojnost, očitovali su anketirani iz vanjskih naselja i u drugim sličnim istraživačkim slučajevima. Poželjnost starog dijela grada, općenito uzevši, pada zbog općeg propadanja i pada kvalitete života i stambenih uvjeta u njemu, ali ne samo zbog toga. Obitavati mjesto gdje se zgušnjavaju brojne povijesne konotacije, značenja, simboli, ukratko, već diferenciranu topiju, na posredan, ali ne i zanemarljiv način, gradjanina posebno obvezuje, stavljajući na kušnju njegovu i civilizacijsku zrelost, ali i urbani identitet. Novi urbani stanovnici lišeni urbanog naslijeđa i referencijalnih elemenata koji bi im olakšali integraciju radije, sukladno svojoj civiliza-cijskoj anonimnosti biraju jednako anonimna naselja, gdje se konotacije tek oblikuju, i gdje je još moguće, u dominant-nu bjelinu, utisnuti novi trag. Pravo na taj popust u starom dijelu grada jedva da mogu imati.

Razvojni prioriteti dobiveni su odgovorima na pitanje No. 29.

Ako se izračunana prosječna ocjena za pojedine, predložene, prioritete dobiva se slijedeći rang poredak:

1. potpuno uredjenje i prezentacija najvrijednijih spomenika	5,20
2. poboljšanje uvjeta stanovanja u jezgri	4,84
3. izgradjivanje većih parkirališta oko jezgre	4,71
4. oživljavanje sviiju prizemlja atraktivnim sadržajima	4,70
5. rekonstrukcija komunalne infrastrukture	4,45
6. adekvatno osvijetljenje jezgre	3,47
7. drugo	2,71

U osnovi, iz dobivene razdiobe, odčitati je četiri skupine prioriteta. Na prvom je mjestu nužnost uredjivanja spomenika, dakle sredjivanje spomeničkog, urbanog i graditeljskog naslijeđa. Na drugom je mjestu nužnost poboljšanja stambenih uvjeta u Gradu.

Ona nije sporna ni s obzirom na prijašnje kvalitativne nalaze, a ni s obzirom na činjenicu da je moguće odvojiti "tvrdu skupinu" onih koji su bezuvjetno povezani sa stanovanjem i obitavanjem Grada. Na trećem je mjestu nužnost cjelovite komunalne preobrazbe Grada, koja obuhvaća razvojne intervencije od onih tipa "oživljavanje prizemlja" do rekonstrukcije infrastrukturnih mreža, prometnih mreža, itd. Na četvrtom mjestu je nužnost da se sustavno razvija i poboljšava gradska slika. Ta ambicija probija, na listi predloženih odgovora, kroz zahtjev za boljim osvijetljenjem jezgre; ali na temelju brojnih uvida moguće je predložiti tvrdnju po kojoj se zahtijeva sustavan i kompetentan rad na gradskoj slici kako bi simboličke koncentracije na taj način ostvarene mogle poslužiti kao podloga oblikovanju novih motivacija i aspiracija ne samo gradjana Grada i Dubrovnika, nego i brojnih turista, od kojih Dubrovnik živi. "Grad je scena", upozorio je jedan od anketiranih u Gradu.

Na tom tragu, Grad je i slika koja posreduje odnos spram scene. Već i zgoljni introspekcijski zahvat na vlastitom pamćenju dokazuje zasnovanost te tvrdnje.

Poruke planerima

Dobivene poruke (otvoreno pitanje No. 30.) nismo (namjerno) sistematizirali. Bilo nam je važnije doslovno ih predočiti kako bi se jasnije očitovala energija na kojoj počivaju. Vjerujemo da je razumijevanje te (socijalne) energije presudnije nego doslovno čitanje pojedinih, nerijetko lišenih i minimalne kompetencije, prijedloga koje anketirani iznose. Prepisali smo one karakteristične.

"Treba učiniti sve da Grad bude živi kulturni spomenik, a ne muzejska vrijednost".

"Obavezno zadržati stanovanje u Starom Gradu".

"Smatram da bi Grad trebao i dalje živjeti jer je u tome njegova ljepota i atraktivnost. Pretvoriti ga u drugi Sv. Stefan čini mi se da bi bilo oskvrnuće njegovog kontinuiranog vjekovnog života. Zamislimo ga, s nešto mašte, od studenoga do marta. Mrtvi grad. Kome to treba!".

"Voljela bih da Grad ostane onakav kakav jest sa uredjenjem zgrada, historijskih spomenika i slično. Izbaciti dućane koji narušavaju izgled Grada (cipele, Jugoplastika, tekstil)".

"1/ Sporo se odlučujemo za bilo kakve zahvate.

2/ PUP za ovaj dio grada treba biti daleko fleksibilniji radi mogućeg ispravljanja grešaka na vrijeme, a i momentalnih zamjena nekih namjena za nešto atraktivnije".

"Gradu treba produžiti život - življenjem u njemu, ali to življenje treba očovječiti. Smatram da je prvo i osnovno odrediti zgrade za stanovanje, odmah ih sanirati, a potom sve ostalo, jer zamislite da sutra bude potres koliko bi žrtava bilo.

Grad je gradjen da se u njemu stanuje pa bi sve ako se u njemu ne živi bio kič a ja na to ne pristajem".

"Stambene zgrade ne bi trebalo preuredjivati za nikakve druge namjene osim za stanovanje. Nikakve turističke objekte apratmanskog tipa nebi trebalo useljavati u Grad."

- "1/ Stanovanje: naseljavanje mlađeg aktivnog stanovništva koje bi podiglo razinu stanovanja, pratećih sadržaja (potkrovlja, nekomforne zgrade ...), na pr. izgradnja zamjenskih stanova u režiji Zavoda za obnovu, sredstvima novih stanara koji useljavaju u stari stan koji su dužni obnoviti o svom trošku u odredjenom roku, prema urbanističkim uvjetima (rezultat: 2 uredjena stana u društvenom vlasništvu bez angažiranja društvenih sredstava),
- 2/ Hoteli: Manji privatni pansioni, 10-15 soba, za poseban profil turista koji dolaze kroz cijelu godinu kao što se radi u Veneciji ili Firenci,
- 3/ Institucije: Medjunarodne organizacije (na pr. Unesco, Ilo, Who ...) Inozemni kulturni centri, intenziviranje medjunarodnih obrazovnih tečajeva,
- 4/ Kultura: Atellieri i galerije istaknutih umjetnika (i svjetskih), klase likovne akademije (posebna palača za rad i boravak), glumačke, Revelin kao kongresni centar i koncertna dvorana, premijerno kino, knjižare, biblioteke (inozemna izdanja), važne izložbe i glazbene priredbe,
- 5/ Trgovine: Yugo i medjunarodni natječaji za atraktivan trgovinski prostor, posebni uvjeti uredjenja i odabira ekskluzivnih artikala, disperzija postojećih trgovina robom široke potrošnje, izgradnja terminala za dovoz robe van zidina (npr. vatrogasci), da se izbjegnu kamioni u jezgri (električna vozila),
- 6/ Poslovni prostor: dislocirati sve sadržaje koji nemaju kulturni ili protokolarni značaj (na pr. inspekcije, statistika, smetlari, tiskara, uprava prihoda itd.), osigurati prostor za stare zanate, raznolikiji ugostiteljski sadržaji ("evropska kavana" na visokoj razini, slastice, kineski restoran), butici svjetskih maraka (na pr. Armani, Dupont, Gucci, i slično).

"Bilo bi dobro napraviti ugodjaj pravog srednjovjekovnog Starog Grada".

"Sve raspoložive prostore podrediti visokokvalitetnim trgovinama, kavanama tipa "bečke kavane", sa što više sjedećih mjesta, izglasati uredbu o izgledu izloga i dućana, te obaveznom izdvajanju za tu namjenu, poboljšati rasvjetu (javnu), takodjer uvodjenjem svjetla u boji. Grad mora živjeti (i pod svjetlom)".

"Treba ga dotjerati, nikakve nove sadržaje uvoditi radi iseljenja staroga grada. Poboljšanje uvjeta stanovanja, zadržati ga kakav jest, jer je takav najljepši kao cjelina."

"Da se smanji broj kafića, da se iznalaze prostorne mogućnosti za okupljanje djece i omladine sa organiziranim sadržajima korištenja slobodnog vremena."

"Oživiti Karmen kao najstariji dio Grada."

"Stari grad ne treba iseljavati".

"Smatram da bi trebalo voditi više brige o ljudima koji žive u trošnim zgradama. Takodjer, mišljenja sam da ne bi trebalo puno kafića jer to negativno utječe na razvoj omladine. U starom gradu bi trebalo biti više prodavaonica sa ručnim radovima kako bi se domaćim i stranim turistima pokazala kultura i običaji ovoga podneblja".

"Nema smisla da grad ostane bez stalno nastanjenog stanovništva".

"Trebalo bi urediti neuredjene ulice, trgove (trg Rudjera Boškovića na pr.), odgovarajućim opločenjima i sadržajima, zapuštene vrtove (ispod zidina, vrt muzičke škole i sl.). Adekvatno osvijetliti sve značajnije objekte i zidine. Srediti problem organizacije čišćenja starog grada. Prioritetno je sačuvati stambene funkcije starog grada".

"Izvršiti restauraciju stare jezgre grada, naravno uz puno poštovanje starijim slojevima koji bi nužno izašli na vidjelo prilikom restauracije. Omogućiti adekvatniju prezentaciju muzejskih inventara (gdje je moguće u sredini kojoj su prvobitno namijenjeni.) Bolje upoznati posjetioca s kulturnim naslijeđem i povijesti grada (publikacije kako popularne, tako i malo stručnije).

Ponuditi različite vidove zabave, veći asortiman roba na prodaju.

Ukratko spojiti ugodno (restauracija, kulturni sadržaji) s korisnim (prihodi od turističke posjete)."

"Nastaviti sa sanacijom kompletnog Starog grada, sve prizemne prostore urediti u male specijalizirane radnje. Ne mijenjati stambene prostore u apartmane. Ostaviti grad da živi sa svojim stanovnicima, jer u protivnom u zimskom periodu to bi bio potpuno mrtav grad bez svojih stanovnika, a s vrlo malim brojem stranih gostiju."

"Treba iseliti stanare iz Starog grada i napraviti mnogo restorana, kavana i zabavnih centara."

"Sva prizemlja treba ispuniti atraktivnih sadržajima, izbaciti kamione iz Starog grada i uvesti male i tihe elektromobile a na sadašnjem parkiralištu na Buži izgraditi višekatnu garažu (po mogućnosti je ukopati skoro do razine mora)".

"Uredjujući Stari grad nužno je istovremeno na odgovarajuće uskladjen način uredjivati i njegovu najbližu okolinu. Tu leže mnoge opasnosti. Gad u protivnom može biti ugrožen i u kulturno-estetskom i urbanističkom smislu."

"Moje mišljenje je da Stari grad treba ostati onakav kakav jest s tim da se njegovim stanovnicima poboljšaju uvjeti života."

Dominantna biofilija i urbanofilija, koje izbijaju iz većine citiranih poruka, zacijelo su najvažnijim sadržajima poruka. Dodaju li se, mjestimično, i potpuno razumne sugestije, dobivamo upečatljive indikacije urbane imaginacije današnjih Dubrovčana.

8. ISKUSTVO TURISTA

Obilježja anketiranih

U analizi turističkih stavova i aspiracija potrebno je, prethodno, naznačiti nekoliko osnovnih obilježja anketiranih.

Razlog tomu je u činjenici što se, zbog velikih varijacija, teško može doći do reprezentativnog uzroka, odgovori i reakcije kojega bi bile mjerodavne za sve turističke skupine bez ostatka. Umjesto toga, držimo, korisnije je, prilikom anketiranja, konkretnije opisati svaku pojedinu skupinu anketiranih, i ostati metodički "skroman" prilikom izradbe mogućih generalizacija.

Osnovna obilježja anketiranih indicirana su odgovorima dobivenim na pitanja No 1 - 5, posebnog anketnog lista. Razdioba odgovora na pitanje No. 1. upućuje da u skupini anketiranih dominiraju stariji ljudi, na to upućuje podatak da je 48% anketiranih starije od 55 godina. Razlog tom odstupanju od normalne razdiobe (budući da se starost, teorijski uzevši raspodjeljuje slijedeći normalnu razdiobu) je u vremenu anketiranja. Anketiranje je provedeno zaključnih tjedana mjeseca studenog, 1985., dakle u sezoni, kada su u Dubrovniku, kao turisti, češći stariji ljudi.

Podaci o spolu ukazuju da je nešto veći broj anketiranih ženskog spola. Odnos je 43,2%: 55,1%. To odstupanje (od teorijski očekivanog 50:50) ne držimo fatalnim naprosto zbog toga što su, po našem uvidu, istraživane varijable manje izložene utjecaju razdiobe po spolu. Odgovori se oblikuju s obzirom na druge, dubinske elemente.

Po školskoj spremi anketirani pripadaju obrazovanijim skupinama. Tu činjenicu treba imati na umu prilikom interpretacije dobivenih odgovora. Oni su, nesumnjivo, oblikovani zahvaljujući između ostalog i jednom "spoznajnom obzoru".

Podaci dobiveni odgovorima na pitanje No. 4., upućuju na zemlje iz kojih anketiranih dolaze. Najveći broj anketiranih 47,5%, je iz Sjedinjenih Američkih Država, na drugom su mjestu turisti iz SR Njemačke i Austrije, 20,3%, na trećem su anketirani iz Velike Britanije, 12,7%, na četvrtom su mjestu domaći turisti, 8,5%, slijede potom manje skupine iz Nizozemske (1,7%), ČSSR (2,5%), arapskih zemalja (2,5%), te azijskih zemalja (2,5%) i Španjolske (0,8%). Budući da su anketirani birani slučajno, upozoriti je da je očitovani sastavn indikativan po nacionalnu (ili državnu) pripadnost turista u posezoni. Očito, posezonski interes za Dubrovnik pokazuju po pravilu obrazovaniji i stariji ljudi iz najrazvijenijih zemalja zapadnog kruga (Sjedinjenih Država, Velike Britanije, SR Njemačke, Nizozemske itd.) Ostale skupine turista, podrijetlom iz drugih zemalja za sada su, uglavnom, rezidualnim skupinama, koje nisu referentne.

Najveći broj anketiranih je u Dubrovniku po prvi put, 71,2%. Ali je, takodjer, 28,0% anketiranih koji su u Dubrovniku dva ili više puta.. Nemamo pouzdanu podlogu za generalizacije, ali je, u svakom slučaju, indikativan podatak da je svaki treći anketirani višekratni posjetitelj Dubrovnika. To znači da se pažljivijom i dugoročnijom razvojnom strategijom može stvarati relativno stabilna posezonska turistička skupina kojoj je Dubrovnik jednom od čvršćih postaja u turističkom itineraru. U tom su pogledu indikativni i odgovori na pitanje No. 13. Ravno 78% anketiranih odgovara da će svakako posjetiti Dubrovnik još jednom.

Dakle, atrakcijski je "potencijal" Dubrovnika takav da omogućuje stvaranje stabilnog kruga turističkih korisnika. Premda je naznačeni stav tek hipoteza, ipak ona može usmjeriti pojedine aspekte turističke prakse tim tragom.

Razlozi dolaska u Dubrovnik

Na razloge dolaska u Dubrovnik ukazuju odgovori dobiveni na pitanje No. 6. Najbrojnija je skupina anketiranih, 38,1%, koja u Dubrovnik dolazi zbog "prirodnih uvjeta, čistog mora". Na drugom je mjestu, ali neznatno zaostajući, skupina anketiranih koja je u Dubrovnik došla zbog dubrovačkih "kulturnih znamenitosti", njih je 33,9%. Ako toj skupini pribrojimo i one anketirane koji izjavljuju kako su u Dubrovnik došli jer je to "specifični povijesni ambijent" (22,9%), onda proizlazi da je u Dubrovnik, zbog kulturnih znamenitosti ili specifičnog povijesnog ambijenta došlo ravno 56,8% anketiranih, dakle, nešto više od polovice.

Zbog "jeftinijih usluga i troškova boravka" došlo je 22,9% anketiranih, a prijatelji su nagovorili na posjet Dubrovnik 24,6% anketiranih. Budući da je prilikom odgovaranja bilo predviđeno da se zaokruže do dva odgovora, moguće je predložiti tvrdnju da anketirani u Dubrovnik dolaze, po pravilu, zbog njegovih kulturnih/povijesnih specifičnosti; taj se razlog, obično, povezuje s dodatnim razlozima, među kojima su ponajvažniji (i) čisto more i prirodni uvjeti, (ii) jeftinije usluge boravka, i (iii) iskustvo članova prijateljskog ili rodbinskog kruga. Dakle, motivacije turista što posjećuju Dubrovnik nisu polarizirane oko dva ili više ravnopravnih aspiracijskih polova. U osnovi, riječ je o jednomotivacijskoj strukturi, koja se, međutim upotpunjuje dodatnim rezidualnim koristima bilo da se one javljaju u obliku pogodnih prirodnih uvjeta, jeftinijih troškova boravka, ili u obliku potpunije predodžbe o samom Dubrovniku. Nije zanemarljivo, da se, premda na rubu, javlja i skupina onih koji u Dubrovnik dolaze zbog nostalgije. (10,2%). Koliko je nostalgija "tvrdochornim" motivom pokazuju i različite "mitologije juga" uobičajene u evropskoj književnosti devetnaestog i prve polovice dvadesetog stoljeća.

Najzad, zahvaljujući toj mitologiji europska je književna tradicija obogaćena i takvim knjigama kao što su "Smrt u Veneciji", ili "Čovjek bez svojstava", da spomenemo samo one napisane u prvim decenijima tekućeg stoljeća. Premda Dubrovnik nije izazvao pisce takvog formata, ipak je njegova atrakcijska snaga dovoljna da, barem u nekolicine, izazove nostalgiju. Nostalgija je, notorno je, dopuštena tek obrazovanima i bogatima. Obrazovanima zbog toga što je i samo znanje "sjećanje", pa se, strogo uzevši, tek obrazovani mogu sjećati, barem kada je sjećanje impregnirano povijesnim iskustvima. Bogatima zbog toga što je tek njima dopušteno uzimati prošlost kao sadašnjost bez težih posljedica. Od njih ih, naime, štiti - bogatstvo. Kraće, činjenica da 10% anketiranih izjavljuju da su u Dubrovnik došli i zbog nostalgije izravno ukazuje da Dubrovnik može privući i najzreliju skupinu turista, s brojnim referencijama, ali i s primjerenim platežnim mogućnostima. Za takvu vrst turista, uostalom, ako se zanemari studentski entuzijazam i sokolaške (sportske) seobe, vezan je i početak razvoja turističke djelatnosti, kao gospodarske grane.

U razdiobi odgovora uočiti je još jednu činjenicu: utjecaj prijateljskih iskustava. To znači da je jedan od pouzdanijih putova širenja i povećavanja atrakcijske snage Dubrovnika onaj koji, nasuprot formalnim obrascima propagande, vodi kroz razmjenu individualnih iskustava. Poznato je, pojedinac kao mjerodavno uzimlje ono individualno iskustvo koje pripada referentnoj osobi.

Na toj podlozi mogu se razviti brojni oblici "širenja tržišta", pod uvjetom da se strategija širenja oslanja na nekoliko jednostavnih i notornih činjenica iz socijalne psihologije, i da se one inteligentno koriste.

Odnos turista prema Gradu

O odnosu turista prema Gradu govore nalazi dobiveni na pitanje No.7-lo.ukazuju ne čestoću odlazaka u Grad. Predloženi odgovori rasporedjeni su na ljestvici gdje se intenzitet odnosa pojačava. Uočiti je da najveći broj anketiranih, 83,1% zaokružuje stupanj koji označuje najintenzivniji odnos: "ne mogu zamisliti boravak (u Dubrovniku) bez posjeta Gradu." Na drugom je mjestu po brojnosti skupina koja "odlazi povremeno u Grad"; takvih je tek 9,3%. Na trećem je mjestu skupina koja "odlazi često u Grad", njih je 6,8% od ukupnog broja anketiranih. Izneseni podaci potvrđuju prijašnji nalaz po kojemu je kulturna i povijesna specifičnost Dubrovnika glavnim razlogom dolaska, a koji se upotpunjuje dodatnim, ali ne i jednako vrijednim razlozima. To znači da su iskustva zasnovana na tim, dodatnim, razlozima ponovljiva na drugim mjestima, ali da se iskustvo stečeno u neposrednom susretu sa spomeničkim i povijesnim slojevima Grada ne može reproducirati ni na kojem drugom mjestu. Originalnost iskustva, na tom se tragu, otkriva kao jedan od najdubljih razloga turističke pustolovine. Dok je turizam pokretom viših društvenih slojeva, u zaključnim decenijima prošlog i prvih decenija ovog stoljeća, originalnost iskustava je, ujedno, ti glavnim razlogom turističkog kretanja. Kulturološke analize temelja turizma, koje su u našim prilikama bizarno rijetke, unatoč brojnim načelnim ambicijama, upućuju na izravno vezu turističke pustolovine koja traga za originalnošću iskustva s romantizmom (kao kulturnim pokretom). Posredovanje same potrage zbiva se osloncem na različite društvene alibijske bilo da je to "bolest živaca", "arheologijsko istraživanje", itd. Ali, neovisno o tim alibijima, ili s njihove druge strane, djeluje središnja motivacija kojoj je do izvora specifičnih, drugdje teško ponovljivih iskustava.

Tek se u poratnom razdoblju, kada turizam zadobiva nesumnjivu masovnost, otkrivaju u turizmu i paralelne motivacije,

medju kojima je središnja: odmoriti se od rada. Ali, na toj podlozi formiraju se one turističke strategije koje ne oblikuju izvore specifičnih iskustava, nego, na masovnoj, industrijskoj, podlozi, organiziraju (kraći) godišnji odmor skupinama zemaljske ili kontinentalne radne snage. Budući da je radna snaga zamorena i iscrpljena, načelno uzevši, fizički, turizam organiziran na masovnoj industrijskoj podlozi, uobličava se kao strategija industrijske organizacije fizičke obnove radnih sposobnosti. To je usmjerenje mjerodavno koliko je radna snaga u industrijskom sistemu jednim od konstitutivnih elemenata. Ali, već šezdesetih godina, kada promjene u industrijskom sistemu nagovještavaju postupnu minimizaciju industrijskih skupina koje prodaju goli fizički rad, i sve veću ulogu onih radnih skupina koje su nosiocima specifičnih znanja, umijeća, vještina, i u turizmu se oblikuju strategije koje se već manje oslanjaju na zgoljnu industrijsku organizaciju fizičke obnove radnih sposobnosti, a sve više na turistički rad kao na svojevrсну politiku iskustva. Na toj se točki turizam neposredno povezuje sa širom "industrijom iskustva", kao što su to, primjerice, "kulturna industrija", "sportska industrija" i slične grane.

U nekim zemljama to izbija na vidjelo i u organizacijskim promjenama (u Italiji, primjerice, ministarstvo za turizam i kulturu jedinstveno je). Dakle, grubo uzevši, turizam nije strukturno homogen. Razlikuju se, s obzirom na povijesnu genezu i konkretne nositelje, barem tri njegove razine. (i) Na prvoj razini traga se za specifičnim, i drugdje neponovljivim iskustvima. Nositelji i autori te vrsti turizma su obrazovanje i, obično, bogatije društvene skupine. (ii) Na drugoj razini traga se za turizmom gdje dominiraju, doduše, drugdje ponovljiva iskustva, ali zahvaljujući industrijskoj organizaciji njihove prezentacije (spektakl) ona još imaju privlačnu snagu. Nositelji takvog tipa turizma, po pravilu, su srednji slojevi. (iii) Na trećoj razini turizam je reduciran na industrijsku organizaciju fizičke obnove radnih sposobnosti, i na njega su "osudjeni" najniži

slojevi stanovništva, premda im se, nerijetko, i ta prilika jedva ukazuje. S obzirom na dominantne motivacije anketiranih u Dubrovniku, oni pripadaju prvoj i drugoj skupini, dakle, osnovni motivi koji ih pokreću su potraga za specifičnim, drugdje teško ponovljivim, iskustvima, (koja, povratno, omogućuju uspjelu priču, dakle, remitologizaciju putovanja), i za iskustvima kulturnog i srodnih spektakla.

Upozoriti je da potraga za drugdje teško ponovljivim iskustvima nije reducirana samo na potrošnju kulturnih sadržaja (u užem smislu) što se, nerijetko, u praktičnim strategijama implicira. Potraga za originalnim iskustvima obuhvaća, načelno uzevši, sve slojeve opstanka, a, u krajnjoj crti, sabire se oko ambicije da se sudjeluje u prakticiranju posebnih životnih stilova, lokalnih zajednica koje na određenim područjima, ili na određenim mjestima, žive. Dakle, to putovanje kroz Druge određuje osnovni obzor turističke pustolovine, kada ona nije reducirana na industrijsku obnovu fizičke radne sposobnosti; životnost (lokalnih) zajednica, njihova svakodnevnica, i posebnost, postaju, nesumnjivo, pretpostavkom svakog uspješnijeg turističkog poduhvata koji se oslanja na ambiciju da gostu ponudi kao središnje iskustvo sudioništvo u životnoj zbilji lokalne zajednice, i u specifičnostima što tu zbilju određuju. Na tom tragu, djelomično, nalaze se i odgovori anketiranih na pitanje No. 8. Najveći broj anketiranih odgovara da ih u Grad privlači "posebni povijesni ambijent", 68,6%. Druga je skupina onih koje privlače kulturne znamenitosti (56,8%) Treća je skupina koju privlače "kule i zidine" (55,9%), a na četvrtom je mjestu skupina koju najviše privlače "stanovnici Grada i njihov način života" (52,5%). Budući da su se i na ovo pitanje mogla zaokružiti do tri odgovora, proizlazi da je dominantna ona (cjelovitija) skupina odgovora gdje se daje prednost sticanju specifičnog iskustva koje se temelji na kontaktu s (i) posebnim povijesnim ambijentom Dubrovnika, (ii) kulturnim znamenitostima Grada, i (iii) sa živim stanovnicima Grada i njihovim načinom života.

Iskustvu stečenom u "ugostiteljskim radnjama i trgovini" prednost daje uočljivo manji broj anketiranih, (38,1%) premda, dakako on nije zanemarljiv. Naprosto, na djelu su dvije strukturalno paralelne motivacije: prva je usmjerena sticanju specifičnih iskustava kroz kontakt s cjelovitim ambijentom i živim ljudima, a druga kroz sudjelovanje u odgovarajućim "potrošačkim" aktivnostima. U tu sliku uklapaju se i nalazi dobiveni u odgovorima na pitanje No. 9. Najveći broj anketiranih (nakon skupine onih koji izjavljuju da ih "ništa ne smeta u Gradu") izjavljuje da ih najviše smeta "nedostatak informacija o kulturnim vrijednostima"; udio te skupine u ukupnom broju anketiranih iznosi 33,9%. Dakle, svaki treći anketirani izjavljuje da je ometen na svom traganju za specifičnim iskustvima. Na drugom je mjestu skupina onih kojima smeta nedostatak mjesta za zabavu (25,4%), a tek je na trećem mjestu skupina kojoj smeta "slaba trgovačka ponuda" (20,3%). Premda ta skupina nije, kako smo već upozorili, zanemariva, dobiveni rang raspored ipak ukazuje na pomalo "iskošen" zaključak u odnosu na uobičajene.

Naime, osnovni izvor nezadovoljstvu turista i nije toliko (očita) nerazvijenost potrošačke ponude, koliko odsustnost specifičnog životnog konteksta i posredovanja osnovnih izvora specifičnih iskustava. Na mjestu prirodnih nositelja i oblikovatelja tog konteksta, živih, praktičnih ljudi, stoje brojne organizacije namjena kojih i nije baš uvijek jasna, kada se promatra na manifestnoj razini, ali je očitija kada se, na latentnoj razini, identificiraju učinci njihove redukcije i ukidanja upravo onoga što je presudno: "prirodnog društvenog konteksta".

Na istom tragu je i razdioba odgovora dobivenih na pitanje No 10. Podjednak broj anketiranih izjavljuje da bi za ugodniji boravak turista u Dubrovniku bilo najbolje "poboljšati komunalnu opremu Grada: rasvjetu, fasade, čistoću, kanalizaciju, itd." (33,1%) i "povećati i obogatiti kulturnu i zabavnu ponudu" (33,1%). Tek potom slijedi zahtjev "urediti pristupe moru" (25,4%) i "bolje urediti trgovačke,

ugostiteljske i druge prostore za razne usluge" (23,7%). I ta razdioba otkriva da je pritisak na povećanje i poboljšanje potrošačke sfere nesumnjiv i nezanemarljiv, ali da reduciranje strategije razvoja turizma samo na njega nije validno jer naprasito, uostalom kao i svaki redukcionizam, ukida najvitalnije (a i najvažnije) turističke motivacije, svodeći ih (nerijetko i uvredljivo), na zgoljnu potrošačku hlepnju.

Izbor najpovoljnijeg smještaja u Dubrovniku

Na to ukazuje razdioba odgovora na pitanje No 11. Najveći broj anketiranih, kao najpovoljniji smještaj, prihvaća "u hotelu uz more" (48,3%), dakle, ono što im se aktualno nudi u hotelima na Babinu Kuku, ili u "Libertasu", "Excelsioru" i drugim hotelima uz more. Dominaciju hotelske alternative ("uz more") zacijelo treba tumačiti, s jedne strane, primjerenim civilizacijskim standardima u njima osiguranim a, s druge, nedostatkom pouzdanijih alternativa. Na drugom je mjestu skupina anketiranih, uočljivo manja, ali još ne i zanemarljiva, koja prednost daje "manjem naselju izvan Dubrovnika, uz more" (12,%). To znači da bi, eventualno, preusmjeravanje investicija u "turističke kapacitete" trebalo provesti računajući, prvenstveno, s mogućnostima manjih naselja u općini Dubrovnik (dakako, onih uz more).

Starogradska hotelska alternativa, kakva se zastupa u nacrtu Plana (Pustijerna), sudeći barem po broju anketiranih koji bi rado stanovali u hotelu u Gradu, nije posebno sukladna turističkim aspiracijama, svega 2,5% anketiranih optira za tu mogućnost. Medjutim, za "privatni smještaj u Gradu" optira 7,6% anektiranih. Premda su oba dobivena postotka odveć mali za bilo kakvo pouzdanije usporedjivanje ipak uočena razlika nije bez indikativne vrijednosti. Naime, ako je već Grad, njegov ukupni povijesni ambijent, kulturni slojevi i vrijednosti, te svakodnevni život što se u njemu odvija, izvorom specifičnog iskustva, onda je logično da onaj koji takvom iskustvu teži daje prednost privatnom smještaju, jer mu takav smještaj, naprosto, omogućuje neposredniji kontakt i s ambijentom i s ljudima. Sudeći po dosadašnjoj razvojnoj strategiji dominantnoj u turizmu, ta se mogućnost nije posebno koristila jer, kako smo već upozorili, turizmom dominiraju organizacije, a još ne i konkretni ljudi, kontinuirajući na taj način industrijsko načelo utemeljenja turizma, koje smo u uvodnim poglavljima

(shematično) opisali. Na toj podlozi operira se apstrakcijama, "prirodnim" za diskurs industrijalizma, ali prilično neprikladnim za dalekosežniju organizaciju uspješnih tercijarnih djelatnosti, a napose ne turizma. Da je, donekle, riječ o selektivnom vladanju anketiranih upućuju i odgovori u rubrici "privatni smještaj uz more", za koju je optiralo jedan 1,7% anketiranih. Dakle, privatni smještaj nije primjenjiv univerzalno, kao, uostalom, ni hotelski. Ali u nekim slučajevima, kao što je smještaj turista u specifične ambijente, on je optimalan, jer se na podlozi što je on osigurava omogućuje prirodna komunikacija između domaćina i gosta, i oblikovanje onih iskustava do kojih je turistima stalo. Na analognom je modelu oblikovan tzv. ruralni turizam koji nije moguć bez privatnog smještaja i individualnog rada kao posrednika u iskušavanju specifičnog stila života.

Mnijenje anketiranih o jednoj intervenciji u Gradu

U odgovorima na pitanje No 12., izbija na vidjelo razdioba mnijenja turista o svrhovitosti planskog prijedloga da se (djelomično) iseli predio Pustijerne i tamo izgrade hotelski apartmani. Premda je moguće da je razdioba odgovora posredovana elementima u "komunikacijskom kanalu", dakle, konstrukcijom pitanja, jezikom, i shematičnošću referencijalnog polja što ga pitanje nudi, ipak se ne može prihvatiti ni suprotna (moguća) teza po kojoj bi dobivena razdioba bila čistim artefaktom. Atoga na dobivenu razdiobu upućujemo kao na jednu od indikacija, koja dobiva na validnosti koliko je sukladna drugim, pouzdanijim, indikacijama.

Najveći broj anketiranih, 78,8% izjavljuje da iseljavanje stanovnika iz Grada i gradnja hotelskih apartmana "nije prihvatljiv prijedlog jer Grad bez stanovnika gubi onu privlačnost koju sada ima". Na drugom je mjestu skupina (5,9%) anketiranih koja odbija isti prijedlog, ali zbog toga što u Gradu nije moguće organizirati dobar smještaj turista. Svega je, ukupno uzevši, 2,5% anketiranih odgovorilo da je izneseni prijedlog dobar i za Grad i za turizam u Dubrovniku.

Dakle, dobivena razdioba mnijenja nije bipolarna, što bi opravdavalo dodatne, rafiniranije analize, nego, doslovno uzevši jednosmjerna u odbijanju spomenutog prijedloga. Udio od 84,7% anketiranih koji takav poduhvat odbijaju dovoljno uvjerljivo podupire gornju tvrdnju. Stoga je, na tragu opisanog nalaza, a on je sukladan drugim nalazima dobivenim anketiranjem turista, (i gradjana) zasnovano predložiti tvrdnju da razvojne i planske intervencije u Gradu koje ne računaju s gradjanima Grada kao sa "zakonitim" tumačima života u gradu i njegovih specifičnosti nemaju podlogu ni u aspiracijama gradjana ni u interesima turista.

9. ZAKLJUČCI, PREPORUKE I PRIJEDLOZI

1. Informiranost

Preporuka da se osigura bolja informiranost sudionika vrlo je česta u praktičnim istraživanjima u urbanističkom planiranju. A nije ni nova. Koliko se razvijaju i upotpunjuju sociologijska istraživanja urbane sfere toliko se češće ta preporuka (i zahtjev) javlja. Inzistirajući na informiranost ne zastupamo tezu, koja je, inače, prisutna, makar i implicitno, u brojnim razgovorima o ulozi informacije u društvu, po kojoj bi sama činjenica da su sudionici pojedinog društvenog procesa informirani već eliminirala brojne interesne i kulturologijske razlike. Naprotiv, budući da je (to je, najzad, notorno) društvena praksa i praktično vladanje društvenih subjekata određeno brojnim dinamičkim elementima položenim daleko sa onu stranu racionalne sfere, tvrditi da će veći stupanj informiranosti sudionika, sam po sebi, eliminirati brojne suprotnosti znači, u osnovi, ostati na tragu apstraktnih prosvjetiteljskih predrasuda o dominantnoj racionalnoj strukturi društva. Na toj razini, dakle, očekujući dalekosežne promjene, inzistirati na informiranosti ne čini nam se posebno zasnovanim ni plodnim.

Medjutim, zbog činjenice da je društvena zbilja sve dublje posredovana tehnikom, i konzekvencijama što neposredno proizlaze iz njezine prisutnosti, transparentija čak i svakodnevnog društvenog i životnog konteksta sve je slabija. Kraće, koliko je društveni kontekst dublje tehnički posredovan, i koliko je dublje diferenciran, toliko je uloga informacije, kao praktičnog, svakodnevnog, pomagala veća. Proces planiranja, pa, dakle i proces urbanističkog i prostornog planiranja, osim u rubnim slučajevima, i sam je izgubio transparentiju. Mogućnost i reagiranja, i vrijednovanja planskih prijedloga izravno ovisi o razini i količini informacija.

Već i gruba pretraga po informacijskim i komunikacijskim "kanalima" u urbanističkom i prostornom planiranju u nas otkriva da se taj dio ukupnog sustava, vjerojatno, razvijao najsporije, ako se je uopće i razvijao.

Po našem uvjerenju u njemu dominiraju dva osnovna elementa: "ekspertni diskurs" i (tradicionalno) pismeno/usmeno "izlaganje". Oba ta elementa dostatna su koliko se planiranje odnosi, prvenstveno, spram središnjeg subjekta planiranja: države, neovisno javlja li se on na lokalnoj razini, kao mjesna zajednica. Ali su fatalno "prekratki" koliko se planiranje odnosi (ili teži odnositi) spram drugog (središnjeg) subjekta: konkretnih društvenih skupina, i njihovih razvojnih opcija. S te strane odmjerena informacijska praksa urbanističkog i prostornog planiranja, ne samo da je (i) tehnički neprimjerena (po pravilu odsutnost sviju ili većine tehničkih pomagala medijske kulture), nego, prvenstveno, (ii) epistemologijski; to znači, naprosto, da aktualna informacijska praksa, paradoksalno, proizvodi poluinformiranost, stvarajući tako kognitivno ozračje u kojemu nisu precizno određene posljedice ni jedne alternativne opcije, osim one koja se nudi, a, nerijetko ni one.

U teritorijalnim zajednicama kakva je i Grad, gdje su nadslojavanja kulturologijskih i povijesnih razina brojna i obilna i gdje su identifikacije s mjestom dublje, zbog povećanog angažmana ljudi, poluinformiranost proizvodi seriju konfliktnih situacija koje, postupno, brišu i ono minimalno polje konstituiranja dvosmjerne komunikacije. Polarizacija (uglavnom zasnovana) po shemi mi/oni, i nepovjerenje, postupno uobličuju takvo stanje stvari da se arbitrirajuća intervencija institucija vlasti čini ne samo potrebnom nego, pače, jedinom primjerenom. (Nije, stoga, začudno, što se ponekad predlaže da se i Nacrt plana Grada usvoji "po hitnom postupku", na to upućuju pojedine izjave uglednih dubrovačkih ljudi objavljene u "Dubrovačkom vjesniku".)

Stoga predlažemo planskom timu da pokuša, prije okončanja javne rasprave o Nacrtu plana Grada, organizirati sustav i praksu informiranja koja će se osloniti na: (i) tehnička pomagala medijske kulture (film, video, televizija zatvorenog kruga);

(ii) na pružanje osnovnih, ali relevantnih, podataka o planskim prijedlozima i o činjenicama na kojima se temelje, (iii) na otvorenost za alternativne opcije, koje, premda stručno uzevši, rudimentarno, ali, razvojno uzevši, mjerodavno, uobličuju pojedine skupine građana. Premda su mogućnosti planera da vladaju cjelinom informacijskog procesa ograničene, ipak je korisno na tomu iznova inzistirati.

2. Demokratizacija procesa planiranja.

Strogo, formalno/institucionalno ustvrditi da proces planiranja nije dovoljno demokratiziran znači, u osnovi, tvrditi da demokratizaciju planiranja spriječavaju institucionalne brane. To, dakako, nije točno. Već i površan pregled broja "suglasnosti" i "javnih rasprava", koje pojedini prostorno planski dokument mora imati ili proći, ukazuje da je ta faza planiranja za planski tim pravi "hod po trnju". To će potvrditi svaki iole iskusniji prostorni ili urbanistički planer. Međutim, a nalazi i u ovom istraživanju to potvrđuju, unatoč velikoj institucionalnoj (samoupravnoj) otvorenosti, uočava se trajno zaostajanje razvoja društvene opreme, ili trajno zanemarivanje potreba onih skupina koje se nalaze rubno u odnosu na radni kontigent; uočava se i (samorazumljiva) dominacija (paleo)industrijske ideologije u oblikovanju osnovnih razvojnih opcija, itd. To znači, da, unatoč otvorenosti na formalnoj, institucionalnoj razini, planerski proces ostaje manje ili više zatvoren za brojne alternativne razvojne opcije. Štaviše, moguće je, u radikalnijoj interpretaciji, predložiti stav po kojemu je, paradoksalno, institucionalna otvorenost procesa planiranja toliko veća, koliko je on stvarno zatvoreniji za alternative. Taj tip paradoksa, najzad i nije više neobičan u tipovima društava koje zovemo tehničkim. Na paradoksalni mehanizam "potiskivanja izazivanjem" upozorio je još M. Foucault. (Vidjeti "Riječi i stvari").

Dakle, kada, na tragu naslova, predlažemo demokratizaciju planiranja ne mislimo na uvodjenje ili izgradjivanje novih institucionalnih razina raspravljanja ili pretresanja plana. Mislimo, prvenstveno, na (i) promjenu odnosa prema pojedinim

107

subjektima planiranja; to znači da prednost pojedinih razvojnih opcija što ih zastupa država ili pojedine skupine iz sfere udruženog rada nije samorazumljiva, nego da se otkriva tek u kontekstu suočavanja s drugim, alternativnim opcijama, (ii) na promjenu korištenja raspoloživih formalnih okvira; oni, ne moraju, nužno, biti podređeni dominaciji pojedinih razvojnih opcija, koja dominacija ukida mogućnosti provjere; (iii) na stvaranje "radnih", "neformalnih" oblika prisutnosti društvenih skupina u procesu planiranja; tehničko uređjivanje te prisutnosti može se provesti korištenjem različitih metoda i postupaka istraživanja aspiracija, motivacija, promjena, itd., od, onih kakav je ombudsman, iz (klasičnog) socijaldemokratskog konteksta do stvaranja lokalne kablirane televizije, i sličnih rješenja. Sve su to, dakako, prijedlozi koji se mogu provesti "na dugu stazu". U tekućoj situaciji, kada je pritisak da se ozakoni planski dokument uređenja Grada, čak i razumljiv, planerski tim, kao jedan od koraka u demokratizaciji planiranja, može provesti vrijednovanje pojedinih razvojnih prioriteta u Gradu, kako bi se izbjegla apriorna tvrdnja po kojoj je oživljavanje investicijske aktivnosti u Gradu, što je, očito, osnovni cilj nacrtu Plana, provedivo prvenstveno kao investiranje u(nove) tercijarne radne zone u Gradu. Otvaranje alternativa na toj razini stvorilo bi nove mogućnosti i Planu i planerima.

3. Poboljšati demografsku sliku stanovništva Grada.

Analiza socio-demografskih obilježja stanovništva Grada otkrila je da je u Gradu dominantno, demografski govoreći, "staro" stanovništvo. To znači da, gledajući razvojno, postojeće stanovništvo ne može razviti socijalne i gospodarske inicijative nužne budućem razvoju, a još manje osigurati demografski kontinuitet. Odgovor na tu činjenicu, u Nacrtu plana formuliran je kao "planirano" smanjenje broja stanovnika. Ta formulacija je, u javnosti, izazvala nesporazume, i bila jednim od elemenata polarizacije. Upozoravamo da je, u osnovi, spor jezični.

Planirano smanjenje broja stanovnika, kada se doslovno pročita, upućuje na (i) državnu ili paradržavnu volju koja, na temelju planskih ovlasti, iseljava stanovništvo; (ii) na zaključak da građani baš i nisu posebno važni u razvoju Grada, kada se polazi od stava da se oni makar i djelomično "planirano" iseale. S druge strane, pak, u razdoblju od vremena izrade Nacrta plana do, zaključno, godine 1985., broj stanovnika u Gradu smanjio se "neplanirano", ali ta činjenica nije izazvala posebnu raspravu. Po našem uvjerenju, kada se napusti paradržavni jezik što ga planski tim u ovom slučaju koristi, na djelu je potreba da se preusmjere demografski tokovi u Gradu, ali i u gradu (Dubrovniku) kako bi se osigurala uravnotežena demografska reprodukcija stanovništva u Gradu, i s obilježjima koja jamče odgovarajuću socijalnu i gospodarsku inicijativu potrebnu budućem razvoju. Preusmjeravanje demografskih tokova u Gradu i gradu, (a ne "plansko" iseljavanje) oslanja se na selektivnu razvojnu politiku, lišenu redukcionizma i voluntarizma paradržavnih subjekata. Ishodišni stav te politike je da su građani Grada ključni subjekt i obnove i razvoja aktivnosti u Gradu. Selektivna razvojna politika u cilju preusmjeravanja demografskih procesa znači, u osnovi, niz postupaka koji se oslanjaju na građane i s njima računaju, u procesu postupnog podizanja atrakcijske vrijednosti Grada za vitalne skupine stanovništva.

Iz ove, načelne, i, zapravo, notorne, konstatacije proizlaze, međjutim, obvezujući konzekvencije. "Planiranom" iseljavanju, naime, nužno prethode, mjere i postupci kojima se, osim investicijske aktivnosti udruženog rada, ohrabruje i investicijska aktivnost pojedinaca. U uvodnim poglavljima upozorili smo da proces tercijarizacije vodi većoj i socijalnoj i gospodarskoj aktivaciji stanovništva. Ohrabrujući, na tercijarnoj funkcionalnoj osnovici, i individualnu investicijsku aktivnost, dakle, ulaganja u sve ono što, u tekućem razvojnom kontekstu može biti resurs, spojiv s civilizacijskim i ekološkim standardima urbane strukture u Gradu, povećava se,

postupno, i atrakcijska snaga Grada, a, time, privlače i vitalnije skupine stanovništva da ga obitavaju. Taj proces "prirodne društvene" prerazdiobe (Marx) socijalnih i gospodarskih energija ključna je pretpostavka na kojoj se temelji mogućnost obnove Grada kao socijalne i graditeljske cjeline, pri čemu ostaje očuvan "organski" karakter njezina jedinstva. U protivnom, inzistirajući na "planiranom" smanjenju broja stanovnika u Gradu, kao na obvezi paradržavnih subjekata, u osnovi se podržava, htjelo se to ili ne, stajalište po kojemu su građani Grada objekt na raspolaganju planskim voljama; na takvo izvodjenje građani su, što pokazuju i rezultati ankete, najviše i reagirali. Da ta logika i nije potpuno bez uporišta u planskim postavkama, ukazuje i činjenica da se atrakcijska snaga Grada teži povećati i ohrabrivanjem investicija u ekskluzivne sadržaje i aktivnosti, napose na onim točkama koje su, očito i tradicionalne, mjestima reprodukcije iskustva slobode (Stradun). Po našem uvjerenju, diversifikaciji aspiracija primjerena je diversifikacija ponude, gdje je ekskluzivnost tek jedna od dimenzija potrebnih za ravnotežu. Ona je, dakle, omogućena tek diversifikacijom, koja je, uostalom, podloga povećanja atrakcijske snage Grada, i na koju se oslanja potrebna diversifikacija investicija.

4. Novi prioriteti u procesu obnove.

Na temelju dobivenih nalaza očito je da anketirani teže slijedećoj razdiobi prioriteta u procesu obnove Grada: (i) stanovanje, i, općenito, poboljšanje uvjeta života, (ii) obnova komunalne opreme i infrastrukture, (iii) zadovoljavanje potreba djece, omladine, starijih, te općenito, podizanje javnog društvenog standarda, (iv) sustavno izgradjivanje gradske slike i ambijenta (čistoća, rasvjeta, smanjenje buke, itd.). Navedeni prioriteti ne opovrgavaju potrebu za obnovom spomeničkog fonda; naprotiv, oni se, na posredan način, nastavljaju na taj proces sa (zasnovanom uostalom) argumentacijom po kojoj nije moguće obnoviti Grad, a još

manje provesti seizmičku zaštitu ako se ne obnovi i seizmički ne zaštititi stambeni fond. Ako se obnova i zaštita reducira prvenstveno na spomenički fond, on će, obnovljen i osiguran, ostati u flagrantnoj suprotnosti spram zapuštenog, i (seizmički) neosiguranog stambenog fonda. Time se stvaraju pretpostavke za obnovu Grada osloncem na strategiju "investiranja u radnu zonu", gdje se zonom proglašuju pojedini spomenici ili pojedini dijelovi, Grada, a stanovništvo se, zbog zapuštenog stambenog fonda i karaktera novih investicija, iseljava. Taj scenarij, premda nema uporišta u Nacrtu plana, nije nevjerojatan, neovisno o namjerama planskog tima, sve dok obnova stambenog fonda nije isposlovana kao jedan od središnjih prioriteta, ne tek načelno, nego kroz niz konkretnih mjera, kojima je cilj aktivirati različite tipove investicijskih subjekata, od individualnih, do subjekata iz sfere udruženog rada, da usmjeruju svoje investicije u obnovu stambenog fonda. To je moguće kada se i stambeni fond valorizira kao razvojni resurs. Strožije promatrajući, to na temelju industrijskog odvajanja radnog i stambenog mjesta jedva da je provedivo. Ali, na tercijarnoj podlozi, gdje se produktivno, neposredno prostorno povezuju stambeno i radno mjesto, i gdje stambeni fond, u osnovi, postaje svojevrsnom mješovitom radnom "zonom" (promatrajući stvar, dakako, načelno), investicije u stambeni fond postaju, istodobno, i investicije u osnovne infrastrukturne elemente radnog mjesta. S toga stajališta odmjerene investicije u obnovu stambenog fonda postaju, ujedno, i razvojnim investicijama u radni prostor. Dakle, biti na tragu logike koju nudi lista prioriteta ciljeva obnove dobivena u anketiranju, znači, zapravo, napustiti strategiju investiranja u posebnu (tercijarnu) radnu zonu, a razviti investicijsku praksu u stambeno/radno mjesto, kao u jedinstvenu strukturu. Na odsutnost preciznijeg opisa te mogućnosti građani su u anketiranju više puta reagirali, i nesumnjivo, ne bez uvjerljivosti.

Kada se dvojba ukloni na toj razini, onda prioritarnost obnove komunalne opreme i infrastrukture, te zadovoljavanje

potreba djece, omladine, starijih, itd., postaje samorazumljivo. Ali Nacrt plana, budući da tu nije precizan, može uključiti i paradoksalan prijedlog da se ustanove za starije ljude iseale iz Grada. On je u suprotnosti s listom prioriteta obnove dobivenom anektiranjem na dvije razine:, (i) na prvoj razini u suprotnosti je s psihologijskim usmjerenjem starijih; nasuprot uvriježenom mnijenju da stariji ljudi teže azilu u tišini, itd., oni, naprotiv, koliko su osamljeniji, teže biti uključeni u što gušći urbani kontekst. To znači da je "idealno" mjesto za lokaciju ustanova za starije ljude upravo - urbano središte; (ii) na drugoj razini u suprotnosti je s logikom obnove stanovanja; ako se obnavlja stambeni fond obnavlja se i socijalni kontekst stanovanja, a koliko su stariji (skupa s djecom) konstitutivna skupina toga konteksta nije potrebno posebno dokazivati. Činjenica dakle, što se predlaže iseljavanje ustanove za starije ljude iz Grada oslanja se na implicitnu tezu po kojoj je Grad prvenstveno radna zona, u kojoj nema mjesta ekonomski neefikasnim grupama.

Stvar je, međjutim u tomu, a na to odgovori anektiranih upućuju, "stručno rudimentarno ali razvojno mjerodavno", da Grad nije prvenstveno radnom zonom, nego specifično stambeno/radno mjesto koje navlastite razvojne potencijale potvrđuje upravo koliko je cjelovito u socijalnom i funkcionalnom pogledu. Optimizirati funkcionalne razine na račun socijalne cjelovitosti znači, u osnovi, ohrabrivati strategije ekskluzivnog investiranja i iseljavanja; optimizirati pak socijalne razine na račun funkcionalne cjelovitosti, znači ohrabriti strategiju mortifikacije Grada kao mjesta socijalne potrošnje. U našim je prilikama potonja mogućnost nevjerojatna, jer Grad ne zadovoljava bitan uvjet: ne obitavaju ga birokratske skupine koje mogu primjereno preusmjeriti investicijske tokove, boreći se za kvalitetu (vlastitog) lokalnog života. Ali je moguće, u većoj ili manjoj mjeri, dobiti Sv. Stefan; stupnjevi su, počam od različitih oblika "divlje" cityzacije do potpunog iseljavanja brojni i bogati nijansama.

Budući da su primjeri obnove starog dijela Rijeke, primjerice i sličnih gradova, pokazali koliko je cityzacija, dakle, model obnove koji optimizirajući funkcije uništava socijalni sustav i sklop što je u jezgri podlogom tim funkcijama, u našim prilikama povezana s jakim interesima različitih privrednih ili birokratskih skupina, njezina primjena i u obnovi Dubrovnika nije nevjerojatna neovisno o ciljevima Plana. Pomisao da se ustanove za starije ljude iseale iz Grada striktno je na tom tragu. Zgoljnost funkcija, odijeljenih od socijalnog konteksta, održiva je i provediva u industrijskom sustavu. U sustavu tercijarnog privredjivanja redukcija i odvajanja funkcija od socijalnog konteksta je, upravo, fatalno po najveći broj tih funkcija. Po staru jezgru kao socijalnu i povijesnu zbilju da i ne govorimo. Na toj točki planski prijedlozi trebali bi biti nedvosmisleni.

5. U pogledu na razvoj tercijarnih djelatnosti, prioriteti dobiveni anketiranjem, uglavnom se ne razlikuju od onih predloženih u Nacrtu Plana. Ali je upozoriti na razliku u nijansi. Planski prijedlozi, djelomično, teže ekskluzivnim razinama tercijarne (trgovina, fini zanati, ugostiteljstvo, itd.). Prioriteti dobiveni anketiranjem teže (i) s negativne strane, ograničiti bujanje pauperskih formi tercijare, kao što su, primjerice kafići; (ii) s pozitivne strane teže afirmirati diversifikaciju tercijarnih djelatnosti, bez nužnog oslanjanja na ekskluzivnost ponude, premda je i ona, nesumnjivo, istaknuta. To znači da se u odgovorima anketiranih prednost daje onima opcijama u kojima se može očuvati prvotni "demokratski" karakter odnosa djelatnost-korisnik, ali gdje se ne zanemaruje ni nužna diversifikacija ponudjenih sadržaja kao ni obvezujući civilizacijski standardi koji odnos reguliraju. Dakle, naspram ekskluzivnosti kao osnovnog odredjenja, odgovori anketiranih bliže su sintagmi "visoki pučki stil", koja je, doduše, nastala u teatarskom kontekstu (Zuppa), ali

koja se valjano može iskoristiti za sažeti i naznačiti osnovnu usmjerenost aspiracija anketiranih. Ta usmjerenost sukladna je i listi prioriteta opisanoj u prethodnom odjeljku. Ako bi se i kada bi se razvoj tercijare oslonio prvenstveno na ekskluzivnost sadržaja, i njihovo "svjetsko" važenje, onda se nužno, premda samo implicitno, računa s onim tipovima investicijskih subjekata koji su usmjereni, pretežno investiranju "u zonu", dakle, koji teže ekstremnim koncentracijama sadržaja kako bi optimizirali dobit. Usmjerenje na tragu sintagme "visoki pučki stil" ima nešto drukčije konzekvencije. Ono se oslanja na obnovu ukupnog ambijenta, i razvija se oslonivši se na procese u urbanom kontekstu.

Ono se, realizira tijesno povezano sa stanovanjem.

Sam proces diversifikacije anketirani, uglavnom, zamišljaju da se razvija u nekoliko pravaca. (i) Proširenje ponude s obzirom na razinu i kvalitetu; riječ je o većem broju ekskluzivnijih sadržaja i oblika ponude. (ii) Proširenje ponude s obzirom na nove skupine korisnika, ili nove potrebe; riječ je ili o ponude koja računa ozbiljnije s korisničkim skupinama kao što su mladi, sa skupinama turista iz inozemstva s jasnim potrošačkim prioritetima, itd., ili o ponudi, koja, postupno, proizvodi nove potrebe, ali u već poznatih korisničkih skupina. Ta je ambicija izravno povezana s prijašnjom (proširenje ponude po razini i kvaliteti). Ona je, međutim, provediva tek koliko se oslanja na "organske" procese u urbanom kontekstu, i na kontinuirane preobrazbe u njegovoj dubini. Ako se, naprasito, odvoji od njih, ta je ambicija ostvariva tek kao apstraktna potrošnja, kakva se uobličila i realizirala u potrošačkom centru na Babinu Kuku, i tamo zakonito pripada. (iii) Proširenje ponude na temelju integracije noći u urbano vrijeme. Odsječenost vremena noći od urbanog vremena izazivlje (opravdano) nezadovoljstvo i u anketiranih i u planera. Međutim, aktivacija noćnog vremena, na podlozi tercijarne ponude, izravno se sukobljava s ekološkim aspiracijama anketiranih, gdje je buka označena kao jedan od središnjih izvora narušavanja ekološke ravnoteže.

Njome je, vidjelo se, posredovan i odnos spram turista. Oni, kada se negativno vrijednuju, nisu uzročnikom "prenapučenosti" nego povećanja buke i ugrožavanja mira. Na tom tragu misliti o integraciji vremena noći u urbano vrijeme znači tragati za relativnom lokacijskom odvojenosti stambenog konteksta i mjesta povezivanja noćnog i urbanog vremena. To je provedivo ili na rubnim uličnim potezima, gdje je stanovanje rezidualna funkcija, ili na potezima uz more. Na toj točki se aktualizira pitanje o odnosu Grada spram mora, i obalnom prostoru Grada i istočno od njega.

(iv) Afirmacija produkcije na tercijarnoj podlozi. Riječ je o činjenici da anketirani zagovaraju intenzivniji razvoj obrta. Ta ambicija je prisutna, i primjereno vrijednovana i u Nacrtu Plana. U oba slučaju misli se i na razvoj proizvodnog obrta i na razvoj uslužnog obrta. Na toj je točki moguće predložiti tvrdnju po kojoj podloga obnovi obrta ne mora biti samo ekonomska. U elastičnoj strategiji zaštite spomeničkog naslijeđa, spomenikom se drže i pojedini produkcijski postupci, koji su obilježili ili stabilizirali određene kulturne tradicije. U tom slučaju program obnove i razvoja obrtništva (i proizvodnog i uslužnog) može se osloniti na dvije skupine investicijskih subjekta: (a) na subjekte, individualne ili iz udruženog rada, koji kroz razvoj obrta nastaje optimizirati dobit, (b) na subjekte koji, razvijajući i čuvajući proizvodne obrtničke postupke, kao konkretnu praksu, kao, dakle, specifične kulturne spomenike, omogućuju i reprodukciju specifičnog urbanog konteksta, koji utječe na obalikovanje specifične turističke ponude, dakle, ekonomski se optimizira posredno. Budući da je definiranje međunarodnih funkcija Dubrovnika tek u začetku, (a, strogo uzevši, i jugoslavenskih), jedan od modaliteta ili postupaka koji bi to olakšali je i razvoj Dubrovnika kao specifičnog obrtničkog središta, gdje se obrti razvijaju i prakticiraju ne samo s obzirom na njihove neposredne učinke nego prvenstveno zbog toga što su spomenicima kulture, i što je njihovo prakticiranje primjereni oblik njihove zaštite, kao baštine. Promjene što bi se time izazvale u urbanom kontekstu Grada bile bi

vrlo pogodne po daljnju diversifikaciju tercijarne ponude u različitim pravcima, a povećale bi i atrakcijsku snagu Dubrovnika kao turističkog središta. (To omogućuje i aktualizaciju onih planskih opcija koje polaze od uvjerenja da se opisani programi mogu osloniti i na subregionalno povezivanje napose s Perastom i Kotorom, gdje su obrtničke tradicije bile izuzetno jake).

(v) U opisanu skupinu zahtjeva za diversifikacijom uključen je i zahtjev za golim poboljšanjem dnevne opskrbe. **Ta je potreba** u Nacrtu Plana primjereno valorizirana, ali u odgovorima anketiranih, probija uvjerenje da je dnevna opskrba rubna u usporedbi s već spomenutim zahtjevima za deversifikacijom i preobrazbom ukupne tercijarne ponude. Medjutim, upozoriti je da tomu nije tako. Dnevne opskrba konstitutivni je dio urbanog konteksta, i ne može se povećavati atrakcijska snaga Grada, napose ne za vitalne skupine stanovništva, ako taj elementarni sloj urbane strukture nije u ravnoteži. Konzistentno misliti na tom tragu znači dati lokacijsku legitimnost u Gradu brojnim "nepopularnim" sadržajima kao što su, primjerice, trgovina mješovitom robom, željezara, prodavaonica obuće, i slične. Uočili smo nesklonost tim sadržajima, prisutnu implicitno, i u Nacrtu plana i u odgovorima pojedinih skupina anketiranih; to mišljenje nije dominantno, ali nije nevjerojatno da se u određenim prilikama nametne kao središnje. Upozoriti je da je razina dnevne opskrbe neposredno povezana s onim razvojnim prioritetima koji ističu na prvo mjesto obnovu stanovanja i stambenog konteksta. Povezana s tim kontekstom, dnevna opskrba je jednim od onih urbanotvornih elemenata koji pridonose većoj atrakcijskoj snazi Grada. Lišen primjerene dnevne opskrbe Grad postaje mjestom potrošnje koja nema prava na banalnost. To povratno, znači da se, s druge strane, prispijeva interpretaciji Grada kao muzeja, ili sličnog mjesta, gdje nije predviđen dnevni život. Banalnost je, naime, trag dnevnog života, i gdje je ona obrisana tamo su, u osnovi, koliko god paradoksalno to zvučalo, ograničena prava na obični život. Ostaje za promisliti što tek znače zgođna prava na (isključivo) "neobični" život.

(vi) U razvoju kvartarnih djelatnosti anketirani predlažu da se prvenstvo dade ceremonijalnim i protokolarnim funkcijama, a da se djelatnosti kao što su: statistika, uprave raznih komunalnih poduzeća za grad Dubrovnik, itd., potisnu iz Grada. Po našem uvjerenju taj je prijedlog razuman. Koncentracija ceremonijalnih i protokolarnih funkcija u Gradu primjerena je činjenici da je Grad, ujedno cjeloviti simbolički sustav (i sklop) i da se ta koncentracija brojnih semiologijskih slojeva treba razvojno aktivirati. Ako se prihvati, u prijašnjim odjeljcima tematiziran, stav po kojemu je obnova stambenog fonda središnji posao, i po kojemu stambeni fond nije tek zgoljnom stambenom funkcijom, nego, ujedno, prostorom rada, budući da biće tercijarnog rada to omogućuje, onda je stav o aktivaciji simboličkog naslijeđa Grada, i korištenja toga naslijeđa kao resursa, nesumnjivo validna. U gustom tercijarnom kontekstu, prakticiranje ceremonijalnih i protokolarnih funkcija, oslonjeno na korištenje odgovarajućih simboličkih obrazaca, unosi u Grad one tipove iskustava s kojima, se inače, već legitimno računa u svakoj zrelijoj (turističkoj) ponudi.

S tim je neposredno povezano i prakticiranje Grada kao jedinstvenog kulturnog prostora. Zahtjev za razvojem kulturnih ustanova dominantan je i u odgovorima anketiranih, a nemalu ulogu igra i u planskim zamislima. To, najzad, proizlazi i iz dosadašnjeg iskustva s Dubrovačkim ljetnim igrama, kao sa središnjom kulturnom manifestacijom u zemlji, u ljetnom razdoblju. Medjutim, i na toj točki predložiti je selektivni odnos. Kulturna ponuda što su je oblikovale Dubrovačke ljetne igre počivala je na činjenici da je njihov investitor prvenstveno država, i da je njihova funkcija koliko praktična turistička, dominantno reprezentativna. S obzirom na zemaljske i (moguće) međunarodne funkcije Dubrovnika to nije sporno. Ali time se ne iscrpljuje mogući registar kulturne ponude. Razumno je predložiti da se on treba strukturirati diferencirano, ovisno, s jedne strane o kulturnim aspiracijama Dubrovčana, a, s druge, o kulturnim aspiracijama različitih skupina turista.

Budući da su oblikovane na podlozi državnog napora da međunarodno legitimira svoje kulturne i povijesne projekcije, Dubrovačke ljetne igre nisu, ili po pravilu, nisu aspiracijski diferencirane, niti takvima mogu biti dok se oslanjanju na opisanu središnju (latentnu) funkciju. Ali, to znači da se, u paralelnoj perspektivi, može oblikovati bogata i raznovrsna kulturna praksa koja je lišena tih obvezujućih razina, i kojoj je cilj praktičan: osigurati užitak u kulturnom dobru i, posedno, optimizirati ekonomske dobiti od turizma i ukupne tercijare. To znači, međutim, da je nužno izazvati nove društvene subjekte na razvoj takve kulturne prakse. Načelno uzevši, to bi trebali biti ekonomski subjekti iz sfere udruženog rada. Ali, budući da je sfera udruženog rada, istodobno, u razvojnom pogledu, jedna od najkonzervativnijih sfera u našem društvu, mogućnost je malo vjerojatna, barem u vremenskom obzoru do 2005. godine. Ipak, ona se i ne može i ne smije otkloniti. Druga skupina ekonomskih subjekata su individualni investitori. Oni pak premda su neposredno zainteresirani za ulaganja, nemaju one investicijske koncentracije koje bi im dopuštale ambicioznije poduhvate; osim toga, imajući na umu diferenciranost kulturne prakse u globalnom društvu, predvidljivo je kojim simboličkim shematiizacijama oni, po pravilu, daju prednost. Ipak, ni ta mogućnost ma koliko bila oskudna, nije zanemarljiva. Do razvojne je politike kojim će praktičnim postupcima omogućiti neposrednija kontekstualna i funkcionalna povezivanja tercijarnih subjekata i proizvođača kulturnih dobara. Notorno je da u tom pogledu do sada nije bilo selektivnije razvojne politike ni u Dubrovniku a ni u drugim gradovima. Proces obnove Grada dobrom je prilikom da se to nasljedstvo temeljito kritički revidira.

6. Turističko korištenje Grada.

Središnje pitanje izazvano je planskim prijedlogom da se visoko valorizirane palače iz dijela Pustijerne isele, i da se u njima izgrade apartmani za turiste. Sudeći po ocjenama prijedloga iznesenim u Nacrtu plana u pogledu razvoja hotelskog smještaja u Gradu, takva zamisao ima pristalice među anketiranimima. (Dobivene ocjene, premda nisu visoke, nisu ni negativne).

Medjutim, u kontekstu velike neinformiranosti, na što, takodjer, upućuju podaci, i zbog velikog broja apstinenata, nije moguće, a na to smo već upozorili, prihvatiti gornji zaključak. Sudeći, pak, po preporukama planerima iznesenim u pismenom obliku i anketiranih u Gradu i anketiranih u gradu, a i na temelju drugih nalaza o razvojnim prioritetima, investiranje u posebnu turističku zonu u Gradu, lišenu stanovnika, nije prihvaćeno medju anketiranim. Analiza, pak, odgovora anketiranih turista ukazuje da taj prijedlog nema uporište ni medju turističkim aspiracijama. Upozoriti je, medjutim, da se, budući da uzorak anketiranih turista nije reprezentativan, taj nalaz ne može držati dokazanim, nego ima ilustrativnu vrijednost, ili, u najboljem slučaju, vrijednost orijentira. Vrijednost orijentira, takodjer, imaju i nalazi po kojima manji broj turista, koji žele stanovati u Gradu, to želi, prvenstveno, u privatnom smještaju, a druga, takodjer, manja skupina želi stanovati u manjim naseljima uz more, izvan Dubrovnika. Dakle, zaključno rečeno, optimizacija turističkog korištenja grada na temelju prioriternog ulaganja u posebnu turističku radnu zonu u Gradu nije potvrđeno u odgovorima anketiranih. Iz njih, naprotiv, probija prijedlog alternativne strategije koji se, shematično uzevši, sastoji od slijedećih elemenata: (i) treba prioriterno obnoviti stanovanje i uvjete stanovanja u Gradu; (ii) treba, u tako rekonstruiranom stanovanju, i povezano s njim, potražiti dodatne mogućnosti smještaja turista u Gradu; izneseni se prijedlog može realizirati ili disperzijom "turističkih" soba po cijelom Gradu, ili koncentracijom soba na nekoliko lokacija, stvarajući, na taj način, nekoliko manjih hotelskih jedinica, ili kombinacijom jednog ili drugog postupka. S obzirom na dosadašnju praksu izdavanja soba i turističko iskustvo gradjana Grada, s obzirom na iskazane aspiracije turista, i s obzirom na mogućnosti aktivacije individualnih investitora, alternativni se prijedlog anketiranih čini prihvatljivim.

On, medjutim, ima i jedan ozbiljni nedostatak. Otklanjajući mogućnost investiranja u posebnu turističku radnu zonu

otklanja iz Grada i veće turističke investitore iz sfere udruženog rada. Na taj se način obnova Grada, implicitno, povjerava investitorima s manjim investicijskim mogućnostima, i, htjelo se to ili ne, - državi, koja, slijedeći zakonske obveze, obnavlja spomenički fond putom različitih paradržavnih ustanova (zavodi za zaštitu spomenika kulture, i srodne). Oba ta investitora nisu dovoljno jaki da bi mogli provesti uspješno proces obnove Grada.

Opisana polarizacija ukazuje, međjutim, na dodatno pitanje: Što je u Dubrovniku osnovni turistički resurs, i tko je "zadužen" za njegovu reprodukciju? Sudeći po (orijentacijskim) odgovorima anketiranih turista, osnovni je turistički resurs, koji oblikuje središnje motivacije, i, najzad, odluku da se u Dubrovnik uopće dodje, Grad sam. Njegova prisutnost jamči specifičnost turističkog iskustva (zbog čega se ponajviše u Dubrovnik, dolazi). Svi ostali elementi: more, priroda, hoteli, itd., premda nisu nevažni, ponovljivi su elementi, što se mogu naći i na drugim turističkim lokacijama, pa stoga na ključnu odluku da se u Dubrovnik dodje utječu tek rezidualno. Istog je utjecajnog karaktera i ekonomski moment: jeftinoća usluga, barem u stranim turista iz razvijenijih zemalja. Ako izneseni nalaz, a on se može držati pouzdanim, jer ga podupiru brojne činjenice s drugih razina važenja, onda se središnje pitanje može formulirati, po prilici, na ovaj način:

Kako to da turistički investitori iz udruženog rada investiraju, prvenstveno, u svoje turističke radne zone, izvan Grada, a sam Grad, kao središnji turistički resurs, i njegovu reprodukciju, ostavljaju na brigu individualnom investitoru, koji je po pravilu, nejak, i državi, koja obnovu i reprodukciju Grada ograničuje na zaštitu spomenika? U osnovi, oni koriste atrakcijsku snagu Grada, kao osnovnog turističkog resursa, ali ga ne reproduciraju, nego investicije ograničavaju na radne zone izvan Grada. Turistički investitori, u raspravi o programu, opravdano su, htjeli, otvarajući turističku radnu zonu u Gradu, učiniti investicijski odgovornim turistički udruženi rad za obnovu Grada. Time su, implicitno prihvatili dva stava:

(i) stav po kojemu turistički udruženi rad i nije nikako dužan reproducirati osnovni turistički resurs, Grad, sve dok u njemu nema svoju zonu; (ii) stav po kojemu stvaranje zone u gradu i iseljavanje stanovnika iz nje neće smanjiti atrakcijsku vrijednost Grada. Obje te implicitne teze, nisu, na žalost, zasnovane. Prva ne proizlazi iz ukupnosti društveno-ekonomskog sistema, gdje, (ipak) dominira stajalište po kojemu se ne može grupno, makar i u formi udruživanja rada, prisvajati opće dobro (a Grad je opće dobro), bez obveze da se ono, istodobno, i reproducira. U suprotnom bi se legitimiziralo "raubanje", a to ni jedan ozbiljniji zakonodavac ne može zahtijevati. Druga ne proizlazi iz istraživačkih nalaza. Budući da su i građani Grada organski element, koji utječe na oblikovanje njegove atrakcijske snage, iseljavanje građana, makar i iz jedne posebne zone, izravno utječe na pad njegove atrakcijske moći, i uvrštava ga u red "spomeničkih kulisa", koje više ne mogu ponuditi specifične iskustvo, što je u atrakcijskoj snazi Grada presudno, nego iskustva koja su ponovljiva na nizu mjesta u svjetskoj turističkoj industriji. Dakle, planski prijedlog je, implicitno, zasnovan na stajalištu koje legitimira (naslijedjeni) industrijski ideologijski obzor udruženog rada, pa i udruženog rada u turizmu, po kojemu je isključivanje pojedinačnog građana iz procesa rada, kao aktivnog partnera, nužno; on je, naprotiv, uključiv u proces rada ~~tek~~ kao, industrijskom hijerarhijom posredovan, izvršitelj volje industrijskog sistema, ali ne kao neovisni subjekt. Već smo upozorili, ta je logika mišljenja još i provediva u (paleo) industrijalizmu, ali već ni u kontekstu modernog industrijalizma nema čvrsto uporište. U tercijarnom kontekstu još i manje, toliko manje koliko je individualni građanin, kao neovisni subjekt i sudionik, organskim elementom osnovnog turističkog resursa, pa njegovo ukidanje, u osnovi, znači i smanjenje atrakcijske vrijednosti toga istog resursa, dakle, legitimira "strategiju razvoja turizma ukidanjem njegove osnove".

Da ta strategija nije bila rijetkošću, nego, naprotiv, pravilo, i da je jednim od središnjih protagonista njezine realizacije bio upravo turistički udruženi rad, nije ni potrebno posebno dokazivati.

Dakle, planski prijedlog trebalo bi oblikovati tako da omogući, s jedne strane investicijsku aktivnost udruženog rada, u Gradu, kao u cjelovitom turističkom resursu, koji određuje sve druge turističke postupke, a, s druge, da uključi individualnog gradjanina u proces obnove, kao zakoniti element osnovnog resursa. To znači da se investiranje u zonu treba otkloniti kao modelitet investicijske aktivacije u Gradu, a da se isposluje investicijska praksa udruženog rada koja se nužno oslanja na činjenicu da je prisutnost individualnog gradjanina u Gradu važna naprosto zbog toga što on tamo živi, i što je životnost Grada najvećom specifičnošću Grada. Kraće, turističke investicije u Grad zasnovane su samo koliko su povezane s investicijama u stanovanje i koliko se kroz njih realiziraju.

Na tom tragu moguće je (i) razvojnim dokumentima obvezati turistički udruženi rad na investicije u Grad, naprosto zato jer, on, posredno, prisvaja rentu, locirajući svoje radne zone u blizini Grada koji privlači turiste, a ne ulaže u reprodukciju Grada; (ii) moguće je predložiti nekoliko modaliteta povezivanja interesa turističkog udruženog rada i pojedinačnih gradjana, kako bi se investicije usmjerile u stambenu strukturu, ali, zahvaljujući činjenici što je to, ujedno, i radna struktura, one bi se, primjereno, i optimizirale, dakle, usmjerile prema profitu. Modaliteti povezivanja, kada se promotre izvan ideologije (paleo)industrijalizma, i tekućeg nepovjerenja birokratskih i parabirokratskih skupina u individualnu ekonomsku i socijalnu inicijativu stanovnika, nisu rijetkost; oni se mogu naći i u domaćoj turističkoj praksi, premda, donekle, okljaštreno (primjer Červara u Istri); (iii) moguće je, sada na razini planskog prijedloga, prostorno oblikovati izraze tih modaliteta, dakle, razvijati, planske prijedloge obnove s onu stranu povjerenja u naslijedjenu ideologiju (paleo)industrijalizma; (iv) moguće je, potom, organizirati temeljitu javnu verifikaciju tih modaliteta, koja bi, najzad, u procesu samoupravnog dogovaranja, pokazala koji su modaliteti optimalni. Ali, da se oni moraju zasnovati izvan domašaja samorazumljivog brisanja pojedinačnog gradjanina

iz procesa obnove nedvojbeno je. Kako smo već upozorili, njegovu važnost ne oslanjamo ni na koje apriorno stajalište, nego, naprosto na činjenicu da je njegova prisutnost u Gradu presudna po reprodukciju atrakcijske snage Grada, njegove životnosti. Ta činjenica u hotelskom tipu turizma i smještaja nije presudna; ali Grad nije hotel. Ista činjenica obvezuje čak i u slučaju da se prihvati prijedlog da dio Pustijerne bude novom (tercijarnom) radnom zonom. Najmanje što se može učiniti jest da se u zoni zaposle prvenstveno njezini (bivši) stanovnici.

7. Ekskluzivne sadržaje locirati tako da ne poremete kvalitetu socijalnih procesa u javnim prostorima. Već smo upozorili: tragova zamisli u kojima se prednost daje ekskluzivnoj ponudi, i u njezinu korist predlaže brisanje "običnih" sadržaja, ima i u Nacrtu plana, ali, rubno, i u odgovorima anketiranih. Međutim, po našim nalazima, Grad, a napose Stradun, te potezi oko njega, mjesta su gdje provode veliki dio slobodnog vremena brojni Dubrovčani. Dakle, Grad nije isključivo utilitarna struktura, nego je i mjestom prakticiranja zadovoljstva, i iskustva slobode, koliko su i jedno i drugo povezani sa slobodnim vremenom. S druge, pak, strane, nalazi ukazuju da je i potreba za cjelovitijom i efikasnijom dnevnom opskrbom, također, nezanemarljiva. Oba ta pritiska, premda su po mjestu nastanka, bitno različita, djeluju povezano, pa je, s obzirom na tu činjenicu, korisno upozoriti da je nužno selektivno lociranje ekskluzivnih sadržaja. Oni se ne mogu optimizirati ni na račun sustava dnevne opskrbe, ni remeteći demokratsku kvalitetu procesa na središnjim javnim prostorima Grada. Dakle, razvoj ekskluzivne ponude korisno je osloniti na one lokacije gdje njezina ekskluzivnost nije izvor novih neravnoteža, a zbog sadržaja djelomično treba podrediti mogućnosti povezivanja s karakterom urbanog konteksta na središnjim javnim prostorima. Ako se u taj kontekst unesu ekskluzivni sadržaji koji zahtijevaju jako

osiguranje, primjerice, isključivanje ljudi iz najbližeg susjedstva, također zbog sigurnosti, isključivanje većeg broja ljudi kao mogućih korisnika (zbog skupoće), itd., onda je opravdano postaviti pitanje o stupnju urbanotvornosti takvih sadržaja. Upravo slijedeći načelo urbanotvornosti pojedinih elemenata, nužna je selektivnost u izboru, gdje se neće zametnuti činjenica da Dubrovnik, premda je jedinstvena povijesna cjelina, nije "više" od naslijeđa republike, dakle, da se i povijesno oblikovao uključujući brojne "pučke", "demokratske" impulse u vlastiti razvoj, koji su presudno utjecali i na osnovni karakter njegovih (javnih) prostora.

8. Istražiti karakter i mogućnosti izgradjivanja medjunarodnih funkcija Dubrovnika. I u odgovorima anketiranih, i u prijedlozima Plana, dominira implicitna, ali nedvosmislena, aspiracija da se Dubrovnik razvojno provjerava u medjunarodnom kontekstu. To stajalište, uzeto samo po sebi, nije, dakako, sporno. Medjutim, nedostaje sustavnije istraživanje karaktera osnovnih medjunarodnih funkcija Dubrovnika, jasni prioriteti, kao i analiza mogućnosti izgradjivanja svakoga od njih. Promocija Dubrovnika kao medjunarodnog središta, na reprezentativnoj podlozi Dubrovačkih ljetnih igara, odviše je apstraktna da bi mogla biti trajnijim razvojnim temeljom. Naprotiv, izgradnja medjunarodnih funkcija grada mora proizaći iz temeljitije analize i valorizacije dugoročnih razvojnih mogućnosti. U tom kontekstu, dakako, najvažniji je resurs sam Grad; ali, to proizlazi iz karaktera tercijarnog privredjivanja, ako njegovo korištenje nije povezano s primjerenom socijalnom i ekonomskom inicijativom stanovništva, ako, najzad, stanovništvo ne raspolaže onim osobinama koje su u takvoj orijentaciji nužne, itd., onda je potrebno preusmjeravanje rada osnovnih gradskih institucija (obrazovanje, istraživanje, komora, itd.) kako bi se osigurale potrebne polazne pretpostavke. Povezano s tim, nameće se potreba da se razvojno jasno diferenciraju tipovi turizma kakve će Dubrovnik razvijati.

Pretresajući literaturu naišli smo na brojne istraživačke tekstove koji ne nadmašuju epistemologijski horizont: broj kreveta/mjesec, dakle, statističko ili, u najboljem slučaju, apstraktno ekonomsko razumijevanje turističkih procesa. Nije potrebno posebno dokazivati koliko je takvo polazište "prekratko" za aspiraciju da Dubrovnik jasno diferencira svoje međunarodne funkcije. Premda se, dakle, zbog odsutnosti sustavnijih istraživanja, potrebni elementi ne mogu ugraditi u sadašnje planske prijedloge obnove, njihovo identificiranje ostaje zadatkom istraživačkih institucija koje će brinuti oko karaktera budućeg razvoja.

9. Temeljitiije istražiti odnos prema moru. Na temelju analize podatak o slobodnom vremenu, te odgovora anketiranih građana iz drugih dijelova Dubrovnika, vidljivo je da je uloga mora, i obalnog prostora u Gradu, dosta važna po razumijevanje brojnih procesa korištenja gradskog prostora. More se pojavljuje i kao simbolički horizont, i kao realni prostor korištenja, i kao ozbiljna razvojna mogućnost. Već i činjenica da su stavovi o korištenju prostora u sadašnjoj Gradskoj luci polarizirani ukazuje koliko su potrebna mjerodavna istraživanja. Dodatni argument u korist iznesenog stava je i činjenica da more, postupno, prerasta u jedan od najvažnijih resursa suvremene civilizacije, ne samo kao prometni ili rekreacijski medij i prostor, nego i u novo crpilište sirovina, novi izvor hrane, itd. Kraće, postupno se oblikuju elementi re-mitologizacije mora, koji će, očekivati je, znatno utjecati na praktične odnose svake konkretne zajednice spram njega. Na tom tragu, upozoravati na specifične mogućnosti razvoja turizma i tercijarnih djelatnosti općenito, koje se čvršće oslanjaju na korištenje mora kao razvojnog resursa nije bez temelja. Dubrovnik je "već po prirodi stvari" na njih upućen.

10. Temeljitije istražiti odnos kontaktnih područja i Grada. Na taj posao ukazuju posebno rezultati diferenciranja urbane strukture s obzirom na stambene aspiracije i razvoj tercijarnih djelatnosti. Oni omogućuju **nedvosmislen** stav po kojemu nije provediva obnova stambenog fonda u Gradu bez uvida u karakter povezanosti Grada i njegovih kontaktnih područja (Pile, Ploče). Isti stav pogadja i prerazdiobu tercijarnih djelatnost u Gradu. Vjerojatno bi bilo korisno da se posebni urbanistički planovi za ta kontaktna područja izrade i društveno verificiraju zajedno s urbanističkim planom Grada. Posebne koristi od takvog postupka zacijelo i nije potrebno posebno dokazivati.

DOKUMENTACIJA

S A D R Ź A J :

1. SOCIO-DEMOGRAFSKA OBILJEŽJA STANOVNIŠTVA
TABELE 1 - 30
2. OBILJEŽJA STAMBENOG FONDA
TABELE 31 - 66
3. ODGOVORI ANKETIRANIH U GRADU
TABELA 67 - 134
4. ODGOVORI ANKETIRANIH U DRUGIM
DIJELOVIMA DUBROVNIKA
TABELA 135 - 160
5. ODGOVORI TURISTA
TABELE 161 - 173
6. ANKETNI LISTOVI
GRAD
DUBROVNIK
TURISTI

SOCIO-DEMOGRAFSKA OBILJEŽJA
STANOVNIŠTVA

TABELE No 1 - 30

TABELA 1. KRETANJE BROJA STANOVNIKA OD 1948. DO 1981. GODINE

Područja	G 1948.	O 1953.	D 1961.	I 1971.	N 1981.	A 1981. ^x
DUBROVNIK	19.773	22.365	26.845	34.804	43.990	44.345
GRAD		5.181	5.872	5.437	4.300	4.358
LOKRUM ^{xx}		90	23	10	3	3

x Zbog usporedbe rezultata s ranijim popisima iskazani broj stanovnika za godinu 1981. izračunat je tako da se od broja stalog stanovništva oduzeo broj stanovnika odsutnih u momentu popisa koji su zaposleni ili imaju radnju u drugom mjestu u Jugoslaviji i pribrojio broj osoba koji nisu stalni stanovnici mjesta popisa, ali u njemu borave jer su zaposleni ili imaju radnju, a domaćinstvo im živi u drugom mjestu.

xx Stanovništvo Lokruma treba pribrojiti stanovnicima Grada i to čini ukupan broj stanovništva Grada.

TABELA 2. STANOVNIŠTVO PREMA DOBNIM SKUPIAMA 1981.

Područja	S P O L	UKUPNO	S		T		A		R		O		S		T		75 i više god.	Nepo- znato	
			0-4	5-9	10- 14	15- 19	20- 24	25- 29	30- 34	35- 39	40- 44	45- 49	50- 54	55- 59	60- 64	65- 69			70- 74
DUBROVNIK	SV	43.990	3.569	3.389	3.098	2.811	3.166	4.057	3.846	2.826	3.260	2.886	2.547	2.106	1.357	1.597	1.482	1.766	236
	M	20.759	1.788	1.758	1.612	1.376	1.433	1.903	1.858	1.398	1.616	1.445	1.220	882	530	672	568	604	96
	Ž	23.231	1.781	1.631	1.486	1.435	1.733	2.154	1.988	1.428	1.644	1.441	1.327	1.224	827	925	914	1.162	131
GRAD	SV	4.303	306	262	188	226	281	366	402	230	229	201	267	231	187	280	256	374	17
	M	1.843	156	133	99	114	121	160	206	115	112	98	103	76	62	97	88	97	6
	Ž	2.460	150	129	89	112	160	206	196	115	117	103	164	155	125	183	168	277	11
PUSTIJERNA	SV	278	21	18	4	10	16	25	32	16	13	11	11	24	8	23	19	26	1
	M	115	11	8	2	5	8	11	15	11	4	5	3	8	2	5	8	9	0
	Ž	163	10	10	2	5	8	14	17	5	9	6	8	16	6	18	11	17	1

TABELA 3. DOBNA STRUKTURA STANOVNIŠTVA 1981.

Područja	S P O L	UKUPNO		Stanovništvo prema glavnim dobnim skupinama (godina starosti)								Koeficijent starosti 60 i više g. 0-19 god.
				0-19		20-59		60 i više		Nepoznata starost		
		BROJ	%	BROJ	%	BROJ	%	BROJ	%	BROJ	%	
DUBROVNIK	SV	43.999	100.0	12.867	29.2	24.694	56.1	6.202	14.2	236	0.5	0.482
	M	20.759	100.0	6.534	31.5	11.755	56.6	2.374	11.4	96	0.5	
	Ž	23.231	100.0	6.333	27.3	12.939	55.7	3.828	16.5	131	0.5	
GRAD	SV	4.303	100.0	982	22.8	2.207	51.3	1.097	25.5	17	0.4	1.117
	M	1.843	100.0	502	27.2	991	53.8	344	18.7	6	0.3	
	Ž	2.460	100.0	480	19.5	1.216	49.4	753	30.6	11	0.5	
PUSTIJERNA	SV	278	100.0	53	19.1	148	53.2	76	27.3	1	0.4	1.434
	M	115	100.0	26	22.6	65	56.5	24	20.9	0	0.0	
	Ž	163	100.0	27	16.6	83	50.9	52	31.9	1	0.4	

TABELA 4. OSNOVNI KONTINGENTI STANOVNIŠTVA U ZEMLJI 1981. GODINE

Područja	Pred. školska djeca (do 7 god.)	Djeca školski obvez- nici (7-14 god.)	Omla- dina (15-27 god.)	Stanovništvo rad- no sposobnog uz- rasta		Žensko stanov- ništvo (15-49 god.)	Povratnici s privre- menog rada u inozem- stvu	Dne- vni mi- gran- ti	Radnici		Učenici		Stu- denti
				Muško (15-64 god.)	Žensko (15-59 god.)				Svega ^{xx}	Rade iz- van mje- sta stal- nog sta- novanja	Osnovne škole	Srednje škole	
DUBROVNIK	4.895	4.979	8.270	13.011	14.168	11.625	354	333	16.799	326	5.103	2.168	923
GRAD	412	333	724	1.120	1.309	992	17	22	1.477	22	338	178	91
PUSTIJERNA	27	15	39	66	87	63	2	4	98	4	15	7	4

x Dnevni migranti - to su aktivne osobe koje rade izvan naselja u kojem stalno stanuju i u to se naselje vraćaju svakodnevno, odnosno poslije svake smjene.

xx Radnici svega - to je ukupan broj radnika (osoba u radnom odnosu) koji stalno stanuju u naselju za koje su iskazani podaci bez obzira na mjesto rada. Tu su obuhvaćeni radnici koji svoje zanimanje obavljaju u Jugoslaviji ili u inozemstvu u našim predstavništvima ili na izvodjenju gradje-
vinskih radova.

TABELA 5. UKUPNO STANOVNIŠTVO U ZEMLJI PREMA AKTIVNOSTIMA 1981. GODINE

Područja	Ukupno		A k t i v n o						Osobe s osobnim prihodom		Uzdržavano				Udio u %	
	Svega	Žensko	Svega			Žensko			Svega	Žensko	Svega	Žensko	Od članova domaćinstava		Aktivno stanovništvo u ukupnom stanovništvu	Aktivnih žena u ukupnom ženskom stanovništvu
			Svega	Obavlja zanimanje	Ne obavlja zanimanje	Svega	Obavlja zanimanje	Ne obavlja zanimanje					U zemlji	Na privremenom radu u inozemstvu		
DUBROVNIK	42.884	22.906	18.737	17.710	1.027	8.342	7.920	422	5.799	3.172	18.348	11.392	17.839	509	44	36
GRAD	4.224	2.434	1.671	1.566	105	789	745	44	1.065	707	1.488	938	1.456	32	40	32
PUSTIJERNA	270	162	105	102	3	55	54	1	78	48	87	59	84	3	39	34

Ukupno stanovništvo umanjeno je za broj osoba na privremenom radu u inozemstvu, kao i za članove njihovih obitelji koji su s njima u inozemstvu, pa se ovaj broj razlikuje od ukupno stalnog stanovništva.

TABELA 6. STANOVNIŠTVO PREMA AKTIVNOSTIMA 1981.

Područja	Ukupno	Aktivno stanovništvo		Osobe s osobnim prihodom		Udržavano stanovništvo	
		Broj	%	Broj	%	Broj	%
DUBROVNIK	42.884	18.737	43.7	5.799	13.5	18.348	42.8
GRAD	4.224	1.671	39.6	1.065	25.2	1.488	35.2
PUSTIJERNA	270	105	38.9	78	28.9	87	32.2

TABELA 7. STALNO STANOVNIŠTVO U ZEMLJI PO STAROSTI I AKTIVNOSTI U GRADU 1981. GODINE

	S t a l n o s t a n o v n i š t v o								
	UKUPNO	A k t i v n o			Osobe s osobnim prihodom	U z d r ž a v a n o			Udio aktivnih u stalnom sta- novništvu %
		Svega	Obavlja zanimanje	Ne obavlja zanimanje		Od članova domaćinstava			
						Svega	U zemlji	Na privremenom radu u inozem- stvu	
1. Ukupno	4.224	1.671	1.566	105	1.065	1.488	1.456	32	40
2. 0- 4	303				4	299	290	9	
3. 5- 9	257				2	255	249	6	
4. 10-14	185					185	181	4	
5. 15-19	225	32	17	15	3	190	184	6	14
6. 20-24	281	196	157	39	4	81	80	1	70
7. 25-29	357	309	283	26	3	45	44	1	87
8. 30-34	377	337	321	16	3	37	35	2	89
9. 35-39	213	175	171	4	6	32	31	1	82
10. 40-44	222	181	181		7	34	34		82
11. 45-49	199	146	144	2	12	41	41		73
12. 50-54	264	152	149	3	61	51	51		58
13. 55-59	229	77	77		95	57	56	1	34
14. 60-64	187	31	31		108	48	48		17
15. 65-69	280	15	15		212	53	52	1	5
16. 70-74	256	7	7		219	30	30		3
17. 75 i više	389	13	13		326	50	50		3

TABELA 8. STALNO STANOVNIŠTVO U ZEMLJI PO STAROSTI I AKTIVNOSTI U PUSTIJERNI 1981. GODINE

		S t a l n o s t a n o v n i š t v o								
		UKUPNO	A k t i v n o		Osobe s osobnim prihodom	U z d r ž a v a n o			Udio aktivnih u stalnom sta- novništvu %	
			Svega	Obavlja zanim- nje		O d č l a n o v a d o m a ć i n s t a v a				
						Svega	U zemlji	Na privremenom radu u inozem- stvu		
1.	Ukupno	270	105	102	3	78	87	84	3	39
2.	0- 4	20					20	19	1	
3.	5- 9	18					18	17	1	
4.	10-14	4					4	4		
5.	15-19	10	2	1	1		8	7	1	20
6.	20-24	16	11	11			5	5		69
7.	25-29	24	22	21	1		2	2		92
8.	30-34	27	24	24			3	3		89
9.	35-39	15	13	12	1	1	1	1		87
10.	40-44	13	12	12		1				92
11.	45-49	11	8	8		2	1	1		73
12.	50-54	11	5	5		2	4	4		45
13.	55-59	24	4	4		12	8	8		17
14.	60-64	8	2	2		5	1	1		25
15.	65-69	23	1	1		15	7	7		4
16.	70-74	19				17	2	2		
17.	75 i više	27	1	1		23	3	3		4

TABELA 9. RADNICI PREMA MJESTU RADA I MJESTU STALNOG STANOVANJA 1981. GODINE

Područja	R		A		D		N		I		C		I	
	Svega		Rade u mjestu stanovanja		Rade u drugom mjestu iste opć.		Rade u ostalim općinama SRH		Rade u drugoj SR - SAP		Rade u inozemstvu			
	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
DUBROVNIK	16.799	100.0	16.200	96.5	307	1.8	164	1.0	107	0.6	18	0.1		
GRAD	1.477	100.0	1.433	97.0	22	1.5	8	0.5	10	0.7	4	0.3		
PUSTIJERNA	98	100.0	92	93.9	4	4.1	-	0.0	2	2.0	-	0.0		

Radnici svega - nisu obuhvaćene osobe na privremenom radu u inozemstvu

Rade u inozemstvu - radnici u našim predstavništvima ili radilištima u inozemstvu

TABELA 10. STALNO STANOVNIŠTVO PO ZAPOSLENOSTI I ŠKOLSKOJ SPREMI U GRADU 1981. GODINE

Školska sprema	UKUPNO	Z a p o s l e n o s t					
		Radni odnos	Traži posao	Domaćica	Učenik student za rad dijete	Nesposoban za rad	Ostalo
Ukupno	4.303	1566	105	549	1.017	109	957
Bez školske spreme	919	14	2	39	743	27	94
Nezavršeno osnovno obrazovanje 1-3 raz.osn.škole	104	20	1	24		14	45
Nezavršeno osnovno obrazovanje 4-7 raz.osn.škole	913	212	7	274		44	376
Osnovno obrazovanje	574	225	15	81	181	6	66
Srednje obrazovanje - ukupno	1.372	803	60	122	89	15	283
- Škole za KV i VKV rad.i ostali struč.kadar	586	416	11	48		5	106
- Gimnazija	221	107	4	36	37	3	34
- Srednje škole za stručni kadar	523	269	35	37	32	7	143
- Srednje usmjereno obrazovanje	42	11	10	1	20		
Više obrazovanje	190	140	4	4	2	2	38
Visoko obrazovanje	205	137	16	3	1	1	47
Nepoznato	26	15		2	1		8

TABELA 11. STALNO STANOVNIŠTVO PO ZAPOSLENOSTI I ŠKOLSKOJ SPREMI U PUSTIJERNI 1981. GODINE

Školska sprema	UKUPNO	Z a p o s l e n o s t					
		Radni odnos	Traži posao	Domaćica	Učenik student dijete	Nesposoban za rad	Ostalo
Ukupno	278	102	3	53	53	2	65
Bez školske spreme	57	1		9	42		5
Nezavršeno osn.obrazovanje 1-3 raz.osn.škole	9	1		6			2
Nezavršeno osn.obrazovanje 4-7 raz.osn.škole	60	13		24		1	22
Osnovno obrazovanje	30	16	1	3	7		3
Srednje obrazovanje - ukupno	100	54	2	11	4	1	28
- Škole za KV i VKV rad.i ostali struč.kadar	53	34		6			13
- Gimnazija	15	6		5	1	1	2
- Srednje škole za stručni kadar	27	12	1		1		13
- Srednje usmjereno obrazovanje	5	2	1		2		
Više obrazovanje	12	9					3
Visoko obrazovanje	8	7					1
Nepoznato	2	1					1

TABELA 12. UČENICI SREDNJIH ŠKOLA PREMA MJESTU ŠKOLOVANJA I MJESTU STALNOG STANOVANJA 1981. GODINE

Područja	UČENICI SREDNJIH ŠKOLA									
	Svega		U mjestu stanovanja		U drugom mjestu iste općine		U ostalim općinama SRH		U drugoj SR - SAP	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
DUBROVNIK	2.167	100.0	2.120	97.8	1	0.1	19	0.9	27	1.2
GRAD	178	100.0	174	97.8	-	0.0	2	1.1	2	1.1
PUSTIJERNA	7	100.0	5	71.4	-	0.0	1	14.3	1	14.3

Učenici svega - nisu obuhvaćeni oni učenici koji pohađaju školu u inozemstvu

TABELA 13. STUDENTI PREMA MJESTU ŠKOLOVANJA I MJESTU STALNOG STANOVANJA 1981. GODINE

Područja	STUDENTI VIŠIH I VISOKIH ŠKOLA									
	Svega		U mjestu stanovanja		U drugom mjestu iste općine		U ostalim općinama SRH		U drugoj SR - SAP	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
DUBROVNIK	923	100.0	591	64.0	-	0.0	209	22.7	122	13.3
GRAD	91	100.0	59	64.8	-	0.0	22	24.2	10	11.0
PUSTIJERNA	4	100.0	3	75.0	-	0.0	1	25.0	-	0.0

Studenti svega - nisu obuhvaćeni oni studenti koji su u inozemstvu

TABELA 14. STANOVNIŠTVO PREMA NARODNOSTI 1981. GODINE

NARODNOST	DUBROVNIK	GRAD	PUSTIJERNA
UKUPNO	43.990	4.303	278
Nacionalno se izjasnili	38.511	3.770	240
Crnogorci	507	34	4
Hrvati	31.843	3.329	200
Makedonci	64	-	-
Muslimani	1.821	133	14
Slovenci	176	17	2
Srbi	3.721	180	12
Albanci	107	25	-
Austrijanci	5	2	-
Bugari	4	1	-
Česi	29	10	2
Grci	2	1	-
Talijani	60	16	2
Židovi	7	3	-
Mađari	43	7	1
Nijemci	26	1	-
Poljaci	10	1	-
Romi	1	1	-
Rumunji	4	1	-
Rusi	18	2	-
Rusini	4	-	-
Slovaci	14	1	-
Turci	-	-	-
Ukrajinci	3	-	-
Vlasi	-	-	-
Ostali	42	5	3
Nisu se nacionalno izjasnili	4.950	476	34
Niti opredjelili prema čl. 170. Ustava SFRJ	110	16	-
Izjasnili su se kao Jugoslaveni	4.791	452	34
Izjasnili su se u smislu regionalne pripadnosti	49	8	-
Nepoznato	529	57	4

TABELA 15. STANOVNIŠTVO STARO 15 I VIŠE GODINA, PREMA SPOLU I ŠKOLSKOJ SPREMI 1981. GODINE

Područja	S P O L	Ukupno	Bez školske spreme	Nezavršeno osno- vno obrazovanje		Osnovno obrazo- vanje	Srednje obrazovanje					Više obrazo- vanje	Visoko obrazo- vanje	Nepo- znato
				1 - 3 razreda osnovne škole	4 - 7 razreda osnovne škole		Svega	Škole za KV i VKV radnike i ostali stručni kadar	Gimna- zija	Srednje škole za stru- čni ka- dar	Srednje usmjere- no obra- zovanje			
DUBROVNIK	SV	33.934	1.436	656	7.545	6.164	13.749	5.697	1.920	5.628	504	2.059	2.059	266
	M	15.601	309	144	2.468	2.758	7.155	3.658	698	2.596	203	1.342	1.307	118
	Ž	18.333	1.127	512	5.077	3.406	6.594	2.039	1.222	3.032	301	717	752	148
GRAD	SV	3.547	173	104	913	564	1.372	586	221	523	42	190	205	26
	M	1.455	32	23	238	250	672	352	84	223	13	100	129	11
	Ž	2.092	141	81	675	314	700	234	137	300	29	90	76	15
PUSTIJERNA	SV	235	14	9	60	30	100	53	15	27	5	12	8	2
	M	94	2	-	17	12	52	29	4	18	1	4	5	2
	Ž	141	12	9	43	18	48	24	11	9	4	8	3	-

TABELA 16. STANOVNIŠTVO STARO 10 I VIŠE GODINA PREMA SPOLU, A NEPISMENI PREMA STAROSTI I SPOLU

Područja	S	Ukupno	N	E	P	I	S	M	E	N	I							
	P		S v e g a		10-14	15-19	20-24	25-27	28-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65 i više	Ne- po- zna- to
	O		Broj nepi- smenih	Učešće u ukup- nom u %														
	L																	
DUBROVNIK	SV	37.032	893	2	14	2	5	5	3	12	10	26	39	48	79	56	587	7
	M	17.213	118	1	6	2	2	3	1	2	1	4	6	4	4	2	80	1
	Ž	19.819	755	4	8	-	3	2	2	10	9	22	33	44	75	54	507	6
GRAD	SV	3.735	117	46	3	1	-	1	-	2	2	1	3	8	4	4	88	-
	M	1.554	13	12	-	1	-	1	-	1	-	1	1	-	-	-	8	-
	Ž	2.184	104	70	3	-	-	-	-	1	2	-	2	8	4	4	80	-
PUSTIJERNA	SV	239	7	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	-
	M	96	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
	Ž	143	6	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-

221

TABELA 17. STALNO STANOVNIŠTVO PO ŠKOLSKOJ SPREMI I SPOLU U GRADU 1981. GODINE

Školska sprema	S P O L	UKUPNO	S t a r o s t															
			0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75 i više
Ukupno	SV	4.303	306	262	188	226	281	366	402	230	229	201	267	231	187	280	256	374
	M	1.843	156	133	99	114	121	160	206	115	112	98	103	76	62	97	88	97
	Ž	2.460	150	129	89	112	160	206	196	115	117	103	164	155	125	183	168	277
Bez školske spreme	SV	919	306	262	178	10			3	1	4	5	12	9	10	22	34	61
	M	416	156	133	95	8			2		1	1				2	4	12
	Ž	503	150	129	83	2			1	1	3	4	12	9	10	20	30	49
Nezavršeno osn.obrazovanje 1-3 raz.osn.škole	SV	104				1	1	1	1	3	4	8	10	7	5	20	14	29
	M	23						1		2	1	3	4			5	2	5
	Ž	81				1	1		1	1	3	5	6	7	5	15	12	24
Nezavršeno osn.obrazovanje 4-7 raz.osn.škole	SV	913				2	9	18	12	23	55	52	115	102	78	130	125	190
	M	238				1	4	4	4	6	18	18	31	19	14	34	42	42
	Ž	675				1	5	14	8	17	37	34	84	83	64	96	83	148
Osnovno obrazovanje	SV	574			10	175	46	49	71	37	39	19	26	22	24	21	13	22
	M	254			4	95	21	18	34	14	13	6	11	7	8	10	4	9
	Ž	320			6	80	25	31	37	23	26	13	15	15	16	11	9	13
Srednje obrazovanje - ukupno	SV	1.372				36	208	225	217	115	93	90	76	77	55	65	56	58
	M	672				9	91	98	115	65	58	50	39	42	25	33	30	17
	Ž	700				27	117	127	102	50	35	40	37	35	30	32	26	41
- Škole za KV i VKV rad.i ostali struč.kadar	SV	586				4	45	107	107	51	65	49	38	32	19	30	23	16
	M	352				1	20	48	65	34	46	38	25	21	9	25	16	4
	Ž	234				3	25	59	42	17	19	11	13	11	10	5	7	12
- Gimnazija	SV	221				1	46	40	29	23	11	11	14	11	18	7	4	6
	M	84					19	15	9	8	4	4	6	4	8	2	2	3
	Ž	137				1	27	25	20	15	7	7	8	7	10	5	2	3
- Srednje škole za stručni kadar	SV	523				8	99	78	80	41	17	30	24	34	18	28	29	36
	M	223				1	46	35	41	23	8	8	8	17	8	6	12	10
	Ž	300				7	53	43	39	18	9	22	16	17	10	22	17	26
- Srednje usmjereno obrazovanje	SV	42				23	18		1									
	M	13				7	6											
	Ž	29				16	12		1									
Više obrazovanje	SV	190				1	9	37	55	30	13	11	9	5	5	8	3	3
	M	100					4	20	28	16	7	8	6	2	5	3		1
	Ž	90				1	5	17	27	14	6	3	3	3		5	3	2
Visoko obrazovanje	SV	205					7	34	41	20	21	14	17	8	10	13	9	10
	M	129						18	21	11	14	11	12	6	10	10	6	10
	Ž	76					7	16	20	9	7	3	5	2		3	3	
Nepoznato	SV	26				1	1	2	2	1		2	2	1		1	2	1
	M	11				1	1	1	2	1		1						1
	Ž	15						1				1	2	1		1	2	

TABELA 18. STALNO STANOVNIŠTVO PO ŠKOLSKOJ SPREMI I SPOLU U PUSTIJERNI 1981. GODINE

Školska sprema	S P O L	UKUPNO	S t a r o s t															
			0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75 i više
Ukupno	SV	278	21	18	4	10	16	25	32	16	13	11	11	24	8	23	19	26
	M	115	11	8	2	5	8	11	15	11	4	5	3	8	2	5	8	9
	Ž	163	10	10	2	5	8	14	17	5	9	6	8	16	6	18	11	17
Bez školske spreme	SV	57	21	18	4						1				1	3	3	6
	M	23	11	8	2													2
	Ž	34	10	10	2						1				1	3	3	4
Nezavršeno osn.obrazovanje 1-3 raz.osn.škole	SV	9										1	2	2	1	2		1
	M																	
	Ž	9										1	2	2	1	2		1
Nezavršeno osn.obrazovanje 4-7 raz.osn.škole	SV	60							3	1	3	2	3	14	2	8	10	13
	M	17							1	1	2		1	2		1	6	3
	Ž	43							2		1	2	2	12	2	7	4	10
Osnovno obrazovanje	SV	30				7	4	5	3	3	5	1	1			1		
	M	12				4	2	1	2	1	1					1		
	Ž	18				3	2	4	1	2	4	1	1					
Srednje obrazovanje - ukupno	SV	100				3	11	17	18	9	4	5	5	7	4	8	5	4
	M	52				1	6	9	7	7	1	4	2	5	2	3	2	3
	Ž	48				2	5	8	11	2	3	1	3	2	2	5	3	1
- Škole za KV i VKV rad.i ostali struč.kadar	SV	53					5	13	11	3	4	3	1	3	3	6	1	
	M	29					4	7	5	3	1	3		2	2	2		
	Ž	24					1	6	6		3		1	1	1	4	1	
- Gimnazija	SV	15					1	1	4	2		1	2	1	1		1	1
	M	4								1		1	1					1
	Ž	11					1	1	4	1			1	1	1		1	
- Srednje škole za stručni kadar	SV	27					3	3	3	4		1	2	3		2	3	3
	M	18					2	2	2	3			1	3		1	2	2
	Ž	9					1	1	1	1		1	1			1	1	1
- Srednje usmjereno obrazovanje	SV	5				3	2											
	M	1				1												
	Ž	4				2	2											
Više obrazovanje	SV	12					1		5	2		2					1	1
	M	4							2	1		1						
	Ž	8					1		3	1		1					1	1
Visoko obrazovanje	SV	8						2	3	1				1		1		
	M	5							3	1				1				
	Ž	3						2								1		
Nepoznato	SV	2						1										1
	M	2						1										1
	Ž																	

TABELA 19. PORODIČNA I NEPORODIČNA DOMAĆINSTVA PREMA BROJU ČLANOVA I PORODICE PREMA SASTAVU 1981. GODINE

Područja	Doma- ćin- stvo ima nema go- spo- dar- stvo	D O M A Ć I N S T V A										P O R O D I C E						
		PORODIČNA PREMA BROJU ČLANOVA										NEPORODIČNA						
		Ukupno	Svega	2	3	4	5	6	7	8 i više		Sama- čka	Više- člana	Svega	PREMA SASTAVU			
										Broj	Ukupno				Bračni	Bračni	Majka	Otac
										doma- ćin- stava	člano- va				par bez djece	par s djecom	s dje- com	s dje- com
DUBROVNIK	SV	13.798	10.929	2.246	2.762	3.692	1.390	546	172	121	1.043	2.393	476	11.887	2.558	7.966	1.184	179
	A	535	465	81	82	118	88	54	16	26	220	55	15	546	141	361	36	8
	B	13.263	10.464	2.165	2.680	3.574	1.302	492	156	95	823	2.338	461	11.341	2.417	7.605	1.148	171
GRAD	SV	1.567	1.005	289	282	248	110	51	16	9	81	472	90	1.094	282	603	186	23
	A	6	2	-	1	1	-	-	-	-	-	3	1	2	-	-	1	-
	B	1.561	1.003	289	281	247	110	51	16	9	81	469	89	1.092	282	282	185	23
PUSTIJERNA	SV	110	69	26	16	12	9	4	1	1	8	37	4	83	34	30	16	3
	A	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	B	110	69	26	16	12	9	4	1	1	8	37	4	83	34	30	16	3

TABELA 20. DOMAĆINSTVA PO BROJU ČLANOVA I ŠKOLSKOJ SPREMI DOMAĆINA U GRADU 1981. GODINE

Š K O L S K A S P R E M A D O M A Ć I N A	UKUPNO	D	O	M	A	Ć	I	N	S	T	V	A
		P O R O D I Ć N A									NEPORODIČNA	
		Svega	2	3	4	5	6	7	8 i više		Samačka	Više- člana
									Broj domać.	Ukupno članova		
Ukupno	1.565	1.006	289	281	250	110	51	16	9	81	469	90
Bez školske spreme	91	43	11	11	5	11	4		1	8	41	7
Nezavršeno osn.obrazovanje 1-3 raz.osn.škole	49	22	7	5	7	2	1				23	4
Nezavršeno osn.obrazovanje 4-7 raz.osn.škole	503	312	120	69	67	35	14	5	2	20	165	26
Osnovno obrazovanje	164	120	30	33	40	8	4	3	2	16	36	8
Srednje obrazovanje - ukupno	585	400	83	133	105	45	23	8	3	28	148	37
- Škole za KV i VKV rad.i ostali struč.kadar	316	235	41	74	70	28	14	6	2	20	64	17
- Gimnazija	74	52	15	20	8	5	4				20	2
- Srednje škole za stručni kadar	194	113	27	39	27	12	5	2	1	8	63	18
- Srednje usmjereno obrazovanje	1										1	
Više obrazovanje	73	50	14	15	15	4	2				22	1
Visoko obrazovanje	83	56	22	15	10	5	3		1	9	21	6
Nepoznato	17	3	2		1						13	1

TABELA 21. DOMAĆINSTVA PO BROJU ČLANOVA I ŠKOLSKOJ SPREMI DOMAĆINA U PUSTIJERNI 1981. GODINE

Š K O L S K A S P R E M A D O M A Ć I N A	UKUPNO	D	O	M	A	Ć	I	N	S	T	V	A
		P O R O D I Ć N A									NEPORODIČNA	
		Svega	2	3	4	5	6	7	8 i više		Samačka	Više- člana
									Broj domać.	Ukupno članova		
Ukupno	107	69	26	16	12	9	4	1	1	8	34	4
Bez školske spreme	13	9	2	2	1	3			1	8	3	1
Nezavršeno osn.obrazovanje 1-3 raz.osn.škole	4	2	2								2	
Nezavršeno osn.obrazovanje 4-7 raz.osn.škole	35	23	11	4	4	3	1				11	1
Osnovno obrazovanje	10	7	1		5		1				3	
Srednje obrazovanje - ukupno	38	26	10	9	1	3	2	1			10	2
- Škole za KV i VKV rad.i ostali struč.kadar	22	14	4	5	1	2	2				7	1
- Gimnazija	6	5	2	3							1	
- Srednje škole za stručni kadar	10	7	4	1		1		1			2	1
- Srednje usmjereno obrazovanje												
Više obrazovanje	3	1			1						2	
Visoko obrazovanje	3	1		1							2	
Nepoznato	1										1	

TABELA 22. DOMAĆINSTVA PO OSNOVNOM IZVORU PRIHODA I ŠKOLSKOJ SPREMI DOMAĆINA U GRADU 1981. GODINE

Š K O L S K A S P R E M A D O M A Ć I N A	UKUPNO	I Z V O R								
		Radni odnos	Mirovina	Prihodi od davanja kuće u zakup	Druga primanja	Mirovina i druga primanja	Mirovina i od davanja u zakup	prihod od davanja kuće u	Druga prim. i prihodi od davanja u zakup	Nema nijedan od navedenih prihoda
Ukupno	1.565	684	737	7	35	5		9	1	87
Bez školske spreme	91	4	76		5					6
Nezavršeno osn.obrazovanje 1-3 raz.osn.škole	49	8	36		2					3
Nezavršeno osn.obrazovanje 4-7 raz.osn.škole	503	127	325	6	12	3		5	1	24
Osnovno obrazovanje	164	99	47		7			1		10
Srednje obrazovanje - ukupno	585	337	204	1	8	2		2		31
- Škole za KV i VKV rad.i ostali struč.kadar	316	224	74		2	1		2		13
- Gimnazija	74	38	25	1	2	1				7
- Srednje škole za stručni kadar	194	75	105		4					10
- Srednje usmjereno obrazovanje	1									1
Više obrazovanje	73	49	19		1					4
Visoko obrazovanje	83	52	25					1		5
Nepoznato	17	8	5							4

TABELA 23. DOMAĆINSTVA PO OSNOVNOM IZVORU PRIHODA I ŠKOLSKOJ SPREMI DOMAĆINA U PUSTIJERNI 1981. GODINE

Š K O L S K A S P R E M A D O M A Ć I N A	UKUPNO	I Z V O R								
		Radni odnos	Mirovina	Prihodi od davanja kuće u zakup	Druga primanja	Mirovina i druga primanja	Mirovina i od davanja u zakup	prihod od davanja kuće u	Druga prim. i prihodi od davanja u zakup	Nema nijedan od navedenih prihoda
Ukupno	107	36	60		4	1				6
Bez školske spreme	13		9		2					2
Nezavršeno osn.obrazovanje 1-3 raz.osn.škole	4	1	2		1					
Nezavršeno osn.obrazovanje 4-7 raz.osn.škole	35	9	24		1	1				
Osnovno obrazovanje	10	8	1							1
Srednje obrazovanje - ukupno	38	14	21							3
- Škole za KV i VKV rad.i ostali struč.kadar	22	12	9							1
- Gimnazija	6	1	3							2
- Srednje škole za stručni kadar	10	1	9							
- Srednje usmjereno obrazovanje										
Više obrazovanje	3	2	1							
Visoko obrazovanje	3	2	1							
Nepoznato	1		1							

TABELA 24. DOMAĆINSTVA PREMA BROJU ČLANOVA I ZANIMANJU DOMAĆINA U GRADU 1981. GODINE

ZANIMANJE	DOMAĆINA	UKUPNO	D O M A Ć I N S T V A											
			PORODIČNA			PREMA		BROJU		ČLANOVA		NEPORODIČNA		
			Svega	2	3	4	5	6	7	8 i više		Samačka	Višečlana	
										Broj domaćinstava	Ukupno članova			
1. Ukupno		1.565	1.006	289	281	250	110	51	16		9	81	469	90
2. Poljoprivrednici i srodni radnici		22	13	4	4	3	2						8	1
3. Rudari, industrijski i srodni radnici		216	184	15	52	78	23	9	5		2	16	25	7
4. Radnici u trgovini		84	60	12	17	21	5	2	1		2	23	19	5
5. Radnici u uslugama		135	80	17	31	25	7						46	9
6. Osoblje društvene zaštite		20	15	1	4	8		2					5	
7. Upravni, administrativni i srodni radnici		106	70	20	20	17	9	3	1				32	4
8. Rukovodće osoblje		6	5		2	1		1			1	9	1	
9. Stručnjaci i umjetnici		84	65	16	19	21	5	4					16	3
10. Ostala zanimanja		9	1			1							7	1
11. Radnici bez zanimanja		23	10	2	2	5	1						11	2
12. Ne obavlja zanimanje jer je: Domaćica		63	48	16	10	10	6	4	1		1	8	13	2
13. Dijete, učenik ili student		3	2		2								1	
14. Nesposoban za rad (starost, bolest)		14	6	3	1	1	1						8	
15. Ostalo		31	20	10	6	2		2					9	2
16. Domaćin je na privremenom radu u inozemstvu		11	7		5		2						4	
17. Domaćin je umirovljenik		738	420	173	106	57	49	24	8		3	25	264	54

TABELA 25. DOMAĆINSTVA PREMA BROJU ČLANOVA I ZANIMANJU DOMAĆINA U PUSTIJERNI 1981. GODINE

ZANIMANJE	DOMAĆINA	UKUPNO	D O M A Ć I N S T V A										
			PORODIČNA			PREMA	BROJU		ČLANOVA		NEPORODIČNA		
			Svega	2	3	4	5	6	7	8 i više		Samačka	Višečlana
										Broj domaćinstava	Ukupno članova		
1. Ukupno		107	69	26	16	12	9	4	1	1	8	34	4
2. Poljoprivrednici i srodni radnici													
3. Rudari, industrijski i srodni radnici		11	10	2	3	4	1					1	
4. Radnici u trgovini		4	3	1		2						1	
5. Radnici u uslugama		11	3	2	1							7	1
6. Osoblje društvene zaštite		1	1			1							
7. Upravni, administrativni i srodni radnici		6	2	1				1				4	
8. Rukovodoće osoblje													
9. Stručnjaci i umjetnici		2	1			1						1	
10. Ostala zanimanja													
11. Radnici bez zanimanja		2										2	
Ne obavlja zanimanje jer je:													
12. Domaćica		7	5	3	2							1	1
13. Dijete, učenik ili student													
14. Nesposoban za rad (starost, bolest)		1										1	
15. Ostalo		1	1	1									
16. Domaćin je na privremenom radu u inozemstvu		1	1		1								
17. Domaćin je umirovljenik		60	42	16	9	4	8	3	1	1	8	16	2

TABELA 26. STALNO STANOVNIŠTVO PO ZANIMANJU, ŠKOLSKOJ SPREMI I NEPISMENI U GRADU 1981. GODINE

ZANIMANJE	DOMAĆINA	UKUPNO	Bez školske spreme	Nezavršeno osovno obrazovanje		Osnovno obrazo- vanje	SREDNJE OBRAZOVANJE				Više obrazo- vanje	Visoko obrazo- vanje	Nepoznato	Ne- pi- sme- ni
				1-3 raz- red os- novne škole	4-7 raz- red os- novne škole		Svega	Škole za KV i VKV radnike i ostali stručni kadar	Gimna- zija	Srednje škole za stručni kadar	Srednje usmje- reno o- brazo- vanje			
1. Ukupno		4.303	919	104	913	574	1.372	586	221	523	42	190	205	26
2. Poljoprivrednici i srodni radnici		96	2	1	6	13	55	11	4	32	8	4	15	
3. Rudari, industrij.i srodni radnici		341	3	4	54	64	207	176	7	22	2	6	2	1
4. Radnici u trgovini		167	1	1	19	23	108	85	9	12	2	10	5	
5. Radnici u uslugama		354	7	13	90	73	153	114	12	24	3	12	3	3
6. Osoblje društvene zaštite		30			10	10	10	9		1				
7. Upravni, administr.i srodni radnici		331		1	18	39	197	21	62	111	3	52	19	5
8. Rukovođeće osoblje		12					4		1	3		1	7	
9. Stručnjaci i umjetnici		257			3	6	114	5	12	94	3	58	76	
10. Ostala zanimanja		38			4	4	5	2	2	1			25	
11. Radnici bez zanimanja		43	3		14	8	10	4	2	4		1	1	6
Ne obavlja zanimanje jer je:														
12. Domaćica		431	24	14	208	73	106	44	31	30	1	3	3	
13. Dijete, učenik ili student		1.008	742			176	86		36	30	20	2	1	1
14. Nesposoban za rad (starost, bolest)		61	17	8	25	4	5	1	2	2		1	1	
15. Ostalo		92	9	6	39	9	14	11	1	2		2	8	5
16. Domaćin je na privremenom radu u inozemstvu		79	12		3	5	36	13	4	19		14	9	
		963	99	56	420	67	262	90	36	136		24	30	5
17. Domaćin je umirovljenik														

TABELA 27. STALNO STANOVNIŠTVO PO ZANIMANJU, ŠKOLSKOJ SPREMI I NEISMENI U PUSTIJERNI 1981. GODINE

ZANIMANJE	DOMAĆINA	UKUPNO	Bez školske spreme	Nezavršeno osno- vno obrazovanje		Osnovno obrazo- vanje	SREDNJE		OBRAZOVANJE			Više obrazo- vanje	Visoko obrazo- vanje	Nepoznato	Ne- pi- sme- ni
				1-3 raz- red os- novne škole	4-7 raz- red os- novne škole		Svega	Škole za KV i VKV radnike i ostali stručni kadar	Gimna- zija	Srednje škole za stručni kadar	Srednje usmje- reno o- brazo- vanje				
1. Ukupno		278	57	9	60	30	100	53	15	27	5	12	8	2	
2. Poljoprivrednici i srodni radnici															
3. Rudari, industrij. i srodni radnici		25			3	5	15	14		1		1	1		
4. Radnici u trgovini		13			3	2	6	6					2		
5. Radnici u uslugama		31		1	5	7	17	13	1	1	2	1			
6. Osoblje društvene zaštite		1				1									
7. Upravni, administr. i srodni radnici		21			2	2	12		4	7	1	3	1	1	
8. Rukovodeće osoblje															
9. Stručnjaci i umjetnici		10					4		1	3		4	2		
10. Ostala zanimanja															
11. Radnici bez zanimanja		4	1				2	1		1			1		
Ne obavlja zanimanje jer je:															
12. Domaćica		35	4	5	14	3	9	5	4						
13. Dijete, učenik ili student		53	42			7	4		1	1	2				
14. Nesposoban za rad (starost, bolest)		2			1		1		1						
15. Ostalo		3			1		2	2							
16. Domaćin je na privremenom radu u inozemstvu		8	1		1	1	4	2		2		1			
17. Domaćin je umirovljenik		72	9	3	30	2	24	10	3	11		2	1	1	

TABELA 26. STALNO STANOVNIŠTVO PO STAROSTI, ZANIMANJU I SPOLU U GRADU 1981. GODINE

ZANIMANJE DOMAĆINA	Spol	Ukupno	S T A R O S T															75 i više
			0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	
1. Ukupno	SV	4.303	306	262	188	226	281	366	402	230	229	201	267	231	187	280	256	391
	M	1.843	156	133	99	114	121	160	206	115	112	98	103	76	62	97	88	103
	Ž	2.460	150	129	89	112	160	206	196	115	117	103	164	155	125	183	168	288
2. Poljoprivrednici i srodni radnici	SV	96			12	37	21	15	3			2	4	1			1	
	M	58			6	17	14	13	2			2	3	1				
	Ž	38			6	20	7	2	1				1					
3. Rudari, industrijski i srodni radnici	SV	341			4	30	44	68	27	53	48	36	18	6	3	3	1	
	M	293			4	27	32	58	25	47	43	32	15	5	2	2	1	
	Ž	48				3	12	10	2	6	5	4	3	1	1	1		
4. Radnici u trgovini	SV	167			2	15	38	36	18	17	11	17	10	1		1	1	
	M	74				2	7	19	10	7	8	12	7	1				
	Ž	93			2	13	31	17	8	10	3	5	3					
5. Radnici u uslugama	SV	354			6	37	80	60	40	46	24	37	11	7	5	1		
	M	130			2	14	29	26	20	16	8	9	1	2	3			
	Ž	224			4	23	51	34	20	30	16	28	10	5	2	1		
6. Osoblje društvene zaštite	SV	30				2	6	7	2	6	1	2	3					
	M	30				2	6	7	2	6	1	2	3					
	Ž																	
7. Upravni, administra- tivni i srodni rad- nici	SV	331			4	46	58	80	43	21	25	20	23	8	2		1	
	M	119			1	10	24	25	18	7	9	7	10	8				
	Ž	212			3	36	34	55	25	14	16	13	13		2		1	
8. Rukovodeće osoblje	SV	12						1	2	4	1	3	1					
	M	9							2	2	1	3	1					
	Ž	3						1		2								
9. Stručnjaci i umjet- nici	SV	257			4	24	53	60	29	21	29	28	5	3			1	
	M	122				8	26	28	14	12	16	14	3	1				
	Ž	135			4	16	27	32	15	9	13	14	2	2			1	
10. Ostala zanimanja	SV	38					3	3	7	6	1	2	3	6	5	1	1	
	M	27					3	2	1	5	1	1	2	5	5	1	1	
	Ž	11						1	6	1		1	1	1				
11. Radnici bez zani- manja	SV	43				5	6	7	4	7	4	3	1				6	
	M	18				3	2	5	1	2	2	3	1				3	
	Ž	25				2	4	2	3	5	2	3	1				3	
Ne obavlja zani- manje jer je:																		
12. Domaćica	SV	431			1	14	32	31	27	32	37	52	55	43	51	29	27	
	M																	
	Ž	431			1	14	32	31	27	32	37	52	55	43	51	29	27	
13. Dijete, učenik ili student	SV	1.008	303	257	184	184	62	13	1	4								
	M	522	154	131	97	95	33	9	1	2								
	Ž	486	149	126	87	89	29	4		2								
14. Nesposoban za rad (starost, bolest itd.)	SV	61			1	1	1	1		2	3	2	2	1	5	4	38	
	M	12								2	1	1	1		2	2	4	
	Ž	49			1	1	1	1			2	2	1	2	1	3	34	
15. Ostalo	SV	92			3	4	2	5	3	1	6	6	8	5	13	8	28	
	M	45			3	3	1	3	2	1	3	3	3	3	8	4	8	
	Ž	47				1	1	2	1		3	3	5	2	5	4	20	
16. Domaćin je na pri- vremenom radu u inozemstvu	SV	79	3	5	3	1		9	25	17	7	2	3	2			2	
	M	53	2	2	1	1		7	18	13	4	1	2	1			1	
	Ž	26	1	3	2			2	7	4	3	1	1	1				
17. Domaćin je umirovljenik	SV	963			1	4	4		2	4	6	7	52	88	107	196	208	284
	M	331			1	2	2		1	3	1	2	14	29	37	77	78	84
	Ž	632			2	2			1	1	5	5	38	59	70	119	130	200

TABELA 29. STALNO STANOVNIŠTVO PO STAROSTI, ZANIMANJU I SPOLU U PUSTIJEVNI 1981. GODINE

ZANIMANJE DOMAĆINA	Spol	Ukupno	S T A R O S T																	75 i više
			0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74			
1. Ukupno	SV	278	21	18	4	10	16	25	32	16	13	11	11	24	8	23	19	27		
	M	115	11	8	2	5	8	11	15	11	4	5	3	8	2	5	8	9		
	Ž	163	10	10	2	5	8	14	17	5	9	6	8	16	6	18	11	18		
2. Poljoprivrednici i srodni radnici	SV																			
	M																			
	Ž																			
3. Rudari, industrijski i srodni radnici	SV	25				5	5	4	3	4	2			1	1					
	M	22				4	3	4	3	4	2			1	1					
	Ž	3				1	2													
4. Radnici u trgovini	SV	13							6	1	2	2	1					1		
	M	6							3	1		1	1							
	Ž	7							3		2	1						1		
5. Radnici u uslugama	SV	31			2	2	12	5	3	4	1			1	1					
	M	9			1	1	4	1	2											
	Ž	22			1	1	8	4	1	4	1			1	1					
6. Osoblje društvene zaštite	SV	1							1											
	M	1							1											
	Ž																			
7. Upravni, administra- tivni i srodni rad- nici	SV	21				3	2	5	4	1	1	3	1			1				
	M	5				1	1		2			1								
	Ž	16				2	1	5	2	1	1	2	1			1				
8. Rukovodeće osoblje	SV																			
	M																			
	Ž																			
9. Stručnjaci i umjet- nici	SV	10				1	2	2	1			2	1	1						
	M	5					1		1			1	1	1						
	Ž	5				1	1	2				1								
10. Ostala zanimanja	SV																			
	M																			
	Ž																			
11. Radnici bez zani- manja	SV	4					1	1	1	1										
	M	2					1	1												
	Ž	2								1	1									
Ne obavlja zani- manje jer je:																				
12. Domaćica	SV	35					1	2	2	1		2	5	8	1	7	3	3		
	M																			
	Ž	35					1	2	2	1		2	5	8	1	7	3	3		
13. Dijete, učenik ili student	SV	53	20	18	4	8	3													
	M	25	10	8	2	4	1													
	Ž	28	10	10	2	4	2													
14. Nesposoban za rad (starost, bolest itd.)	SV	2										1						1		
	M	1										1								
	Ž	1																1		
15. Ostalo	SV	3					1		1								1			
	M	3					1		1								1			
	Ž																			
16. Domaćin je na privremenom radu u inozemstvu	SV	8	1					1	5	1										
	M	7	1					1	4	1										
	Ž	1																		
17. Domaćin je umirovljenik	SV	72								1	1		1	12	5	15	15	22		
	M	29								1				6	1	5	7	9		
	Ž	43									1		1	6	4	10	8	13		

TABELA 30. DOMAĆINSTVA PREMA BROJU ČLANOVA NA PRIVREMENOM RADU U INOZEMSTVU,
BROJU ČLANOVA KOJI S NJIMA BORAVE I BROJU POVRATNIKA 1981. GODINE

Područja	Doma- ćin- stvo ima nema gos- podar- stvo	Ukupno	Domaćinstva prema broju članova koji rade u inozemstvu					Domaćinstva prema broju članova koji ne rade, ali borave u ino- zemstvu					Domaćinstva prema broju povrat- nika s rada u inozemstvu				
			Bez članova	S članovima na radu				Bez članova	S članovima koji borave				Bez povrat- nika	S povratnicima			
				Svega	1	2	3 i više		Svega	1	2	3 i više		Svega	1	2	3 i više
DUBROVNIK	SV	13.798	13.103	695	581	103	11	13.662	136	39	61	36	13.496	302	257	42	3
	A	535	517	18	16	2	-	533	2	1	-	1	522	13	12	-	1
	B	13.263	12.586	677	565	101	11	13.129	134	38	61	35	12.974	289	245	42	2
GRAD	SV	1.567	1.509	58	51	7	-	1.559	8	4	2	2	1.553	14	13	1	-
	A	6	6	-	-	-	-	6	-	-	-	-	6	-	-	-	-
	B	1.561	1.503	58	51	7	-	1.553	8	4	2	2	1.547	14	13	1	-
PUSTIJERNA	SV	110	104	6	5	1	-	109	1	1	-	-	109	1	-	1	-
	A	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	B	110	104	6	5	1	-	109	1	1	-	-	109	1	-	1	-

PODACI O OBILJEŽJIMA
STAMBENOG FONDA

TABELE No 31 - 66

TABELA 31. STANOVI I POVRŠINE STANOVA PO KORIŠTENJU I OSOBAMA U NJIMA 1981. GOD.

		UKUPNO Nastanjeni		Nenastanjeni		Druge nasta- njene pros- torije	Broj osoba	
				Privre- meno	Napuš- teni		Stanovi	Druge pros- torije
GRAD	Stanovi	1.451	1.385	51	15	15	3.958	34
	Površina m ²	84.756	81.496	2.485	775	393		
PUSTIJERNA	Stanovi	101	100	1	-	-	272	-
	Površina m ²	5.759	5.723	36	-	-		

TABELA 32. STANOVI I OSOBE U NJIMA PO VRSTI STANA 1981. GODINE

		UKUPNO	Posebne sobe	Garso- nijere 1-sobni	2-sobni	3-sobni	4-sobni	5 i više sobni
GRAD	Stanovi	1.451	15	263	631	342	138	61
	Osobe	3.958	24	553	1.691	1.005	436	249
PUSTIJERNA	Stanovi	101	2	25	41	15	12	6
	Osobe	272	2	48	109	46	43	24
GRAD	Stanovi %	100	1,00	18,12	43,48	23,56	9,51	4,2
	Osobe %	100	0,6	13,97	42,72	25,39	11,01	6,29
PUSTIJERNA	Stanovi %	100	1,98	24,75	40,59	14,8	11,88	5,94
	Osobe %	100	0,73	17,6	40,07	16,9	15,80	8,82

TABELA 33. STANOVI I OSOBE U NJIMA S OBZIROM NA STAROST STANA 1981. GODINE

		Do 1918.	1919- 1945.	1946- 1960.	1961- 1970.	1971- 1975.	Nakon 1975.	Ukupno
GRAD	Stanovi	1.410	9	10	10	4	1	1.451
	Osobe	3.857	25	23	21	19	1	3.958
PUSTIJERNA	Stanovi	101	-	-	-	-	-	101
	Osobe	272	-	-	-	-	-	272

TABELA 34. STANOVI PO OPREMLJENOSTI 1981. GODINE

		UKUPNO	Vodovod kanali- zacija elektri- čna struja	Vodovod elektri- čna struja	Samo elektri- čna struja	Bez in- stala- cija
GRAD	Stanovi	1.451	1.422	8	15	2
	Osobe	3.958	3.899	21	26	9
PUSTIJERNA	Stanovi	101	98	1	1	1
	Osobe	272	268	2	1	1
GRAD %	Stanovi	100	98,00	0,55	1,03	0,13
PUSTIJERNA %	Stanovi	100	97,02	0,98	0,98	0,98

TABELA 35. STANOVI PO POMOĆNIM PROSTORIJAMA 1981. GODINE

		Stanovi s kupa- onicom	Stanovi sa za- hodom na ispiranje	Stanovi sa za- hodom bez ispiranja	Ukupno
GRAD	Stanovi	984	1.358	38	1.422
	Osobe	2.885	3.753	88	3.899
PUSTIJERNA	Stanovi	61	98	-	101
	Osobe	187	268	-	272
GRAD %	Stanovi	67,80	93,59	2,6	100
PUSTIJERNA %	Stanovi	60,40	97,02	-	100

TABELA 36. STANOVI PO PROSJEČNOJ POVRŠINI PO OSOBI 1981. GODINE

		Do 6 m ²	6,1- 10,0	10,1- 12,0	12,1- 15,0	15,1- 20,0	20,1- 25,0	Više od 25 m ²	Ukupno
GRAD	Stanovi	37	146	83	161	221	170	566	1.385
	Osobe	172	667	332	613	750	430	994	3.958
PUSTIJERNA	Stanovi	4	9	5	12	18	10	42	100
	Osobe	14	40	19	44	57	24	74	272
GRAD %	Stanovi	2,67	10,54	6,0	11,62	15,95	12,27	40,86	100
	Osobe								
PUSTIJERNA %	Stanova	4	9	5	12	18	10	42	100
	Osobe								

TABELA 37. STANOVI PO BROJU DOMAĆINSTAVA U NJIMA 1981. GODINE

		Ukupno	1 domaćin- nstvo u stanu	2 domaćin- stva u u stanu	3 i više domaćin- stava u stanu	Ukupno domaćin- stava u stano- vima
GRAD	Stanovi	1.385	1.248	112	24	1.550
	Osobe	3.958	3.539	349	70	-
PUSTIJERNA	Stanovi	10	91	8	1	110
	Osobe	272	245	25	2	-
GRAD %	Stanovi	100	90,1	8,08	1,73	111,90
PUSTIJERNA %	Stanovi	100	91	8	1	110

TABELA 38. STANOVI PO VLASNIŠTVU I BROJ OSOBA U NJIMA 1981. GODINE

		Društveni stan	Privatni	Društveni: površina u m ²	Privatni: površina u m ²	Ukupno
GRAD	Stanovi	671	780	38.595	46.161	1.422
	Osobe	1.947				3.899
PUSTIJERNA	Stanova	67	34	3.631	2.128	101
	Osobe	191				272
GRAD	Stanovi %	46,27	53,73			100
PUSTIJERNA	Stanovi %	66,33	33,67			100

GRAD

TABELA 39. BROJ STANOVA PREMA VRSTI I VLASNIŠTVU 1981. GODINE

Vlasništvo	Broj stanova Površina u m ²	Ukupno	V R S T A S T A N A							
			Posebne sobe	Garsonijere 1-sobni	2-sobni	3-sobni	4-sobni	5-sobni	6-sobni	7-sobni i više
UKUPNO	ST	1.450	15	263	631	342	138	42	14	5
	P	84.756	279	8.764	31.639	23.537	12.843	4.970	1.945	779
Društveno	ST	671	8	133	312	156	47	11	3	1
	P	38.595	163	4.447	15.896	11.274	4.800	1.575	402	38
Privatno	ST	779	7	130	319	186	91	31	11	4
	P	46.161	116	4.317	15.743	12.263	8.043	3.395	1.543	741
Stanovi ukupno %		100	1,34	18,13	43,51	23,6	9,52	2,90	1,34	0,34
Stanovi društveno %		46,27	1,19	19,82	46,50	23,25	7,00	1,64	0,45	0,15
Stanovi privatno %		53,73	0,89	16,7	40,1	23,9	11,7	2,98	1,41	0,51

GRAD

TABELA 40. STANOVI PREMA POVRŠINI I VLASNIŠTVU 1981. GODINE

Vlasništvo	Ukupno	P O V R Š I N A								S T A N A U m ²						
		Do 15	16-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	76-85	86-95	96-105	106-120	121-150	151 i više		
UKUPNO	1.450	12	91	180	257	276	198	131	91	66	48	44	39	17		
Društveno	671	3	52	86	119	131	89	48	42	37	21	20	16	7		
Privatno	779	9	39	94	138	145	108	83	49	29	27	24	23	10		
Ukupno	%	100	0,83	6,28	12,41	17,72	19,03	13,65	9,03	6,28	4,55	3,31	3,03	2,69	1,17	
Društveno	%	46,27	0,45	7,75	12,81	17,73	19,52	13,26	7,15	6,25	5,51	3,13	2,98	2,38	1,04	
Privatno	%	53,73	1,16	5,00	12,07	17,71	18,61	14,0	10,65	6,29	3,72	3,47	3,08	2,95	1,28	

GRAD

TABELA 41. STANOVI I OSOBE U NJIMA PREMA VRSTI I VLASNIŠTVU 1981. GODINE

Vlasništvo	Broj stanova i soba	Ukupno	V	R	S	T	A	S	T	A	N	A
			Posebne sobe	Garsonijere i 1-sobni	2-sobni	3-sobni	4-sobni	5-sobni i više				
UKUPNO	ST	1.450	15	263	631	342	138	61				
	OS	3.878	24	550	1.665	982	430	227				
Društveno	ST	671	8	133	312	156	47	15				
	OS	1.907	15	286	874	507	168	57				
Privatno	ST	779	7	130	319	186	91	46				
	OS	1.971	9	264	791	475	262	170				
Ukupno stanovi	%	100	1,03	18,14	43,52	23,59	9,52	4,21				
Društveno	%	100	1,19	19,82	46,50	23,25	7,00	2,23				
Privatno	%	100	0,90	16,69	40,95	23,86	11,68	5,90				

GRAD

TABELA 42. NASTANJENI STANOVI PREMA PROSJEČNOJ POVRŠINI NA JEDNU OSOBU I VLASNIŠTVU STANA 1981. GODINE

Vlasništvo	Broj stanova i osoba	Ukupno	STANOVI S PROSJEČNOM POVRŠINOM NA JEDNU OSOBU						Preko 25 m ²	Drugi stan domaćinstvo
			Do 6 m ²	6,1-10,0	10,1-12,0	12,1-15,0	15,1-20,0	20,1-25,0		
UKUPNO	ST	1.400	61	155	76	153	203	176	576	2
	OS	3.910	287	671	285	573	668	435	991	2
Društveno	ST	665	31	83	38	79	105	91	238	1
	OS	1.925	148	350	139	301	337	231	419	2
Privatno	ST	735	30	72	38	74	98	85	338	1
	OS	1.985	139	321	146	272	331	204	572	
Stanovi ukupno	%	100	4,35	11,07	5,43	10,93	14,5	12,57	41,14	
Društveno	%	100	4,66	12,48	5,71	11,88	15,79	13,68	35,78	
Privatno	%	100	4,08	9,80	5,17	10,06	13,33	11,56	45,99	

GRAD

TABELA 43. NASTANJENI STANOVI PREMA BROJU DOMAĆINSTAVA,
SOBA I VLASNIŠTVU 1981. GODINE

V l a s n i š t v o	Broj stanova i broj soba	Ukupno	Stanovi u kojima stanuje		
			1 doma-ćinstvo	2 doma-ćinstva	3 i više domaćinst.
UKUPNO	ST	1.399	1.262	133	24
	S	3.317	2.914	328	75
Društveno	ST	665	600	53	12
	S	1.485	1.310	138	37
Privatno	ST	734	662	60	12
	S	1.832	1.604	190	38

8,07% stanova je s 2 domaćinstva

7,96% društvenih stanova je s 2 domaćinstva

8,17% privatnih stanova je s 2 domaćinstva

TABELA 44. NASTANJENI STANOVI PREMA BROJU SOBA U STANU
I VLASNIŠTVU 1981. GODINE

V l a s n i š t v o	Broj stanova i broj soba	U k u p n o
UKUPNO	ST	1.399
	S	3.317
Društveno	ST	665
	S	1.485
Privatno	ST	734
	S	1.832

prosječni stan ima 2,37 soba

društveni 2,23 sobe

privatni 2,49 soba

GRAD

TABELA 45. STANOVI PREMA OPREMLJENOSTI INSTALACIJAMA,
POMOĆNIM PROSTORIJAMA I VLASNIŠTVU 1981. GODINE

Vlasništvo	Ukupno	Opremljenost instalacijama					Opremljenost pomoćnim prostorijama	
		Vodovod kanalizacija i elek. struja	Vodovod i električna struja	Samo vodovod	Samo elektr. struja	Bez instalacija	Zahod na ispiranje	Zahod bez ispiranja
UKUPNO	1.451	1.411	8	-	15	2	1.365	42
Društveno	671	650	5	-	7	1	626	17
Privatno	780	761	3	-	8	1	739	25

TABELA 46. STANOVI PREMA GODINI IZGRADNJE, POVRŠINI
I VLASNIŠTVU 1981. GODINE

Vlasništvo	Broj stanova i površina	Ukupno	Godina izgradnje						Stanovi u zgradama od tvrdog mater.
			Do 1918.	1919-1945.	1946-1960.	1961-1970.	1971-1975.	Nakon 1975.	
UKUPNO	Stan	1.451	1.410	9	10	10	4	1	1.451
	Površ.	84.756	82.292	677	660	454	319	31	84.756
Društveno	Stan	671	666	3	-	-	-	1	671
	Površ.	38.595	38.369	146				30	38.595
Privatno	Stan	780	744	6	10	10	4	-	780
	Površ.	46.161	43.923	531	660	454	319		46.161

GRAD

TABELA 47. STANOVI PREMA GODINI IZGRADNJE? KATNOSTI I VLASNIŠTVU 1981. GODINE

Godina izgradnje	Vlasništvo Društveno Privatno	Ukupno	Kat na kojem se stan nalazi									
			Podrum	Suteren	Prizemlje	1 kat	2 kat	3 kat	4 kat	5 kat	6 kat	7 kat Iznad 7 kata
UKUPNO	Društveno	448	2	2	72	177	119	64	11	1		
	Privatno	402		4	104	123	129	38	4			
Do 1918.	Društveno	447	2	2	71	177	119	64	11	1		
	Privatno	381		4	94	118	125	36	4			
1919-1945.	Društveno	1			1							
	Privatno	3			1	1	1					
1946-1960.	Društveno											
	Privatno	7			5	1	1					
1961-1970.	Društveno											
	Privatno	8			3	1	2	2				
1971-1975.	Društveno											
	Privatno	3			1	2						
Poslije 1975.	Društveno											
	Privatno		4									

Tabela 48. STANOVI PREMA KATNOSTI I ŠKOLSKOJ SPREMI NOSIOCA STANARSKOG PRAVA 1981. GODINE

Školska sprema nosioca stanarskog prava	Ukupno	Kat na kojem se stan nalazi									
		Podrum	Suteren	Prizemlje	1 kat	2 kat	3 kat	4 kat	5 kat	6 kat	7 kat Iznad 7 kata
UKUPNO	831	2	5	172	292	245	99	15	1		
Bez školske spreme	51		1	17	14	14	4	1			
Nezavršeno osnovno obraz. - ukupno	306	1	1	59	103	99	35	7	1		
1-3 razreda osnovne škole	28			6	10	9	3				
4-7 razreda osnovne škole	278	1	1	53	93	90	32	7	1		
Osnovno obrazovanje	87		2	19	33	25	8				
Srednje obrazovanje - ukupno	296	1	1	63	103	84	39	5			
Šk.za KV,VKV i ost. struč.kadar	156	1	1	39	57	43	12	3			
Gimnazija	42			8	11	14	8	1			
Srednje šk.za struč.kadr.	98			16	35	27	19	1			
Srednje usmjer.obrazovanje											
Više obrazovanje	32			3	14	7	7	1			
Visoko obrazovanje	47			5	23	14	5				
Nepoznato	12			6	2	2	1	1			

GRAD

TABELA 48. (nastavak)

Postotak stanara u prizemlju	%
Bez škole	33
Nezavršeno osnovno - ukupno	18,28
Osnovno	21,83
Srednje - ukupno	21,28
VKV	25,00
Gimnazija	16,67
Stručne škole	16,32
Više	9,37
Visoko	10,63

GRAD

TABELA 49. STANOVI PREMA VRSTI, PROSJEČNOJ POVRŠINI I VLASNIŠTVU 1981. GODINE

Vlasništvo	Broj stanova Prosječna površina	Ukupno	V R S T A S T A N A							
			Posebne sobe	Garsonijere 1-sobni	2-sobni	3-sobni	4-sobni	5-sobni	6-sobni	7-sobni i više
UKUPNO	ST	1.450	15	263	631	342	138	42	14	5
	PP	58	18	33	50	68	93	118	138	155
Društveno	ST	671	8	133	312	156	47	11	3	1
	PP	57	20	33	50	72	102	143	134	138
Privatno	ST	779	7	130	319	186	91	31	11	4
	PP	59	16	33	49	65	88	109	140	185

TABELA 50. STANOVI PREMA VRSTI I ŠKOLSKOJ SPREMI NOSIOCA STANARSKOG PRAVA 1981. GODINE

Školska sprema nosioca stanarskog prava	Ukupno	V R S T A S T A N A									7-sobni i više
		Posebne sobe	Garsonijere 1-sobni	2-sobni	3-sobni	4-sobni	5-sobni	6-sobni			
UKUPNO	1.383	13	247	602	330	131	41	14	5	249	
Bez školske spreme	83	3	15	42	17	5		1			
Nezavršeno osn.obrazovanje 1-3 raz.osn.škole	46	1	13	18	11	3					
Nezavršeno osn.obrazovanje 4-7 raz.osn.škole	474	5	88	213	112	39	14	2	1		
Osnovno obrazovanje	132		32	53	24	15	5	3			
Srednje obrazovanje - ukupno	499	2	78	215	134	49	16	2	3		
- Škole za KV i VKV rad.i ostali struč.kadar	257	2	39	125	62	23	6				
- Gimnazija	70		10	25	17	10	5	1	2		
- Srednje škole za stručni kadar	171		29	65	54	16	5	1	1		
- Srednje usmjereno obrazovanje	1				1						
Više obrazovanje	57		11	30	9	6	1				
Visoko obrazovanje	75		7	26	18	12	5	6	1		
Nepoznato	17	2	3	5	5	2					

GRAD TABELA 50. (nastavak) postotni udjeli za 4 tipa stana

	2-sobni	3-sobni	4-sobni	5-sobni
	%	%	%	%
Bez škole	50,60	20,48	6,02	-
1-3 razreda	39,13	23,91	6,52	-
4-7 razred	44,93	23,63	8,23	2,95
Osnovno obrazovanje	40,15	18,18	11,36	3,79
Srednje - ukupno	43,08	26,85	9,82	3,21
KV i VKV	48,63	24,12	8,95	2,33
Gimnazija	35,71	24,28	14,28	7,14
Srednje stručno	38,01	31,58	9,36	2,92
Više	52,63	15,78	10,52	1,75
Visoko	34,67	24,00	16,00	6,67

GRAD

TABELA 51. STANOVI PREMA KORIŠTENJU I VLASNIŠTVU 1981. GODINE

Vlasništvo	Upitnik se popunjava za				Korištenje stana					Stan se djelomično ili isključivo koristi za			
	Stan	Nastanjene poslove pros- torije	Prostori- je na- stanjene iz nužde	Ukupno	Samo za stano- vanje	Za stano- vanje i obavlja- nje dje- latnosti	Samo za obavlja- nje dje- latnosti	Nenasta- njen stan privre- meno	Nenasta- njen (na- pušten) stan	Obavlja- nje za- natske dje- lat- nosti	Izdavanje soba tu- ristima	Obavlja- nje slo- bodne profesije	Predstav- ništvo i dopisniš- tvo
UKUPNO	1.451	1	14	1.451	1.318	67		51	15	67			
Društveno	671	1	7	671	633	24	-	8	6	24	-	-	-
Privatno	780		7	780	685	43		43	9	43			

GRAD

TABELA 52. STANOVI PREMA OPREMLJENOSTI POMOĆNIM PROSTORIJAMA I VLASNIŠTVU 1981. GODINE

Vlasništvo	Ukupno	Opremljenost stana pomoćnim prostorijama					
		Kuhinja, kupaonica, zahod	Kuhinja	Zahod	Kupaonica	Kuhinja, zahod	Nema pomoćnih prostorija
UKUPNO	1.451	982	1.450	1.396	984	1.395	
Društveno	671	453	671	639	454	639	0
Privatno	780	529	779	757	530	756	
Ukupno %	100	67,67	100	96,21	67,81	96,14	-
Društveno %	100	67,51	100	95,23	67,67	95,23	-
Privatno %	100	67,82	99,9	97,05	67,94	97,05	-

PUSTIJERNA

TABELA 53. BROJ STANOVA PREMA VRSTI I VLASNIŠTVU 1981. GODINE

Vlasništvo	Broj stanova Površina u m ²	Ukupno	Posebne sobe	V	R	S	T	A	S	T	A	N	A	7-sobni i više
				Garsonijere 1-sobni	2-sobni	3-sobni	4-sobni	5-sobni	6-sobni	7-sobni	8-sobni	9-sobni	10-sobni	
UKUPNO	ST	101	2	25	41	15	12	5	1					
	P	5.759	35	765	2.108	1.012	1.135	554	150					
Društveno	ST	67	2	19	30	9	5	2						
	P	3.631	35	584	1.546	659	531	276						
Privatno	ST	34		6	11	6	7	3	1					
	P	2.128		181	562	353	604	278	150					
Stanovi ukupno %		100	2	25	41	15	12	5	1					
Stanovi društveni %		100	2,98	28,35	44,77	13,43	7,46	2,98	-					
Stanovi privatni %%		100	-	17,64	32,35	17,64	20,59	4,68	1,56					

PUSTIJERNA

TABELA 54. STANOVI PREMA POVRŠINI I VLASNIŠTVU 1981. GODINE

Vlasništvo	Ukupno	P O V R Š I N A S T A N A U m ²												
		Do 15	16-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	76-85	86-95	96-105	106-120	121-150	151 i više
UKUPNO	101	4	10	9	14	23	9	8	7	4	4	6	2	1
Društveno	67	2	9	7	7	19	5	4	6	1	1	4	1	1
Privatno	34	2	1	2	7	4	4	4	1	3	3	2	1	

- u društvenom dijelu dominiraju 46-55 m² (19), te 36-45, 26-35 i 16-25

- u privatnom 36-46, te 46-55, 56-65 i 66-75

TABELA 55. STANOVI I OSOBE U NJIMA PREMA VRSTI I VLASNIŠTVU 1981. GODINE

Vlasništvo	Broj stanova i soba	Ukupno	V R S T A S T A N A					
			Posebne sobe	Garsonijere i 1-sobni	2-sobni	3-sobni	4-sobni	5-sobni i više
UKUPNO	ST	101	2	25	41	15	12	6
	OS	267	2	48	108	44	42	23
Društveno	ST	67	2	19	30	9	5	2
	OS	190	2	36	86	34	23	9
Privatno	ST	34		6	11	6	7	4
	OS	77		12	22	10	19	14

PUSTIJERNA

TABELA 56. NASTANJENI STANOVİ PREMA PROSJEČNOJ POVRŠINI NA JEDNU OSOBU I VLASNIŠTVU STANA 1981. GODINE

Vlasništvo	Broj stanova i soba	Ukupno	STANOVİ S PROSJEČNOM POVRŠINOM NA JEDNU OSOBU							Drugi stan domaćinstvo
			Do 6 m ²	6,1-10,0	10,1-12,0	12,1-15,0	15,1-20,0	20,1-25,0	Preko 25 m ²	
UKUPNO	ST	100	4	9	6	12	17	10	42	1
	OS	267	14	41	20	43	54	24	71	2
Društveno	ST	67	3	9	5	9	10	8	23	1
	OS	190	10	41	17	34	29	18	41	2
Privatno	ST	33	1		1	3	7	2	19	
	OS	77	4		3	9	25	6	30	

PUSTIJERNA

TABELA 57. NASTANJENI STANOV I PREMA BROJU DOMAĆINSTVAVA,
SOBA I VLASNIŠTVU 1981. GODINE

Vlasništvo	Broj stanova i broj soba	Ukupno	Stanovi u kojima stanuje		
			1 doma- ćinstvo	2 doma- ćinstva	3 i više domaćins.
UKUPNO	ST	100	91	8	1
	S	231	199	30	2
Društveno	ST	67	63	3	1
	S	138	124	12	2
Privatno	ST	33	28	5	
	S	93	75	18	

TABELA 58. NASTANJENI STANOV I PREMA BROJ SOBA U STANU I
VLASNIŠTVU 1981. GODINE

Vlasništvo	Broj stanova i broj soba	Ukupno
UKUPNO	ST	100
	S	231
Društveno	ST	67
	S	138
Privatno	ST	33
	S	93

prosječni stan 2,30 soba
društveni 2,06 soba
privatni 2,81 soba

PUSTIJEVA

TABELA 59. STANOVİ PREMA OPREMLJENOSTI INSTALACIJAMA,
POMOĆNIM PROSTORIJAMA I VLASNIŠTVU 1981. GODINE

Vlasništvo	Ukupno	Opremljenost instalacijama					Opremljenost pomoćnim prostorijama	
		Vodovod i elek. struja	Vodovod i elek. struja	Samo vodovod	Samo elektr. struja	Bez instalacija	Zahod na ispiranje	Zahod bez ispiranja
UKUPNO	101	98	1	-	1	1	98	-
Društveno	67	64	1	-	1	1	64	-
Privatno	34	34					34	-

TABELA 60. STANOVİ PREMA GODINI IZGRADNJE, POVRŠINI I VLASNIŠTVU
1981. GODINE

Vlasništvo	Broj stanova i površina	Ukupno	Godina izgradnje						Stanovi u zgradama od tvrdog mater.
			Do 1918.	1919-1945.	1946-1960.	1961-1970.	1971-1975.	Nakon 1975.	
UKUPNO	Stan	101	101	-	-	-	-	-	101
	Površ.	5.759	5.759						5.759
Društveno	Stan	67	67	-	-	-	-	-	67
	Površ.	3.631	3.631						3.631
Privatno	Stan	34	34	-	-	-	-	-	34
	Površ.	2.128	2.128						2.128

PUSTIJERNA

TABELA 61. STANOVI PREMA GODINI IZGRADNJE, KATNOSTI I VLASNIŠTVU 1981. GODINE

Godina izgradnje	Vlasništvo Društveno Privatno	Ukupno	Kat na kojem se stan nalazi										
			Podrum	Suteren	Prizemlje	1 kat	2 kat	3 kat	4 kat	5 kat	6 kat	7 kat	Iznad 7 kata
UKUPNO	Društveno	45	1		10	11	9	10	3	1			
	Privatno	16		2	4	4	6						
Do 1918.	Društveno	45	1		10	11	9	10	3	1			
	Privatno	16		2	4	4	6						
1919-1945.	Društveno												
	Privatno												
1946-1960.	Društveno												
	Privatno												
1961-1970.	Društveno												
	Privatno												
1971-1975.	Društveno												
	Privatno												
Poslije 1975.	Društveno												
	Privatno												

TABELA 62. STANOVI PREMA KATNOSTI I ŠKOLSKOJ SPREMI NOSIOCA STANARSKOG PRAVA 1981. GODINE

Školska sprema nosioca stanarskog prava	Ukupno	Kat na kojem se stan nalazi										Iznad 7 kata
		Podrum	Suteren	Prizemlje	1 kat	2 kat	3 kat	4 kat	5 kat	6 kat	7 kat	
UKUPNO	57	1	1	13	15	14	9	3	1			
Bez školske spreme	6			1	1	1	2	1				
Nezavršeno osnov.obraz. ukupno	19		1	3	6	5	2	1	1			
1-3 razred osnovne škole	3			1	1	1						
4-7 razreda osnovne škole	16		1	2	5	4	2	1	1			
Osnovno obrazovanje	7			4	2		1					
Srednje obrazovanje ukupno	19	1		4	5	6	3					
Šk.za KV,VKV i ost.struč.kad.	9	1		2	2	4						
Gimnazija	2			1	1							
Srednje šk. za struč.kadrove	8			1	2	2	3					
Srednje usmjereno obrazov.												
Više obrazovanje	3			1		2						
Visoko obrazovanje	2				1		1					
Nepoznato	1							1				

Postotak stanara u prizemlju

	%
Bez škole	16,67
ukupno nezavršeno osnovno	15,79
osnovno	57,14
srednje ukupno	21,05
više	33,33
visoko	-

TABELA 63. STANOVI PREMA VRSTI, PROSJEČNOJ POVRŠINI I VLASNIŠTVU 1981. GODINE

V l a s n i š t v o	Broj stanova Prosječ. površina	Ukupno	V R S T A S T A N A								7-sobni i više
			Posebne sobe	Garsonijere 1-sobni	2-sobni	3-sobni	4-sobni	5-sobni	6-sobni		
UKUPNO	ST	101	2	25	41	15	12	5	1	-	
	PP	57	17	30	51	67	94	110	150		
Društveno	ST	67	2	19	30	9	5	2		-	
	PP	54	17	30	51	73	106	138			
Privatno	ST	34		6	11	6	7	3	1	-	
	PP	62		30	51	58	86	92	150		

PUSTIJERNA

TABELA 64. STANOVI PREMA VRSTI I ŠKOLSKOJ SPREMI NOSIOCA STANARSKOG PRAVA 1981. GODINE

Školska sprema nosioca stanarskog prava	Ukupno	Posebne sobe	V	R	S	T	A	S	T	A	N	A	7-sobni i više
			Garsonijere 1-sobni	2-sobni	3-sobni	4-sobni	5-sobni	6-sobni					
UKUPNO	97	1	24			40	14	12			5	1	
Bez školske spreme	12		1			9		1				1	
Nezavršeno osnovno obrazovanje 1-3 raz.osn.škole	4		2			1		1					
Nezavršeno osnovno obrazovanje 4-7 raz.osn.škole	32		11			14	3	3			1		
Osnovno obrazovanje	8		5			2		1					
Srednje obrazovanje ukupno	34		5			10	9	6			4		
- Škole za KV i VKV rad.i ostali stručni kadar	18		3			7	6	1			1		
- Gimnazija	6					2		2			2		
- Srednje škole za stručni kadar	10		2			1	3	3			1		
- Srednje usmjereno obrazovanje													
Više obrazovanje	3					2	1						
Visoko obrazovanje	3					2	1						
Nepoznato	1	1											

PUSTIJERNA

TABELA 65. STANOVI PREMA KORIŠTENJU I VLASNIŠTVU 1981. GODINE

Vlasništvo	Upitnik se popunjava za				Korištenje stana				Stan se djelomično ili isključivo koristi za				
	Stan	Nastanjene poslo-vne pros-torije	Prosto-rije na-stanjene iz nužde	Ukupno	Samo za stano-vanje	Za stano-vanje i obavlja-nje dje-latnosti	Samo za obavlja-nje dje-latnosti	Nenasta-njen stan privre-meno	Nenasta-njen (na-pušten) stan	Obavlja-nje za-natske djelat-nosti	Izdavanje soba tu-tistima	Obavlja-nje slo-bodne profesije	Predstav-ništvo i dopisniš-tvo
UKUPNO	101			101	95	5		1		5			
Društveno	67			67	66	1				1			
Privatno	34			34	29	4		1		4			

PUSTIJERNA

TABELA 66. STANOVI PREMA OPREMLJENOSTI POMOĆNIM PROSTORIJAMA I VLASNIŠTVU 1981. GODINE

Vlasništvo	Ukupno	Opremljenost stana pomoćnim prostorijama					
		Kuhinja, kupaonica, zahod	Kuhinja	Zahod	Kupaonica	Kuhinja, zahod	Nema pomoćnih prostorija
UKUPNO	101	61	101	98	61	98	-
Društveno	67	39	67	64	39	64	-
Privatno	34	22	34	34	22	34	-
Ukupno %	100	61	100	98	61	98	-
Društveno %	100	58,20	100	95,52	58,20	95,52	-
Privatno %	100	64,70	100	100	64,70	100	-

PODACI O ODGOVORIMA
ANKETIRANIH U GRADU
TABELE No 67 - 134

TABELA 67.

	GRAD		PUSTIJEVNA	
	f	%	f	%
2. Starost				
do 18 god.	1	0,3	0	0,0
19-25	19	6,3	7	6,3
26-3	61	20,3	19	17,1
35-44	69	23,0	26	23,4
45-54	37	12,3	13	11,7
55-64	34	11,3	12	10,8
65 i više	70	23,3	34	30,6
odg	291	97,0	111	100,0
bo	9	3,0	0	0,0

TABELA 68.

3. Spol				
muško	133	44,3	48	43,2
žensko	167	55,7	63	56,8
odg	300	100,0	111	100,0
bo	0	0,0	0	0,0

TABELA 69.

4. Mjesto rođenja				
1. rođen u starom gradu	123	41,0	39	35,1
2. rođen u drugom dijelu grada Dubrovnika	27	9,0	12	10,8
3. rođen u drugom gradskom naselju u općini Dubrovnik	12	4,0	8	7,2
4. rođen u seoskom naselju u općini Dubrovnik	52	17,3	16	14,4
5. rođen u gradskom naselju u Dalmaciji	16	5,3	8	7,2
6. rođen u seoskom naselju u Dalmaciji	12	4,0	3	2,7
7. rođen u gradskom naselju iz drugog područja SR Hrvatske	7	2,3	1	0,9
8. rođen u seoskom naselju iz drugog područja SR Hrvatske	8	2,7	3	2,7
9. rođen u gradskom naselju izvan SRH	15	5,0	8	7,2
10. rođen u seoskom naselju izvan SRH	18	6,0	11	9,9
11. rođen u inozemstvu	5	1,7	2	1,8
12. drugo	4	1,3	0	0,0
odg	299	99,7	111	100,0
bo	1	0,3	0	0

TABELA 70.

5. Ako niste rođeni u Starom gradu, kada ste se u njega doselili?				
1. doselio prije 1-5 godina	13	4,3	4	3,6
2. doselio prije 6-10 godina	13	4,3	3	2,7
3. doselio prije 11-15 godina	23	7,7	11	9,9
4. doselio prije 16-20 godina	19	6,3	7	6,3
5. prije više od 20 godina	111	37,0	49	44,1
odg	179	59,7	74	66,7
bo	121	40,3	37	33,3

TABELA 71.

266

	GRAD		PUSTIJERNA	
	f	%	f	%
6. Zanimanje oca				
1. poljoprivrednik	48	16,0	15	13,5
2. radnik	65	21,7	24	21,6
3. službenik	49	16,3	17	15,3
4. obrtnik	25	8,3	7	6,3
5. slobodna profesija	10	3,3	4	3,6
6. pomorac	11	3,7	3	2,7
7. što drugo	50	16,7	14	12,6
odg	258	86,0	84	75,7
bo	42	14,0	27	24,3

TABELA 72.

7. Bračno stanje				
1. neoženjen - neudata	47	15,7	18	16,2
2. oženjen - udata	188	62,7	71	64,0
3. rastavljen - rastavljena	21	7,0	7	6,3
4. udovac - udovica	38	12,7	14	12,6
odg	294	98,0	110	99,1
bo	6	2,0	1	0,9

TABELA 73.

6. Ako ste oženjeni koliko imate djece?				
1. bez djece	7	2,3	5	4,5
2. 1-2 djece	169	56,3	51	45,9
3. 3-4 djece	26	8,7	11	9,9
4. 5-6 djece	4	1,3	2	1,8
5. 7 i više djece	1	0,3	0	0,0
odg	207	69,0	69	62,2
bo	93	31,0	42	37,8

TABELA 74.

9. Koje ste škole završili?				
1. bez škole	7	2,3	3	2,7
2. nepotpuna osnovna škola	13	4,3	3	2,7
3. osnovna škola	44	14,7	19	17,1
4. stručna škola	38	12,7	14	12,6
5. srednja škola	125	41,7	47	42,3
6. viša škola	36	12,0	14	12,6
7. visoka škola, fakultet	31	10,3	9	8,1
8. magisterij, doktorat	3	1,0	0	0,0
odg	297	99,0	109	98,2
bo	3	1,0	2	1,8

TABELA 75.

	GRAD		PUSTIJERNA	
	f	%	f	%
10. U kojoj ste grani djelatnosti zaposleni?				
1. domaćica, penzioner	97	32,3	41	36,9
2. djak, student	5	1,7	0	0,0
3. nezaposlen	9	3,0	1	0,9
4. poljoprivreda, šumarstvo	1	0,3	0	0,0
5. industrija, rudarstvo	10	3,3	4	3,6
6. građevinarstvo	8	2,7	2	1,8
7. promet	7	2,3	4	3,6
8. pomorstvo	8	2,7	3	2,7
9. trgovina	19	6,3	11	9,9
10. ugostiteljstvo	26	8,7	13	11,7
11. turizam	22	7,3	9	8,1
12. zanatstvo	12	4,0	3	2,7
13. komunalne djelatnosti	3	1,0	1	0,9
14. obrazovanje, kultura	22	7,3	3	2,7
15. zdravstvo, socijalna zaštita	13	4,3	2	1,8
16. državni organi, političke organizacije	8	2,7	4	3,6
17. društvene organizacije	5	1,7	1	0,9
18. što drugo	20	6,7	6	5,4
odg	295	98,4	108	97,3
bo	5	2,6	3	2,7

TABELA 76.

11. Kakav je vaš položaj u radnoj organizaciji?

1. izvršitelj - radnik	118	39,3	46	41,4
2. šef radne grupe ili zamjenik	11	3,7	5	4,5
3. poslovođa ili zamjenik	14	4,7	6	5,4
4. direktor sektora ili zamjenik	3	1,0	1	0,9
5. direktor OOUR-a ili zamjenik	2	0,7	0	0,0
6. direktor poduzeća ili zamjenik	0	0,0	0	0,0
7. što drugo	37	12,3	7	6,3
odg	185	61,7	65	58,6
bo	115	38,3	46	41,4

TABELA 77.

12. Ako ste zaposleni gdje se nalazi vaše radno mjesto?

1. radno mjesto mi je u Starom Gradu	57	19,0	14	12,6
2. radno mjesto je u zonama oko Starog Grada	33	11,0	5	4,5
3. radno je mjesto u udaljenijim naseljima u gradu Dubrovniku (kao što su Gruž, Lapad, Babin Kuk i slična)	63	21,0	31	27,9
4. u drugom naselju u općini Dubrovnik	13	4,3	8	7,2
5. u drugoj općini u dalmatinskoj regiji	0	0,0	0	0,0
6. u drugoj općini SRH	0	0,0	0	0,0
7. u drugoj općini izvan SRH	1	0,3	1	0,9
8. na brodu	6	2,0	2	1,8
9. drugdje	12	4,0	5	4,5
odg	185	61,7	66	59,5
bo	115	38,3	45	40,5

TABELA 78.

	GRAD		PUSTIJEVA	
	f	%	f	%
13. Je li radni odnos vaš jedini izvor prihoda?				
1. nisam zaposlen	25	8,3	5	4,5
2. uživam penziju	73	24,3	33	29,7
3. radni odnos mi je jedini izvor prihoda	157	52,3	57	51,4
4. osim u radnom odnosu, zaradjujem dopunskim radom	10	3,3	4	3,6
5. osim u radnom odnosu, zaradjujem izdavanjem soba turistima	5	1,7	0	0,0
6. što drugo	8	2,7	6	5,4
odg	278	92,7	105	94,6
bo	22	7,2	6	5,4

TABELA 79.

15. Jeste li zadovoljni radnim mjestom i poslom kojega obavljate?				
1. nisam zaposlen	36	12,0	12	10,8
2. vrlo sam zadovoljan	29	9,7	8	7,2
3. zadovoljan sam	122	40,7	46	41,4
4. nisam zadovoljan	26	8,7	10	9,0
5. nisam uopće zadovoljan i planiram potražiti novo	6	2,0	2	1,8
odg	219	73,0	78	70,3
bo	81	27,0	33	29,7

TABELA 80.

16. Hoćete li ocjenom od 1-5 ocijeniti vaše imovno stanje.				
1. nepovoljno	48	16,0	26	23,4
2. dovoljno	111	37,0	42	37,8
3. dobro	91	30,3	27	24,3
4. vrlo dobro	18	6,0	3	2,7
5. odlično	4	1,3	1	0,9
odg	272	90,7	99	89,2
bo	28	9,3	12	10,8

TABELA 81.

17. Imate li osobni automobil?				
1. imam	51	17,0	17	15,3
2. nemam	197	65,7	82	73,9
3. automobil imaju drugi članovi porodice	36	12,0	6	5,4
odg	284	94,7	105	94,6
bo	16	5,3	6	5,4

TABELA 82.

18. Čije je vlasništvo stan u kojemu se trenutno nalazite?				
1. društveno vlasništvo	152	50,7	72	64,9
2. vaše privatno vlasništvo	52	17,3	15	13,5
3. privatno vlasništvo člana porodice	35	11,7	6	5,4
4. tuđe privatno vlasništvo	50	16,7	10	9,0
5. što drugo	7	2,3	6	5,4
odg	296	98,7	109	98,2
bo	4	1,3	2	1,8

TABELA 83.

	GRAD		PUSTIJERNA	
	f	%	f	%
19. Kako ste došli do stana u kojemu se nalazite?				
1. stanujem u stanu/kući svojih roditelja	72	24,0	22	19,8
2. dobio sam od radne organizacije	14	4,7	3	2,7
3. naslijedio sam od roditelja, rodbine, prijatelja	50	16,7	15	13,5
4. nasljedstvo bračnog druga	20	6,7	5	4,5
5. kupio sam ga	19	6,3	6	5,4
6. dobio sam ga od općinske skupštine	57	19,0	30	27,0
7. sam sam ga izgradio	2	0,7	0	0,0
8. iznajmio sam ga od vlasnika ili stanara	25	8,3	13	11,7
9. što drugo	31	10,3	13	11,7
odg	290	96,7	107	96,4
bo	10	3,3	4	3,6

TABELA 84.

20. Ako se vlasnik stana ili nositelj stanarskog prava koliko ste dugo čekali useljenje?

1. nisam uopće čekao	115	38,3	43	38,7
2. 1-3 godine	29	9,7	12	10,8
3. 4-6 godina	11	3,7	4	3,6
4. 7-9 godina	8	2,7	1	0,9
5. 10 i više godina	27	9,0	13	11,7
odg	190	63,3	73	65,8
bo	110	36,7	38	34,2

TABELA 85.

21. Na kojemu se katu stan nalazi?

1. 1-2 kata	172	57,3	63	56,8
2. 3-4 kata	49	16,3	19	17,1
3. 5 kat i više	0	0,0	0	0,0
4. u prizemlju	36	12,0	19	17,1
5. u podrumu	9	3,0	4	3,6
6. na tavanu	9	3,0	3	2,7
odg	275	91,7	108	97,3
bo	25	8,3	3	2,7

TABELA 86.

22. Hoćete li ocjenama od 1-5 ocijeniti slijedeće karakteristike vašeg stanja

(1 znači slabo, 2 dovoljno, 3 dobro, 4 vrlo dobro, 5 odlično)

1. komunalna opremljenost (struja, voda, plin, kanalizacija)
2. mogućnost dobivanja telefona
3. Veličina stana
4. Komfornost (kupaonica, pomoćne prostorije)
5. osunčanost
6. izoliranost od buke
7. izoliranost od pogleda
8. zaštićenost od vjetrova
9. kvaliteta gradnje
10. lokacija
11. mogućnost unutrašnjeg preuredjenja (fleksibilnost)
12. mogućnost grijanja stana

G					R					A					D					P U S T I J E R N A									
f										%					f										%				
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
40	62	84	34	30	13,3	20,7	28,0	11,3	10,0	20	28	37	7	6	18,0	25,2	33,3	6,3	5,4										
39	10	21	20	145	13,0	3,3	7,0	6,7	48,3	14	3	9	9	48	12,6	2,7	8,1	8,1	43,2										
52	51	65	31	40	17,3	17,0	21,7	10,3	13,3	17	21	27	6	11	15,3	18,9	24,3	5,4	9,9										
73	41	64	29	25	24,3	13,7	21,3	9,7	8,3	27	12	22	8	7	24,3	10,8	19,8	7,2	6,3										
75	47	66	22	24	25,0	15,7	22,0	7,3	8,0	28	23	14	8	3	25,2	20,7	12,6	7,2	2,7										
101	42	53	23	19	33,7	14,0	17,7	7,7	6,3	32	14	18	7	6	28,8	12,6	16,2	6,3	5,4										
88	43	57	23	22	29,3	14,3	19,0	7,7	7,3	35	13	17	5	5	31,5	11,7	15,3	4,5	4,5										
66	43	72	30	24	22,0	14,3	24,0	10,0	8,0	28	15	25	5	5	25,2	13,5	22,5	4,5	4,5										
72	41	68	28	26	24,0	13,7	22,7	9,3	8,7	24	17	21	9	4	21,6	15,3	18,9	8,1	3,6										
27	30	63	33	70	9,0	10,0	21,0	11,0	23,3	11	10	18	8	21	9,9	9,0	16,2	7,2	18,9										
99	36	37	14	19	33,0	12,0	12,3	4,7	6,3	38	6	8	2	6	34,2	5,4	7,2	1,8	5,4										
90	49	56	19	11	30,0	16,3	18,7	6,3	3,7	33	16	12	5	3	29,7	14,4	10,8	4,5	2,7										

	odg		bo		odg		bo	
	f	%	f	%	f	%	f	%
1.	250	83,3	50	16,7	98	88,3	13	11,7
2.	235	78,3	65	21,7	83	74,8	28	25,2
3.	239	79,7	61	20,3	82	73,9	29	26,1
4.	232	77,3	68	22,7	76	68,5	35	31,5
5.	234	78,0	66	22,0	76	68,5	35	31,5
6.	238	79,3	62	20,7	77	69,4	34	30,6
7.	233	77,7	67	22,3	75	67,6	36	32,4
8.	235	78,3	65	21,7	78	70,3	33	29,7
9.	235	78,3	65	21,7	75	67,6	36	32,4
10.	223	74,3	77	25,7	68	61,3	43	38,7
11.	205	68,3	95	31,7	60	54,1	51	45,9
12.	225	75,0	75	25,0	69	62,2	42	37,8

TABELA 87.

271

	GRAD		PUSTIJEVNA	
	f	%	f	%
23. Kako ocjenjujete vaše stambene uvjete u cjelini?				
1. moji su stambeni uvjeti odlični	22	7,3	7	6,3
2. moji su stambeni uvjeti vrlo dobri	35	11,7	8	7,2
3. moji su stambeni uvjeti prosječni	128	42,7	47	42,3
4. moji su stambeni uvjeti jedva prihvatljivi	64	21,3	26	23,4
5. moji su stambeni uvjeti neprihvatljivi	46	15,3	22	19,8
odg	295	98,3	110	99,1
bo	5	1,7	1	0,9

TABELA 88.

25. Bisteli mijenjati stan u Starom Gradu za stan ili kuću u drugim dijelovima Dubrovnika?

1. ne bih mijenjao	139	46,3	48	43,2
2. mijenjao bih za stan ili kuću u Starom Gradu	24	8,0	9	8,1
3. mijenjao bih za stan ili kuću u zonama oko Starog Grada	71	23,7	32	28,8
4. mijenjao bih najradije za stan u naselju	16	5,3	10	9,0
5. mijenjao bih za stan u bilo kojem dijelu Dubrovnika	15	5,0	3	2,7
6. ne znam	9	3,0	1	0,9
7. što drugo	13	4,3	3	2,7
odg	287	95,7	106	95,5
bo	13	4,3	5	4,5

TABELA 89.

26. Kako biste najradije stanovali kada biste mogli slobodno birati?

1. najradije bih stanovao ovako kako stanujem u Starom Gradu	98	32,7	39	35,1
2. u individualnoj kući s okućnicom	149	49,7	45	40,5
3. u individualnoj kući u nizu	18	6,0	11	9,9
4. u višekatnoj kolektivnoj kući	10	3,3	7	6,3
5. u neboderu	4	1,3	1	0,9
6. drugačije	11	3,7	4	3,6
odg	290	96,7	107	96,4
bo	10	3,3	4	3,6

TABELA 90.

29. U Dubrovniku mnogi ljudi izdaju sobe turistima.

Ubrajate li se i vi u iznajmljivače soba?

1. sobe izdajem redovito	5	1,7	2	1,8
2. sobe izdajem povremeno	22	7,3	4	3,6
3. izdajem rijetko	12	4,0	0	0,0
4. ne izdajem, premda bih to želio	51	17,0	14	12,6
5. ne izdajem jer to ne želim	161	53,7	73	65,8
6. što drugo	35	11,7	11	9,9
odg	286	95,3	104	93,7
bo	14	4,7	7	6,3

TABELA 91.

	GRAD		PUSTIJERNA	
	f	%	f	%
30. U potresu, prije nekoliko godina, oštećen je jedan broj zgrada u Starom Gradu. Jeste li i vi imali štete od potresa u vašem stanu ili kući?				
1. nisam imao nikakvih šteta	53	17,7	19	17,1
2. imao sam manje štete	134	44,7	53	47,7
3. imao sam znatnih šteta	74	24,7	28	25,2
4. imao sam velikih šteta	30	10,0	7	6,3
odg	291	97,0	107	96,4
bo	9	3,0	4	3,6

TABELA 92.

31. Ako ste imali štete jeste li uspjeli ukloniti njihove posljedice?				
1. nisam imao štete	49	16,3	18	16,2
2. nisam uspio jer ne raspolazem potrebnim sredstvima	99	33,0	37	33,3
3. uspio sam ukloniti nastale štete ali uz velika odricanja	72	24,0	26	23,4
4. uspio sam sve popraviti bez većih poteškoća	37	12,3	19	17,1
5. drugo	24	8,0	8	7,2
odg	281	93,7	108	97,3
bo	19	6,3	3	2,7

TABELA 93.

32. Kako ocjenjujete pomoć društvenih organa i organizacija u naporu da se uklone posljedice potresa?				
1. pojedincima nije pružena nikakva pomoć	77	25,7	29	26,1
2. pojedincima je bila pružena pomoć ali ona nije bila dovoljna	109	36,3	36	32,4
3. pojedincima je bila pružena dovoljno velika pomoć	12	4,0	1	0,9
4. ne znam	77	25,7	34	30,6
5. drugo	9	3,0	4	3,6
odg	284	94,7	104	93,7
bo	16	5,3	7	6,3

TABELA 94.

33. Kada biste morali reći, ukratko, što je za vas gradsko središte kakvo je Stari Grad, koji biste odgovor od dolje predloženih najradije odabrali?									
1. gradsko je središte "srce grada"	248	82,7	92	82,9					
2. gradsko je središte mjesto gdje su najgušće smještene razne usluge	39	13,0	11	9,9					
3. gradsko je središte mjesto gdje se nalaze najvažnije društvene i državne ustanove i organizacije	26	8,7	7	6,3					
4. gradsko je središte slično ostalim dijelovima grada	19	6,3	7	6,3					
5. gradsko središte je mjesto koje ima specifične stanovnike	125	41,7	43	38,7					
	odg		bo		odg		bo		
	f	%	f	%	f	%	f	%	
1.	295	98,3	5	1,7	109	98,2	2	1,8	
2.	295	98,3	5	1,7	109	98,2	2	1,8	
3.	294	98,0	6	2,0	108	97,3	3	2,7	
4.	293	97,7	7	2,3	108	97,3	3	2,7	
5.	284	94,7	16	5,3	103	92,8	8	7,2	

TABELA 95.

34. Predlažemo vam 9 pari riječi s odgovarajućim stupnjevima na ljestvici. Molimo vas da na svakoj ljestvici odaberete riječ koja, po vašem mišljenju, najbolje odgovara vašem doživljaju Starog grada, i da odredite jačinu toga doživljaja upisom oznake X na jedno od praznih mjesta označenih brojevima. Upozoravamo vas da se u jednom redu (ljestvici) može upisati samo jedna oznaka X.

	G				R				A				D								
	odg		bo		3		2		1		0		1		2		3				
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%			
1. svjetlo	157	52,3	143	47,7	58	19,3	45	15,0	18	6,0	1	0,3	16	5,3	7	2,3	12	4,0	tamno		
2. nesigurno	158	52,7	142	47,3	16	5,3	17	5,7	14	4,7	1	0,3	19	6,3	37	12,3	54	18,0	sigurno		
3. pouzdano	148	49,3	152	50,7	60	20,0	37	12,3	20	6,7	2	0,7	11	3,7	9	3,0	9	3,0	nepouzdana		
4. spokojno	146	48,7	154	51,3	68	22,7	36	12,0	23	7,7	2	0,7	5	1,7	6	2,0	6	2,0	grčevito		
5. nejasno	137	45,7	163	54,3	6	2,0	14	4,7	10	3,3	3	1,0	22	7,3	29	9,7	53	17,7	jasno		
6. orijentirano	134	44,7	166	55,3	66	22,0	31	10,3	20	6,7	3	1,0	6	2,0	2	0,7	6	2,0	dezorijentirano		
7. trajno	142	47,3	158	52,7	84	28,0	21	7,0	14	4,7	4	1,3	2	0,7	5	1,7	12	4,0	privremeno		
8. strano	148	49,3	152	50,7	9	3,0	5	1,7	3	1,0	2	0,7	13	4,3	17	5,7	99	33,0	blisko		
9. otvoreno	147	49,0	153	51,0	66	22,0	35	11,7	17	5,7	2	0,7	3	1,0	10	3,3	14	4,7	zatvoreno		

	P		U		S		T		I		J		E		R		N		A	
1.	38	34,2	73	65,8	16	14,4	9	8,1	3	2,7	1	0,0	6	5,4	2	1,8	2	1,8		
2.	39	35,1	72	64,9	2	1,8	3	2,7	1	0,9	0	0,0	4	3,6	14	12,6	15	13,5		
3.	40	36,0	71	64,0	16	14,4	12	10,8	5	4,5	0	0,0	4	3,6	2	1,8	1	0,9		
4.	39	35,1	72	64,9	20	18,0	6	5,4	11	9,9	0	0,0	0	0,0	2	1,8	0	0,0		
5.	35	31,5	76	68,5	0	0,0	3	2,7	2	1,8	1	0,9	8	7,2	8	7,2	13	11,7		
6.	35	31,5	76	68,5	16	14,4	9	8,1	6	5,4	0	0,0	3	2,7	1	0,9	0	0,0		
7.	35	31,5	76	68,5	23	20,7	7	6,3	2	1,8	0	0,0	1	0,9	1	0,9	1	0,9		
8.	39	35,1	72	64,9	1	0,9	1	0,9	0	0,0	0	0,0	4	3,6	4	3,6	29	26,1		
9.	41	36,9	70	63,1	22	19,8	10	9,0	3	2,7	0	0,0	1	0,9	3	2,7	2	1,8		

TABELA 96.

35. Molimo vas označite stupanj vašeg zadovoljstva slijedećim aktivnostima i uvjetima života u Starom Gradu.

	G		R		A				D	
	odg		bo		vrlo zadovoljava		zadovoljava		nezadovoljava	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1. dnevna opskrba	214	71,3	86	28,7	32	10,7	143	47,7	39	13,0
2. specijalizirane trgovine	258	86,0	42	14,0	20	6,7	116	38,7	122	40,7
3. osobne zanatske usluge	265	88,3	35	11,7	17	5,7	97	32,3	151	50,3
4. proizvodno zanatstvo	239	79,7	61	20,3	18	6,0	86	28,7	135	45,0
5. restorani, kavane	250	83,3	50	16,7	78	26,0	145	48,3	27	9,0
6. picerije	240	80,0	60	20,0	67	22,3	137	45,7	36	12,0
7. kafići	242	80,7	58	19,3	73	24,3	103	34,3	66	22,0
8. kulturne ustanove	265	88,3	35	11,7	59	19,7	132	44,0	74	24,7
9. knjižare	209	69,7	91	30,3	48	16,0	141	47,0	20	6,7
10. slastičarnica	265	88,3	35	11,7	60	20,0	186	62,0	19	6,3
11. poslovne agencije	259	86,3	41	13,7	54	18,0	174	58,0	31	10,3
12. dječje ustanove	264	88,0	36	12,0	7	2,3	61	20,3	196	65,3
13. zdravstvene ustanove	273	91,0	27	9,0	7	2,3	85	28,3	181	60,3
14. igrališta za djecu	264	88,0	36	12,0	3	1,0	27	9,0	234	78,0
15. omladinski klubovi	240	80,0	60	20,0	5	1,7	42	14,0	193	64,3
16. klubovi za starije ljude	245	81,7	55	18,3	12	4,0	45	15,0	188	62,7
17. noćni klubovi, barovi	219	73,0	81	27,0	9	3,0	98	32,7	112	37,3
18. javna oprema (rasvjeta, itd.)	246	82,0	54	18,0	12	4,0	106	35,3	128	42,7
19. PTT usluge i mreža	268	89,3	32	10,7	20	6,7	144	48,0	104	34,7
20. obrazovne ustanove	255	85,0	45	15,0	12	4,0	139	46,3	104	34,7
21. opći uvjeti života	263	87,7	37	12,3	10	3,3	168	56,0	85	28,3
22. hotel	246	82,0	54	18,0	24	8,0	161	53,7	61	20,3
23. obala u luci	260	86,7	40	13,3	19	6,3	159	53,0	82	27,3

	P	U	S	T	I	J	E	R	N	A
1.	77	69,4	34	30,6	14	12,6	52	46,8	11	9,9
2.	94	84,7	17	15,3	5	4,5	39	35,1	50	45,0
3.	94	84,7	17	15,3	4	3,6	25	22,5	65	58,6
4.	73	65,8	38	34,2	3	2,7	22	19,8	48	43,2
5.	89	80,2	22	19,8	24	21,6	58	52,3	7	6,3
6.	80	72,1	31	27,9	22	19,8	48	43,2	10	9,0
7.	80	72,1	31	27,9	24	21,6	39	35,1	17	15,3
8.	95	85,6	16	14,4	21	18,9	52	46,8	22	19,8
9.	74	66,7	37	33,3	15	13,5	56	50,5	3	2,7
10.	97	87,4	14	12,6	20	18,0	70	63,1	7	6,3
11.	91	82,0	20	18,0	20	18,0	56	50,5	15	13,5
12.	94	84,7	17	15,3	2	1,8	10	9,0	82	73,9
13.	100	90,1	11	9,9	2	1,8	27	24,3	71	64,0
14.	93	83,8	18	16,2	1	0,9	5	4,5	87	78,4
15.	77	69,4	34	30,6	0	0,0	10	9,0	67	60,4
16.	90	81,1	21	18,9	3	2,7	12	10,8	75	67,6
17.	70	63,1	41	36,9	4	3,6	34	30,6	32	28,8
18.	87	78,4	24	21,6	1	0,9	29	26,1	57	51,4
19.	98	88,3	13	11,7	2	1,8	56	50,5	40	36,0
20.	88	79,3	23	20,7	3	2,7	41	36,9	44	39,6
21.	95	85,6	16	14,4	4	3,6	51	45,9	40	36,0
22.	84	75,7	27	24,3	8	7,2	57	51,4	19	17,1
23.	96	86,5	15	13,5	5	4,5	66	59,5	25	22,5

TABELA 97.

36. Što bi, po vašem mišljenju, trebalo učiniti sa slijedećim sadržajima u Starom Gradu?

	G		R		A		D			
	odg		bo		povećati (poboljšati)		ostaviti kako jest		smanjiti	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1. dnevna opskrba	220	73,3	80	26,7	172	57,3	48	16,0	0	0,0
2. specijalizirane trgovine	259	86,3	41	13,7	201	67,0	55	18,3	3	1,0
3. osobne zanatske usluge	265	88,3	35	11,7	209	69,7	55	18,3	1	0,3
4. proizvodno zanatstvo	246	82,0	54	18,0	181	60,3	60	20,0	5	1,7
5. restorani, kavane	240	80,0	60	20,0	45	15,0	167	55,7	28	9,3
6. picerije	237	79,0	63	21,0	27	9,0	150	50,0	60	20,0
7. kafići	234	78,0	66	22,0	20	6,7	102	34,0	112	37,3
8. kulturne ustanove	261	87,0	39	13,0	165	55,0	91	30,3	5	1,7
9. knjižare	259	86,3	41	13,7	67	22,3	184	61,3	8	2,7
10. slastičarnice	259	86,3	41	13,7	50	16,7	202	67,3	7	2,3
11. poslovne agencije i uredi	237	79,0	63	21,0	73	24,3	157	52,3	7	2,3
12. izložbeni saloni i galerije	258	86,0	42	14,0	157	52,3	97	32,3	4	1,3
13. dječje ustanove	261	87,0	39	13,0	231	77,0	29	9,7	1	0,3
14. zdravstvene ustanove	268	89,3	32	10,7	225	75,0	42	14,0	1	0,3
15. igrališta za djecu	262	87,3	38	12,7	241	80,3	19	6,3	2	0,7
16. omladinski klubovi	253	84,3	47	15,7	214	71,3	34	11,3	5	1,7
17. klubovi za starije osobe	262	87,3	38	12,7	225	75,0	35	11,7	2	0,7
18. noćni klubovi, barovi	167	55,7	133	44,3	72	24,0	78	26,0	17	5,7
19. javna gradska oprema	256	85,3	44	14,7	202	67,3	51	17,0	3	1,0
20. PTT mreža i usluge	265	88,3	35	11,7	187	62,3	78	26,0	0	0,0
21. obrazovne ustanove	251	83,7	49	16,3	164	54,7	85	28,3	2	0,7
22. opći uvjeti života	262	87,3	38	12,7	230	76,7	32	10,7	0	0,0
23. hotel	248	82,7	52	17,3	88	29,3	155	51,7	5	1,7
24. obala u luci	260	86,7	40	13,3	148	49,3	110	36,7	2	0,7

	P	U	S	T	I	J	E	R	N	A
1.	79	71,2	32	28,8	68	61,3	11	9,9	0	0,0
2.	94	84,7	17	15,3	76	68,5	18	16,2	0	0,0
3.	98	88,3	13	11,7	85	76,6	13	11,7	0	0,0
4.	83	74,8	28	25,2	65	58,6	14	12,6	4	3,6
5.	89	80,2	22	19,2	13	11,7	66	59,5	10	9,0
6.	82	73,9	29	26,1	6	5,4	53	47,7	23	20,7
7.	82	73,9	29	26,1	8	7,2	39	35,1	35	31,5
8.	94	84,7	17	15,3	46	41,4	46	41,4	2	1,8
9.	96	86,5	15	13,5	14	12,6	80	72,1	2	1,8
10.	96	86,5	15	13,5	19	17,1	75	67,6	2	1,8
11.	86	77,5	25	22,5	26	23,4	59	53,2	1	0,9
12.	93	83,8	18	16,2	52	46,8	39	35,1	2	1,8
13.	95	85,6	16	14,4	84	75,7	11	9,9	0	0,0
14.	100	90,1	11	9,9	85	76,6	15	13,5	0	0,0
15.	94	84,7	17	15,3	89	80,2	5	4,5	0	0,0
16.	88	79,3	23	20,7	77	69,4	9	8,1	2	1,8
17.	97	87,4	14	12,6	83	74,8	13	11,7	1	0,9
18.	51	45,9	60	54,1	18	16,2	32	28,8	1	0,9
19.	91	82,0	20	18,0	77	69,4	13	11,7	1	0,9
20.	98	88,3	13	11,7	75	67,6	23	20,7	0	0,0
21.	87	78,4	24	21,6	63	56,8	24	21,6	0	0,0
22.	95	85,6	16	14,4	86	77,5	9	8,1	0	0,0
23.	87	78,4	24	21,6	28	25,2	57	51,4	2	1,8
24.	94	84,7	17	15,3	49	44,1	44	39,6	1	0,9

TABELA 98.

37. Navedite što biste najradije učinili sa slijedećim sadržajima u Starom Gradu?

	G		R		A		D			
	odg		bo		proširiti		ostaviti kako jest		smanjiti	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1. pekara	185	61,7	115	38,3	53	17,7	41	13,7	91	30,3
2. tiskara	251	83,7	49	16,3	28	9,3	44	14,7	179	59,7
3. veterinarska stanica	250	83,3	50	16,7	20	6,7	63	21,0	167	55,7
4. hotel "Dubravka"	261	87,0	39	13,0	79	26,3	152	50,7	30	10,0
5. skladišta	259	86,3	41	13,7	23	7,7	63	21,0	173	57,7
6. Dom penzionera	267	89,0	33	11,0	93	31,0	117	39,0	57	19,0
7. zatvor	259	86,3	41	13,7	8	2,7	22	7,2	229	76,3
	P		U		S		T		I	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1.	72	64,9	39	35,1	16	14,4	14	12,6	42	37,8
2.	96	86,5	15	13,5	10	9,0	12	10,8	74	66,7
3.	95	85,6	16	14,4	4	3,6	16	14,4	75	67,6
4.	99	89,2	12	10,8	27	24,3	65	58,6	7	6,3
5.	96	86,5	15	13,5	8	7,2	17	15,3	71	64,0
6.	96	86,5	15	13,5	34	30,6	50	45,0	12	10,8
7.	95	85,6	16	14,4	1	0,9	4	3,6	90	81,1

TABELA 99.

277

36. Od kojih negativnih ekologijskih utjecaja, po vašoj ocjeni, najviše trpe građani u Starom Gradu?

	GRAD		PUSTIJERNA	
	f	%	f	%
1. prometna buka	5	1,7	2	1,8
2. buka od kafića, kavana, usluga, itd.	75	25,0	29	26,1
3. buka od tehničkih uređaja kao što su ventilatori i drugo	6	2,0	1	0,9
4. buka od prevelikog broja ljudi	7	2,3	1	0,9
5. slabo osunčanje	5	1,7	2	1,8
6. vlaga	151	50,3	65	58,6
7. prenapučenost, previše ljudi	1	0,3	0	0,0
8. drugo	9	3,0	5	4,5
odg	259	86,3	105	94,6
bo	41	13,7	6	5,4

TABELA 100.

40. Navedite osnovne nedostatke života u Starom Gradu?

	G R A D						PUSTIJERNA					
	odg		bo		1		odg		bo		1	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1. nema posebnih nedostataka	291	97,0	9	3,0	22	7,3	109	98,2	2	1,8	7	6,3
2. stara i nezadovoljavajuća komunalna oprema	292	97,3	8	2,7	108	36,0	109	98,2	2	1,8	37	33,3
3. slabe trgovačke usluge	292	97,3	8	2,7	62	20,7	109	98,2	2	1,8	22	19,8
4. nerazvijeno zdravstvo	292	97,3	8	2,7	99	33,0	109	98,2	2	1,8	41	36,9
5. nedostatak kulturnih i srodnih ustanova	292	97,3	8	2,7	41	13,7	109	98,2	2	1,8	9	8,1
6. velika buka i brojni izvori buke	292	97,3	8	2,7	67	22,3	109	98,2	2	1,8	20	18,0
7. svakodnevna prenapučenost ulica ljudima	292	97,3	8	2,7	18	6,0	109	98,2	2	1,8	5	4,5
8. skupo održavanje kuća i stanova	292	97,3	8	2,7	85	28,3	109	98,2	2	1,8	26	23,4
9. prljavština i neuredjenost javnih prostora u zgradama	292	97,3	8	2,7	85	28,3	109	98,2	2	1,8	39	35,1
10. prljavština i neuredjenost javnih prostora izvan grada, na ulicama i trgovima	292	97,3	8	2,7	161	53,7	109	98,2	2	1,8	77	69,4
11. nedostatak mira i intimnosti zbog uskih ulica i blizine susjeda	292	97,3	8	2,7	46	15,3	109	98,2	2	1,8	11	9,9
12. nedostatak zraka i sunca	292	97,3	8	2,7	62	20,7	109	98,2	2	1,8	21	18,9
13. nedostatak prostora	292	97,3	8	2,7	29	9,7	109	98,2	2	1,8	8	7,2
14. nedostatak ustanova i prostora za djecu i starije ljude	292	97,3	8	2,7	135	45,0	109	98,2	2	1,8	48	43,2
15. drugo	292	97,3	8	2,7	10	3,3	109	98,2	2	1,8	3	2,7

TABELA 101.

41. Navedite osnovne prednosti života u
Starom Gradu.

1. nema prednosti
2. blizina svih usluga
3. blizina kulturnih ustanova
4. blizina gradskih ustanova i službi
5. blizina radnog mjesta
6. boravak u povijesnom ambijentu
7. poznato i prisno susjedstvo
8. mogućnost susreta mnoštva ljudi
9. mogućnost izdavanja soba turistima
10. drugo

G R A D						P U S T I J E R N A					
odg		bo		1		odg		bo		1	
r	%	r	%	r	%	r	%	r	%	r	%
289	96,3	11	3,7	13	4,3	108	97,3	3	2,7	2	1,8
289	96,3	11	3,7	229	76,3	108	97,3	3	2,7	91	82,0
289	96,3	11	3,7	86	28,7	108	97,3	3	2,7	29	26,1
289	96,3	11	3,7	54	18,0	108	97,3	3	2,7	19	17,1
289	96,3	11	3,7	59	19,7	108	97,3	3	2,7	15	13,5
289	96,3	11	3,7	141	47,0	108	97,3	3	2,7	49	44,1
289	96,3	11	3,7	73	24,3	108	97,3	3	2,7	33	29,7
289	96,3	11	3,7	102	34,0	108	97,3	3	2,7	40	36,0
289	96,3	11	3,7	15	5,0	108	97,3	3	2,7	3	2,7
289	96,3	11	3,7	13	4,3	108	97,3	3	2,7	2	1,8

TABELA 102.

42. Kada biste bili planer, ili njihov savjetnik,
što biste preporučili da je najbolje učiniti
sa Starim Gradom?

1. zadržati stalno stanovništvo u Starom Gradu
i poboljšati uvjete za svakodnevni život
2. Stari Grad pretvoriti u jedinstvenu cjelinu
tipa Sveti Stefan, a stanovništvo iseliti
3. Grad pretvoriti u jedinstveni kulturni
centar a stalno stanovništvo iseliti
4. razvijati u gradu turističke, kulturne i
druge srodne sadržaje samo pod uvjetom
da ne narušavaju uvjete života stalnog
stanovništva
5. drugo

296	98,7	4	1,3	247	82,3	110	99,1	1	0,9	99	89,2
296	98,7	4	1,3	18	6,0	110	99,1	1	0,9	5	4,5
296	98,7	4	1,3	20	6,7	110	99,1	1	0,9	6	5,4
296	98,7	3	1,3	233	77,7	110	99,1	1	0,9	86	77,5
296	98,7	4	1,3	15	5,0	110	99,1	1	0,9	2	1,8

TABELA 103.

44. Koliko je vaše zadovoljstvo što živite u Starom Gradu?

G R A D				PUSTIJERNA	
f		%		f	%
1. vrlo sam zadovoljan		123		41,0	48
2. zadovoljan sam		134		44,7	45
3. nisam zadovoljan		24		8,0	12
4. vrlo sam nezadovoljan		9		3,0	2
odg		290		96,7	107
bo		10		3,3	4

TABELA 104.

45. Jeste li u posljednjih pet godina primijetili promjene u blizini vašeg mjesta stanovanja, u Starom Gradu? Ako jeste kakve su to promjene?

1. nema promjena

2. primjećujem pozitivne promjene jer se obnavljaju kuće, crkve, dvor, itd.

3. primjećujem negativne promjene kao što su nebriga, zapuštenost i propadanje pojedinih objekata

4. postoje promjene koje su učinjene u dobroj namjeri, ali su zapravo negativne

G R A D						PUSTIJE R N A					
odg		bo		1		odg		bo		1	
f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
295	98,3	5	1,7	36	12,0	108	97,3	3	2,7	17	15,3
295	98,3	5	1,7	225	75,0	108	97,3	3	2,7	83	74,8
295	98,3	5	1,7	130	43,3	108	97,3	3	2,7	56	50,5
294	98,0	6	2,0	55	18,3	108	97,3	3	2,7	16	14,4

TABELA 105.

46. Koliko vam smetaju turisti u svakodnevnom životu?

	G R A D		PUSTIJERNA	
	f	%	f	%
1. ne smetaju	174	58,0	71	64,1
2. smetaju ali su korisni pa ih trpimo	80	26,7	30	27,0
3. smetaju pretežno uveče i noću	23	7,7	7	6,3
4. smetaju napose zbog toga što se manja djeca ne mogu slobodno kretati	3	1,0	0	0,0
5. smetaju toliko da je to već postalo ozbiljan ekološki problem	5	1,7	2	1,8
6. što drugo	1	0,3	0	0,0
odg	286	95,3	110	99,1
bo	14	4,7	1	0,9

TABELA 106.

47. Što vas posebno veže za Stari Grad?

	G		R		A		D		PUSTIJERNA					
	odg		bo		1		1		odg		bo		1	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1. ne veže me ništa posebno	294	98,0	6	2,0	47	15,7	108	97,3	3	2,7	26	23,4		
2. veže me ambijent jer takvoga nema nigdje	295	98,3	5	1,7	209	69,7	108	97,3	3	2,7	73	65,8		
3. privatno vlasništvo kuće/stana	295	98,3	5	1,7	61	20,3	108	97,3	3	2,7	18	16,2		
4. moji su preci tu živjeli	295	98,3	5	1,7	93	31,0	108	97,3	3	2,7	27	24,3		
5. mogućnost zarade na turistima	295	98,3	5	1,7	19	6,3	108	97,3	3	2,7	6	5,4		
6. što drugo	295	98,3	5	1,7	21	7,0	108	97,3	3	2,7	8	7,2		

TABELA 107.

48. Po čemu je, po vašoj ocjeni, Stari Grad specifičan?

1. po tome što je posebna urbana i povijesna cjelina	297	99,0	3	1,0	238	79,3	110	99,1	1	0,9	90	81,1
2. po spomenicima i baštini izuzetne vrijednosti	297	99,0	3	1,0	202	67,3	110	99,1	1	0,9	70	63,1
3. po tome što su stanovnici Starog Grada specifični i što žive posebnim načinom života	297	99,0	3	1,0	75	25,0	110	99,1	1	0,9	34	30,6
4. po tome što je zapušten i neuredjen	297	99,0	3	1,0	24	8,0	110	99,1	1	0,9	9	8,1
5. nema specifičnosti	297	99,0	3	1,0	3	1,0	110	99,1	1	0,9	1	0,9
6. što drugo	296	98,7	4	1,3	11	3,7	109	98,2	2	1,8	4	3,6

TABELA 108.

49. Kada biste morali opredijeliti se za tri najvažnija simbola stare jezgre Dubrovnika, za koje biste se simbole opredijelili?

1. za staru jezgru u cjelini
2. za palaču
3. za crkvu
4. za tvrđavu
5. za ulicu
6. za gradsku luku
7. za lik stanovnika gradske jezgre
8. za drugo

G		R		A		D		PUSTIJERNA					
odg		bo		1		odg		bo		1			
f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
294	98,0	6	2,0	241	80,3	108	97,3	3	2,7	92	82,9		
294	98,0	6	2,0	71	23,7	108	97,3	3	2,7	20	18,0		
294	98,0	6	2,0	102	34,0	108	97,3	3	2,7	38	34,2		
294	98,0	6	2,0	91	30,3	108	97,3	3	2,7	32	28,8		
294	98,0	6	2,0	87	29,0	108	97,3	3	2,7	32	28,8		
294	98,0	6	2,0	87	29,0	108	97,3	3	2,7	39	35,1		
294	98,0	6	2,0	30	10,0	108	97,3	3	2,7	19	17,1		
295	98,3	5	1,7	20	6,7	109	98,2	2	1,8	10	9,0		

TABELA 109.

50. Pod kojim biste se uvjetima iselili iz Starog Grada?

1. ne bih se iselio ni pod kojim uvjetima
2. iselio bih se u odgovarajući stan u blizini Starog Grada
3. iselio bih se u odgovarajući stan u bilo koji novi kvart u blizini mora
4. iselio bih se u odgovarajući stan u bilo koji novi kvart u gradu
5. iselio bih se u odgovarajući stan u bilo kojem dijelu Dubrovnika
6. iselio bih se u odgovarajući stan na periferiju gdje ima puno sunca i tišine
7. drugo

G		R		A		D		PUSTIJERNA	
f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
117	39,0	43	38,7						
127	42,3	49	44,1						
7	2,3	4	3,6						
1	0,3	1	0,9						
10	3,3	3	2,7						
14	4,7	4	3,6						
7	2,3	2	1,8						
odg		283	94,3	106	95,5				
bo		17	5,7	5	4,5				

TABELA 110.

51. Što za vas znači stan odgovarajuće vrijednosti u drugom dijelu Dubrovnika?

1. stan sličan stanu kakvog imate u Starom Gradu
2. stan veći od stana kakvog imate u Starom gradu
3. stan bolje opremljen od stana kakvog imate u Starom Gradu
4. stan na boljoj lokaciji od lokacije Starog Grada
5. stan u privatnom vlasništvu
6. stan u novogradnji
7. drugo

G		R		A		D		PUSTIJERNA					
odg		bo		1		odg		bo		1			
f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
260	86,7	40	13,3	66	22,0	100	90,1	11	9,9	21	18,9		
260	86,7	40	13,3	76	25,3	100	90,1	11	9,9	32	28,8		
260	86,7	40	13,3	131	43,7	100	90,1	11	9,9	52	46,8		
260	86,7	40	13,3	83	27,7	100	90,1	11	9,9	41	36,9		
259	86,3	41	13,7	61	20,3	99	89,2	12	10,8	12	10,8		
259	86,3	41	13,7	40	13,3	99	89,2	12	10,8	32	28,8		
256	85,3	44	14,7	37	12,3	95	85,6	16	14,4	17	15,3		

TABELA 111.

52. Koliko često odlazite u druge dijelove Dubrovnika, izvan Starog Grada?

	G R A D		PUSTIJERNA	
	f	%	f	%
1. svakodnevno	76	25,3	25	22,5
2. često	83	27,7	28	25,2
3. ponekad	92	30,7	36	32,4
4. rijetko	35	11,7	16	14,4
5. ne odlazim nikada	1	2,3	4	3,6
odg	293	97,7	109	98,2
bo	7	2,3	2	1,8

TABELA 112.

53. Koji su osnovni razlozi vašeg odlaska u druge dijelove grada, izvan Stare Jezgre?

	G		R		A		D		PUSTIJERNA					
	odg		bo		1		odg		bo		1			
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1. radno mjesto	288	96,0	12	4,0	99	33,0	106	95,5	5	4,5	42	37,8		
2. nabava potrepština	290	96,7	10	3,3	84	28,0	108	97,3	3	2,7	23	20,7		
3. zdravstvene usluge	289	96,3	11	3,7	160	53,3	107	96,4	4	3,6	66	59,5		
4. kulturne, obrazovne usluge	290	96,7	10	3,3	30	10,0	108	97,3	3	2,7	14	12,6		
5. posjeti prijateljima	290	96,7	10	3,3	158	52,7	108	97,3	3	2,7	57	51,4		
6. šetnja, rekreacija	290	96,7	10	3,3	159	53,0	108	97,3	3	2,7	49	44,1		
7. što drugo	287	95,7	13	4,3	18	6,0	105	94,6	6	5,4	8	7,2		

TABELA 113.

54. Gdje stanuje većina vaših prijatelja nastanjenih u Dubrovniku?

	G R A D		PUSTIJERNA	
	f	%	f	%
1. stanuju ovdje u Starom Gradu	77	25,7	36	32,4
2. stanuju u naseljima u blizini Starog Grada	45	15,0	16	14,4
3. stanuju svuda po Dubrovniku	163	54,3	56	50,5
odg	285	95,0	108	97,3
bo	15	5,0	3	2,7

TABELA 114.

55. Kako, pretežno, provodite dnevno slobodno vrijeme?

	G		R		A		D		PUSTIJERNA					
	odg		bo		1		odg		bo		1			
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1. nemam slobodnog vremena	293	97,7	7	2,3	40	13,3	109	98,2	2	1,8	17	15,3		
2. odmarajući se	293	97,7	7	2,3	89	29,7	109	98,2	2	1,8	36	32,4		
3. u kućnim poslovima	292	97,3	8	2,7	154	51,3	108	97,3	3	2,7	56	50,5		
4. u dopunskom radu	293	97,7	7	2,3	21	7,0	109	98,2	2	1,8	9	8,1		
5. u posjetima prijateljima, znancima, rodbini	293	97,7	7	2,3	89	29,7	109	98,2	2	1,8	36	32,4		
6. po društvenim, kulturnim i srod. ustanovama	293	97,7	7	2,3	51	17,0	109	98,2	2	1,8	14	12,6		
7. u učenju i usavršavanju	293	97,7	7	2,3	32	10,7	109	98,2	2	1,8	12	10,8		
8. bavim se sportom i rekreacijom	293	97,7	7	2,3	29	9,7	109	98,2	2	1,8	9	8,1		
9. u različitim hobiijima	293	97,7	7	2,3	45	15,0	109	98,2	2	1,8	19	17,1		
10. šetajući	293	97,7	7	2,3	99	33,0	109	98,2	2	1,8	34	30,6		
11. drugačije	293	97,7	7	2,3	17	5,7	109	98,2	2	1,8	6	5,4		

TABELA 115.

56. S kim provodite pretežno dnevno slobodno vrijeme?

	G R A D						PUSTIJERNA					
	odg		bo		1		odg		bo		1	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1. nemam vremena	296	98,7	4	1,3	26	8,7	110	99,1	1	0,9	8	7,2
2. najčešće sam	295	98,3	5	1,7	50	16,7	110	99,1	1	0,9	26	23,4
3. s obitelji	296	98,7	4	1,3	208	69,3	110	99,1	1	0,9	76	68,5
4. s rodbinom	295	98,3	5	1,7	94	31,3	110	99,1	1	0,9	35	31,5
5. sa susjedima	295	98,3	5	1,7	52	17,3	110	99,1	1	0,9	30	27,0
6. s prijateljima, znancima	296	98,7	4	1,3	160	53,5	110	99,1	1	0,9	53	47,7
7. s kolegama iz radne organizacije, škole	295	98,3	5	1,7	31	10,3	110	99,1	1	0,9	13	11,7
8. sa slučajnim namjernicima	294	98,0	6	2,0	8	2,7	110	99,1	1	0,9	3	2,7
9. s ljudima sličnih interesa	293	97,7	7	2,3	53	17,7	109	98,2	2	1,8	17	15,3
10. drugačije	294	98,0	6	2,0	5	1,7	110	99,1	1	0,9	3	2,7

TABELA 116.

57. Gdje, pretežno, provodite dnevno slobodno vrijeme?

	G R A D		PUSTIJERNA	
	f	%	f	%
1. nemam vremena	19	6,3	5	4,5
2. pretežno u stanu ili kući	195	65,0	77	69,4
3. pretežno izvan kuće (stana)	72	24,0	25	22,5
odg	286	95,3	107	96,4
bo	14	4,7	4	3,6

TABELA 117.

58. Ako slobodno dnevno vrijeme provodite, pretežno, izvan kuće gdje se najviše zadržavate?

	G R A D						PUSTIJERNA					
	odg		bo		1		odg		bo		1	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1. u susjedstvu	244	81,3	56	18,7	30	10,0	91	82,0	20	18,0	13	11,7
2. u Starom Gradu	246	82,0	54	18,0	161	53,7	93	83,8	18	16,2	66	59,5
3. u prirodi	246	82,0	54	18,0	67	22,3	93	83,8	18	16,2	21	18,9
4. uz more ili na moru	247	82,3	53	17,7	108	36,0	93	83,8	18	16,2	48	43,2
5. u različitim ustanovama, organizacijama i slično po raznim dijelovima Dubrovnika	247	82,3	53	17,7	23	7,7	93	83,8	18	16,2	7	6,3
6. po betulama	247	82,3	53	17,7	20	6,7	93	83,8	18	16,2	7	6,3
7. drugdje	246	82,0	54	18,0	28	9,3	93	83,8	18	16,2	13	11,7

TABELA 118.

59. Provodite li i slobodno vrijeme o kraju tjedna (subotom i nedjeljom) slično kao i u druge dane?

	G R A D		PUSTIJERNA	
	f	%	f	%
1. da	203	67,7	74	66,7
2. ne	80	26,7	29	26,1
odg	283	94,3	103	92,8
bo	17	5,7	8	7,2

TABELA 119.

60. Jeste li zadovoljni načinom na koji provodite slobodno vrijeme?

	G R A D		PUSTIJERNA	
	f	%	f	%
1. da	92	30,7	37	33,3
2. uglavnom da	161	53,7	60	54,1
3. ne	38	12,7	11	9,9
odg	291	97,0	108	97,3
bo	9	3,0	3	2,7

TABELA 120.

61. Koliko je Stari Grad, u cjelini, pogodan za provoditi slobodno vrijeme u njemu?

1. U Starom Gradu ima obilje mogućnosti za provesti slobodno vrijeme	88	29,3	34	30,6
2. U pogledu mogućnosti provođenja slobodnog vremena Stari Grad se ne razlikuje od drugih dijelova Dubrovnika	56	18,7	27	24,3
3. Stari Grad pruža manje mogućnosti za provesti slobodno vrijeme od drugih dijelova Dubrovnika	41	13,7	15	13,5
4. U Starom Gradu, unatoč obilju mogućnosti za provesti slobodno vrijeme, još nije iskorišteno sve što bi trebalo	88	29,3	25	22,5
odg	273	91,0	101	91,0
bo	27	9,0	10	9,0

TABELA 121.

62. Što je za vas susjedstvo?

1. uglavnom zgrada i stanovnici zgrade u kojoj stanujete	63	21,0	26	23,4
2. pretežno zgrada u kojoj stanujete i njoj okolne zgrade i stanovnici	99	33,0	39	35,1
3. ulica ili trg gdje stanujete i njihovi stanovnici	52	17,3	15	13,5
4. pretežno stanovnici koji se služe istim trgovinama, radnjama i slično, kojima se i vi služite	24	8,0	10	9,0
5. svi stanovnici Mjesne zajednice Grad	35	11,7	12	10,8
odg	273	91,0	102	91,9
bo	27	9,0	9	8,1

TABELA 122.

63. Koje usluge činite susjedima i oni vama?

	G R A D						PUSTIJERNA					
	odg		bo		1		odg		bo		1	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1. čuvanje djece	263	87,7	37	12,3	37	12,3	99	89,2	12	10,8	12	10,8
2. čuvanje stana/kuće	263	87,7	37	12,3	57	19,0	99	89,2	12	10,8	15	13,5
3. posudjivanje novca	264	88,0	36	12,0	19	6,3	99	89,2	12	10,8	6	5,4
4. posudjivanje raznih stvari	264	88,0	36	12,0	79	26,3	99	89,2	12	10,8	27	24,3
5. posudjivanje automobila	264	88,0	36	12,0	9	3,0	99	89,2	12	10,8	5	4,5
6. zajedničko gledanje televizije	264	88,0	36	12,0	40	13,3	99	89,2	12	10,8	18	16,2
7. korištenje telefona	264	88,0	36	12,0	66	22,0	99	89,2	12	10,8	25	22,5
8. zajednički sastanci uz kavu, vino, večeru	264	88,0	36	12,0	114	38,0	99	89,2	12	10,8	48	43,2
9. zajedničke proslave	264	88,0	36	12,0	47	15,7	99	89,2	12	10,8	19	17,1
10. pomoć u bolesti	265	88,3	35	11,7	168	54,0	99	89,2	12	10,8	59	53,2
11. pomoć u radu	265	88,3	35	11,7	68	22,7	99	89,2	12	10,8	23	20,7
12. pomoć u zapošljavanju i stvaranju društvenih veza	264	88,0	36	12,0	11	3,7	99	89,2	12	10,8	5	4,5
13. što drugo	264	88,0	36	12,0	30	10,0	99	89,2	12	10,8	11	9,9

TABELA 123.

64. Koliko ste zadovoljni vašim odnosima sa susjedima?

	G R A D		PUSTIJERNA	
	f	%	f	%
1. zadovoljan sam	218	72,7	80	72,1
2. vrlo sam zadovoljan	49	16,3	20	18,0
3. nisam zadovoljan	22	7,3	6	5,4
odg	289	96,3	106	95,5
bo	11	3,7	5	4,5

TABELA 124.

65. Kako biste opisali svoje odnose sa susjedima?

1. srdačni	51	17,0	24	21,6
2. prisni	26	8,7	6	5,4
3. pristojni	179	59,7	69	62,2
4. hladni	9	3,0	3	2,7
5. rezervirani	11	3,7	6	5,4
6. konvencionalni	8	2,7	2	1,8
7. drugačije	1	0,3	0	0,0
odg	285	95,0	110	99,1
bo	15	5,0	1	0,9

TABELA 125.

66. Poznajete li osobno većinu ljudi iz vašeg susjedstva?

1. ne poznam osobno većinu susjeda	49	16,3	17	15,3
2. osobno poznam uglavnom ljude iz moje generacije	50	16,7	22	19,8
3. većinu ljudi iz susjedstva znam "po čuvenju"	20	6,7	6	5,4
4. osobno poznam najveći broj ljudi iz susjedstva	161	53,7	62	55,9
5. drugačije	2	0,7	0	0,0
odg	282	94,0	107	96,4
bo	18	6,0	4	3,6

TABELA 126.

67. Sto po vašem mišljenju najviše narušava susjedske odnose u Starom Gradu?

1. odnosi su dobri i ništa ih ne narušava	69	23,0	23	20,7
2. narušavaju ih vlasnici privatnih radnja ili ugostiteljskih objekata koji ne vode računa o interesima drugih susjeda	51	17,0	15	13,5
3. narušavaju ih došljaci s drugim navikama	40	13,3	17	15,3
4. narušavaju ih, općenito, ljudi koji svoje interese bezobzirno nameću drugim u susjedstvu	74	24,7	34	30,6
5. narušavaju ih različite intervencije gradskih vlasti	0	0,0	0	0,0
6. što drugo	9	3,0	6	5,4
odg	243	81,0	95	85,6
bo	57	19,0	16	14,4

TABELA 127.

68. Gdje je pretežno skoncentrirana vaša društveno i politička aktivnost?

	G R A D		PUSTIJEVNA	
	f	%	f	%
1. nisam aktivan	155	51,7	53	47,7
2. aktivan sam pretežno u radnoj organizaciji	76	25,3	31	27,9
3. aktivan sam pretežno u mjesnoj zajednici Grad	20	6,7	7	6,3
4. aktivan sam u raznim organima u općini	3	1,0	0	0,0
5. pretežno sam aktivan drugdje	12	4,0	5	4,5
odg	266	88,7	96	86,5
bo	34	11,3	15	13,5

TABELA 128.

69. Jeste li zadovoljni radom mjesne zajednice Grad?

1. nisam zadovoljan	100	33,3	33	29,7
2. zadovoljan sam	163	54,3	64	57,7
3. vrlo sam zadovoljan	16	5,3	8	7,2
odg	279	93,0	105	94,6
bo	21	7,0	6	5,4

TABELA 129.

70. Nedavno je izradjen Nacrt provedbenog urbanističkog plana stare jezgre Dubrovnika, koji je izazvao živo zanimanje u javnosti i različita reagiranja. Jeste li i vi upoznati s nacrtom toga plana?

1. vrlo dobro sam upoznat	25	8,3	9	8,1
2. upoznat sam, ali ne u potpunosti	161	53,7	60	54,1
3. nisam upoznat	87	29,0	33	29,7
odg	273	91,0	102	91,9
bo	27	9,0	9	8,1

TABELA 130.

71. Ako ste upoznati s Planom, na koji način ste to ostvarili?

1. Nacrt plana upoznao sam kao delegat u Skupštini općine	6	2,0	1	0,9
2. Nacrt Plana upoznao sam kao član društvenih i političkih organizacija	11	3,7	3	2,7
3. Nacrt Plana upoznao sam zahvaljujući javnoj raspravi koju je organizirao Turistički savez općine	20	6,7	9	8,1
4. O Planu sam se informirao iz novina, "Dubrovačkog vjesnika"	122	40,7	49	44,1
5. O planu sam se informirao kao građanin na sastanku Mjesne zajednice	20	6,7	10	9,0
6. drukčije	7	2,3	2	1,8
odg	186	62,0	74	66,7
bo	114	38,0	37	33,3

TABELA 131.

72. Jeste li zadovoljni načinom informiranja građana Dubrovnika, i mjesne zajednice Grada o Nacrtu plana?

1. zadovoljan sam	73	24,3	20	18,0
2. nisam zadovoljan	112	37,3	45	40,5
3. ne znam	78	26,0	32	28,6
odg	263	87,7	97	87,4
bo	37	12,3	14	12,6

TABELA 132.

73. U Nacrtu plana iznenađujuće je nekoliko

prijedloga kako treba poboljšati

životne prilike u staroj jezgri.

Što vi o tome mislite? Ocijenite

ocjenama od 1 do 5. Ocjena 1 znači

nedovoljan, a ocjena 5 odlično.

a) prijedlozi o razvoju ugostiteljstva

b) prijedlozi o objektima za smještaj
turista

c) prijedlozi o razvoju trgovine

d) prijedlozi o razvoju zdravstva

e) prijedlozi o razvoju školstva

f) prijedlozi o razvoju zanatstva

g) prijedlozi o razvoju rekreacije

h) prijedlozi o razvoju kulture

i) prijedlozi o razvoju
predškolskog odgojaj) prijedlog o poboljšanju
uvjeta stanovanja

G				R				A				D			
odg		bo		o		c		j		e		n		e	
				1		2		3		4		5			
f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
153	51,0	147	49,0	27	9,0	20	6,7	43	14,3	29	9,7	34	11,3		
156	52,0	144	48,0	47	15,7	17	5,7	34	11,3	30	10,0	28	9,3		
147	49,0	153	51,0	13	4,3	12	4,0	39	13,0	52	17,3	31	10,3		
150	50,0	150	50,0	17	5,7	20	6,7	42	14,0	28	9,3	43	14,3		
150	50,0	150	50,0	20	6,7	16	5,3	46	15,3	31	10,3	37	12,3		
135	45,0	165	55,0	20	6,7	18	6,0	34	11,3	27	9,0	36	12,0		
142	47,3	158	52,7	30	10,0	17	5,7	38	12,7	28	9,3	29	9,7		
153	51,0	147	49,0	12	4,0	15	5,0	36	12,0	42	14,0	48	16,0		
148	49,3	152	50,7	25	8,3	23	7,7	26	8,7	33	11,0	41	13,7		
157	52,3	143	47,7	39	13,0	13	4,3	30	10,0	21	7,0	54	18,0		

	P	U	S	T	I	J	E	R	N	A				
a)	51	45,9	60	54,1	8	7,2	6	5,4	19	17,1	7	6,3	11	9,9
b)	51	45,9	60	54,1	18	16,2	6	5,4	8	7,2	13	11,7	6	5,4
c)	49	44,1	62	55,9	7	6,3	4	3,6	12	10,8	20	18,0	6	5,4
d)	51	45,9	60	54,1	9	8,1	9	8,1	16	14,4	11	9,9	6	5,4
e)	50	45,0	61	55,0	9	8,1	7	6,3	15	13,5	10	9,0	9	8,1
f)	44	39,6	67	60,4	7	6,3	9	8,1	11	9,9	11	9,9	6	5,4
g)	45	40,5	66	59,5	13	11,7	5	4,5	13	11,7	10	9,0	4	3,6
h)	50	45,0	61	55,0	5	4,5	3	2,7	17	15,3	15	13,5	10	9,0
i)	49	44,1	62	55,9	14	12,6	8	7,2	7	6,3	12	10,8	8	7,2
j)	51	45,9	60	54,1	19	17,1	3	2,7	9	8,1	9	8,1	11	9,9

TABELA 133.

74. Što mislite o Nacrtu plana stare jezgre u cjelini?

G R A D PUSTIJEVA

f	%	f	%
86	28,7	43	38,7
31	10,3	8	7,2
58	19,3	20	18,0
27	9,0	12	10,8
26	8,7	11	9,9
228	76,0	94	84,7
72	24,0	17	15,3

1. nemam mišljenje

2. plan je vrlo koristan dokument

3. plan je upotrebljiv ako se uklone neka problematična rješenja

4. plan nije prihvatljiv i treba ga doraditi

5. u ovom obliku Nacrt plana neće nikomu koristiti

odg

bo

TABELA 134.

75. Koliko ste po vašoj vlastitoj procjeni angažirani na poboljšanju uvjeta

života u staroj jezgri, i na stvaranju većih mogućnosti za razvoj?

1. nisam osobito angažiran

2. angažiran sam

3. vrlo sam angažiran

4. ne znam procijeniti

214	71,3	79	71,2
15	5,0	5	4,5
7	2,3	2	1,8
30	10,0	15	13,5
266	88,7	101	91,0
34	11,3	10	9,0

odg

bo

PODACI O ODGOVORIMA
ANKETIRANIH U DRUGIM
DIJELOVIMA DUBROVNIKA
TABELE No 135 - 160

DUBROVNIK IZVAN JEZGRE

TABELA 135.

2. Spol

	f	%
1. muško	92	76,7
2. žensko	28	23,3
odg.	120	100,0
bo.	0	0,0

TABELA 136.

3. Starost

	f	%
1. do 18 godina	0	0,0
2. 19-25	12	10,0
3. 26-34	27	22,5
4. 35-44	21	17,5
5. 45-54	27	22,5
6. 55-64	13	10,8
7. 65 i više	20	16,7
odg.	120	100,0
bo.	0	0,0

TABELA 137.

4. Mjesto rođenja

	f	%
1. rođen u Dubrovniku (gradu)	62	51,7
2. rođen u naselju općine Dubrovnik	19	15,8
3. rođen u općini Zajednice općina Split	9	7,5
4. rođen u SR Hrvatskoj	12	10,0
5. rođen u SR BiH	11	9,2
6. rođen u SR Crna Gora	6	5,0
7. rođen u drugim republikama SFRJ	1	0,8
8. rođen u inozemstvu	0	0,0
9. drugo	0	0,0
odg.	120	100,0
bo.	0	0,0

TABELA 138.

5. Zanimanje	f	%
1. penzioner	28	23,3
2. djak, student	3	2,5
3. domaćica	5	4,2
4. radnik	27	22,5
5. službenik	51	42,5
6. pomorac	2	1,7
7. umjetnik i slično	1	0,8
8. obrtnik	0	0,0
9. rukovodeća osoba	3	2,5
odg.	120	100,0
bo.	0	0,0

TABELA 139.

6. Završena škola	f	%
1. bez škole	0	0,0
2. nepotpuna osnovna škola	0	0,0
3. osnovna škola	5	4,2
4. stručna škola	10	8,3
5. srednja škola	59	49,2
6. viša škola	14	11,7
7. visoka škola, fakultet	31	25,8
8. magisterij, doktorat	1	0,8
odg.	120	100,0
bo.	0	0,0

TABELA 140.

8. Imate li automobil?	f	%
1. da	72	60,0
2. ne	47	39,2
odg.	119	99,2
bo.	1	0,8

TABELA 141.

9. Povijesna jezgra Dubrovnika jasno je omeđena zidovima:

Odlazite li često u taj dio grada?

	f	%
1. svakodnevno	42	35,0
2. nekoliko puta tjedno	44	36,7
3. jednom tjedno	18	15,0
4. jednom mjesečno	11	9,2
5. vrlo rijetko ili nikada	4	3,3
odg.	119	99,2
bo.	1	0,8

TABELA 142.

10. Zbog čega, uglavnom, odlazite u Stari Grad?

	f	%
a) radim u jezgri (ili u neposrednoj blizini)	24	20,0
b) odlazak u kupovine	75	62,5
c) odlazak u kino	33	27,5
d) odlazak u kazalište ili koncerte	36	30,0
e) posjeti muzejima i izložbama	19	15,8
f) zabava, kavane, restorani, ples itd.	32	26,7
g) šetnja	55	45,8
h) posjeti prijateljima, susreti s prijateljima itd.	53	44,2
i) nešto drugo _____	14	11,7
j) u jezgru odlazim vrlo rijetko ili nikada	2	1,7
odg.	120	100,0
bo.	0	0,0

TABELA 143.

11. Ako u Stari Grad odlazite rijetko ili uopće ne odlazite, navedite razloge.

	odg.		bo.			
	f	%	f	%	f	%
a) stanujem daleko	35	29,2	85	70,8	7	5,8
b) nemam vremena	34	28,3	86	71,7	22	18,3
c) nemam interesa	34	28,3	86	71,7	4	3,3
d) zdravstveni razlozi	34	28,3	86	71,7	2	1,7
e) otežan pristup automobilom i parkiranje	34	28,3	86	71,7	16	13,3
f) drugi razlozi	34	28,3	86	71,7	3	2,5

TABELA 144.

13. Kad bi artikle koje sada kupujete u centru mogli kupiti u blizini mjesta stanovanja, za koji bi se oblik opredijelili?

	f	%
1. i dalje bih kupovao u centru	37	30,8
2. kupovao bih u blizini mjesta stanovanja	53	44,2
3. kupovao bih u velikim trgovačkim centrima, bez obzira na lokaciju	20	16,7
odg.	110	91,7
bo.	10	8,3

TABELA 145.

14. Kupujete li radije u robnim kućama i velikim trgovačkim centrima, ili prednost dajete manjim specijaliziranim trgovinama?

1. radije kupujem u robnim kućama i trgovačkim centrima, gdje je veći izbor
2. kupujem mješovito
3. radije kupujem u manjim specijaliziranim dućanima

	f	%
1. radije kupujem u robnim kućama i trgovačkim centrima, gdje je veći izbor	49	40,8
2. kupujem mješovito	19	15,8
3. radije kupujem u manjim specijaliziranim dućanima	48	40,0
odg.	116	96,7
bo.	4	3,3

TABELA 146.

15. Smatrate li da je Stari Grad, kakav je sada, u cijelosti privlačan prostor ili odbojan prostor?

1. privlačan
2. neutralan
3. odbojan

	f	%
1. privlačan	112	93,3
2. neutralan	5	4,2
3. odbojan	2	1,7
odg.	119	99,2
bo.	1	0,8

TABELA 147.

16. Koje od dolje navedenih osobina po Vašem mišljenju sada karakteriziraju Stari Grad?

- a) vrev a i živost
- b) buka i neuredjenost
- c) koncentracija raznolikih sadržaja
- d) mnogo prostora samo za pješake
- e) dio grada gdje je nemoguće parkirati vozilo
- f) dio grada u kojem su koncentrirani spomenici i kulturne ustanove
- g) dio grada sa starim i zapuštenim zgradama
- h) nešto drugo
- i) ništa posebno, nema posebnih karakteristika

	f	%
a) vrev a i živost	79	65,8
b) buka i neuredjenost	14	11,7
c) koncentracija raznolikih sadržaja	59	49,2
d) mnogo prostora samo za pješake	38	31,7
e) dio grada gdje je nemoguće parkirati vozilo	21	17,5
f) dio grada u kojem su koncentrirani spomenici i kulturne ustanove	94	78,3
g) dio grada sa starim i zapuštenim zgradama	9	7,5
h) nešto drugo	7	5,8
i) ništa posebno, nema posebnih karakteristika	2	1,7
odg.	120	100,0
bo.	0	0,0

TABELA 148.

DUBROVNIK IZVAN JEZGRE

17. Koje su funkcije po Vašem mišljenju najpogodnije za

Stari Grad, što bi se u njemu moralo smjestiti?

	f	%
a) poslovni centar	13	10,8
b) trgovački centar	18	15,0
c) kulturni centar	79	65,8
d) zabavni centar	36	30,0
e) administrativni centar	3	2,5
f) ugostiteljski centar	18	15,0
g) centar okupljanja građana	38	31,7
h) prostor u kojem se koncentrira najviše gradskih simbola, tradicije i kontinuiteta grada	47	39,2
i) dio grada kojem treba dati muzejski tretman	20	16,7
j) dio grada u kojem se miješaju rad, stanovanje, trgovina, zabava i kultura	66	55,0
k) hotelski apartmani	8	6,7

odg. 120 100,0
bo. 0 0,0

TABELA 149.

18. Koje bi funkcije po Vašem mišljenju bile najpogodnije za

obalni prostor u luci?

	f	%
1. šetalište i mjesto gdje se okuplja omladina bez nekih jačih gradskih sadržaja	57	47,5
2. prostor na kojem funkcije starog grada (trgovina, ugostiteljstvo, kulturne ustanove, stanovanje itd.) izbijaju na more	33	27,5
3. prostor najjače koncentracije ugostiteljstva	3	1,7
4. najveći pješački prostor u centru	17	14,2
5. nešto drugo	9	7,5

odg. 118 98,3
bo. 2 1,7

TABELA 150.

19. Koju biste osnovnu funkciju namijenili akvatoriju gradske luke?

	f	%
1. sportska lučica - marina	45	37,5
2. specifično ugostiteljstvo na brodovima	25	20,8
3. slobodna površina čistog mora, bez posebnih sadržaja	37	30,8
4. nešto drugo	10	8,3

odg. 117 97,5
bo. 3 2,5

TABELA 151.

DUBROVNIK IZVAN JEZGRE

20. Koji su objekti (institucije) po Vašem mišljenju najpogodniji za povijesnu jezgru?

	f	%
a) banke	55	45,8
b) poslovne i upravne zgrade	13	10,8
c) robne kuće	8	6,7
d) male specijalizirane trgovine (butik)	90	75,0
e) kazališta, kina, koncertne dvorane	92	76,7
f) muzeji, galerije, izložbeni saloni	107	89,2
g) hoteli	4	3,3
h) restorani, kavane, slastičarne	78	65,0
i) rektorat sveučilišta	7	5,8
j) pojedini fakulteti i škole	3	2,5
k) objekti za zabavu, kabare, disko i sl.	45	37,5
l) nešto drugo	4	3,3

odg.	120	100,0
bo.	0	0,0

TABELA 152.

21. Vjerojatno se prilikom dolaska u Stari Grad na nekim prostorima češće zadržavate i bez nekog utilitarnog razloga, odnosno posla koji morate obaviti. Ako postoji neki dio Starog Grada gdje se rado zadržavate, navedite koji je to prostor:

	f	%
1. posebno mjesto	95	79,2
2. nigdje se posebno ne zadržavam	25	20,8

odg.	120	100,0
bo.	0	0,0

TABELA 153.

22. Zbog čega se zadržavate na prostoru koji ste naveli?

	f	%
1. navika	7	5,8
2. društvo	14	11,7
3. izlozi	3	2,5
4. ugodjaj	19	15,8
5. pogodno za šetnju	10	8,3
6. nešto drugo	2	1,7
7. nigdje se posebno ne zadržavam	21	17,5

odg.	76	63,3
bo.	44	36,7

TABELA 154.

23. Koje su zgrade u Starom Gradu Vama osobno posebno upečatljive, bilo po izgledu ili po vrijednosti koju im pripadajete?

1. posebna zgrada, mjesto
2. nijedna

	f	%
1. posebna zgrada, mjesto	116	96,7
2. nijedna	3	2,5
odg.	119	99,2
bo.	1	0,8

TABELA 155.

24. Prilikom dolaska u Stari Grad, koji način prijevoza uglavnom koristite?

1. autobus
2. automobil
3. pješice
4. ne idem u Stari Grad

	f	%
1. autobus	45	37,5
2. automobil	19	15,8
3. pješice	40	33,3
4. ne idem u Stari Grad	0	0,0
odg.	104	86,7
bo.	16	13,3

TABELA 156.

25. Ako u Stari Grad dolazite osobnim automobilom, kako ocjenjujete mogućnost pristupa u odnosu na režim prometa?

1. sasvim zadovoljavajuće
2. zadovoljavajuće
3. nezadovoljavajuće

	f	%
1. sasvim zadovoljavajuće	0	0,0
2. zadovoljavajuće	14	11,7
3. nezadovoljavajuće	63	52,5
odg.	77	64,2
bo.	43	35,8

TABELA 157.

26. Ako u Stari Grad dolazite automobilom, kako ocjenjujete mogućnost parkiranja?

1. sasvim zadovoljavajuće
2. zadovoljavajuće
3. nezadovoljavajuće

	f	%
1. sasvim zadovoljavajuće	4	3,3
2. zadovoljavajuće	7	5,8
3. nezadovoljavajuće	72	60,0
odg.	83	69,2
bo.	37	30,8

TABELA 158.

DUBROVNIK IZVAN JEZGRE

27. Kako ocjenjujete mogućnost pristupa Starom Gradu sredstvima
javnog prometa iz dijela grada u kojem stanujete?

	f	%
1. sasvim zadovoljavajuće	22	18,3
2. zadovoljavajuće	72	60,0
3. nezadovoljavajuće	17	14,2
odg.	111	92,5
bo.	9	7,5

TABELA 159.

28. Kad biste mogli imati jednake uvjete stanovanja (opremu) u Starom Gradu
ili u drugom dijelu grada, biste li voljeli stanovati u Starom Gradu?

	f	%
1. da	26	21,7
2. ne	93	77,3
odg.	119	99,2
bo.	1	0,8

TABELA 160.

DUBROVNIK IZVAN JEZGRE

29. Što bi po Vašem mišljenju najviše pridonijelo uređenju i revitalizaciji Starog Grada?

	odg.		bo.		1		2		3		4		5		6		7	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
a) izgradnja većih parkirališta oko jezgre	118	98,3	2	1,7	33	27,5	16	13,3	17	14,2	16	13,3	13	10,8	18	15,0	5	4,2
b) poboljšanje uvjeta stanovanja u jezgri	115	95,8	5	4,2	33	27,5	17	14,2	16	13,3	15	12,5	18	15,0	14	11,7	2	1,7
c) adekvatno osvijetljavanje jezgre	112	93,3	8	6,7	0	0,0	15	12,5	16	13,3	17	14,2	27	22,5	33	27,5	4	3,3
d) rekonstrukcija komunalne infrastrukture	112	93,3	8	6,7	4	3,3	18	15,0	28	23,3	29	24,2	21	17,5	11	9,2	1	0,8
e) oživljavanje svih prizemlja atraktivnim sadržajima	116	96,7	4	3,3	21	17,5	20	16,7	18	15,0	17	14,2	21	17,5	17	14,2	2	1,7
f) potpuno uređenje i prezentacija najvrijednijih spomenika	114	95,0	5	5,0	26	21,7	32	26,7	24	20,0	15	12,5	7	5,8	8	6,7	2	1,7
g) drugo	35	29,2	85	70,8	4	3,3	2	1,7	1	0,8	4	3,3	4	3,3	2	1,7	18	15,0

PODACI O ODGOVORIMA TURISTA
TABELE No 161 - 173

TABELA 161.

1. Starost	TURISTI	
	f	%
1. 18-25	16	13,6
2. 26-35	14	11,9
3. 36-45	22	18,6
4. 46-55	13	11,0
5. 56-65	27	22,9
6. 66-75	20	16,9
7. stariji od 75	5	4,2
odg.	117	99,2
bo.	1	0,8

TABELA 162.

2. Spol		
	f	%
1. muško	51	43,2
2. žensko	65	55,1
odg.	116	98,3
bo.	2	1,7

TABELA 163.

3. Školska sprema		
	f	%
1. bez škole	0	0,0
2. završena osnovna škola	0	0,0
3. završena srednja škola	31	26,3
4. završena viša škola	35	29,7
5. završen fakultet ili visoka škola	52	44,1
odg.	118	100,0
bo.	0	0,0

TABELA 164.

4. Zemlja iz koje dolazite?		
	f	%
- odgovorilo	117	100,0
- bez odgovora	0	0,0
- USA	56	47,5
- Velika Britanija	15	12,7
- Španjolska, Portugal	1	0,8
- zemlje Beneluxa i Švicarska	2	1,7
- SR Njemačka, Austrija	24	20,3
- ČSSR, Poljska, NJDR	3	2,5
- arapske zemlje	3	2,5
- SFRJ	10	8,5
- azijske zemlje	3	2,5

TABELA 165.

5. U Dubrovniku ste kao turist

BELA 165.		TURISTI	
U Dubrovniku ste kao turist		f	%
1. prvi put		84	71,2
2. drugi put		6	5,1
3. treći put		10	8,5
4. četvrti put		3	2,5
5. peti ili više puta		14	11,9
odg.		117	99,2
bo.		1	0,8

TABELA 166.

6. Zbog čega ste odabrali Dubrovnik za cilj turističkog putovanja ili boravka?

	f	%
1. jeftinije usluge i troškovi boravka	27	22,9
2. kulturne znamenitosti	40	33,9
3. specifičan povijesni ambijent	27	22,9
4. prirodni uvjeti, čisto more	45	38,1
5. zbog nagovora prijatelja koji su tu već bili	29	24,6
6. imam prijatelje, rodbinu u Dubrovniku	2	1,7
7. nostalgija	12	10,2
8. drugo	36	30,5
odg.	118	100,0
bo.	0	0,0

TABELA 167.

7. Odlazite li često, dok boravite u Dubrovniku, u Stari Grad?

	f	%
1. uopće ne odlazim	0	0,0
2. odlazim povremeno	11	9,3
3. odlazim često	8	6,8
4. ne mogu zamisliti boravak bez posjeta Starom Gradu	98	83,1
odg.	117	99,2
bo.	1	0,8

TABELA 168.

8. Što vas posebno privlači u Stari Grad?

	f	%
1. ništa me ne privlači	1	0,8
2. posebni povijesni ambijent	81	68,6
3. stanovnici Starog Grada i njihov način života	62	52,5
4. kulturne znamenitosti	67	56,8
5. kule i zidine	66	55,9
6. ugostiteljske radnje i trgovine	45	38,1
7. drugo	9	7,6
odg.	118	100,0
bo.	0	0,0

TABELA 169.

			TURISTI	
9. Što vam posebno smeta u Starom Gradu?			f	%
1. ništa me posebno ne smeta			49	41,5
2. zapuštenost i neuredjenost vanjskih prostora			9	7,6
3. zapuštena prizemlja			7	5,9
4. slaba trgovačka ponuda			24	20,3
5. slaba ugostiteljska usluga			7	5,9
6. nedostatak informacija o kulturnim vrijednostima			40	33,9
7. nedostatak mjesta za zabavu			30	25,4
8. neljubazni stanovnici			4	3,4
9. što drugo			47	39,8
odg.	118	100,0		
bo.	0	0,0		

TABELA 170.

10. Po vašem mišljenju što bi trebalo učiniti da bi boravak turistima u Starom Gradu bio ugodniji?			f	%
1. ne treba ništa mijenjati			22	18,6
2. bolje urediti trgovačke, ugostiteljske i druge prostore za razne usluge			28	23,7
3. poboljšati komunalnu opremu Grada (razsvjeta, fasada, čistoća, kanalizacija itd.).			39	33,1
4. povećati i obogatiti kulturnu i zabavnu ponudu			39	33,1
5. urediti pristupe k moru			30	25,4
6. što drugo			37	31,4
odg.	118	100,0		
bo.	0	0,0		

TABELA 171.

11. Gdje biste najradije boravili kada biste mogli utjecati na izbor smještaja u Dubrovniku?			f	%
1. ne znam			4	3,4
2. bilo gdje u Dubrovniku			4	3,4
3. u privatnom smještaju uz more			2	1,7
4. u hotelu uz more			57	48,3
5. u privatnom smještaju u Starom Gradu			9	7,6
6. u hotelu u Starom Gradu			3	2,5
7. u manjem naselju izvan Dubrovnika, uz more			15	12,7
8. drugdje			3	2,5
odg.			97	82,2
bo.			21	17,8

TABELA 172.

12. Postoji zamisao da se iz jednog dijela Starog Grada isele stanovnici i tamo izgrade hotelski apartmani. Što mislite o tome prijedlogu?

TURISTI

	f	%
1. ne znam	9	7,6
2. to nije prihvatljiv prijedlog jer uvjeti u Starom Gradu ne omogućuju dobar smještaj turista	7	5,9
3. to nije prihvatljiv prijedlog jer Stari Grad bez svojih stanovnika gubi onu privlačnost koju sada ima	93	78,8
4. to je dobar prijedlog koji bi obogatio turističku ponudu u Dubrovniku	1	0,8
5. to je dobar prijedlog jer bi omogućio bolje uređjivanje Starog Grada	2	1,7
6. drugo	5	4,2
odg.	117	99,2
bo.	1	0,8

TABELA 173.

13. Hoćete li ponovo doći u Dubrovnik kao turist?

	f	%
1. ne znam	7	5,9
2. neću doći jer bih htio upoznati i druge krajeve	6	5,1
3. neću doći jer sam uglavnom doživljavao neugodnosti	0	0,0
4. doći ću svakako jer je tu jeftino i udobno	15	12,7
5. doći ću svakako jer je ambijent Dubrovnika jedinstven, kakav se ne može naći drugdje	77	65,3
6. drugo	10	8,5
odg.	115	97,5
bo.	3	2,5

Poštovani građani Grada

Vjerojatno ste već više puta bili anketirani u zadnjih nekoliko godina pa ćete, može biti, ovo anketiranje dočekati s mrzovoljom. Ali, unatoč tomu, mi vas uznemirujemo vjerujući da i vi, barem koliko i mi, želite poboljšanje uvjeta života u Gradu, i one promjene koje su primjerene njegovu ugledu. Budući da nema dobrog urbanističkog planiranja koje ne bi planiralo s ljudima i za ljude, obraćamo vam se ovim anketnim listom očekujući od vas korisne sugestije, prijedloge, preporuke i protivljenja. Anketa je anonimna, a dobiveni rezultati neće se upotrijebiti ni u koju drugu svrhu, osim za potrebe urbanističkog planiranja u Gradu.

Molimo vas da našim anketarima izadjete u susret i da im olakšate rad koliko je to moguće. Iskreni i kritični odgovori i vaša pripravnost na suradnju vrlo su nam dragocjeni. Premda je anketni list nešto duži nego obično nadamo se da vas neće zamoriti. Što vaši odgovori budu temeljitiji i iscrpniji toliko se povećava i mogućnost da planski prijedlozi promjena u Gradu budu u skladu sa željama građana i ciljevima humanijeg razvoja.

Urbanistički institut SR Hrvatske
Zagreb

1. Ulica i kvart gdje stanujete _____
2. Godina rođenja _____
3. Spol 1. muško
 2. žensko
4. Mjesto rođenja: 1. rođen u Starom Gradu
 2. rođen u drugom dijelu grada Dubrovnika
 3. rođen u drugom gradskom naselju u
 općini Dubrovnik
 4. rođen u seoskom naselju u općini
 Dubrovnik
 5. rođen u gradskom naselju u Dalmaciji
 6. rođen u seoskom naselju u Dalmaciji
 7. rođen u gradskom naselju iz drugog
 područja SR Hrvatske
 8. rođen u seoskom naselju iz drugog
 područja SR Hrvatske
 9. rođen u gradskom naselju izvan SRH

 10. rođen u seoskom naselju izvan SRH

 11. rođen u inozemstvu
 12. drugo _____
5. Ako niste rođeni u Starom Gradu, kada ste se u njega doselili?
1. doselio prije 1- 5 godina
 2. doselio prije 6-10 godina
 3. doselio prije 11-15 godina
 4. doselio prije 16-20 godina
 5. prije više od 20 godina
6. Zanimanje oca 1. poljoprivrednik
 2. radnik
 3. službenik
 4. obrtnik
 5. slobodna profesija
 6. pomorac
 7. što drugo _____

7. Bračno stanje
1. neoženje - neudata
 2. oženjen - udata
 3. rastavljen - rastavljena
 4. udovac - udovica

8. Ako ste oženjeni koliko imate djece? _____

9. Koje ste škole završili?
1. bez škole
 2. nepotpuna osnovna škola
 3. osnovna škola
 4. stručna škola
 5. srednja škola
 6. viša škola
 7. visoka škola, fakultet
 8. magisterij, doktorat

10. U kojoj ste grani djelatnosti zaposleni?
1. domaćica, penzioner
 2. djak, student
 3. nezaposlen
 4. poljoprivreda, šumarstvo
 5. industrija, rudarstvo
 6. gradjevinarstvo
 7. promet
 8. pomorstvo
 9. trgovina
 10. ugostiteljstvo
 11. turizam
 12. zanatstvo
 13. komunalne djelatnosti
 14. obrazovanje, kultura
 15. zdravstvo, socijalna zaštita
 16. državni organi, polit.ograniz.
 17. društvene organizacije
 18. što drugo _____

11. Kakav je vaš položaj u radnoj organizaciji?

1. izvršitelj-radnik
2. šef radne grupe ili zamjenik
3. poslovodja ili zamjenik
4. direktor sektora ili zamjenik
5. direktor OOUR-a ili zamjenik
6. direktor poduzeća ili zamjenik
7. što drugo _____

12. Ako ste zaposleni gdje se nalazi vaše radno mjesto?

1. radno mjesto mi je u Starom Gradu
2. radno mjesto je u zonama oko Starog Grada
3. radno je mjesto u udaljenijim naseljima u gradu Dubrovniku (kao što su Gruž, Lapad, Babin Kuk, i sl.)
4. u drugom naselju u općini Dubrovnik
5. u drugoj općini u dalmatinskoj regiji
6. u drugoj općini SRH
7. u drugoj općini izvan SRH
8. na brodu
9. drugdje _____

13. Je li radni odnos vaš jedini izvor prihoda?

1. nisam zaposlen
2. uživam penziju
3. radni odnos mi je jedini izvor prihoda
4. osim u radnom odnosu, zaradjujem dopunskim radom
5. osim u radnom odnosu, zaradjujem izdavanjem soba turistima
6. što drugo _____

14. Radna organizacija u kojoj radite je _____

15. Jeste li zadovoljni radnim mjestom i poslom kojega obavljate?

1. nisam zaposlen
2. vrlo sam zadovoljan
3. zadovoljan sam
4. nisam zadovoljan
5. nisam uopće zadovoljan i planiram potražiti novo

16. Hoćete li ocjenom od 1-5 ocijeniti vaše imovno stanje.
Ocjena 1 znači nepovoljno, 2 dovoljno, 3 dobro, 4 vrlo
dobro 5 odlično.

17. Imate li osobni automobil?
1. imam
 2. nemam
 3. automobil imaju drugi članovi porodice

18. Čije je vlasništvo stan u kojemu se trenutno nalazite?
1. društveno vlasništvo
 2. vaše privatno vlasništvo
 3. privatno vlasništvo člana porodice
 4. tuđe privatno vlasništvo
 5. što drugo

19. Kako ste došli do stana u kojemu se nalazite?
1. stanujem u stanu/kući svojih roditelja
 2. dobio sam od radne organizacije
 3. naslijedio sam od roditelja, rodbine, prijatelja
 4. nasljedstvo bračnog druga
 5. kupio sam ga
 6. dobio sam ga od općinske skupštine
 7. sam sam ga izgradio
 8. iznajmio sam ga od vlasnika ili stanara
 9. što drugo

20. Ako ste vlasnik stana ili nositelj stanarskog prava koliko ste dugo čekali useljenje?
1. nisam uopće čekao
 2. 1-3 godine
 3. 4-6 godina
 4. 7-9 godina
 5. 10 i više godina

21. Na kojemu se katu stan nalazi?

1. 1-2 kata
2. 3-4 kata
3. 5 kat i više
4. u prizemlju
5. u podrumu
6. na tavanu

22. Hoćete li ocjenama od 1-5 ocijeniti slijedeće karakteristike vašeg stana (1 znači slabo, 2 dovoljno, 3 dobro, 4 vrlo dobro, 5 odlično).

komunalna opremljenost (struja, voda, plin, kanalizacija)

moгуćnost dobivanja telefona

veličina stana

komfornost (kupaonica, pomoć.prostorije)

osunčanost

izoliranost od buke

izoliranost od pogleda

zaštićenost od vjetra

kvaliteta gradnje

lokacija

moгуćnost unutrašnjeg preuredjenja
(fleksibilnost)

moгуćnost grijanja stana

23. Kako ocjenjujete vaše stambene uvjete u cjelini?

1. moji su stambeni uvjeti odlični
2. moji su stambeni uvjeti vrlo dobri
3. moji su stambeni uvjeti prosječni
4. moji su stambeni uvjeti jedva prihvatljivi
5. moji su stambeni uvjeti neprihvatljivi

Obrazložite odgovor

24. S čime ste posebno nezadovoljni u stanovaju?

25. Biste li mijenjali stan u Starom Gradu za stan ili kuću u drugim dijelovima Dubrovnika?

1. ne bih mijenjao
2. mijenjao bih za stan ili kuću u Starom Gradu
3. mijenjao bih za stan ili kuću u zonama oko Starog Grada
4. mijenjao bih najradije za stan u naselju _____
5. mijenjao bih za stan u bilo kojem dijelu Dubrovnika
6. ne znam
7. što drugo _____

26. Navedite, po vašem mišljenju tri najprivlačnije lokacije za stanovanje u gradu Dubrovniku.

1. _____
2. _____
3. _____

27. Navedite, po vašem mišljenju, tri najprivlačnija grada za život u SR Hrvatskoj

1. _____
2. _____
3. _____

Obrazložite odgovor: _____

28. Kako biste najradije stanovali kada biste mogli slobodno birati?

1. najradije bih stanovao ovako kako stanujem u Starom Gradu
2. u individualnoj kući s okućnicom
3. u individualnoj kući u nizu
4. u višekatnoj kolektivnoj kući
5. u neboderu
6. drugačije _____

29. U Dubrovniku mnogi ljudi izdaju sobe turistima. Ubrajate li se i vi u iznajmljivače soba?

1. sobe izdajem redovito
2. sobe izdajem povremeno
3. izdajem rijetko
4. ne izdajem, premda bih to želio
5. ne izdajem jer to ne želim
6. što drugo _____

30. U potresu, prije nekoliko godina, oštećen je jedan broj zgrada u Starom Gradu. Jeste li i vi imali štete od potresa u vašem stanu ili kući?

1. nisam imao nikakvih šteta
2. imao sam manje štete
3. imao sam znatnih šteta
4. imao sam velikih šteta

31. Ako ste imali štete jeste li uspjeli ukloniti njihove posljedice?

1. nisam imao štete
2. nisam uspio jer ne raspolazem potrebnim sredstvima
3. uspio sam ukloniti nastale štete ali uz velika odricanja
4. uspio sam sve popraviti bez većih poteškoća
5. drugo _____

32. Kako cjenjujete pomoć društvenih organa i organizacija u naporu da se uklone posljedice potresa?

1. pojedincima nije pružena nikakva pomoć
2. pojedincima je bila pružena pomoć ali ona nije bila dovoljna
3. pojedincima je bila pružena dovoljno velika pomoć
4. ne znam
5. drugo _____

33. Kada biste morali reći, ukratko, što je za vas gradsko središte kakvo je i Stari Grad, koji biste odgovor od dolje predloženih najradije odabrali?

1. gradsko je središte "srce grada", ambijent i mjesto koje je puno više od zbroya aktivnosti u njemu; to je sam izvor grada, bez kojega bi grad bio lišen svoje specifičnosti po kojoj je poznat; mjesto susreta gradjana;
2. gradsko je središte mjesto gdje su najgušće smještene razne usluge: trgovačke, ugostiteljske, zanatske i sl.; sve drugo je, za pravo, u njemu sporedno;
3. gradsko je središte mjesto gdje se nalaze najvažnije društvene i državne ustanove i organizacije: općina, (okrenite, pitanje se nastavlja)

sud, uprava i sl.; njihova prisutnost određuje gdje je gradski centar, a ne druge okolnosti;

4. gradsko je središte slično ostalim dijelovima grada, samo u njemu ima više sadržaja nego u drugim dijelovima;
5. gradsko središte je mjesto koje ima specifične stanovnike; bez njih i njihova načina života ne bi se moglo govoriti o specifičnosti gradskog centra.

Zaokružite najviše dva odgovora.

34. Predlažemo vam 9 pari riječi s odgovarajućim stupnjevima na ljestvici. Molimo vas da na svakoj ljestvici odaberete riječ koja, po vašem mišljenju, najbolje odgovara vašem doživljaju Starog grada, i da odredite jačinu toga doživljaja upisom oznake X na jedno od praznih mjesta označenih brojevima. Upozoravamo vas da se u jednom redu (ljestvici) može upisati samo jedna oznaka X.

	3	2	1	0	1	2	3	
svjetlo	---	---	---	0	---	---	---	tamno
nesigurno	---	---	---	0	---	---	---	sigurno
pouzđano	---	---	---	0	---	---	---	nepouzđano
spokojno	---	---	---	0	---	---	---	grčevito
nejasno	---	---	---	0	---	---	---	jasno
orijentirano	---	---	---	0	---	---	---	dezorjentirano
trajno	---	---	---	0	---	---	---	privremeno
strano	---	---	---	0	---	---	---	blisko
otvoreno	---	---	---	0	---	---	---	zatvoreno

35. Molimo vas označite stupanj vašeg zadovoljstva slijedećim aktivnostima i uvjetima života u Starom Gradu.

dnevna opskrba	vrlo zadovoljava	zadovoljava	nezadovoljava
specijalizirana trgovina	"	"	"
osobne zanatske usluge	"	"	"
proizvodno zanatstvo	"	"	"
restorani, kavane	"	"	"
picerije	"	"	"
kafići	"	"	"

(okrenite, nastavlja se)

	vrlo zadovoljava	zadovoljava	nezadovoljava
kulturne ustanove	"	"	"
knjižare	"	"	"
slastičarnice	"	"	"
poslovne agencije	"	"	"
dječje ustanove	"	"	"
zdravstvene ustanove	"	"	"
igrališta za djecu	"	"	"
omladinski klubovi	"	"	"
klubovi za starije ljude	"	"	"
noćni klubovi, barovi	"	"	"
javna oprema (rasvjeta, itd.)	"	"	"
PTT usluge i mreža	"	"	"
obrazovne ustanove	"	"	"
opći uvjeti života	"	"	"
hotel	"	"	"
obala u luci	"	"	"

36. Što bi, po vašem mišljenju, trebalo učiniti sa slijedećim sadržajima u Starom Gradu?

	povećati (poboljšati)	ostaviti kako jest	smanjiti
dnevna opskrba	"	"	"
specijalizirane trgovine	"	"	"
osobne zanatske usluge	"	"	"
proizvodno zanatstvo	"	"	"
restorani, kavane	"	"	"
picerije	"	"	"
kafići	"	"	"
kulturne ustanove	"	"	"
knjižare	"	"	"
slastičarnice	"	"	"
poslovne agencije i uredi	"	"	"
izložbeni saloni i galerije	"	"	"
dječje ustanove	"	"	"

(okrenite, nastavak slijedi)

	povećati (poboljšati)	ostaviti kako jest	smanjiti
zdravstvene ustanove	"	"	"
igrališta za djecu	"	"	"
omladinski klubovi	"	"	"
klubovi za starije ljude	"	"	"
noćni klubovi, barovi	"	"	"
javna gradska oprema	"	"	"
PTT mreža i usluge	"	"	"
obrazovne ustanove	"	"	"
opći uvjeti života	"	"	"
hotel	"	"	"
obala u luci	"	"	"

37. Navedite što biste najradije učinili sa slijedećim sadržajima u Starom Gradu?

	proširiti	ostaviti kako jest	iseliti iz Grada
pekara	"	"	"
tiskara	"	"	"
veterinarska stanica	"	"	"
hotel "Dubravka"	"	"	"
skladišta	"	"	"
Dom penzionera	"	"	"
zatvor	"	"	"

38. Od kojih negativnih ekologijskih utjecaja, po vašoj ocjeni, najviše trpe građani u Starom Gradu?

1. prometna buka
2. buka od kafića, kavana, usluga itd.
3. buka od tehničkih uređaja kao što su ventilatori i dr.
4. buka od prevelikog broja ljudi
5. slabo osunčanje
6. vlaga
7. prenapučenost, previše ljudi
8. drugo _____

39. Koji vam sadržaji ili objekti u Starom Gradu posebno nedostaju, a koji bi bili važni za život gradjana u Starom Gradu?

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

40. Navedite osnovne nedostatke života u Starom Gradu.

1. nema posebnih nedostataka
2. stara i nezadovoljavajuća komunalna oprema
3. slabe trgovačke usluge
4. nerazvijeno zdravstvo
5. nedostatak kulturnih i srodnih ustanova
6. velika buka i brojni izvori buke
7. svakodnevna prenapučenost ulica ljudima
8. skupo održavanje kuća i stanova
9. prljavština i neuredjenost javnih prostorijskih u zgradama
10. prljavština i neuredjenost javnih prostora izvan grada, na ulicama i trgovima
11. nedostatak mira i intimnosti zbog uskih ulica i blizine susjeda
12. nedostatak zraka i sunca
13. nedostatak prostora
14. nedostatak ustanova i prostora za djecu i starije ljude
15. drugo _____

Zaokružite do tri odgovora.

41. Navedite osnovne prednosti života u Starom Gradu.

1. nema prednosti
2. blizina svih usluga
3. blizina kulturnih ustanova
4. blizina gradskih ustanova i službi
5. blizina radnog mjesta
6. boravak u povijesnom ambijentu
7. poznato i prisno susjedstvo
8. mogućnost susreta mnoštva ljudi
9. mogućnost izdavanja soba turistima
10. drugo _____

Zaokružite do tri odgovora.

42. Kada biste bili planer ili njihov savjetnik, što biste preporučili da je najbolje učiniti sa Starim Gradom?

1. zadržati stalno stanovništvo u Starom Gradu i poboljšati uvjete za svakodnevni život
2. Stari Grad pretvoriti u jedinstvenu cjelinu tipa Sveti Stefan, a stanovništvo iseliti
3. Grad pretvoriti u jedinstveni kulturni centar a stalno stanovništvo iseliti
4. razvijati u gradu turističke, kulturne i druge srodne sadržaje samo pod uvjetom da ne narušavaju uvjete života stalnog stanovništva
5. drugo _____

Zaokružite do dva odgovora.

43. Navedite tri prijedloga za poboljšanje prilika u Starom Gradu kojima treba dati prednost u svim planovima koji se odnose na razvoj Grada.

1. _____
2. _____
3. _____

44. Koliko je vaše zadovoljstvo što živite u Starom Gradu?

1. vrlo sam zadovoljan
2. zadovoljan sam
3. nisam zadovoljan
4. vrlo sam nezadovoljan

Obrazložite odgovor _____

45. Jeste li u posljednjih pet godina primijetili promjene u blizini vašeg mjesta stanovanja, u Starom Gradu? Ako jeste kakve su to promjene?

1. nema promjena
2. primjećujem pozitivne promjene jer se obnavljaju kuće, crkve, dvor, itd.
3. primjećujem negativne promjene kao što su nebriga, zapuštenost, i propadanje pojedinih objekata
4. postoje promjene koje su učinjene u dobroj namjeri, ali su zapravo negativne;

Zaokružite do dva odgovora.

46. Koliko vam smetaju turisti u svakodnevnom životu?

1. ne smetaju
2. smetaju ali su korisni pa ih trpimo
3. smetaju pretežno uveče i noću
4. smetaju napose zbog toga što se manja djeca ne mogu slobodno kretati
5. smetaju toliko da je to već postalo ozbiljan ekološki problem
6. što drugo _____

47. Što vas posebno veže za Stari Grad?

1. ne veže me ništa posebno
2. veže me ambijent jer takvoga nema nigdje
3. privatno vlasništvo kuće/stana
4. moji su preci tu živjeli
5. mogućnost zarade na turistima
6. što drugo _____

Zaokružite do dva odgovora.

48. Po čemu je, po vašoj ocjeni, Stari Grad specifičan?

1. po tome što je posebna urbana i povijesna cjelina
2. po spomenicima i baštini izuzetne vrijednosti
3. po tome što su stanovnici Staroga Grada specifični i što žive posebnim načinom života
4. po tome što je zapušten i neuredjen
5. nema specifičnosti
6. što drugo _____

Zaokružite do dva odgovora.

49. Kada biste morali opredijeliti se za tri najvažnija simbola stare jezgre Dubrovnika, za koje biste se simbole opredijelili?

1. za staru jezgru u cjelini
2. za palaču (navedite koju) _____
3. za crkvu (navedite koju) _____
4. za tvrđavu (navedite koju) _____
5. za ulicu (navedite koju) _____
6. za gradsku luku
7. za lik stanovnika gradske jezgre
8. za drugo _____

Navedite do tri odgovora.

50. Pod kojim biste se uvjetima iselili iz Starog Grada?

1. ne bih se iselio ni pod kojim uvjetima
2. iselio bih se u odgovarajući stan u blizini Starog Grada
3. iselio bih se u odgovarajući stan u bilo koji novi kvart u blizini mora
4. iselio bih se u odgovarajući stan u bilo koji novi kvart u gradu
5. iselio bih se u odgovarajući stan u bilo kojem dijelu Dubrovnika
6. iselio bih se u odgovarajući stan na periferiju gdje ima puno sunca i tišine
7. drugo _____

51. Što za vas znači stan odgovarajuće vrijednosti u drugom dijelu Dubrovnika?

1. stan sličan stanu kakvog imate u Starom Gradu
2. stan veći od stana kakvog imate u Starom Gradu
3. stan bolje opremljen od stana kakvog imate u Starom Gradu
4. stan na boljoj lokaciji od lokacije u Starom Gradu
5. stan u privatnom vlasništvu
6. stan u novogradnji
7. drugo _____

Zaokružite do tri odgovora.

52. Koliko često odlazite u druge dijelove Dubrovnika, izvan Starog Grada?

1. svakodnevno
2. često
3. ponekad
4. rijetko
5. ne odlazim nikada

53. Koji su osnovni razlozi vašeg odlaska u druge dijelove grada, izvan stare jezgre?

1. radno mjesto
2. nabava potrepština

(okrenite, pitanje se nastavlja)

3. zdravstvene usluge
4. kulturne, obrazovne usluge
5. posjeti prijateljima
6. šetnja, rekreacija
7. što drugo _____

Zaokružite do tri odgovora.

54. Gdje stanuje većina vaših prijatelja nastanjenih u Dubrovniku?

1. stanuju ovdje u Starom Gradu
2. stanuju u naseljima u blizini Starog Grada
3. stanuju svuda po Dubrovniku

55. Kako, pretežno, provodite dnevno slobodno vrijeme?

1. nemam slobodnog vremena
2. odmarajući se
3. u kućnim poslovima
4. u dopunskom radu
5. u posjetima prijateljima, znancima, rodbini
6. po društvenim, kulturnim i srodnim ustanovama
7. u učenju i usavršavanju
8. bavim se sportom i rekreacijom
9. u različitim hobijima
10. šetajući
11. drugačije _____

Zaokružite do tri odgovora.

56. S kim provodite pretežno dnevno slobodno vrijeme?

1. nemam vremena
2. najčešće sam
3. s obitelji
4. s rodbinom
5. sa susjedima
6. s prijateljima, znancima
7. s kolegama iz radne organizacije, škole
8. sa slučajnim namjernicima
9. s ljudima sličnih interesa
10. drugačije _____

Zaokružite do tri odgovora.

57. Gdje, pretežno, provodite dnevno slobodno vrijeme?

1. nemam vremena
2. pretežno u stanu ili kući
3. pretežno izvan kuće (stana)

58. Ako slobodno dnevno vrijeme provodite, pretežno, izvan kuće gdje se najviše zadržavate?

1. u susjedstvu
2. u Starom Gradu
3. u prirodi
4. uz more ili na moru
5. u različitim ustanovama, organizacijama i sl. po raznim dijelovima Dubrovnika
6. po betulama
7. drugdje _____

Zaokružite po dva odgovora.

59. Provodite li i slobodno vrijeme o kraju tjedna (subotom i nedjeljom) slično kao i u druge dane?

1. da
2. ne

Ako ne provodite u čemu je razlika? _____

60. Jeste li zadovoljni načinom na koji provodite slobodno vrijeme?

1. da
2. uglavnom da
3. ne

Obrazložite _____

61. Koliko je Stari Grad, u cjelini, pogodan za provoditi slobodno vrijeme u njemu?

1. U Starom Gradu ima obilje mogućnosti za provesti slobodno vrijeme
2. U pogledu mogućnosti provodjenja slobodnog vremena Stari Grad se ne razlikuje od drugih dijelova Dubrovnika (okrenite, pitanje se nastavlja)

3. Stari Grad pruža manje mogućnosti za provesti slobodno vrijeme od drugih dijelova Dubrovnika
4. U Starom Gradu, unatoč obilju mogućnosti za provesti slobodno vrijeme, još nije iskorišteno sve što bi trebalo.

Obrazložite _____

62. Što je za vas susjedstvo?

1. uglavnom zgrada i stanovnici zgrade u kojoj stanujete
2. pretežno zgrada u kojoj stanujete i njoj okolne zgrade i stanovnici
3. ulica ili trg gdje stanujete i njihovi stanovnici
4. pretežno stanovnici koji se služe istim trgovinama, uslugama, radnjama i sl., kojima se i vi služite
5. svi stanovnici Mjesne zajednice Grad

63. Koje usluge činite susjedima i oni vama?

1. čuvanje djece
2. čuvanje stana/kuće
3. posudjivanje novca
4. posudjivanje raznih stvari
5. posudjivanje automobila
6. zajedničko gledanje televizije
7. korištenje telefona
8. zajednički sastanci uz kavu, vino, večeru
9. zajedničke proslave
10. pomoć u bolesti
11. pomoć u radu
12. pomoć u zapošljavanju i stvaranju društvenih veza
13. što drugo _____

Zaokružite do 4 odgovora.

64. Koliko ste zadovoljni vašim odnosima sa susjedima?

1. zadovoljan sam
2. vrlo sam zadovoljan
3. nisam zadovoljan

Obrazložite _____

65. Kako biste opisali svoje odnose sa susjedima?

1. srdačni
2. prisni
3. pristojni
4. hladni
5. rezervirani
6. konvencionalni
7. drugačije _____

66. Poznajete li osobno većinu ljudi iz vašeg susjedstva?

1. ne poznam osobno većinu susjeda
2. osobno poznam uglavnom ljude iz moje generacije
3. većinu ljudi iz susjedstva znam "po čuvenju"
4. osobno poznam najveći broj ljudi iz susjedstva
5. drugačije _____

67. Što po vašem mišljenju najviše narušava susjedske odnose u Starom Gradu?

1. odnosi su dobri i ništa ih ne narušava
2. narušavaju ih vlasnici privatnih radnja ili ugostiteljskih objekata koji ne vode računa o interesima drugih susjeda
3. narušavaju ih došljaci s drugim navikama
4. narušavaju ih, općenito, ljudi koji svoje interese bezobzirno nameću drugim u susjedstvu
5. narušavaju ih različite intervencije gradskih vlasti
6. što drugo _____

68. Gdje je pretežno skoncentrirana vaša društveno i politička aktivnost?

1. nisam aktivan
2. aktivan sam pretežno u radnoj organizaciji
3. aktivan sam pretežno u mjesnoj zajednici Grad
4. aktivan sam u raznim organima u općini
5. pretežno sam aktivan drugdje _____

69. Jeste li zadovoljni radom mjesne zajednice Grad?

1. nisam zadovoljan
2. zadovoljan sam
3. vrlo sam zadovoljan

Obrazložite _____

70. Nedavno je izradjen Nacrt provedbenog urbanističkog plana stare jezgre Dubrovnika, koji je izazvao živo zanimanje u javnosti i različita reagiranja. Jeste li i vi upoznati s nacrtom toga plana?

1. vrlo dobro sam upoznat
2. upoznat sam, ali ne u potpunosti
3. nisam upoznat

71. Ako ste upoznati s Planom, na koji način ste to ostvarili?

1. Nacrt Plana upoznao sam kao delegat u Skupštini općine
2. Nacrt Plana upoznao sam kao član društvenih i političkih organizacija
3. Nacrt Plana upoznao sam zahvaljujući javnoj raspravi koju je organizirao Turistički savez općine
4. O Planu sam se informirao iz novina, "Dubrovačkog vjesnika"
5. O Planu sam se informirao kao građanin na sastanku mjesne zajednice
6. drukčije _____

72. Jeste li zadovoljni načinom informiranja građana Dubrovnika i mjesne zajednice Grada o Nacrtu Plana?

1. zadovoljan sam
2. nisam zadovoljan
3. ne znam

Obrazložite _____

73. U Nacrtu Plana izneseno je nekoliko prijedloga kako treba poboljšati životne prilike u staroj jezgri. Što vi o tomu mislite? Ocijenite ocjenama od 1 do 5. Ocjena 1 znači nedovoljan, a ocjena 5 odlično.

a) prijedlozi o razvoju ugostiteljstva	1	2	3	4	5
b) prijedlozi o objektima za smještaj turista	1	2	3	4	5
c) prijedlozi o razvoju trgovine	1	2	3	4	5
d) prijedlozi o razvoju zdravstva	1	2	3	4	5
e) prijedlozi o razvoju školstva	1	2	3	4	5
f) prijedlozi o razvoju zanatstva	1	2	3	4	5
g) prijedlozi o razvoju rekreacije	1	2	3	4	5
h) prijedlozi o razvoju kulture	1	2	3	4	5
i) prijedlozi o razvoju predškolskog odgoja	1	2	3	4	5
j) prijedlozi o poboljšanju uvjeta stanovanja	1	2	3	4	5

Obrazložite _____

74. Što mislite o Nacrtu Plana stare jezgre u cjelini?

1. nemam mišljenje
2. Plan je vrlo koristan dokument
3. Plan je upotrebljiv ako se uklone neka problematična rješenja
4. Plan nije prihvatljiv i treba ga doraditi
5. u ovom obliku Nacrt Plana neće nikomu koristiti

Obrazložite _____

75. Koliko stepo vašoj vlastitoj procjeni angažirani na poboljšanju uvjeta života u Staroj jezgri i na stvaranju većih mogućnosti za razvoj?

1. nisam osobito angažiran
2. angažiran sam
3. vrlo sam angažiran
4. ne znam procijeniti

Obrazložite _____

76. Što bi po vama trebalo učiniti da se građani više angažiraju u planiranju i poboljšanju uvjeta života u Starom Gradu?

77. Imate li što poručiti planerima i odgovornima za prostorno i urbanističko planiranje Grada?

Zahvaljujemo na suradnji!

Štovani Dubrovčani

Poznato je kolika je važnost Staroga Grada u životu i razvoju Dubrovnika kao cjeline. Zbog toga, brojna pitanja i prijedlozi poboljšanja stanja u njemu izazivlju žive rasprave i polemike. Budući da je planiranje s ljudima i za ljude proces koji se oslanja na prijedloge, mišljenja i vrijednosti onih koji obitavaju jedan grad ili naselje, obraćamo se i vama da nam u tomu pomognete.

Molimo Vas da na postavljena pitanja u anketnom listu odgovorite što iscrpnije i iskreno. Anketiranje je anonimno, a rezultati će se upotrijebiti samou planiranju Starog Grada. Vaši odgovori skupa s odgovorima drugih anketiranih gradjana poslužiti će kao osnovica za izradu onih planskih prijedloga poboljšavanja stanja u Starom Gradu koji su izraz najširih potreba i zahtjeva. Zato Vas još jednom molimo da našim anketarima izadjete u susret i omogućite im da anketiranje uspješno provedu.

Zahvaljujemo na strpljivosti.

Urbanistički institut SR Hrvatske
Zagreb

1. Naselje gdje stanujete _____
2. Spol _____
3. Godina rođenja _____
4. Mjesto rođenja _____
5. Zanimanje _____
6. Završena škola _____
7. Grana djelatnosti u kojoj ste zaposleni _____

8. Imate li automobil?
 - a) da
 - b) ne

9. Povijesna jezgra Dubrovnika jasno je omeđena zidovima:
Odlazite li često u taj dio grada?
 - a) svakodnevno
 - b) nekoliko puta tjedno
 - c) jednom tjedno
 - d) jednom mjesečno
 - e) vrlo rijetko ili nikada

10. Zbog čega, uglavnom, odlazite u Stari Grad?
 - a) radim u jezgri (ili u neposrednoj blizini)
 - b) odlazak u kupovine
 - c) odlazak u kino
 - d) odlazak u kazalište ili koncerte
 - e) posjeti muzejima i izložbama
 - f) zabava, kavane, restorani, ples itd.
 - g) šetnja
 - h) posjeti prijateljima, susreti s prijateljima itd.
 - i) nešto drugo
 - j) u jezgri odlazim vrlo rijetko ili nikada

Zaokružite do 3 odgovora.

11. Ako u Stari Grad odlazite rijetko ili uopće ne odlazite, navedite razloge (do 3 odgovora)

- a) stanujem daleko
- b) nemam vremena
- c) nemam interesa
- d) zdravstveni razlozi
- e) otežan pristup automobilom i parkiranje
- f) drugi razlozi _____

12. Gdje se, uglavnom, opskrbljujete artiklima koji ne spadaju u svakodnevnu potrošnju, u Starom Gradu, u blizini mjesta stanovanja, ili gdje drugdje?

- a) tekstil i cipele _____
- b) posudje i sl. _____
- c) knjige i pisaći pribor _____
- d) toaletni pribor, kozmetika _____
- e) bijela tehnika _____
- f) namještaj _____

13. Kad bi artikle koje sada kupujete u centru mogli kupiti u blizini mjesta stanovanja, za koji bi se oblik opredijelili?

- a) i dalje bih kupovao u centru
- b) kupovao bih u blizini mjesta stanovanja
- c) kupovao bih u velikim trgovačkim centrima, bez obzira na lokaciju

Obrazložite odgovor: _____

14. kupujete li radije u robnim kućama i velikim trgovačkim centrima, ili prednost dajete manjim specijaliziranim trgovinama?

- a) radije kupujem u robnim kućama i velikim trgovačkim centrima, gdje je veći izbor
- b) u robnim kućama kupujem _____
u manjim dućanima kupujem _____
- c) radije kupujem u manjim specijaliziranim dućanima

15. Smatrate li da je Stari Grad, kakav je sada, u cjelini privlačan prostor ili odbojan prostor?

a) privlačan

b) neutralan

c) odbojan

Obrazložite svoj odgovor _____

16. Koje od dolje navedenih osobina po Vašem mišljenju sada karakteriziraju Stari Grad?

a) vrema i živost

b) buka i neuredjenost

c) koncentracija raznolikih sadržaja

d) mnogo prostora samo za pješake

e) dio grada gdje je nemoguće parkirati vozilo

f) dio grada u kojem su koncentrirani spomenici i

... kulturne ustanove

g) dio grada sa starim i zapuštenim zgradama

h) nešto drugo _____

i) ništa posebno, nema posebnih karakteristika

Zaokružite do 3 odgovora.

17. Koje funkcije po Vašem mišljenju su najpogodnije za Stari Grad, što bi se u njemu moralo smjestiti?

a) poslovni centar

b) trgovački centar

c) kulturni centar

d) zabavni centar

e) administrativni centar

f) ugostiteljski centar

g) centar okupljanja gradjana

h) prostor u kojem se koncentrira najviše gradskih simbola, tradicije i kontinuiteta grada

i) dio grada kojem treba dati muzejski tretman

j) dio grada u kojem se miješaju rad, stanovanje, trgovina, zabava i kultura

k) hotelski apartmani

Zaokružite do 3 odgovora

18. Koje bi funkcije po Vašem mišljenju bile najpogodnije za obalni prostor u luci?
- a) šetalište i mjesto gdje se okuplja omladina bez nekih jačih gradskih sadržaja
 - b) prostor na kojem funkcije starog grada (trgovina, ugostiteljstvo, kulturne ustanove, stanovanje itd.) izbijaju na more
 - c) prostor najjače koncentracije ugostiteljstva
 - d) najveći pješački prostor u centru
 - e) nešto drugo _____
19. Koju biste osnovnu funkciju namijenili akvatoriju gradske luke?
- a) sportska lučica - marina
 - b) specifično ugostiteljstvo na brodovima
 - c) slobodna površina čistog mora, bez posebnih sadržaja
 - e) nešto drugo _____
20. Koji su objekti (institucije) po Vašem mišljenju najpogodniji za povijesnu jezgru? (moguće više odgovora)
- a) banke
 - b) poslovne i upravne zgrade
 - c) robne kuće
 - d) male specijalizirane trgovine (butik)
 - e) kazališta, kina, koncertne dvorane
 - f) muzeji, galerije, izložbeni saloni
 - g) hoteli
 - h) restorani, kavane, slastičarne
 - i) rektorat sveučilišta
 - j) fakulteti i škole
 - k) objekti za zabavu, kabare, disko i sl.
 - l) nešto drugo _____
21. Vjerojatno se prilikom dolaska u Stari Grad na nekim prostorima češće zadržavate i bez nekog utilitarnog razloga, odnosno posla koji morate obaviti. Ako postoji neki dio Starog Grada gdje se rado zadržavate, navedite koji je to prostor:
- a) _____
 - b) nigdje se posebno ne zadržavam

22. Zbog čega se zadržavate na prostoru koji ste naveli?
- a) navika
 - b) društvo
 - c) izlozi
 - d) ugodja
 - e) pogodno za štenju
 - f) nešto drugo _____
 - g) nigdje se posebno ne zadržavam
23. Koje su zgrade u Starom Gradu Vama osobno posebno pečatljive, bilo po izgledu ili po vrijednosti koju im pridajete?
- a) _____
 - b) nijedna
24. Prilikom dolaska u Stari Grad, koji način prijevoza uglavnom koristite?
- a) autobus
 - b) automobil
 - c) pješice
 - d) ne idem u Stari Grad
25. Ako u Stari Grad dolazite osobnim automobilom, kako ocjenjujete mogućnost pristupa u odnosu na režim prometa?
- a) sasvim zadovoljavajuće
 - b) zadovoljavajuće
 - c) nezadovoljavajuće
26. Ako u Stari Grad dolazite automobilom, kako ocjenjujete mogućnost parkiranja?
- a) sasvim zadovoljavajuće
 - b) zadovoljavajuće
 - c) nezadovoljavajuće

27. Kako ocjenjujete mogućnost pristupa Starom Gradu sredstvima javnog prometa iz dijela grada u kojem stanujete?
- a) sasvim zadovoljavajuće
 - b) zadovoljavajuće
 - c) nezadovoljavajuće
28. Kad biste mogli imati jednake uvjete stanovanja (opremu) u Starom Gradu ili u drugom dijelu grada, biste li voljeli stanovati u Starom Gradu?
- a) da
 - b) ne
- Obrazložite svoj odgovor _____
29. Što bi po Vašem mišljenju najviše pridonijelo uredjenju i revitalizaciji Starog Grada (rangirajte odgovore po važnosti od 1 do 7, tako da onaj zahvat koji je najznačajniji označite sa 1, a slijedeći sa 2 itd.)
- a) izgradnja većih parkirališta oko jezgre ()
 - b) poboljšanje uvjeta stanovanja u jezgri ()
 - c) adekvatno osvjetljavanje jezgre ()
 - d) rekonstrukcija komunalne infrastrukture ()
 - e) oživljavanje svih prizemlja atraktivnim sadržajima ()
 - f) potpuno uredjenje i prezentacija najvrijednijih spomenika ()
 - g) drugo _____ ()
30. Ako imate primjedaba i prijedloga za uredjenje Starog Grada, molimo Vas da ih iznesete!
- _____
- _____
- _____
- _____

ZAHVALJUJEMO NA SURADNJI !

Štovani gosti

U Dubrovniku se redovito poduzimlju mjere da bi boravak turista i posjetitelja iz različitih dijelova svijeta bio što ugodniji. Da bi planiranje potrebnih promjena povezali što neposrednije sa željama i stavovima gostiju, turista, odlučili smo se na ovakvo, kraće anketiranje, kako bismo tim putom dobili od vas kritičke zamjedbe, prijedloge i upozorenja.

Anketa je anonimna, a vi ste izabrani postupkom slučajnog odabira. Molimo vas da na pitanja naših anketara odgovorite što potpunije i iskrenije kako bismo vaše odgovore mogli koristiti u planiranju i programiranju potrebnih promjena. U druge svrhe vaši se odgovori neće koristiti.

Urbanistički Institut
SR Hrvatske - Zagreb

1. starost

1. 18-25
2. 26-35
3. 36-45
4. 46-55
5. 56-65
6. 66-75
7. stariji od 75

2. spol

1. muško
2. žensko

3. Školska sprema

1. bez škole
2. završena osnovna škola
3. završena srednja škola
4. završena viša škola
5. završen fakultet ili visoka škola

4. zemlja iz koje dolazite _____

5. u Dubrovniku ste kao turist

1. prvi put
2. drugi put
3. treći put
4. četvrti put
5. peti ili više puta

6. Zbog čega ste odabrali Dubrovnik za cilj turističkog putovanja ili boravka?

1. jeftinije usluge i troškovi boravka
2. kulturne znamenitosti
3. specifičan povijesni ambijent
4. prirodni uvjeti, čisto more
5. zbog nagovora prijatelja koji su tu već bili
6. imam prijatelje, rodbinu u Dubrovniku
7. nostalgija
8. drugo _____

Zaokružite do dva odgovora.

7. Odlazite li često, dok boravite u Dubrovniku, u Stari Grad?

1. uopće ne odlazim
2. odlazim povremeno
3. odlazim često
4. ne mogu zamisliti boravak bez posjeta Starom Gradu

8. Što vas posebno privlači u Stari Grad?

1. ništa me ne privlači
2. posebni povijesni ambijent
3. stanovnici Starog Grada i njihov način života
4. kulturne znamenitosti
5. kule i zidine
6. ugostiteljske radnje i trgovine
7. drugo _____

Zaokružite do tri odgovora

9. Što vam posebno smeta u Starom Gradu?

1. ništa me posebno ne smeta
2. zapuštenost i neuredjenost vanjskih prostora
3. zapuštena prizemlja
4. slaba trgovačka ponuda
5. slaba ugostiteljska usluga
6. nedostatak informacija o kulturnim vrijednostima
7. nedostatak mjesta za zabavu
8. neljubazni stanovnici
9. što drugo _____

Zaokružite do tri odgovora.

10. Po vašem mišljenju što bi trebalo učiniti da bi boravak turistima u Starom Gradu bio ugodniji?

1. ne treba ništa mijenjati
2. bolje urediti trgovačke, ugostiteljske i druge prostore za razne usluge
3. poboljšati komunalnu opremu Grada (rasvjeta, fasada, čistoća, kanalizacija itd.)
4. povećati i obogatiti kulturnu i zabavnu ponudu
5. urediti pristupe k moru
6. što drugo _____

Zaokružite do dva odgovora.

11. Gdje biste najradije boravili kada biste mogli utjecati na izbor smještaja u Dubrovniku?

1. ne znam
2. bilo gdje u Dubrovniku
3. u privatnom smještaju uz more
4. u hotelu uz more
5. u privatnom smještaju u Starom Gradu
6. u hotelu u Starom Gradu
7. u manjem naselju izvan Dubrovnika, uz more
8. drugdje, _____

12. Postoji zamisao da se iz jednog dijela Starog Grada isele stanovnici i tamo izgrade hotelski apartmani. Što mislite o tom prijedlogu?

1. ne znam
2. to nije prihvatljiv prijedlog jer uvjeti u Starom Gradu ne omogućuju dobar smještaj turista
3. to nije prihvatljiv prijedlog jer Stari Grad bez svojih stanovnika gubi onu privlačnog koju sada ima
4. to je dobar prijedlog koji bi obogatio turističku ponudu u Dubrovniku
5. to je dobar prijedlog jer bi omogućio bolje uređivanje Starog Grada
6. drugo _____

13. Hoćete li ponovo doći u Dubrovnik kao turist?

1. ne znam
2. neću doći jer bih htio upoznati i druge krajeve
3. neću doći jer sam uglavnom doživljavao neugodnosti
4. doći ću svakako jer je tu jeftino i udobno
5. doći ću svakako jer je ambijent Dubrovnika jedinstven, kakav se ne može naći drugdje
6. drugo.

ZAHVALJUJEMO NA SURADNJI!

RECENZIJE

RECEZNIJA SOCIOLOGIJSKE STUDIJE "DUBROVNIK - STARA GRADSKA JEZGRA" I. ROGIĆA I R. KOVAČEVIĆ

Sociologijska studija "Dubrovnik - stara gradska jezgra" čiji su autori Ivan Rogić, prof. sociologije i Rafaela Kovačević, dipl.ing. geografije, a koja je izradjena u Urbanističkom institutu SR Hrvatske sastoji se od dva dijela - od studije u kojoj se iznose rezultati sociologijskih analiza i od drugog dijela u kojem su sadržani najvažniji prilozi (tablice, statistički pokazatelji, i sl.).

Prva knjiga se sastoji od 9 poglavlja (Neke socijalne i razvojne specifičnosti tercijarnog grada i promjene u njegovoj urbanoj strukturi (1-19); Demografska i socio-ekonomska obilježja stanovnika grada (19-37); Stavovi gradjana Grada prema gradu kao cjelini i modalitetima uređenja (37-80); Karakteristike stanovanja i diferencijacija urbane strukture s obzirom na stambene aspiracije stanovnika Grada (80-113); Slobodno vrijeme i susjedski odnosi (113-127); Odnos prema nacrtu plana, poželjne promjene, očekivane promjene, promjene koje se odbijaju (127-146); Kako gradjani Dubrovnika opažaju Grad (146-167); Iskustvo turista (167-180); te od Zaključaka, preporuka prijedloga (180-202)).

Na početku je potrebno naglasiti da je studija izvedena kompleksno, uz respektiranje potrebnih metodologijskih postupaka. Upotrijebljeni su postupci koji su uobičajeni za takve vrste analiza, a koji su korišteni i u drugim sociologijskim analizama kulturno-povijesne baštine (Gornji grad i Kaptol u Zagrebu, Split, na primjer). Ova je studija stoga pokušala ocrtati sve relevantne elemente koji će donosiocima odluka pružiti sve potrebne sociologijske informacije o poželjnim modalitetima revitalizacije i vitalizacije Dubrovnika. Poznavajući malo bilje trenutak i situaciju u kojoj je ovakva sociologijska studija naručena, možemo konstatirati da je izvedena vrlo solidno, naravno u prekratkom i kalendarski nepovoljnom vremenu. Potrebno je znati da je, naime, mnogo planskih odluka o revitalizaciji Dubrovnika i njenim moda-

litetima bilo već donešeno ranije, mnoge su akcije u bliskoj prošlosti bile započele a ticale su se stavova gradjana i stručne javnosti, pa je dakle situacija istraživanja bila već uvelike predeterminirana. Utoliko su i stavovi o kojima nas ova studija iscrpno izvještava utoliko iskričaviji, eliminatorniji, jer su doneseni u jednoj već "priredjenoj" populaciji i atmosferi pa im stoga i treba dati i veću pažnju. Drugim rječima, ova je studija pokazala što stvarno stanovništvo Grada misli o različitim aspektima revitalizacije i vitalizacije svog prostora obitavanja. Zbog toga bi i njena prava i jedina upotreba bila u respektiranju njenih nalaza jer to vjerojatno od nje očekuje i zainteresirana i agilna dubrovačka populacija.

Teorijski je ova studija pružila neke nove elemente za zasnivanje sociološkog pristupa analizi tzv. tercijarnog i kvartarnog grada, na ocjeni njegovih resursa i potrebi respektiranja određenih specifičnosti društveno-političkih zajednica koje su kondicionirane suvremenim fenomenom ovog stoljeća - turizmom. Zbog toga je ova studija i inovacijskog karaktera jer operacionalizira neke novije kategorije sociologijskih analiza koje će vjerojatno i u budućnosti biti primijenjivane u nekim sličnim poduhvatima. Autori se s punom sigurnošću služe standardnom terminologijom urbane sociologije nadopunjavajući je elementima inovacijskih operacionalizacija.

Razni metodološki postupci koji su bili primijenjeni u ovoj analizi osigurali su dovoljno zanimljivih materijala i predstavljaju neosporno solidnu osnovicu za ustvrđivanje pravaca potrebnih akcija. Dakako - vrijeme provođenja ankete s turistima - slučajnim prolaznicima nije baš najpovoljnije (kasna jesen) jer je time - što se i u studiji naglašava - ispitana prije svega specifična, starija populacija, no vrijeme anketiranja te strate populacije nije bilo izabrano od strane istraživača, nego je bilo određeno rokovima naručioca. Drugi empirijski uvidi neosporni su trajne vrijednosti i predstavljaju značajno obogaćenje fonda saznanja o stavovima stanovnika substandardnih uvjeta stanovanja u kulturno-povrijsno značajnim naseljima i zonama. U tom je smislu manji

nedostatak ove studije što u eksplikaciji stavova i konstatacije komparativno ne navodi analogne strukture već ispitanih sličnih populacija u drugim povijesno-kulturnim cjelinama (Gornji grad, Split, na primjer) jer bi se time dobio još sigurniji uvid u dosta naglašenu sličnost i jedinstvenost stavova ovih populacija. Vjerojatno bi i iznošenje relevantnih podataka u tipološkoj koncentraciji doveo do još jače dihotomizacije ili pak homogenizacije stavova pa bi time i težina iznesenih zaključaka možda bila veća. Iskustva sociologijskih analiza (do sada) naime neosporno pokazuju da se populacije povijesno-historijskih cjelina "ponašaju" približno slično - uz naravno, postojanje specifičnosti u svakoj od proučavanih situacija. Stoga je začudjujuće što tvorci preliminarne planova o rekonstrukciji starog grada u Dubrovniku nisu konzultirali i literaturu te vrste, jer je sigurno da bi predlagali neke druge mjere od onih koje su predložene ("hotelizacija" Pustijerne, na primjer).

Konceptualni rezultati ove sociologijske studije su višestruki i veoma značajni za provođenje planerskih akcija. Očigledno je da je polarizacija stavova populacije relativno stabilna te da se takovi stavovi trebaju respektirati. Zahtjevi za respektiranjem svakodnevnice, potrebom pobošljavanja uvjeta svakodnevnog života otporom prema iseljavanju, i sl. stvorit će velike probleme pred potencijalne realizatore programa radikalne izmjene "sadržinske strukture" dijelova Grada ili Grada u cjelini. Dapače, možda je provođenju takovih ideja jedino moguće ići protiv stanovništva, no pitanje je uz kakvu cijenu? Uz svo poštovanje nalaza ove studije očigledno je da bi kompleksna studija revitalizacije Grada morala biti krajnje diferencirana, postupna i koherentna.

U smislu krajnje operacionalizacije, posebno valja istaći posljednji dio ove studije - zaključci, preporuke i prijedlozi. Ukoliko je bilo nekada i osnove da se planeri žale da su sociologijske analize nedovoljno operacionalizirane, za to ovaj puta svakako nemaju nikakvog razloga. U posljednjem se poglavlju navode sve relevantne dimenzije provodljivosti određenih alternativa mogućeg plana revitalizacije Grada. Odstupiti od ovih prijedloga značilo bi učiniti grupe previde i prema ovoj studiji,

ali i prema stanovnicima, turistima i svim onim čijim je aktivnim učešćem ona i nastala. Nema, zatim nikakve sumnje da bi nepoštivanje zaključaka ove studije značajno moglo povećati stupanj nezadovoljstva stanovnika te da bi određene akcije u budućnosti koje bi bile suprotstavljene nalazima ovih analiza mogle naići na značajniji otpor stanovništva te u jednom dugoročnijem smislu blokirati dijalog planera i javnosti.

Precizno analizirajući uvjete operiranje planerskog procesa u jednom socijalnom kontekstu, uz detaljnu analizu stavova, ova je studija ispunila u potpunosti svoj zadatak te stoga predlažem naručiocu - Zavodu za obnovu Dubrovnika - da je prihvati.

Dr. O. Čaldarović

DUBROVNIK - STARA GRADSKA JEZGRA

recenzija sociologijske studije

Sociologijska studija "Dubrovnik - stara gradska jezgra" autora Ivana Rogića i Rafaele Kovačević izrađena je po narudžbi Zavoda za obnovu Dubrovnika. Kako autori u svom uvodu kažu, svrha studije je razrješavanje nekih pitanja i nedoumica što su se pojavile prilikom izrade Nacrta provedbenog urbanističkog plana povijesne jezgre Dubrovnika (Grada). Budući da su se ove nedoumice posebno očitovale suprotstavljanjem dijela stanovnika Grada prijedlozima Nacrta plana izrađena je ova sociologijska studija čiji su predmet istraživanja prvenstveno obilježja, stavovi i aspiracije stanovnika Grada, a manjim dijelom i stavovi ostalih građana Dubrovnika i turista prema njegovoj povijesnoj jezgri.

Studija sadrži 9 poglavlja, sa 4 osnovne teme. U prvom poglavlju definiran je teorijski pristup urbanoj strukturi tercijarnog grada, sa njegovim socijalnim i razvojnim specifičnostima. U slijedećih 5 poglavlja prikazani su rezultati istraživanja stanovnika Grada, njihova demografska i socio-ekonomska obilježja, stavovi o gradu i uređivanju Grada, karakteristike stanovanja i stambene aspiracije, provođenje slobodnog vremena i susjedski odnosi, i na kraju odnos prema Nacrtu plana. U sedmom i osmom poglavlju su rezultati anketiranja ostalih građana Dubrovnika i turista. U devetom poglavlju autori daju zaključke, preporuke i prijedloge planerima, kojima je ova studija i upućena.

Planerska usmjerenost ove studije očituje se u odabiru pojmovno-hipotetičkog okvira istraživanja. Osnovni problem uklapanje sociologijskih istraživanja i urbane sociologije općenito u prostorno i urbanističko planiranje upravo je u neadekvatnosti pojmova i odnosa među njima što ih sociologija najčešće koristi u planiranju, iz čega onda proizlaze i rezultati istraživanja koji nisu planerski relevantni. Ova studija definiranjem funkcionalne osnovice grada i njezina utjecaja na formiranje, promjene i mogućnosti razvoja urbane strukture, formiranje društ-

venih odnosa i društvene svijesti za centralnu kategoriju uzima grad, kao mjesto proizvodnje ekonomskog života i društvene organizacije. Ovaj pojmovno-hipotetički okvir osim operacionalizacije i interpretacije rezultata sociologijskog istraživanja moguće je primijeniti i u analizi procesa u prostoru kao i analizi i hipotetiziranju konzekvenci planskih odluka. Upravo je u ovakvom pristupu doprinos ove studije interdisciplinarnom radu u planiranju uređivanja povijesnih jezgri. U tom je smislu donekle hendikep činjenica da je studija izgrađena na konformuliranja planskih prijedloga. Kažimo donekle, jer je ta činjenica omogućila neke relevantne zaključke o procesima informiranja i uopće sudjelovanja građana u procesu planiranja koji također nisu samo problem ovog plana, nego planiranja uopće. Istraživanje je provedeno s jedne strane vrlo iscrpnom analizom statističkih podataka o demografskim i socioekonomskim obilježjima stanovnika Grada, te anketiranjem uzorka stanovnika Grada i nereprezentativnih uzoraka građana Dubrovnika i turista. Očito je uloga koja se urbanim grupama pridaje u formiranju urbane strukture, a posebno njihov odnos prema simboličkim i kulturnim slojevima urbanog naslijeđa jezgre razlog da u studiji najviše prostora i značaja ima upravo istraživanje provedeno među stanovnicima Grada.

U svom prvom dijelu, gdje analizira podatke popisa o stanovnicima te u prvom dijelu četvrtog poglavlja gdje analizira podatke o stanovima, studija ukazuje na neke specifičnosti struktura stanovnika i stambenog fonda koje stvarno djeluju kao faktori ograničenja u odnosu na mogućnosti razvoja i uređivanja ovog prostora. Nepovoljna demografska i socio-ekonomska struktura stanovnika u izravnoj vezi nedostacima stambenog fonda, koji se očituju kroz veliki udio starog stanovništva, manje aktivnih stanovnika i nešto manjim obrazovnim nivoom stanovnika, te manjim i slabije opremljenim stanovima, kao krajnju konzekvencu ima pad broja stanovnika u Gradu. Da bi se ovaj proces zaustavio predlaže se izravno interveniranje u uređenje stambenog fonda, što je u Dubrovniku obzirom na vrijednost objekata i potrebu njihove seizmičke zaštite posebno otežano, te poticanje ekonomske aktivnosti građana putem razvijanja jedinstvene strukture stan-radno mjesto. Poseban poti-

caj ovom prijedlogu daju rezultati ispitivanja stambenih aspiracija građana gdje je očito da su stanovnici Grada skloniji da u njemu ostanu, nego drugi građani da se u njega dosele. To ukazuje na postojanje emocionalnih i socijalnih faktora koji se upravo stanovanjem u ovom dijelu grada stvaraju i na koje plan mora računati.

Iako je ispitivanje provedeno putem anketnih upitnika koji se sastoje pretežno od zatvorenih odgovora očito je da je koherentna konceptualizacija i operacionalizacija istraživanja omogućila znatno bogatiji nivo interpretacije nego što je to uobičajeno kada se u istraživanju koriste pitanja sa zatvorenim odgovorima. Autori su u uvodu istakli ključnu ulogu korištenja teorijskih saznanja i fondova spoznaja o povijesnim jezgrama u interpretaciji podataka. Na taj su način u potpunosti izbjegli interpretaciju na nivou opisivanja numeričkih rezultata, koja je nažalost vrlo česta u sličnim istraživanjima. Unatoč dakle korištenju pitanja sa zatvorenim odgovorima i u osnovi vrlo jednostavnoj obradi podataka interpretacijom su uspjeli formulirati neke zaključke i preporuke čiji je značaj neprijeporan ne samo za povijesnu jezgru Dubrovnika. Naime unatoč specifičnosti funkcionalne osnovice Dubrovnika u mnogim su se povijesnim jezgrama u nas pojavili procesi degradacije društvene strukture i stambenog fonda s jedne strane, a težnje ka njihovom uređivanju putem city - zacije i gentry-zacije s druge strane. Sigurno je široko primjenjiva preporuka da se demografska struktura jezgre poboljša putem socijalne i gospodarske aktivacije stanovništva, dok će naravno oblici ove aktivacije ovisiti i tipu grada. Podrazumeva se da iseljavanje stanovništva znači stvarnu propast jezgre kao urbane strukture i da ona time postaje ili monofunkcionalna radna struktura ili pak samo kulisa. Također je široko primjenjiva i preporuka da se stambeni fond valorizira kao razvojni resurs, ne samo kao stan nego i kao moguće radno mjesto u procesu razvoja tercijarnih i kvartarnih djelatnosti. Forsiranje ekskluziviteta u bilo kojem obliku pogubno bi djelovalo na socijalni i ukupni urbani kontekst jezgre, a forsiranje ekskluziviteta susrećemo dosad u gotovo svim planovima za uređivanje povijesnih jezgri. Specifična je pak za Dubrovnik preporuka da se negativni efekti isključivanja moćnih investitora,

u prvom redu velikih turističkih kapaciteta, ekskluzivnog poslovanja i ekskluzivnog stanovanja, smanje tako da se Grad tretira kao osnovni resurs dubrovačkog turizma. Iz toga proizlaze i obveze turističke privrede grada da u taj resurs investira tako da se održi njegov sveukupni karakter turističke privlačnosti. Obvezivanjem turističke privrede i ostalog udruženog rada da investiraju u održavanje urbane strukture jezgre i uključivanje individualnog građanina u proces obnove izbjegavaju se city-zacija i gentry-zacije koje su nažalost dosad u nas doživjele one malobrojne jezgre u kojima je uopće i započet proces obnove.

Kako je upravo izglasani republički zakon o obnovi Dubrovnika u osnovi omogućio ove procese obnove na način kako to i ova studija preporuča na temelju mišljenja anketiranih građana i turista, moguće je da obnova povijesne cjeline Dubrovnika bude takvog karaktera da se očuva ne samo spomenički fond nego i cjelokupna urbana struktura.

Budući da studija daje odgovore na pitanja i dileme koje su proizašle iz nacрта provedbenog plana povijesne jezgre Dubrovnika i da predstavlja doprinos praksi planiranja povijesnih jezgri općenito, ona je u potpunosti ispunila svoj zadatak.

Maja Maroević